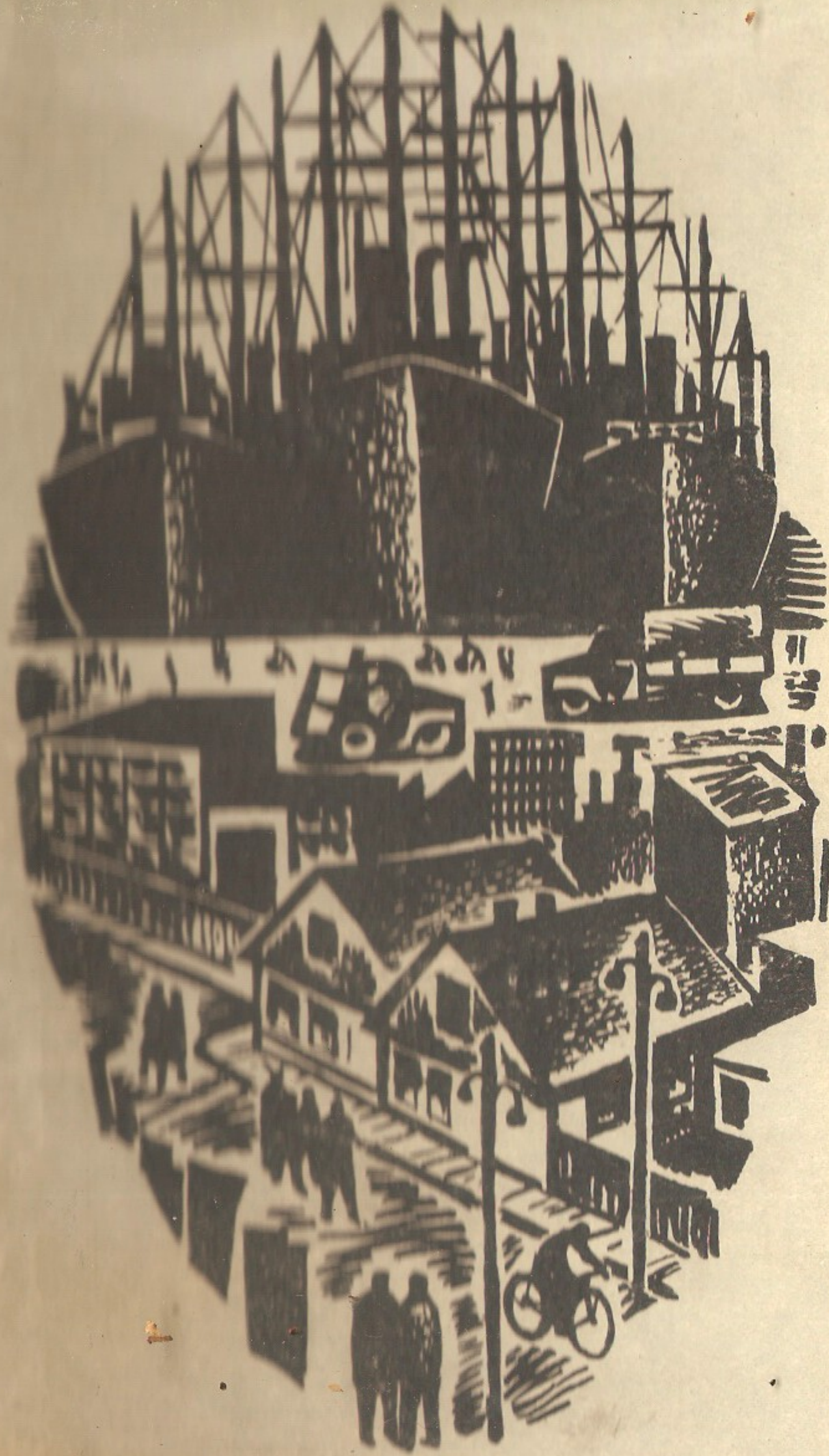

H. SERGO LOOTSITOA JUTUD

HERMAN SERGO

LOOTSITOA JUTUD

„EESTI RAAMAT“

TALLINN 1967

KUJUNDANUD

J. Palm

AUTORILT

Sadamalootsi töö ei käi ühtesooja, sageli istu ja oota. Juhtub merel olema raske torm või lahes kokkusurutud jäärüsi, ei ilmu sadamaväravate taha vahel päevade kaupa ühtki laeva sinikollase lootsikutsega signaalraa nokas. Kui aga ilm vaikib, tuul või hoovus kokkukuhjunud ajujää merre viib, on lootsid jalul kogu aeg. Laevad tulevad ja lähevad ning ööpäeva kahest tosinast tunnist ei piisa, et tööga vastale jõuda.

Tallinna Merekaubasadama pisike lootsituba paikneb sadamakapteni kontori kõrval. Siia on mahutatud laud, mõned toolid ja koiku, mille kohal seinal paar merepilti. Ärge imestage, lootsitoas on kohe määruste kohaselt ette nähtud ka magamisase, kus töö vaheaegadel lesida võib. Peab ju loots laeva sillale tõustes alati hommikvärske ja reibas olema, sest alus ja last, mis tema kätte usaldatakse, maksab sageli miljoneid.

Lootsituba on küll mõeldud puhkamiseks, ent kui palju müra-kära ja merejutte selle siniseks suitsetatud lae all on kuuldud! Tööst vabadel tundidel ära sa sealt vaikust otsi. Vahel veereb jutt ainsa tasase bassipõrinaga nagu peiltoru vaskne kork mööda raudset laevalage, puhuti pajatavad mitu meest korraga, püüdes üksteisest üle rääkida.

Ja ega lootsitoast ainult lootse leia. Meelsasti eksib siia ka tuuldunud näoga vabavahi tüürimees, tuleb reisilt saabunud või merele minev laevajuht, istub koikuservale ja toetab esile-tükkiva rinnaaluse vastu lauäärt. Samuti pole haruldane, kui alati ruttav Merelaevanduse kontorikaptengi nii palju aega leiab, et oma vanad ja mereväsinud jalad just siia puhkama toob. Igamehel on midagi hingepõhja settinud, mida teiste omasugustega jagada tahaks. Lootsitoast on korjatud enamik sellegi kogumiku jutte.

ÜINE VAHIKORD

««Admiral Savoiko»! Enam sihuke si ei ehitata. Kogu korpus valge värvi all, mastid — üks-ainus raade mets! Ja ärge arvake, et mõni lihtne purjekandja, — ka masin oli sees. Ilusa ilma ja vaikse merega ajas kohe ühegi seilita oma kõva seitse sõlme läbi. Aga passaatides... No seda oleksite pidanud nägema! Sööstis edasi nagu kohevil tiibadega luik!»

Tavaliselt niiviisi alustab vana sadama-ülevaataja Makko kiidulaulu oma kunagisele leivalaevale. Ning alati leidub noori tüürimehi, kes teda kuulata soovivad. Neile on need ammused ajad ja laevad kaugel romantika, Makkole aga... Temale tundub, et mida enam aastaid läheb, seda ligemale minevik nihkub.

On see tõesti võimalik, et juba üle poolesaja suvetalve on üle mandrite ja ookeanide käinud pärast toda kevadet, mil temal Vladivostoki merekooli eksamikomisjoni ees kuum ja külm teineteist taga ajades mööda selga jooksid? Jah, küllap see nii on. Sest kalendritõde sa ei muuda. See oli 1911, aga nüüd sajandil seitsmes kümme käsil.

Vladivostoki merekool... See polnud mõni aadlipreilide instituut. Kord nagu sõjaväes... Ja eksamineerijad missugused! Pika habemega vanad kaptenid, pead lumivalged. Nende ees tõmbus isegi elatanud navigatsiooniopetaja küür sirgeks. Aga võta nüüd... Eksamikomisjoni esimehe ja kursandi aastad kokku ei anna veel täismehe-iga välja. Kursandid... Lapsed, ja muud ei ühti. Sest mis on tänapäeva paarikümneaastane? Aga omal ajal...

Pröks...!

Ootamatu heli tõi vana sadama-ülevaataja sajandi esimese poole Kaug-Idast tagasi Soome lahe kaldale. Olgu nüüd ihurammuga kuidas tahes, aga hinges ei tunne Makko end karvavõrdki vanemana kui siis, mil ta «Admiral Savoikol» sai oma elu esimese tüürimehekoha.

Pröks...!

Vana Makko kuulatas. Ent vihm trummeldas endiselt vastu sadamaladude eterniitkatuseid, pladises asfaldil, mis tänasel ööl läikis nagu must siid. Novembritorm kohises pimedusse mattunud muulide taga, laperdas kotivirnadele tõmmatud presentides, lartsas vett kaile. Ülal kraanasõrestikus helises vastu metalli pekslev plaat.

Pröks...!

Mis see siis nüüd olgu! Kas tõesti keegi laomeestest või öövalves olevast kontorirahvast tuli siia autokastidest endale tulepuid murdma? See oleks siis juba pagan teab mis! «Võlgad» lähevad ju ometi välismaale ning ükski tüürimees rikutud taaraga masinat vastu ei võta. Pannakse viimati suure kella külge ja vaata et kusagil hakatakse veel pärima: mis tegi ülevaataja? miks ei kuulnud-näinud?

Vanamees laskus veelgi enam looka, surus oma ahtad õlad vastutuult ning kõmpis, pea ees, jalad järel, autokastide poole. Midagi kahtlast ei hakanud silma. Suured kastimürakad lamasid vaikselt nagu hauakünkad kalmistul. Ainult maru vilises nende nurki mööda.

Sadas ja tormas. Valgustusmastide prožektoritest langevad kiirtejoad mürdsid vaevaliselt läbi lumelõrtsiga segatud vihma, kobasid raju tõttu seisvaid kraananokki, värelesid veest lainetaval laoplatsil, kus pigimustad öökombitsad valgusega võitlust pidasid. Sadamas oli tormipüha.

Ülevaataja jäi kastide vahele seisma. Pingutas kuulmist. Kuid midagi kahtlast enam kätte ei kostnud. Või oskad sa neid enne sajandivahetust tööle hakanud kõrvu usaldadagi. Saabastel lähevad tallad läbi, annad kingsepa kätte, uued riided võid tellida rätsepalt, aga mis sa, hing, tuimaks jäänud trumminahkadega teed? Lähed arsti juurde, see laiutab käsi — aastad! Ja nüüd siis olaksegi nii kaugel, et vanal Makkol on raske tabada seda, mida noor kuulmine lennult haarab. Mõnikord aga kumisevad kõrvus olematud helid. Ja mis peaasi — pole enam kindlust ega usku endasse. See käib niihästi kuulmise, nägemise, astumise ning isegi — nii imelik kui see ka ei ole — kõnelemise kohta. Kõndimisel kipub ülemine ots jalgadest rohkem jõudma, silmad petavad, rääkimise ajal aga lendavad mõtted kaugele ette ning suu ja ajude vahel kaob side. Ikka sagedamini tabab ta end lauselt: «Mis ma tahtsingi nüüd ütelda? Näh, vana pea unustas ära...»

Pröks...!

See kostis nüüd hoopis teisest küljest. Ülevaataja lõi käega. Enam ta ennast petta ei lase. Pröksugu nii palju kui tahab! Paar aastat tagasi kõrvus tuututas, nagu oleksid seal unnanud lakkamatud autosignaalid. Siis hakkas meeleskohtades kell tiksuma. Sääraste tühiste vigade pärast ta tohtreid tülitama ei läinud. Kadusidki iseenesest. Ja küllap nüüd siis hakkab aeg-ajalt prõksuma. Teab, mis tempe nad veel teevad, enne kui puhkusele pääsevad, mõtles Makko.

Puhkusele... Makko polnud nii naiivne, et ennast ilmasambaks oleks pidanud. Mis sa siis tahad — pensioni-iga ammu käes, staaži enam kui vaja. Aga või see nii lihtne minna ongi. Oleks veel, et pere, lapsed...

Noorest peast oli ta niisama teiste kelkudel mäest alla lasknud. Meheas aga ei piisanud perekonna rajamiseks vara, sest säärast pisut kergevõitu olemise ja kleenukese kerega meest ükski laevaomanik tüürimeheks ei tahtnud. Aga, diplom taskus, madruseks minna nagu paljud teised, seda Makko kutseuhkus ei lubanud. Läks pigem põlevkivikaevandusse, kus aga varsti jaks üles ütles. Proovis siin, katsus seal, enamik ajast aga sihtis sadamakailt merd.

Kui neljakümnenal aastal töörahvas otsa oma kätte

võttis, oli Makkol vanaduseviga juba küljes ning elu-aegne poissmees lõi naistele mõeldes araks. Teab neid... Noort nagu ei sobi võtta, vana aga, teada küll, tuleb sulle ainult äraelamise ja palga pärast. Ning lõpuks — mis niigi viga! Riik andis otse sadama külje alla uude majja toa, palka kah parajat moodi. Ole mees, tee tööd ja ela!

Ülevaataja jalad, mis tormi ja vihmaga mööda sadamat vantsides tõrksaks olid muutunud, nõudsid puhkust. Vana Makko istus lao seina äärde palgijupile. Kummi-säärrikud ja vihmamantel hoidsid taevast langeva vee-tuisu väljaspool.

Ei, pensioonile veel ei tahaks... Igavus tapaks ära. Juba praegu ei oska vaba aega kusagile panna.

Et iseenda ja oma mõtetega vähem silm silma vastu seista, hakkas ta inglise keele kursustel käima, uusi navigatsiooniriistu õppima, poolsada aastat tagasi tuubitud astronoomiat kordama. Leidis, et vana arm geometria vastu polnud veel täiesti rooste läinud.

Kuid kõigele vaatamata kipuvad teinekord kurat teab mis mõtted pähe. Sest noorus, keskiga, isegi surmakümme on juba seljataga... Aastate arv ajab hirmu peale. Milleks nende üle üldse sotti peetakse? Parema, kui ei teakski... Elaks nagu lind oksal, kuniks päevi... Vahel unustadki oma vanaduse, aga näe, meelde tulevad.

Nooremate sõnad on teinekord teravad ja halastamatud, eriti vanemloots Saare omad. Alles eile:

«Kas sa, Makko, siis tõesti taevariiki lihtsa kompassiga ei oska sõita, et tingimata lokaatori ja sfäärilise trigonomeetria enne minekut selgeks pead õppima?» Käsib Makkol hakata inglise keele asemel õppima juudi keelt, sest varsti tulevat tal nagunii apostel Peetrusega õien-damist.

Aga kuidas sa lähed ja ütled talle: «Ole va täitsamees ja ära tulet mulle iga jumala päev just seda meelde, mida oma peast kogu aeg püüan välja rookida!»

Mis ta tõgab kogu aeg! Seda väärt, et läheks ja küsiks end mõne teise lootsi vahti. Aga siis hakkavad jälle pärimised — miks? Taas jääd Saarele hamba alla.

Üldiselt ju peetakse vanast Makkost veel lugu. Sadamakapten ise tuleb vahel ja küsib nõu...

Pröks...!

Ei, see pole siiski kõrvapete! Seal, eespool, on kala-laevadest jäetud heeringatünnid. Küllap kusagil võetakse viina ja sakusmendid nappisid ära. Eks need pukiirimehed ole teada — linnast ei viitsi tooma minna ja nüüd käppavad siitsamast.

Makko ruttab lühikesel vanainimesesammul teisele laoplatsile, kus kõrguvad otsatud tünnivirnad. Aga ka siin pole midagi kahtlast näha. Isegi kai ääres seisva sadamapuksiiri tekil ei paista ühtki hinge.

Pröks...!

«Sa saatana silmamuna! Seal sa mul oled!» kirub Makko avastuse üle rõomustades. Astub vedurlaeva trepi otsa, pöörab end küljega vastutuult, et vihm lausa näkku ei peksaks.

«Vahimees, ahoi!»

Valgustatud roolikambri uks läheb paokile ja kellegi kärsitu hää lühikese vastu: «Mis sa mõirgad, Makko? Kas masin valmis panna?»

«Ma sulle veel mõirgan, nii et mäletad!» ähvardab ülevaataja. «Mis au pärast sa trepivahi sidet kannad? Laev lõhub kaiprusse ja sina ei tee väljagi! Ragin käib üle sadama. Kui kapten hommikul tuleb, küll ma küsin talt, miks sa üldse siin riigi leiba raiskad...» Vanamehe hää kipub ülemistesse registritesse nagu murde-ealisel poisil.

Vahimees on ühe hetkega väljas. Torm lööb roolikambri ukse paukudes kinni. Madrus laskub treppidest alla nii kiiresti, nagu oleksid tal vihmamantli hõlmade asemel tiivad. Nüüd uurivad juba kaks paari asjalikke silmi kai ja laeva vahelist kukevõitlust.

Puksiiri vendrid on lõmastatud ning nüüd purustab vedurlaeva terasene korpus iga suurema laineloksega sadamakai puust kaitseprusse.

«Kohe panen uued vendrid,» tunnistab vahimees end süüdlaseks. Siis juba paluvalt: «Aga kaptenile pole vaja...»

«Poole tunni pärast tulen kontrollima, ja kui sa mul...» ähvardab Makko veel kord, aga ta sõnades pole endist raskust. Vanamehe lepitamiseks piisab tema ülemvõimu tunnistamisest. Seda teab puksiiri vahimad-

rus niisama hästi nagu kõik teisedki laevamehed, kellel ülevaatajaga pistmist on olnud.

Makko kõmbib võidurõõmsalt kontori poole. Tema ringkäigust oli ikkagi midagi kasu. Talla ta midagi tühja tuult ega keeruta liivast köit, nagu Saar vahel ülevaataja sammude ning käimiste kohta ütleb.

Lumesegune vihm tuiskab peaaegu horisontaalselt. Torm haarab vana mehe kõhna keha ümber lotendavast vihmakuuest, raputab nii raevukalt, et Makko paar sammu tuikudes allatuult peab astuma. Aga siis on jäme ots jällegi mantliomaniku käes ning rajul ei jää muud üle kui ulgudes oma teed tuisata. Uue iilinguga kanduvad mingist häälekõvendajast Kremli kellade kesköised löögid.

Kui Makko oma pisikesse kontoriruumi tagasi jõudis, helisesid laual kõik kolm telefoni. Meteoroloogiajaamast tuli ilmateade — lubati hommikuks ära klaarida, sadama karantiiniarst tahtis teada, milliseid laevu on oodata, ning laadimisrajooni dispetšer tuletas juba kümendat korda meelde, et reidil ootab «Hiiusaar» sissetoomist. Jah, mis temal viga ütelda, et too... Aga tühi laev, triivib nagu pastel — viskab ta sul muuli taha kive otsa, siis... Dispetšeril pärast muidugi lihtne asi ennast puhtaks rääkida. Kehitab õlgu: «Ega mina meremees ole: loots ja ülevaataja oleksid pidanud teadma, mis võib, mida mitte...»

Makko vaatas kella. Juba kahe peal! Pea see aeg... Heitis siis silmanurgast pilgu lootsitoa ukse poole. Selle taga puhkas vanemloots Saar.

Loots on säärane töömees, kellel valve ajal, siis kui laevu ei juhtu olema, lubatakse puhata. Isegi magada. Laeval viibides võetakse nad seaduseparagrahvi kohaselt aluse söögile-joogile.

Makko aga tasapisi kadestab neid. «Privilegeeritud klass,» «sadama aadel» ning muid sääraseid väljendusi leidub ülevaataja sõnavaras lootside kohta. Muidugi ei ütle Makko sihukesi «pärlid» täiel häälel, vaid pooltoonil, ning sedagi adressaatide kuulderaadiusest väljaspool. Kuid Saare kõrvu satuvad need mööda kõrvalteid igal juhul.

«Vahetame osad kas või tänapäev,» paneb vanemloots ette. «Ainult et sind, Makko, tuleb siis küll helikopte-

rilt köie otsas alla tekile lasta, sest tormitreppi mööda ronimine on sul juba ammu unustatud lõbu.»

Räägi sa sihukesel lõõplõuaga! Aga Makkol on omad võtted. Vanamees vaatab uuesti lootsitoa ust. Selle taga puhkab seesama Saar, kes talle armastab meenutada peatset taevariiki, Peetruse rahvuslikku päritolu ning helikopterit. «Ma sulle!» ähvardab ülevaataja endamisi, võtab südame rindu ja koputab uksele.

«Saar, koist lahti! «Hiiusaar» ootab sissetoomist. Dispetšer sööb hinge seest ära, et olgu alla... Tule õige vaata, ehk annab teha. Iilid ka nagu jääksid vähe harvemaks.»

Lootsitoas ragiseb voodi reformpõhi. Kellegi raske kere ajab end ägisedes koist välja. Siis vajub uks lahti ning lävel seisab vanemloots Saar. Mees nagu mägi. Kiiirus ja kõhn Makko näib tema kõrval küsimärgina, punkt ülal, mitte all. Õieti meenutab mäge küll ainult uksele ilmunud mehe keskkoh, millele püksirihm vaevalt ümber ulatub. Nelja paelaga vormikuub on tal kõigest üht varrukat pidi üll.

«Mis siis ikka — kas mu jaht ja auvalve on hakkanud?» küsib loots asjalikult ning ajab pintsaku lõplikult selga.

«Kaua see kaater... Enne vaata oma silmaga, kas ilm annab teha,» muigab Makko ning teeskleb vanainimese naiivsust.

Saar avab välisukse. Talle tuiskab vastu terve laviin lund ja vihma. Loots lükkab ukse taas kinni. Kõik on selge. Sääraseid tükke on Makko ennegi välja mänginud. Alati leiab see kiusakas vanamees põhjuse, et tema puhkust häirida. On mõni laev öösel tulemas, siis äratatakse Makko teda iga viieteistkümneminuti tagant ning kannab ette selle asukoha. Aluse merelemineku puhul aga saadab kaks tundi enne õiget aega välja. «Mine sa tea, viimati lõpetavad laadimise varem ära, ja kus selle kära ots, et laev lootsi ootab,» õigustab end Makko. Toriseb siis edasi: «Need noored on ju hooletud, keegi peab lõpuks korda pidama.»

Muidugi on vanemloots Saar Makkoga võrreldes alles poisike. Kõigest pisut üle viiekümne. Võiks poeg olla. Ja säärane julgeb täismees sõnadega torkima tulla!

Aga vanale mehele, kelle tähelepanu eest ükski sa-

dama pisi asi ei jaksa pelgu putkata, jääb märkamatuks, et Saar ei oskagi muul kombel kõnelda kui nöökamisi ja naljaga pooleks. Temal jätkub niihästi ümbernurga kui ka otsetabamusi igale mehele. Tavaliselt armastab oma sõnarelva proovida väärilise vastase kallal, aga mõnikord materdab ebarüütellikult suuvärgi poolest nõrgemaidki, nagu Makko puhul. Isegi kõige tõsisemaid asju ei saa ta ilma huumorita ära öeldud.

Saare elu on aga olnud kõike muud kui muretu ja naljarohke. Perekonnaga on tal lood puha sassis, häda korteriga ning plaanitu elu tõttu krooniline rahapuudus. Mis naisesse-lastesse puutub, siis selle sõlme lahtiharutamiseks teiste abi ei aita, aga korterit saama läks ta sadamaülemalt küll. Oma murest kandis ette järgmiselt:

«Seltsimees ülemus, rebastel on urud ja lindudel pesad, aga mina jäin lageda taeva alla — vihm sajab kaela. Andke korter!»

Ülem: «Kuhu teie elamisepind siis jäi?»

Saar: «Mu oma korteri põletasid sakslased maha. Pärast sõda võttis üks naisterahvas mind oma elamise- ja südamepinnale, abieluleping käis orderi eest.»

Ülem: «Ja siis?»

Saar: «Kui välissõidud teiste jaoks jätsin ja kingitusi hakkasin harvemini tooma, tekkisid tema südamepinnale lugematud kaasüürilised. Ruumi jäi minusugusele mehele nagu napiks. Tuli ülevõimu ees taganeda ning lõpuks mõlemad pinnad teistele loovutada.»

Ülem: «Teie aastates on säärased seiklused riskantsed asjad.»

Saar: «Minule muidugi, aga temale, paistab, veel päris kontimööda.»

Ülem: «Millest see tuleb?»

Saar: «Mu endisel naisel on alles esimene noorus. Sündis minust umbes veerandsada aastat hiljem.»

Ülem: «Niimoodi... Khm...»

Korterite jaotamisel jäeti Saar järjekorda edasi. Teised, kes ülema kabinetis oma mütsi otsas jalgadega trampisid, juukseid rebisid ning kolm taskurätti järjepannu märjaks nutsid, said kes toa, kes kaks.

Vanemloots asub kontoris, kuhu mõned tüüri-mehed on tulnud ilmateateid lugema ja tormi siunama.

Makko kirjutab hoolega midagi päevikusse ega tee lootsi nägemagi. Ka Saar nagu ei märkaks ülevaatajat. Räägib tüüri-meestele:

«Meie Makko on vana Vladivostoki veteran. Mis loevad temale Soome laht ja Balti meri? Lapsevann...! Tallinna sadamasse vea laev kas või oheliku otsas sisse. Torm või kedagi... Vaat kus omal ajal, «Admiral Savoiko» päevil...»

Mehed naeravad. Ainult Makko jääb tõsiseks. Võtab väljakutse vastu.

«Otsustad sina, mitte mina! Prognoos lubab vaiksemat, ja ma siis mõtlesin, et tulgu ja takseerigu ise... Sest ega sulle unes keegi ilmuta, millal laev vaja sisse tuua.»

«Kuule, Makko, sa oled iseenda jutu järgi vana merekaru, aga tühja täis nagu Hanslep-Aadu meremehekott. See sõitis ka ümber ilma, aga targemaks ei saanud. Kas sa ise tõesti ei oska vaadata, millal laeva sisse võib tuua, millal mitte? Kui sa teaks, kui hea uni mul oli!» haigutab Saar ja kergitab pükse.

«Ei saa mina sinu palka ega mõtle ka sinu tööd ära teha!» toriseb ülevaataja, nina päevikus. «Iga mees elagu omast vaevast!»

Paks ja healoomuline Saar ei mõtlegi Makko üle pa-handada. Loots lükkab käed madruse kombel küünarnukkideni tasku, haigutab veel kord kõigest südamest ning paistab, et kavatseb uuesti lootsikoi alles jahtumata teki alla pugeda, kui korraga poisiohtu ning mets-mehesoenguga dispetšer oma terava näo ukse vahelt sisse ajab. Istub laua äärde toolile ja vaatab Saarele tõsiselt otsa. Ei lausu algul head ega kurja.

«Mis sa mind sihid? Esimest korda elus näed täitsameest või?» esitab vanemloots oma kaheraudse küsimuse ning võtab teispoole lauda platsi.

«Tead mis kuupäev täna on?» tahab kasvua köhnuse alleshoidnud dispetšer omakorda teada.

«Makko, kanna ette!» kätatab Saar ülevaataja laua poole.

Makko silmad ehmuvad päevikult lendu, langevad siis lauakalendri-le. Kohmab raportitoonil: «Kolmaskümnes!» Vanamees häbeneb oma ehmatust ja punastab. Kahetseb, et säärasel toonil antud käsu täitis,

aga ei lausu enam midagi. Kirjutab veidi väriseval käel edasi.

«Kuu viimane päev,» rõhutab dispetšer ning tema ergas pilk uitab vanemlootsi kohevaks kerkinud näol, millelt selgesti võib välja lugeda laevakaptenite külalislahkuse kuritarvitamise järgi.

«Ja nüüd, Saar, ole va hea mees, mine riski oma leivatatukesega ning päästa sadama põhjakõrbev plaan,» loeb vanemloots dispetšeri soovi juba silmist.

«Õigel!» naeratab see kambamehelikult. Arutab siis asjalikult: «Toomiseks kulutad tunni, peale selle luukide avamine ja sisseklaarimine... Hommik ongi käes. Ilmateade lubab vaiksemat... Saame ehk kraanad valge valuga liikuma ja laadimise käima. Jätad sa aga sisetoomise koidu peale, siis veab töö algusega keskpäevani välja ning oleme mõlemad preemiast ilma... Sest «Hiisaar» otsustab seekord kogu plaani. Mis sa arvad?»

«Risk on muidugi õilis asi... Ja ega mina omast patusest elust ega saatusest... Aga süütust «Russalkast» on kahju,» lausub loots mõtlikult.

Dispetšer, kes Saare sõnadest tavaliselt oskab õige otsa kätte saada, ei taipa. «Mis meil «Russalkaga?»»

«Oh, anna mõistust!» koputab Saar endale sõrmenukkidega vastu meeleskohta ja noogutab dispetšeri poole. «Kui säärase nordvestiga sadama väravas laeva maale viskab, vaevalt seda siis enne Kadrioru keskpaika pidama saad. Ja kas sina vastutad, et seesamune risti ja tiibadega merineitsi ei juhtu mulle kiilu alla jääma?»

«Tähendab, et sa siis ikka ei riski,» muutub dispetšer Saare naljakatsest hoolimata üpris kurvaks ning väljub.

«Kutsikas!» siunab Makko, kes tahab Saarega ära leppida. «Vaata, et pole eluajal soolase vee peale saanudki, aga pane sundima...»

«Jälle tuled sa oma Vladivostoki sadamakõrtsidest korjatud ütlemistega lagedale!» noomib Saar vanemat meest ning pilgutab teistele silma. «Paras sarvejooksmise eas noor spetsialist, sina aga kutsikas... Dispetšer tahab plaani ja suurt preemiat, et pruudile pulmakleiti osta, sellepärast sunnib. Poisil on tuline õigus. Minul jälle varsti endise ämma sünnipäev. Tort ja vein mak-savad hullu raha, lillede eest küsitakse nüüd talvel hingehinda... Uus nainegi tuleks võtta, aga kus selle

kulu ots! Ah, plaan! Plaan!» ohkab loots, ja raske on ütelda, peitub nende sõnade taga nali või huumoriga maskeeritud tõde.

«Eks ta ole!» ei oska ka Makko seekord targemat ütelda.

«Sinul muidugi tuhanded pangas ja perekonnamure unustatud nagu mullune lumi,» püüab Saar vanameest vaidlusse meelitada (und nagunii enam pole ja mis sa, hing, ajaviiteks ikka teed).

Vanemlootsi kava õnnestub nagu alati. Makko võtab kui mitte just tuld, siis süttib temas ometigi säde.

«Millal sa mu tuhandeid lugemas käisid? Unustatud... Kas minu eas mehed vähe tüdrukuid on tanu alla viinud?» kuraasitab vanamees ning vaatab õigust otsivalt tüürimeeste poole, kes kahe elatanud merehundi omavahelist kemplemist huviga pealt kuulavad.

«Siis saame veel Makko pulmas tantsida!» rõõmustab Saar. Hakkab jõudsate sammudega kontoriruumi pikkust-laiust möötma. Jääb veidi aja pärast vanamehe ette seisma ja tõstab sõrme. «Aga ühte ma sulle sõbra-mehe poolest ütlen: kui koduväiks juhtud minema, löö aegsasti nael väljapoole uksepiita, kuhu soni riputada.»

«Milleks ma oma mütsi ilma ette peaksin jätma?» murrab Makko pead.

«Aga selleks, et kui sind äkki säärase vaardiga välja lüüakse, et kraami pole aega kaasa võtta, päästad vähemalt peakatte,» seletab Saar.

Kontor rõkkab naerust. Asi on seda naljakam, et tegu on tõelise kogemuste edasiandmisega, kuna Saare endaga umbes niimoodi juhtus. Ainult pole teada, kas ta mütsi jõudiski kaasa kahmata.

«Sadamavalve! Sadamavalve! Siin mootorlaev «Põltsamaa»,» kutsub raadiotelefoni häälekõvendaja.

Makko võtab mikrofoni. «Sadamavalve kuuleb.»

«Jõuame Suurupi otsa — tunni pärast saatke loots reidile!»

«Tormi tõttu lootsikaater välja ei sõida. Teil tuleb ankrusse jääda!» kamandab ülevaataja eetrisse. Makko püüab oma kõrgematesse toonidesse kiskuvat vanainimesehäält käskivaks bassiks muuta.

«Selge — ankrusse jääda!» kostab «Põltsamaa» kapteni tuttav tenor.

Makko paneb mikrofoni oma kohale tagasi. Võtab taskust murdunud piidega kammi ning silub oma hõredaid juukseid. Köhatab tähtsalt. Öösel, kui sadamakapten ja tema asetäitja kodus puhkavad, on ülevaataja see, kes keelab ja käsib. Kõik teised võtavad teda tõsiselt, kuulavad, kuid Saar... Töomes, jah, selle kohta pole midagi ütelda, aga... Ma talle veel kunagi näitan, mis Vladivostoki kool ja «Admiral Savoikol» saadud sõidupraktika tähendavad! ähvardab vanamees mõttes.

Kartes, et Saar uuesti tõgama võib hakata, ajab Makko kähku mantli selga ning läheb taas ringkäigule.

Sadu on üle jäänud. Mustast pilvevaibast järel ainult räbalad. Nende rebitud äärte vahelt pilguvad tähed. Ka tormi selgroog hakkab vist murduma. Juba käib ilide kaup. Kusagilt kuulub laadijate heihopp! Kaheksanda peal süttivad kraanatuled. Kuid laevad on nagu ennegi sadamasse tungiva ummiklaine tõttu rahutud. Nende manillatrossidest kinnituseotsad vetruvad ja nagisevad iga õõtse puhul. Kümenda peal on nüüd puksiirilt autorõngad vaierite otsas allä kai ja korpuse vahele lastud. Vahimees trepil nagu post. Hoiatamine aitas.

Jõudnud tuufiga tagasi, märkas Makko kontori taga neljateistkümnendal kaiplatsil inimesi. Seal seisis ka Saar, jalas pikad kummikud, mille säärite vastu pekslesid tema vihmamantli hõlmad. Ka kaldamadrused olid kohal, valmis lootsikaatri otsi lahti andma. Kutri mootori väljaheitetorust paiskus raevukalt sädemeid ja suitsu vastu vett.

Ülevaataja ruttas lähemale. Kuhu see hull loots nüüd säärase ilmaga...? Egas ometi kusagil õnnetus ole juhtunud? Minnakse inimesi päästma...?

«Lähen toon «Hiisaare» sadamasse ja mehed koju lapsi lugema,» hüüdis Saar jooksupärgelt hingeldavale Makkole kõrva sisse.

«Teed avarii! Kaheksapallise nordvestiga pole mängida!» hoiatas ülevaataja.

«Ära karda, Makko!» hõikas loots uljalt vastu. «Mis sul närveerida? Sina vaata, et seitsmeteistkümnendal kaiplats vaba seisaks ja otsamehed õigel ajal vastas on... Küll mina muretsen muu eest.»

Kaatri veidi üle kaiserva ulatuva masti otsas süttisid punavalged lootsituled. Saar haaras vandist ja hüppas raskelt tekile. Kaldamadrused heitis otsad lahti. Kergelt nagu mängulaev triivis pisike veesõiduk kai äärest ära. Mootor võttis veo peale ja kaater sööstis pimedusse.

Sadamamuuli tagant välja jõudnud, jäi lootsipaate murdharjaliste lainejärsakute löökidele märklauaks. Laineladvad peksid vastu parrast, tuiskasid üle roolikambri ja lühikese mastijupi, matsid teki vee alla. Kaugemal reidil hakkas tormi sünnitatud põhjalaine, mis Naissaare ja Aegna vahelt tee reidile leidis, kaatritele peale käima. Tõstis selle üles veemäe harjale ning paiskas siis hooga alla orgu, ähvardades kutri koos kõige sellel leiduvaga uperpalli heita.

Ent sadamameestele olid tormi tujud ja lainte kaalus ammu tuntud asjad. Ka kaater polnud õpipoisi tehtud. Selle lai ja lühike kere ei lasknud end kummuli kallutada, väljapoole kaardus pardad löid lained tagasi. Summutatud müri tõi töötav võimas mootor andis alusele säärase hoo, et lapik lootsipaate vahetevahel nagu lutsukivi ühe laine harjalt teisele lart-sas.

Saar seisab roolikambris kipri kõrval ning vaatab hajameelselt, kuidas vallali vesi mööda esiaknaid alla voolab. Loots teab, et see kõik on imetegude algus. Õige töö ja põidlapidamine tulevad alles siis, kui ta laevasillale jõuab. Aga sinna on veel oma veerand tundi.

«Risk on õilis asi,» meenub Saarele venelaste kõnekäänd. Ta ei saa aru inimestest, kes aastate lisandudes liiga ettevaatlikuks muutuvad. Lootsile näib, et temaga on lugu hoopis vastupidi. Noorest peast jätkus väiksemastki poognapuudutusest, et närvid mängima hakkaksid, nüüd aga tõmba kas või nüri saega... Vist elutules parajat moodi karastatud.

See tänaõsine sõit on muidugi sadama plaani ja enda preemia pärast, aga küllap leidub muidki põhjusi, mis vanemlootsi sooja teki alt siia lainetantsu kätte saatsid. Makko... Uhkeldab kogu aeg oma Vladivostoki kooli ja «Admiral Savoikoga»! Kõiki teisi, kes veel sada aastat vanad pole, peab poisikesteks...

Mis temal viga kail kamandada, aga proovigu kord ise säärase särtsuga merele minna.

Ja siis veel... Alles viimastel aastatel on Saar avastanud, et töökoht võib asendada purunenud kodu, sadamarütmiga ühtesulamine anda elamiseks uut tahet. Kui Saarel oleks aega ja püsivust oma salajase-matest soovidest lõppkokkuvõtet teha, siis saaks ta järgmise elutõe: «Võtku saatus mult kõik, mis inimeselt võtta annab, kuid jätku ta mulle mu sadam ja meri, ja ma elan, teen nalja, ning keegi ei näe mult kurba nägu.»

Ent nagu Makkogi, ei saanud Saar kogu oma aega töökohal kulutada. Vabad päevad ja puhkehetked tulid vahele. Magas küll palju, kuid unest tuli puudu. Makko põgenes oma mõtete eest inglise keele kursustele, mähkis oma mõistuse geomeetriaga seotud probleemidesse, barrikadeeris end läheneva pimediku vastu navigatsiooniteooria taha. Saar oli aga lihtsakoe-lisem ning jõi ennast vabal ajal lihtsalt purju. Makko pelgas tulevikku, Saar aga ehitas enda ja mineviku vahele alkoholiaurudest varikatte. Kainest peast hoi-dis oma hinge tasakaalus huumori ning teiste inimeste tõgamise abil.

Hooga sööstis kerge lootsikaater prožektori kiirte-vihku, mis haaras endasse suure mootorlaeva tekilt allaheidetud tormitrep-i ning ellipsikujulise ala parda-lähedast veepöörise-st.

Saar astus kaatri roolikambrist välja, varitses sobi-vat hetke. Vastu laeva püstloodis parrast mürtsuv laine paiskus sambana üles ning langes siis alla, loot-sile otse pähe. See mattis hetkeks hingamise. Kuid lainemurd vajus tagasi ja varsti ahmisid tema kopsud jällegi ainult õhku. Lumelobjakaga segatud vesi aga oli leidnud tee vihmakuue krae vahelt sisse, valgus mööda selga alla ning tegi olemise kuidagi eriti ker-geks, meeled erksaks.

Kaater tõusis ja vajus. Liiga lähedale laeva pardale ei usaldanud kipper lasta, sest üksainus tõsisem löök ja pisikesest alusest jääksid järele ainult pliidipuud ja pilpad. Hoiad aga kaugele, siis ei ulata loots trepist kinni haarama.

Saar ootas võimalust. Ootas, kui kaater tõuseb lae-vast sobival kaugusel üles laineharjale, et siis teha otsustav hüpe üle kohiseva surma tormitrepini. Sää-raseid hetki oli tal oma kahekümneaastase lootsitee-nistuse ajal ennegi olnud ning iga kord oli ta oma üleliigset kehakaalu siunanud. Saaks kümnekond kilogi üle parda heita! Kuid siin polnud parata... Isu oli tal hea niihästi söögi kui ka joogi peale, iseloomu tugevusega aga uhkustada ei saanud.

Momendiks meenus talle Riia sadama loots, kes paari aasta eest samuti parajat hetke varitses... Tema kaater tõusis, mees sööstis mere ja taeva vahel õõtsu-vale tormitrepile, kuid järgmine laine tõstis kaatri veelgi kõrgemale ning virutas selle vastu laeva par-rast. Loots ei jõudnud eest ära, jalad jäid vahele... Nüüd käib proteesidega. Muidugi mitte enam laeva sillal...

Huvitav oleks teada, kui vanalt hakkavad tsirkuse-artistid pensioni saama? Arvatavasti päris noorelt. Lootsid aga peavad kaelamurdvaid trikke tegema kuni kuuekümnne aastani, mõtles Saar ja hüppas.

Jalad libisesid klaasjäässe tõmbunud trepiastmetelt. Kogu keha üheksakümmend seitse kilo jäi kätele rippu. Õnneks olid aastad neile halastanud ning käm-maldesse madrusepõlves kogutud sitkuse alles jätanud. Künnapuud pidasid vastu.

Äkilise õotse tagajärjel eemaldus püstloodis rippuv nööri-del laevast ning lõi siis hooga vastu raudplaa-tidest parrast. Saare silmi tekkis tulevärk, sõrmenu-kid löid põlema. Jalad aga leidsid taas toe ja õnneks oli ka kaater alt kadunud. Kinnisilmi ning hambad ristis, rebis loots end ülespoole, kuni tundis, et mitu paari tugevaid käsi tal vihmamantli alla peidetud kasukakraest kinni haaras. Paar tuikuvat sammu ning taas leidis Saar endas jõudu olla seesama lõbus vanem-loots, kellena teda kõik kaptenid tundsid.

Samal ajal kui laeva meedik lootsi sõrmedele sidet tegi ja veritsevat kulmu plaasterdas, rääkis Saar Aaf-rikast saabunud «Hiiusaare» meestele pealinna värs-kemaid uudiseid, sosistas sadamas liikuvaid klatšijutte ning nagu muuseas käskis ka ankru ülesvõtmiseks valmis panna.

Varsti tüüriski suur ookeanilaev otse sadama puna-roheliste muulitulede vahele.

Paremal põhjakants ja idamuul, vasakul Kadrioru kivine kallas. Torm käib merelt peale, surub vastu tühja laeva kõrget parrast, rõhub vägise maa poole. Rooli nagu polekski taga. Et randatriivimist ära hoida, pead suure käigu peal pidama. Aga millega sa sadamasse jõudes inertsit ära toppad? Jooksuruumi pole väikeses basseinis peaaegu üldse!

Saare ükskõiksus on minema pühitud. Tekitulede valgusekuma langeb tema sügavatesse voortesesse tõmbunud näole, millest paar teraskülma pilguga silma ettepoole, tuledest sätendavat sadamat puurib. Ta vigastatud sõrmed klammerduvad ümber sillareelingu. Läbi sideme immitséb verd.

«Vähendame ehk käiku?» küsib kapten pisut enesekindlust kaotanud häälel.

«Ei, ennem andke paar tuuri juurde, muidu paneb allatuult ajama nagu korv,» hoiatab loots.

Saare sõnal on kaalu. Laevajuht teebki tema nõuande järgi. Säärase lootsi soovitusi võid usaldada kas või pimedast peast.

Muulituled lähenevad kiiresti. Tuulega on arvestatud, masinasse tagasikäigust hoiatatud, ankrud allalaskmiseks valmis. Juba seletab silm seitsmeteistkümnendal seisvat kaldakraanahiiglast, mille võimsad portaalid kai äärest vaevalt meetri kaugusel asetsevad. Tormi tõttu ei saanud seda eest ära viia. Kui mitu korda oli Saar sadama konstruktoreid põrgupõhja ning veelgi hullemasse kohta saatnud. Sääraselt võis kraanasid küll ehk paigutada Peetri ajal, mil laeva vöör oli püstloodis nagu vana, söeküttega triikraua teravam ots ning mil alused liikusid sadamas ainult varp-ankrute varal. Kaasaegsetel mootorlaevadel aga kaarduvad mõlemad otsad lehtri kombel väljapoole. Kui keskkohaga ei sildu, siis pühib kai kraanadest puh-taks... Säärase tormiga, eriti veel kui sadamasild jääb allatuult nagu täna, ei aita mõnikord masin ega ankur.

«Ega ole esimene laev lootsida!» trööstib end Saar ning jälgib valvsal pilgul, kuidas leiparda muulituli

päris külje alt mööda libiseb. «Russalka» jäigi terveks...

Vanemloots kummardub üle silla ääre ning vaatab ettepoole. Kamandab masinale tagasikäigu, raginal langevad pakilt ankrud. Laevakorpus lööb propelleri-tuuridest võbisema. Masinatest võetakse välja, mis võtta annab.

«Oh sa viimane...!» Saare huultelt vallandub sää-rane karvane sõimusõna, mis ehk kord kümne aasta takka tema suust lendu pääseb. Oli ka põhjus, sest esimest korda elus seisis ta silm silma vastu raske avariiga, mille vältimiseks loots momendil midagi ei osanud ette võtta. Keset «Hiiusaarele» määratud sadama-silda seisis pisike kalatraaler, mille poole torm reidilt toodud laeva otse hirmutegeva kiirusega kandis.

Basseinis oli laevu nii paksult nagu kalu sumbas. Edasi minna ei võinud. Tagasikäik enam päästa ei jaksanud. Ankrud polnud veel aega saanud õieti hammustada.

Selle paari sekundi jooksul, mil lootsi käsi vajutas nautofoni lüliti ning rida põrisevaid hoiatussignaale iilidega Kadrioru poole kandus, lavastus Saare peas kogu saabuv draama oma alguse ja lõpuga.

Ragin, kalalaeva vajumine, «Hiiusaare» meeste ja kaile kogunenud tööliste asjatud päästmiskatsed. Inim-ohvrid...

Pärast prokuratuuris. «Teil polnud ju otsest vajadust säärase tormiga... Oleksite pidanud kõik võimalused ette nägema! Plaan plaaniks, aga selle nimel pole veel luba avariisid teha ja inimesid ohverdada...»

Kohus. Tarzani-soenguga dispetšer kehitab abitult õlgu: «Loots...»

«Mina olen väike vend — Saar...» muigab Makko oma hambutu suuga.

«Kas ma vähe olen teid hoiatanud, et...» õigustab end sadamakapten.

Kurbmängu lõpus terenduvad ruudulised rootsi kardinaid.

Kuuskümmend... Viiskümmend... Kolmkümmend meetrit... Vanemlootsi silmamõõdu täpsus on üle sadama kuulus. Päästa, paistab, pole siin enam midagi...

Ankrud hammustasid, ehk õnnestub siiski veel laev rooli ja masinaga kaist eemal hoida? Tohoh, kurat säh! Ega ole esimene kord tormiga...

«Tasa edasi!» Saare hää on nagu alati kontrolli all.

«Me triivime ju kalalaevale otsa!» närveerib kapten.

«Olge rahulik, midagi ei juhtu!» jahutab loots põlema kippuvat laevajuhti. Et ta tookord tõesti nii ütles, seda Saar pärast enam ei mäletanud.

Kuid nagu kurja saatuse poolt saadetuna kihutab vali tormi-iil üle sadama ja surub «Hiiusaart» vastupandamatu jõuga kalalaeva poole. Lootsile paistab, nagu tõmbuks pisike traaler löögi ootel hirmunult küüru. Kaiääre varjus pole näha, kas selle tekil on inimesi või ei.

Ent just samal hetkel, mil Saar oli valmis kõige halvema vastu, lendas kalalaeva korstnast sädemetega ning pisike alus hakkas mööda sadamasilda edasi liikuma. «Hiiusaare» peilsillalt juhiti traalerile projektor. Saar märkas aluse komandosillal väikest kõhna mehikest, kelle kühmus selg kangesti Makkot meelde tuletas.

Kümme meetrit... Laevadel ei jäänud vendri võrragi vahet, kuid puhtalt läks. Traaler jõudis eest ära. «Hiiusaar» prantsatas kogu poordiga vastu kaid ning tardus kohale, nagu oleks ta sadamasilla külge keevitatud. Rõhus pilbasteks ainult paar kahevaksase läbimööduga, teraskanti tahutud tuliut kaitseprussi. Muud hullemat ei juhtunud.

«Suure töö peale väike konjak,» pakkus kapten kajutis lootsikviitungile allkirja andes.

«Jah, külmetuse vastu kuluks ära küll,» nõustus Saar suu ja sülega ning märkas alles nüüd, et oli üle keha märg. Kas see lainesähmakas teda tormitrepi varitsemise ajal tõesti nii põhjalikult loputas?

Pärast seda kui Makko lootsikaatri reidile oli saatnud, tundus, nagu oleks Saar ka tema südamerahu kaasa viinud. Vanamees tõmbas vihmamantli torbiku tormi ja basseini ülestuiskava vee kaitseks kõvasti ümber pea ning rühkis vastutuult — enam look kui mees — «Hiiusaarele» määratud kaiplatsi üle vaa-

tama. Luges pimedas pollarivaheid ja rehendas: uhkustada pole, aga ära mahub. Mis sadamasse puutub, siis kõik oli enam-vähem... Tõsi, kaldakraanad ei seisnud just kõige paremini, aga säärase rajuga ei liiguta neid keegi... Ja pisut pimedavõitu on kah. Noh, sellest kõigest saab jagu.

Ülevaataja läks kontoris tagasi. Helistas dispetšerile. Käskis kail sisse lülitada täisvalgustuse, samuti kraanatuled. Teatas siis «Hiiusaare» saabumisest karantiinarstile, tolliametile ja operatiivkorrapidajale.

Meremeeste naised olid öisele ajale vaatamata kusa-gilt lootsi väljasõidust teateid saanud ning pommitasid nüüd läbi telefoni küsimustega nagunii juba pulki täis peaga Makkot.

«Millal saabub?»

Ülevaataja tahab vastata põhjalikult ja ammenda-valt. Hakkab selgitama:

«Vaadake, oleks ilm ristikohtne, siis võiksin teile küll ütelda, millal, aga näete ise — torm...»

«Mis te siiski arvate — millal?» nõuab kannatamatu naisehää.

«Palju mis mina arvan! Kuidas tuul ja meri... Loots võib veel reidil asja ümber otsustada ja...»

«Mis te heietate! Õelge juba ükskord välja, millal mu mees koju tuleb!» Traadi teises otsas kõnelevad ootamisest ülepingutatud närvid.

Makko, kes seni olukorda heatahtlikult on püüdnud selgitada, pahandab:

«Olete kõik need kuud pooltühja voodiga läbi ajanud, ei see mõni tund teid siis ka enam tapa!» ning heidab toru hargile.

Ent telefoniaparaat pole elusolevus. Temal närvid puuduvad. Tiriseb kannatlikult, kuni ülevaataja taas toru kätte võtab. Nüüd kõneleb hoopis teise kõlaga, õrnem hää, kuid jutt on üks ja sama:

«Millal?»

Ning vahepeal tasakaalu kogunud Makko hakkab jälle seletama ilmast, tormist, mitmesugustest saabumisaegadest ja võimalustest.

Korraga lendas üks mürtsudes lahti ning lävel seisis jookstust hingetu kaldamadrus.

«Kalameeste siinast kiskus traaleri lahti! Triivis

seitsmeteistkümnenda peale! Laeval üksainus mees...
«Hiiusaare» tuled juba kantsi taga!»

Üldiselt on Makko normaalses olukorras üsna korrektse jutu ja kommetega meesterahvas, nagu see elatanud inimesele sobib, kuid seekord lipsas ka tema suust vägev sõna:

«Kurrat!»

Makkol polnud aega vihmakuube tormi ja vee kaitseks selga heita ega varnast mütsi pähe kahmata. Jooksis välja, nagu oli, kaldamadrus sabas. Ruttas kogu oma vanainimese jõudu kokku võttes seitsmeteistkümnenda poole, et vaadata, mis teha annab.

Sadamast ülestuiskav märg tolm mattis silmad, jalad muutusid iga sammuga üha sõnakuulmatumaks, kuni lõpuks kippusid kerest hoopis maha jääma. Aga minna oli veel hea tükk maad. Just seal, kus alles eile oli «Kõrgelaiu» pealt tsementi lossitud, jõudsid pea ja keha jalgadest nii palju ette, et koostöö katkes. Ülevaataja kukkus. Tõustes oli mees halli massiga nii pak-sult koos, nagu oleks otse praegu jahukördikatlast välja ujunud.

Kalatraaleri juurde jõudnud, pidi vanamees mitu head sekundit hinge tagasi tõmbama, enne kui sõna suust välja sai, ehkki silmad hoiatasid, et võib-olla just needsamad hetked otsustavadki asja. «Hiiusaar» oli juba siinsamas sadama väravas. Traaler aga ootas kai ääres nagu rongi alla heitnud enesetapja. Reidilt saab-
uval laeval polnud kusagile mujale minna...

Tõenäoliselt loots veel kalalaeva ei märganud, sest pisike alus sulas kaiäärse musta varjuga ühte. Ülevaataja nägi, et kalalaeva vahimees püüdis küll kõigest jõust oma laeva pootshaagiga mööda sadamasilda edasi lükata, kuid torm pressis peale ja siin poleks isegi kümne mehe ramm aidanud.

«Oled sa madrus või motorist?» sai hingeldav Makko viimaks oma häälepaelte peremeheks.

«Motorist!» karjuti alt vastu.

«Kas masina käima saad?»

«Miks ma'i saa, aga pole tüürimeest!»

«Anna käsi!» Kamandas Makko kontorist kaasatunud otsamehele ning laskus neljakäpukil kaile.

«Mis sa, hull, tahad teha! «Hiiusaar» triivib otsa, oled pannkook!» hoiatas kaldamadrus.

«Sinu asi või!» käratas Makko ülemuslikult. «Kämaal siia!»

«Vanamees ei kaalu enam kui kott kliisid,» käis otsamehel peast läbi, kui ta ühe käega pollarist kinni hoidis ja teisega Makko alla traaleri tekile laskis.

«Olen tüürimees. Lase mootor kähku käima!» käsutas Makko vahimeest.

Küllap vanamehe hääles oli midagi, mis noore motoristi otsekohe sõna kuulama pani, kuigi ta aru sai, millega riskib. Kui kalalaeva mees oleks saanud enda tahtmise järgi talitada, oleks ta praegu otsemaid kaile hüpanud, sest reidilt tulnud suur laevamürakas hakkas juba peale vajuma.

Makkole tundus, et kas nüüd või mitte kunagi peab ta lunastama kõik oma luiskamised «Admiral Savoi-kol» tehtud vägitegudest. Peab päästma laevad avariist ja — mis peasi — sellele lõupoolikule Saarele näi-tama, mis üks endisaegse kooli mees jaksab, julgeb ning oskab.

Vana ronis mööda järsku treppi traaleri õõtsuvale sillale, kus lahtijäetud roolikambri uks iga lainelöö-giga vastu seinu peksis. Leidis rooliratta. Kuid moo-tor vaikis...

Makkol polnud enam kaht teed. Üles kaile poleks ta jaksanud ronida. Seal ei paistnud ka kaldamadruseid olevat. Küllap läksid puksiiri kutsuma. Rumalad! Sel-lel kuluks juba masina soojendamiseks oma pool tundi. All kees ja kobrutas vahusegane vesi. Esimese hooga südamesse löönud julgus kippus üle parda len-dama. «Hiiusaar» aga lähenes... Selle vile röökis hoiatusi. Saar oli siis juba märganud...

Eks ole omajagu elatud kah, käis Makkol saatusele alistuv mõte läbi pea. Kuid tuli välja, et siiski liiga vara. Traaleri kere lõi korruga mootorimürinast väri-sema ning vanamees tõukas masinatelegraafi käe-pideme vööri suunas põhja.

Algul näis, nagu ei kavatsekski kalalaev vedu peale võtta, aga siis hakkas sadamasild aeglaselt liikuma. Kiiremini ja kiiremini libises pisike alus mööda kai-äärt, kuni just parajal ajal jõudis ees seisva suure au-

riku ahtrikumeruse alla, kus Makko masina ära toppas.

Ülevaataja pesi parajasti kontori kõrval köögis näolt ja riietelt pori maha, kui Saar sisse astus. Vanemlootsi silmad oli parajatmoodi krillis, nagu punane. Ka samm oli tal säärane nagu purjeka pootsmanil põikilaeva briisiga. Ülevaatajat nähes seadis end suure vaevaga harkidele seisma ning käratas laial komandohäälel:

«Kuule Makko, miks sul käed-jalad värisevad? Surmahirm võttis vedelaks, mis? Aga vaata mind — pole ma Vladivostoki merekoolist möödagi käinud, aga mees nagu metsapull! Oleksin selle kümme korda neetud kalakäula põhja võinud sõita — silmgi poleks pilkunud...»

«Ah, ära kelgi!» heitis Makko väsinult ning nühkis harjaga õliseid käsi.

«Või mina kelgin!» võttis Saar seekord tuld. «Said nüüd eluajal teist korda laeva sillale, kohe saba püsti ja peale käratama. Ning minu kohta mõtled, et läksin merele ainult viina pärast...»

Makkost ei saanud seekord vihastajat ega vastuvaidlejat. Istus laua taha ning tahtis hakata «Hiiusaare» tuleku kohta päevaraamatusse sissekannet tegema. Kuid käsi ei kuulunud sõna. Paberile jäid küll mingid sulejäljed ja lopergused nullid, aga tähtedeks ei saanud neid kõige parema tahtmise juures pidada. Sest vanamehel ei värisenud mitte ainult käed-jalad, vaid ka süda lõi aeg-ajalt vembu sisse. Noil hetkil langesid ta silmade ette mustad varjud.

Pool tundi enne kaheksat ajas Makko Saare üles.

«Võta kätte ja mine koju! Sadamakapten on varsti siin, aga sul suust sisseläinud viga veel küljes. Hais käib kahe kaabeltau kaugusele... Saab aru... Ammuks see oli, kui käskkirjaga pähe said.»

Pugisedes ja oiates ajab vanemloots end voodist välja. Kratsib oma salkus pead. Kui Makko jutust õige otsa kätte saab, kaovad tema tursunud ja öösel tormist punaseks pekstud silmad naerukurdudesse, mida ta ise püüab grimassiks pöörata.

«Tuleb tööd, õiendad muidugi ise ära. Tühi asi! Sa

ju Kolja-aegne klassi priimus — täna öösel andsid lootsieksami kah vaata et viie peale ära. Kirjutatakse ehk sulle selle eest veel kiituski tööraamatusse... Nii et...»

Saare jutt millegipärast seekord takerdub. Vanemloots vaatab längusõlgset kiitsakat vanameest ning sirutab äkki käe.

«Esimest korda elus, aga olgu! Säh, sulle viis!»

Makko võtab pakutud kämbla kõheldes vastu ning kõhatab. Tahaks nagu midagi vastata, aga sõnad ei sünni.

Seekord ilmajaam ei valetanud ja hommikuks vaikiski ära. Taevas lõi täiesti selgeks ning «Hiiusaare» laadimise töö läks raginal käima.

«Pole siin öö jooksul midagi iseäralikku... Tuulas küll omajagu, aga laeva saime reidilt ilusasti kätte ja... Ainult niipalju, et Saare kastis läbimärjaks, läks nüüd, vähe enne vahetust koju riideid kuivatama,» kandis Makko hommikul tööle tulnud ülemale ette.

«Ja-jah, kogu sadam loikusid täis — öösel võis tõesti paha ilm olla,» jääb ülemus uskuma. Hakkab siis ülevaataja vahipäevikut kontrollima. Kortsutab oma karvavaeseid kulme. «Teil on ju... Vaadake ise!»

«Mis teha — juhtus...» vabandab end Makko.

«Kui mitu korda ma teile pean meenutama, et päevaraamat on ametlik dokument!» hoiatab ülemus. Kuid näib, et ta on täna hommikul heas tujus, ja pikemaks seaduselugemiseks seekord ei lähe. Ja miks peakski ülemus morn olema, kui kuuplaan on niisama hästi kui taskus ning tal jääb üle oodata ainult signaali kassapidajalt, kes palub preemia järele tulla.

Vanal Makkol on aga hommikuhämarikus koju minnes selg hoopis sirgem kui tavaliselt, samm kerge nagu kunagi ammu, «Admiral Savoiko» päevil.

«VILJANDI» HUKK

Olin just lõunale minemas, mantelgi juba üht varrukät pidi seljas, kui mu töölaual helises telefon. Traadi teises otsas kõneles pisut kärisev hääl: «Olen vana meremees, tahaksin sadamasse tulla, aga siin valvur kuramus, ei lasse läbi, tahab propuskit. Anna korraldus!»

«Sadamasse — milleks?» küsin.

«Vaata mul on pootsmani tööriistad... Ise enam... Tahaksin kellelegi ära anda.»

«Oota, olen mõne minuti pärast väravas, vaatame, mis sul seal on.»

Mõtlesin, et küllap mõni allakäinud topsivend, kes oma vana kolu eest poole liitri raha loodab saada.

Väravas aga kohtusin seitsmekümne ääre alla jõudnud korralikes rõivais soliidse mehega, kelle välimus alkoholi kuritarvitamisest sõnagi ei kõnelnud.

«Mu nimi on Liikane,» ütles ta ja ulatas terekäe. Tutvustasin ka ennast.

«Jajah, see sa oled muidugi — juba näost näha. Seilasime omal ajal su isaga. Kõva sõnaga kapten oli. Vaata, mis mul on!»

Mees võttis purjeriided kotikesest tosina-osa erimõõdulisi malspiike, rasvaga täidetud nõelasarve, milles kümmekond kolmetahulist nõela, ja purjekinda. Ladus kõik valveputka pingile ritta. Malspiigid polnud tavalised ümmargused, vaid seest õõnsad nagu pikerguseks venitatud lusikad.

«Sehukestega palju kergem pleissida,» seletas mees. «Torkad trossikardeeli vahelt sisse, keerad siis teise kandi peale, pistad kee läbi ja alles siis tõmbad välja. Umbsest ümmarguse malspiigi pead enne keermeläbi-ajamist välja võtma, aga ava võib kinni vajuda ja sõh sulle! Hakka otsast peale.»

«See on jah... Pole enne juhtunud sääraseid nägema,» tunnistasin avameelselt.

«Paljud pole näinud,» naeratas vanamehe lai ja punetav nägu. «Lihtne värk, aga töö juures annab poole juurde. Pärast sõda olin sadamatehastes taglasemeistriks. Sain teiste käest võtta. Ütlesid, et ma ajavat normid kõrgeks.»

Lõunatund jooksis. Vaatasin kella. «Kümne rubla eest annaksid ära?»

«Ega ma raha...» pomises vana nagu pisut puudutatult. Lisas siis kuraasikalt: «Sulle pole neid vaja — oled nüüd rohkem kirjatöö peal. Kingiks kohe mõnele pootsmanimehele, kes... Ise enam ei jaksa, las siis vähemalt tööriistad sõidavad edasi ja... Saad aru?»

«Siis mine õppelaevale «Vega», seal on tubli pootsman. Tema õpetab igal aastal oma paarsada kursanti trossi kokku pleissima. Seal kuluvad su tööriistad veel läikima nagu uued, usu.»

Pisut värisevate sõrmedega kiirustades hakkas vanamees asju tagasi pakkima. Kõneles: «Sina aga tule minu poole külla. Räägin sulle vanu merelugusid. Võib-olla kõlbavad kirja panna. Elan Pelgulinnas, Lille tänav 1—3. Sinna saab nüüd kerge hirmuga — lähed Võidu väljakul trollibussi peale ja üks peatus enne hipodroomi astud maha.»

Lubasin minna.

Jätsime hüvasti. Mina läksin sööklasse, tema aga heitis koti üle õla ning kõmpis elatanud inimese lühikeste kärmete sammudega üle sadama kõrguvate õppelaeva mastide suunas.

Lõunalt tagasi tulles astusin lootsitoast läbi. Seal istusid sadamaloots Roo ja tema õpilane Aleksejev. Esimene püüdis teisele paberil selgeks teha mingit manööverdamisesaladust. Rääkisin neile äsjanähtud kentsakast vanamehest, kes oma kõrge ea tõttu enam ise merele ei kõlba, aga tööriistad seilama saadab.

«Ega sa nime küsinud?» huvitus Roo ning tema erkate silmade ümber tekkis tuhat kortsu.

«Küsisin küll — Liikane.»

«Liikane! Olid tema käed täiesti terved või...?»

«Ei pannud nagu tähele. Siiski...» lõin kahtlema. «Tööriistade lahti- ja kinnipakkimine läks tal kuidagi kohmakalt.»

«Seesama ta on! Tuleb välja, et elab, vana juurikas!»

«Miks ta siis surnud peaks olema? Ta pole ometi saja-aastane, niipalju kui mina inimese vanusest midagi taipan.»

«No selle mehega tahaks küll veel paar sõna merejuttu maha ajada,» lausus Roo mõtlikult, minu sõnu kõrvust mööda lastes.

«Kes ta sulle on, kälimees või?»

«Kuidas võtta — ühe ja sama surma sülest oleme läbi käinud küll.»

«Aga mõlemad elate.»

«Seep see ime on.»

«Kas seda imet teistele ka võib teatavaks teha?»

Robert Roo vaatab hetke läbi akna sadama laoplat-side poole, kus veomasinad, tõstukid ja kraanad oma igapäevast tööd teevad. Väljast kostab tavaline sadamasingin, selle sekka üksikud veduri- ja puksiirihuiked. Järsk pilvesein piserdab vihma. Säravad piisad hüplevad asfaldil. Ent näib, et hetkel pole vanal lootsil silmi oleviku nägemiseks ega kõrvu praeguste helide kuulmiseks. Tema kiprakiskunud lauba taga töötav mõte on kaugel, väga kaugel.

Tallinna Merekaubasadama loots Robert Roo on unikaalne inimtüüp. Kas või juba välimuselt. Madrusepõlve skorbuudi tagajärjel on ta suu hammastest lage, välja arvatud üksainus, mis seisab seal nagu raielangelile jäetud seemnemänd. Nägu lahja, pruun ja voorlik. Hoolimata tema ligemale kuuekümnest eluaastast pole

õige vanadus tal veel juusteni jõudnud. Seal on küll juba enam halli kui musta, ent nad püsivad ikkagi veel tiheda ja võimsa padrikuna ega ole sealt viimase kolmekümne aasta jooksul, mis mina teda tunnen, vist ühtki karva välja langenud. Kasvult on ta pikk, sale ja sirge nagu toodrivars. Lühidalt: paneb tunked selga, piibu suhu ja käed tasku — su ees seisab möödunud sajandi ookeanipurjeka elluärganud madrus.

«Vana «Viljandit» mäletad?» küsib Roo.

«Kas seesama purjekäula, mis omal ajal Läänemeres ära vajus? Vist kolmekümne viiendal... Lehtedestki käis läbi.»

«Seesama neh.»

«Stopp-stopp!» sorin oma tolmunud ajusoppides. «Ega sa ometi ise kaasas olnud ja...»

«Edasi, edasi!» julgustab Robert.

Püüan meelde tuletada, kuid mälestustele on liiga palju muid muljeid peale sadestunud. Asjata on nüüd nende alt tolle ammuse laevahuku piirjooni hakata otsima.

Nähes mu lootusetuid katseid, tuleb Robert appi. «Hea küll, kuula siis. Räägin sulle selle surmasõidu loo ära. Algusest lõpuni.»

Roo võtab pakist «Priima», pistab suhu, torkab tikust tule otsa ja tõmbab paar ahnet kopsutäit. Pigistab siis alles alustatud sigareti tuleotsa oma kollase pöidlaga vastu tuhatoosi põhja puruks, raputab kõrvetatud sõrme, puhub tubakapuru minema ja alustab pärisjutuga.

«See oli kolmekümne viienda aasta sügisel. «Viljandi» peal sõitis kipriks Tamveliuse Juss. Küllap sinagi teda tundsid?»

Noogutasin. Miks ma Jussi ei tundnud. Tuupisime temaga omal ajal ühe ja sama õpetaja piitsa all mere-tarkust.

«Juss kirjutas Viiburist, et sõidab sealt metsaga Taani ja tuleb Käsmu lahest läbi, kust mootoritele tagavara-pihustajaid tahab muretseda. «Viljandil» oli purjedele abiks «Bolinder» — masin ja selle düüsid läksid ju ilmast ilma rikki. Võib-olla oled omal ajal isegi nendega välku näinud. Ükskõik, olgu nende pihustajatega kuidas oli, aga peasi — ta pakkus mulle madrusekohta.

Soomes jätnud mehe haiglasse. Ühe õnnetus, teise õnn. Ma juba mitu kuud maal, rihmavahe tuult täis.

Reedel, 13-ndal septembril kell 13.00 läksin Narva liinilaeva «Juku» kapteni Voldi Karla palvele, et see mind töö eest üle viiks. Sa mäletad küll, «Juku» käis iga Narva-tuuriga ka Käsmust läbi. Karla sündis nõusse. Pidasin merel paar roolivahti ja olingi kohal. «Juku» peal olin kolmeteistkümnemes mees. Muu lasti hulgas oli laeva pardal ka kellegi narvaka jaoks Tallinnast tellitud puusärk.

Järgmisel ööl sai üks «Viljandi» ruhvi lutikatest okupeeritud koidest minu omaks.

Ja siis see sõit algas. Võtsime Käsmu lahes purjed juurde, saime Kerist mööda ka, aga äkki hakkas süüdevestist andma. Ja kohe nii hullusti, et ära seilinukka näitagi! Mis sa siis mõtled — vana pehastanud korpusega laev, kõrge tekilast saetud metsa kohal ja purjed säärased, nagu oleks parv kajakaid neist läbi lennanud. Nõrk parras teisel pealekauba. Vähe rohkem kangast tuulele ette tõstad, juba reelingulatt sees.

Jäime Naissaare ja Hülgekari vahel ankru otsas ilma ootama.

Üldiselt oli «Viljandil» üksteisega klappiv meeskond, aga tuulepaos seistes läks aeg igavaks ja siis mindi ka mõnikord vaidlema. Eriti võtsid omavahel motoristid. Üks neist oli vana piiritusevedaja, teine endine piirivalvur. Küll heil oli tagantjärele õiendamist, kes keda...

Siis veel pootsman, seesama Liikane... Noh, vana kooli mees. Mitte inimene, vaid korranõudmise masin. Ju sa omal ajal neid küll ja küll nägid? Ju sul endal ka mõni jungapõlves trossiotsaga saadud sirakas neid praegugi veel meelde tuletab?»

Roberti juttu kuulates kerkis mu silme ette aastakümnete taha vajunud mälestus ühest ulgumere pargast ja selle punase habemega pootsmanist, keda madrused tema karmi nõudlikkuse ja suure vastupidavuse tõttu ennemini kotermanniks kui inimeseks pidasid.

Eks näd olnud kõik ühe ja sellesama mere pojad. Või see Liikane seal «Viljandilgi» teistsugune oli.

«Paar päeva tuulevangis oldud,» jätkas Roo, «jäi ühel ööl vaiksemaks. Pelisime raua põhjast koju tagasi ja minema. Aga just nagu needus! Pakri otsas jälle va-

nast august. Ja jälle valjuks. Sa mu meie! Sonerseili tõmbas üheainsa särinaga ülevalt alla lõhki. Tuli taas teine ots keerata ja veel kord Hülgekari taha tormipakku minna. Parandasime purje ära, proovisime uuesti. Seekord saime Ristna kätte, enne kui tagasi peksis. Sedapuhku Hiiu-Kärdla alla.

Sinna jõudsime hommikul. Selsamal öhtul aga jäi ilm vagaks ning vähe aja pärast hakkas tuuleõhku tegema hoopis nordostist.

Mis sa, hing, enam ootad! Seilid juurde ja kurss Gotlandi peale.

Kuid ei vedanud meil ka selle tuulega. Öösel, kella kaheteistkümnese vahivahetuse ajal kiskus jälle mere karvaseks. Hommikul neljaks oli röök lahti. Oma kümme palli, kui mitte rohkem. Vihmapaks pealekauba. Baromeeter läks päris lolliks. Selle osuti langes vasa-kule poole röötsakile ega mõtelnudki end enam püsti ajada.

Kõige poisim oli, et lekkima hakkas. Polnud see käula ennegi pidaja, aga nüüd tuli kohe lahinal. Küll kaman-dati kõik mehed pumpade juurde, kuid abi sellest keda kuradit! Löksuta kas või kogu Läänemeri läbi pumbakannude.

Ja siis käis põhja all üks igavene raks, nii et kogu laev vabises. Selge, mis juhtus. Vesi pani krõbikuiva laualasti ruumis turduma ja kuskilt pidi järele andma. Sa ju tead, kuidas soomlased laadivad: millimeetri pealt ja siis veel puunuiaga tagant.

Motorist jooksis alt üles — masin upub! Kella viie ajal jäi plõks seisma ja nüüd siis oli taevatuul ja purjeramm see ainus aitaja. Nägime ära, et ega siit head nahka ei tule. Kui randa ei pääse, on mullid taga...

Tüürisime otse vastu Gotska Sandö saart. Seal hea tükk liivakallast. Lõhutud seilidega, vesilastis laev aga enam rooli ei kuulanud. Mööda triivis!

«Viljandi» peal oli üheksa meest ja kaks naist, pääste-vöösid aga ainult seitse... Kapten tegi korralduse, et korkvestid saavad naised ja perekonnainimesed, poiss-mehed päästku endid kuidas iganes oia võtab.

Purjed olid tormi viidud viimase siiluni, vesi uhas kogu aeg üle laeva nii hullusti, et isegi pumpade juurest ära ajas. Nii me seal Gotlandi ja Rootsi ranna vahel

triivisime kogu pika maruhalli päeva. Ja jälle tuli pimedus peale. Eriti ajas südame täis see, et me endi päästmiseks midagi teha ei saanud. Laev ähvardas iga hetk ümber minna, aga millega sa mastid maha raiud, kui kirved vee alla maetud ahtrisse olid jäänud. Lainete vaigistamiseks puudus õli. Ankruid polnud mõtetki kraanpalgist alla lasta, sest merepõhi oli kiilust ligemale poole kilomeetri kaugusel.

Istusime veest väljaulatuval vöörtekil kobaras. Üleval mängisid vandid matuselaulu, merehaud haigutas all, must nagu reheahju suu. Suuremate lainete puhul heitsime endid kõhuli ning hoidsime küünte ja hammastega kinni tekilasti soringutest, purjepoomist või kust keegi sai. Kui suurem valang üle läks, tõstisime pead ning lugesime, kas kõik on ikka veel alles. Täiesti vee alla laev ei vajunud, sest metsalaadung hoidis peal.

Algul oli surmahirm nii suur, et kõik muu meelest ära läks, pärastpoole nagu harjus ja meelde tuli ka tubakas. Ja sa kujuta ette — suitsunälg sai otsa oma kätte. Teadsin, et mul jäi ruhvi laepaari vahele pakk «Dobbelmani». Võib-olla on ehk see kuiv? Õlipükste taskus krabis tikutoos.

Olin poissmees ja seetõttu korkvestita. Heitsin kasuka seljast, saapad jalast. Need läksid lainega oma teed, pintsak tagant järele. Valisin momendi ning jooksin ruhvi. Tubakapakk oli tõesti veel kuiv. Toppisin piibu täis, tule sain peale kah. Jõudsin isegi popsu kaks alla tõmmata, aga siis käis üks ilmatu kohin ja ragin... Ruhv langes vett täis. Õhust tuli puudu. Ujusin vee all. Mis mu piibust ja «Dobbelmani»-pakist sai, ei mäleta. Märkasin mingit heledamat laiku ja püüdsin selle poole. Kurss oli õige. Pääsesin uksest välja.

Laevalael nägin, et aluse ahtripoolne osa oli täiesti ära vajunud, roolimaja ja kajut läinud. Hakkasin inimesi lugema. Üheteistkümnest oli järele jäänud vaid kuus: kapten, kaks motoristi, tekipoiss, kokk ja mina.

Äkki näeme — pimeduses, otse merest ronib üles tekile mehesiluett ning tõuseb grootvantisid mööda masti. Karjume kooris, et kes sa oled? Vastust ega kedagi. Tormimöll viis hääle minema. Vähe aja pärast tuli alla — pootsman Liikane! Vasak käsi verd täis. Rand-

melt mahakooritud nahk rippus üle sõrmede nagu poolleldi käest tõmmatud kinnas. Kiskusin särgi seljast, käristasin ribadeks, panin naha enam-vähem tagasi ja sidusin kinni. Arstirohuks käis merevesi. Pidi käima. Miks just mina talle tohtriks hakkasin? Väga lihtsalt. Teistel olid vettinud meremasukad üll, kus sa seal pesu juurde pääsed, millega siduda kõlbab? Aga ma juba enne särgiväel. Muudkui sauh! Seljast maha ja sidet tegema.»

«Su tubakanäljast sai kasu siis ainult pootsman,» pistsin mina vahele.

Roo otsis vastust: «Nojah, kui asja sellest küljest, siis... Oli üldse üks veider lugu, kuidas Liikane pääses. Pootsman juhtus just olema roolimajas, kui see sähmakas merest üles tõusis ja kajutid kaasa võttis. Lennul jõudis ta akna puruks lüüa ning selle kaudu välja ujuda. Viiemillimeetrine klaasiserv tal käenaha maha kooriski. Kuid hiljaks jäi mees. Juba oligi üle parda. Vesi all, vesi peal... Elada tahtis ikka veel. Pinnale rabeles. Laev aga juba kaugel. Seal korraga tunneb, et midagi nagu libiseks mööda kaela. Luhajooksev ots! Pärast selgus, et besaansoodi looper, mis madrustest üles klaarimata jäänud ja veega tormiluugist välja uhutud. Pootsman sellest kinni ja lappama. Mees oli tugev ja hea ujuja nagu kala, sõrmed justkui raudkonksud. Välja vedas end.

Algul mõelnud, et ega siin teisi enam pole, ja muudkui vantisid mööda üles — veest kaugemale. Kavatsenud end saalinguristi külge kinni siduda. Kuid siis hakanud mõtlema: äkki laev läheb ümber! Tekilt kahmad ometi veel lauajupi rinna alla, aga mis sa, hing, mastis teed? Tuli alla tagasi ja sealt ta meid leidis.

Neli inimest läksid: laeva omanik Mitt oma naisega, tüürimees Madisson ja teine kokk Sypling...

Laeva achter vajus kuni grootmastini vee alla. Rooliratta juurde enam ei pääsenud, lained viisid aluse kuhu tahtsid. Ootasime oma tundi. Head sõitu tegime. Kogu aeg lainega kaasas. Achter vee all, kliiverpoom pilvis.

Neptunuse või kotermanni armust — võta sa kinni — tuli lõpp sellelegi aastapikkusele ööle. Hommikuhämarikus oli pilt laevast ja meestest veelgi haledam. Tormi selgroog ei tahtnud ega tahtnud murduda.

Kella üheteistkümne paiku tuli vastu aurik, plagu-
vardas sinine lipp, kollane rist sees. Kukkusime oma-
vahel vaidlema, kes läheb üles masti märku andma.
Kõik me olime aga omadega nii läbi, et algul paistis,
nagu ei saaks meist kellestki minejat. Korraga ajas
pootsman end püsti, kooris tunkepintsaku seljast ja läks.
Küll see ronimine võttis tal aega! Pulgavahe astus,
jälle puhkas. Korda kaks kukkus tagurpidi, seljaga
vastu vante, aga õnneks jäi põlveõndlaid-pidi rippuma.
Hea tahtmine ja visa hing oli teisel, kuid üksainus käsi.
Eks kaotatud veri viis sellestki suurema osa jõudu ära.

Aurik oli juba hea tüki meie traaversist möödas, kui
pootsman nii kõrgele jõudis, et mõtet oli särgiga veh-
kima hakata. Kartsime, et kõik on hilja. Kuid eks nad
seal ka uurisid seda mere armule jäänud purjekavrakki
ja, nähes vantides elavat hinge, tulid päästma.

Suure laine tõttu rootsi aurik «Carmen» meile ligi ei
saanud, aga päästepaat viirati alla ja ikkagi tuldi appi.
Olid seal kibedad poisid! Paat käis teistel vahel vee all,
vahel laine otsas, aga neli paari aerusid tõusis ja vajus
korraga, nagu oleks sõudnud üksainus mees.

Veeretasime endid siis kordamööda tekilasti pealt üle
parda ja sealt lainete vahelt meid üles korjatigi. Poots-
man sai õnnega mastist alla ka veel, aga kaotas siis
meelemärkuse. Pidime talle viskeliini ümber siduma ja
vana Liikane sai veel kord vee alt läbi käia, enne kui
rootslase kuum rummitodi ta siia maailma tagasi tõi.

«Carmen» oli teel Inglismaale, aga pidi nüüd meie
pärast Hanö puhti sisse jooksuma. Karlskronast vastu-
tellitud lootsipaati viis meid kaldale.

Oli just laupäev, kui sinna jõudsim. Karlskronas juh-
tus üks Naissaare naine olema rootsi lootsiga abielus
ning selle eestkostmisel saime linna kõige uhkema
restorani hoovipoolse trepi kaudu tagatuppa sööma.
Paraadnast ei saanud nad meid sisse lasta, sest enne
«Viljandi» tekilt merrehüppamist oli igamees end riide-
varast lagedaks teinud, et lahendam ujuda oleks. Nüüd
polnud meil muud kui paljas ihu ja «Carmeni» meeste
vanad tunked. Ega sel Naissaare naisel ja tema lootsiaus
mehel ka midagi just liiga polnud, aga söögi maksid
kinni ja peale selle kinkisid veel igamehele paari karva-
seid islandi villasokke.

Öömaja saime meremeestekodusse. Selle juhataja, va
moodis mees oli teine, võttis kiirkõne Eesti Stokholmi
saatkonda. Et niimoodi ja naamoodi... Surmasuust kis-
tud inimestele vaja riidet ja midagi hamba alla. Sealt
vastu, et tulgu me sinna — vaatavad, mis ja kuidas.
Aga sa saad ju ise aru, kuhu me sedamoodi... Igamehel
ainult paar kaltsu selle koha ümber. Küll andis juhata-
jal seletada, enne kui taipasid.

Lubasid siis pärast pikka nurumist ja lanimist kuus-
kümmend krooni mehe peale. Läksime kauplusse, aga
seal oleks selle raha eest ainult mingisuguse ülikonna
saanud. Mantliks, pesuks, peakatteks ja kingadeks ei
jätkunud. Juut küsis sada krooni — siis paneb riidesse.
Ütles, et vähemaga välja ei tule.

Võtsime kätte ja helistasime uuesti saatkonda. Saadi-
kuks oli Pusta. See ütles, et nii palju ta anda ei või. Me
vastu: «Härra saadik, mis mõnu teil endal oleks kõndida
linnakividel sokkide väel, paljad kintsud villastes püks-
tes?»

Lõpuks lubas selle kaubaga sada täis, et Tallinna jõu-
des olgu tagasi makstud. Saime siis riided, pesu ja kin-
gad, kuid mantliks ja mütsiks nappis ikkagi ära. Ainult
naiskokk, keda isegi surmahirm ei suutnud ennast up-
puval laeval meeste ees täiesti paljaks koorima panna
ning kel seetõttu alumised suled alles olid, sai nende
arvel palitu selga. Lootsid tahtsid meile pärast mütside
heaks korjanduse teha, aga seda me ei lubanud. Kübe
uhkust oli kah ikka veel kusagil.

Rootslased tulid meid raudteejaama saatma. Kohe
suure kambaga. Lootsid, meremeestekodu inimesed ja
naisi kui palju! Lilli anti. Kaupmees tõi kokale kingi-
tuseks vihmavarju, restorani omanik saatis viinamarju
ja tubakat.

Stokholmist Tallinna tõi meid «Vasa». Võib-olla mä-
letad veel Smiti kompanii vana sõitjat, laevaperenaist
Vesket? See andis ülesõidu ajal igamehele tüki leiba,
silku ja kruusitäie kuuma kohvi.

Tallinna kail oli politsei vastas — maksu me riigi
raha tagasi! Igaühelt sada krooni, mis Stokholmis saime.
Meilt muidugi midagi võtta polnud. Omanik jäi merre,
kellelt sa nõuad? Ka reederi ainus laev läks hukka.
Muud varandust tal ei olnud. Tehti protokoll.

Jah, kui hakkad mõtlema, siis... Laeva omanik kaptenit ei usaldanud, sõitis kaasas. Üks alus tal oli, samuti polnud tal kaht elu. Lahti sai mõlemast. Omaniku naine jälle kartis, et abikaasa välissadamates truu ei jaksa olla, ning kontrollis meest. Küllap kontrollib nüüd teises ilmas edasi.

Pootsmeni käele lõi must tuli sisse, viidi Karlskronas haiglasse ja sinna ta meist jäigi. Arvasime kõik, et egas temast enam eluelajat saa. Kahju oli kokk Syplingust, kes hukka sai. Kena ja lahke loomuga inimene oli teine. Tüürimees Madisson ütelnud just enne seda suurt lainet, mis ta kaasa viis: «Tütrel kodus sünnipäev, ja mina...» Enamat ei jõudnud — Neptunus sirutas oma pika käe ja äigas ära.»

Järgmisel päeval tõi Robert mulle väljalõike 1935. a. 5. okt. «Päevalehest». Seal on suured pealkirjad ja alapealkirjad:

19 TUNDI HEITLUST SURMASUUS

Pääsnud meeskonnaliikmed jõudsid Tallinna. — Matka halbaennustav algus. — Laev lekib! — Seisukord muutub lootusetuks. — Hädasignaali, mida ei märgata. — Laevad mööduvad, tulemata appi. — Laine pühib merre 4 ohvrit. — 19 tundi lootusetut vastupanekut külmas vees. — Valmistumine enesetapmisele. — Lõpuks pääsmine.

«Eile jõudsid aurik «Vasal» Tallinna hukkunud mootorpurjeka «Viljandi» meeskonna ellujäänud liikmed: «Viljandi» kapten Johan Tamvelius, 27 a. vana, meeskonna liikmed: 2. masinist Oskar Stamm, 33 a. vana; tekimees Robert Rooman¹, 27 a. vana; 1. masinist Valter Mürk, 25 a. vana; tekipoiss Gerhard Piisa, 23 a. vana, ja naiskokk Else-Marie Tommula. Pääsnutest jäi Karlskrona haiglasse põdema pootsman Edvard Liikane, kellel katastroofis klaasikillud lõikasid läbi mõlema käe sooned ja kes rohke verekaotuse tõttu oli õieti nõrk. Mootorpurjek «Viljandi» hukkus mäletatavasti hiljutises tormis Balti merel Gotlandi lähedal ning temaga ühes 4 inimest: laeva

¹ Praegune Rob.

omanik Karl Mitt, 45 a. vana; tema naine Emilie Mitt, 35 a. vana; tüürimees Ernst Madisson, 29 a. vana, ja naiskokk Hilja Sypling. Viimane neist soomlanna. Ellu jäänuil tuli laevavrakil ja enne seda kohutavas tormis elada läbi pikad tunnid lootusetut võitlust elu ja surma peale, kanges-tunud käsi hoides end kinni rinnuni vees.»

Lugesin artikli läbi. Selles on dramaatilisi pilte ja sentimentaalseid mõtisklusi inimsaatustest. Mõni rida karmi tegelikkustki, nagu näiteks:

«... Teine motoristidest omab laevahukkude suhtes juba kogemusi: «Ei mulle see asi nii hull olnudki. Olen elanud läbi juba kaks laevahukkumist, see oli kolmas. Ükskord päästis mu norralane, teinekord — mäletate küll seda õnnetust Taani väinades — kiskus mu merest välja vene aurik... Nüüd aga,» lõpetab mees, «on asi hull küll, kust saaks uue santsu... Nii raske on ju praegu kuskile laevale saada!»

«Näed sa, «Päevalehes» tuli välja üks hale ja armas lugu,» lausus Roo pärast seda, kui jutu läbi olin lugenud. «Vaata, piltki sees, aga miks oktoobrikuus kellelgi meist mütsi peas ega mantlit seljas ei ole ja miks sihuke lekkiv räät, nagu «Viljandi», üldse sadamavõimude poolt merele lubati, sellest ei kirjutata.»

«Mütsiga või ilma — lõpp hea, kõik hea,» püüdsin mina Roo mälestustele kõikeandestavat punkti panna.

«Lõpp... Sa pole veel lõppu kuulnud. Veel praegu ajab südame täis, kui mõtlen. 1940. aasta 13. veebruaril — pane tähele, jälle on platsis kolmteist —, just palvekesknädala laupäeval tulin koju kahe aasta reisilt. Ohtul politsei sees ja nõuab sadat krooni, mis kolmekümne viiendal maksmata jäi. Mul tookord rahast just puudust polnud, andsin ära. Oleksin ma siis hingestki aimata osanud, et politseidel päevad nii loetud on kui olid, oleks ehk veel kuidagi juunikuuni välja andnud venitada.»

Mõni päev pärast seda juttu ostsime töölt tulles Rooga kahasse pudeli «kangemat» ning midagi pealehammus-

tamiseks. Pistime portfelli ja istusime Võidu väljakul trollibussi. Maha läksime üks peatus enne Hipodroomi. Maja leidsime kätte ka, kuid pererahvast polnud kodus. Küsisime naabritelt — suvine aeg, võib-olla ära sõitnud?

«Siin nad alles hommikul olid, lubasid minna pärastlõunal Liivale maarohtusid ja köömneid korjama,» seletas lahke moega naine kõrvalkorterist. «Ehk ootate aias, seal pink ja laud. Ega nad kuigi kauaks...»

Õhtu juhtus olema soe ja vaikne. Istusime ja ootasime. Robert plaanitses: «Usun, selle Liikasega saab täna õhtul veel nalja. Teen talle selgeks, et oma elu eest on ta tänu võlgu «Viljandi» toleleagse laevapoisi Piisa lohakusele, kes besaansoodi loopri klaarimata jättis. Kuuleme, mis ta siis ütleb. Kas lubaks nüüd, kui veel seilama läheks, mõnel otsal kogu aeg läbi tormiluugi meres luha lasta või kuidas?»

Jõudsime oma «Priima» pakid sääskede peletamiseks peaaegu tühjaks põletada, enne kui oodatav saabus.

«Mõtlesin, et lubasid naasama viisakuse pärast, aga näe, tulid,» rõõmustas vanamees mind nähes.

«Kas sa siis oma kaasseilajat enam ei taha tundagi?» raputas Roo Liikase kätt.

«Ei, ei tule nagu ette...» tunnistas vana meremees nooremalt üles vaadata.

«Kui sa mind oled unustanud, siis «Viljandit» ikka peaksid veel mäletama,» usutles Robert.

«Miks ma «Viljandit»... Mu vend Edvard sai selle hukkaminekul surmavea külge ja läks...»

«Pidasime sind ennast «Viljandi» pootsmaniks, kes...»

«Ei, minu nimi on Juljus. Meid oli neli venda — Sass, Herman, Edvard ja mina — kõik meremehed.»

Ja siis saime teada, kes kuhu jäänud ja kadunud.

Kesköö paiku Pirita rannateed mööda koju sõites (elame mõlemad Mähel) oli tavaliselt jutukas Robert vaikiv ja mõttes. Ka minul polnud isu rääkimiseks. Vaatasime lahele. Suveöö silistas oma siidpehme tuulekäega üle puhkava mere. Seal ta lamas nagu läikivakarvaline võimas kiskja, kelle küüned ja valged vahukihvad sel õhtul kenasti ära olid peidetud.

SEITSE LAULATUSSÖRMUST

Selle loo jutustas mulle sadama vanemloots Ivalo. Muidugi ei teinud ta seda korraka ja hinge tagasi tõmbamata. Jupikese rääkis ta kusagil puksiiritekil, teise lootsikaatri kajutis, kolmanda mõnel muul ootehetkel. Ikka siis, kui parajasti aega juhtus olema. Sageli ta kordas episoodi, ent leidis ka alati midagi uut juurde lisada, mis juba teadaolevat täiendas. See ammune, ääretult raske ja ohtlik merereis on temale nagu lakipitsatiga mällu vajutatud. Tänu Ivalole on ka minu ettekujutusse pikapeale tekkinud päris üksikasjalik pilt tollest dramaatilisest sõidust üle Biskaia.

Nendesse sündmustesse sisseelamine oli mulle seda kergem, et mäletan hästi aurikut, millel need viperused, avariid ja meeste ebausust kantud meeletud aset leidsid. Samuti tundsin laeva kaptenit ja tüürimehi. Aluse toleleagse madruse Konstantin Ivaloga, kellega sadamas ligemale kaks aastakümnet üht ja sedasama koormat vedasime, oleme kindlasti enam kui puuda soola koos ära söönud.

«Olin kolmekümne seitsmenda aasta talvel kaksküm-
mend kolm aastat vana, äsja vabanenud sõjaväest ja
madruseks aurikul, mis kandis ahtris nime «Taat». Ega
laeval palju taadieast puudu olnud kah. Viiskümmend
seitse aastat on laevale säärane koorem, mis ta varem
või hiljem põhja viib.

Ei mäleta mina ega minust enam näinud-kuulnud
meremehed säärast alust, mis lakkamatu meresõiduga
nii kõrge ea kätte oleks saanud ja ikkagi veel pinnal
püsinud.

Mingit imet seal muidugi polnud. «Taat» oli ehitatud
heast legeeritud terasest, mis roostet kergesti külge ei
võtnud, eeskujulikult korras hoitud ja küllap vist ka
kogenud kaptenite käe alla juhtunud, kes laeva kiilu all
alati pool jalga vaba vett oskasid pidada.

Ka «Taadi» tolleaegne juht Hans Sergo oli vanale
laevale vääriline partner. Tema iga ületas «Taadi» oma
tervelt kümne aasta võrra. Köhn ja käbe vanahärra, kes
maale minnes nii suvel kui ka talvel kandis ümmarguse
põhjaga kõvakübarat, murtud nurkadega targeldatud
kraed ning hõbeilustustega jalutuskeppi. Tema lühike-
sed vuntsid, kitsas, kiilukujuline lõuahabe ja meele-
kohtadele alles jäänud hallid juuksed olid alati korra-
likult kammitud. Sadamast väljunud, muutis mees
kesta. Talvel tuli sillale vanas meremasukas, läkiläki
peas. Suvel aga käänas särgivarrukad üles, pistis käed
tasku ning laskis tuulel habet sasida ja päikesel paljast
pealage praadida. Oli enam mõtleja kui ütleja mees.
Juhtus, et keegi temalt midagi küsis, siis vaikis ta mitu
minutit, enne kui suu lahti tegi. Vastas paarisõnaliselt,
kuid alati naelapea pihta. Ei joonud viina ega teinud
suitsu. Tal polnud tujusid. Ei naernud peaaegu kunagi,
harva, kui muigas; ei kutsunud jumalat appi ja ei kuul-
nud mina teda vandumas enam kui üksainus kord, sel-
lest aga edaspidi. Kaptenil oli siiski ka oma nõrkus:
hommikusöögi ajal ühiskajutis mõnikord oma unenägu-
dest kõnelda.

«Taadi» tüürimehed Saarna ja Kadanik olid mehed
alla kolmekümne. Madrused polnud aga keegi veel vee-
randsajast üle saanud. Kütjad olid väljavalitud tugevad
poisid, erandiks ainult vana Timm, kelle õige nimi mul
meelest ära on läinud. Üldse oli «Taadil» kuusteist

meest, peale nende veel naiskook ja stjuardess, keda
lihtsalt dessaks kutsusime.

1937. aasta jaanuaris seisime Port Talboti sadamas
Inglismaal, et sealt kivisütt Oportosse viia.

Väljasõidu hommikul sai stjuardessi kaudu üle laeva
teatavaks kapteni eelmise öö unenägu. Oli neid vana-
mehe nägemusi enne ka kuulnud ja seletusigi teati. Nai-
sed tähendasid tuult, kui aga naised tantsisid ja laulsid,
tuli tormi. Tulekahju ennustas pakast, surnud inimene
udu jne.

Ent seekord oli unenägu keerulisem ja algul ei osa-
nud keegi sellele tõepäraselt seletust leida. Nimelt olla
kapten unes pannud ümbrikusse seitse laulatussõrmust
ja postiga minema saatnud. Unenägu nähtud hommiku
poole ööd, mis tähendavat selle kiiret täidaminekut.

«Seitse laulatussõrmust,» arutas tulemees Timm.
Hakkas siis sõrmedel lugema ja leidis, et laeval on täp-
selt seitse abielumeest. Sõrmuste ärasaatmine tähenda-
vat nende naistele vabadust, s. o. lesepõlve. Järelikult
laev hukkub ühes meestega. See näis kõige loogilisem.

Olgugi et me kapteni unenäo arvel nalja heitsime ega
vana Timmi jutust poolt sõnagi ei uskunud, rõhus vähe-
malt minu südant midagi, kui sadamas otsad lahti and-
sime ja reidilt suuna talviselt sumetseva silmapiiri
poole võtsime. Oli nääriliku seitsmeteistkümnepäev.

Bristoli kanal võttis meid vastu päris sõbralikult.
Kaks-kolm palli edelatuult, ja «Taat», luugikraed kõrini
kivisütt täis, tegi oma tavalised kaheksa sõlme.

Kuid Biskaiasse jõudes selgus, et seda üht külge pidi
Atlandile avatud hiigellahte ei peeta asjatult maailma
kõige tujukamaks veekoguks. Baromeeter hakkas lan-
gema, läänest rullus alla rohekashall raske ummiklaine.
Ööl vastu 24. jaanuari hakkas aneroidiosut värisema
ning järgmisel hommikul tuligi edelast üheksapalline
tormirünnak.

Suur laine võttis vanal laeval võhma välja. Ähkis mis
ta ähkis, kuid üle miili enam tunnis ei läinud. Tule-
mehed all panid viimase välja, et auru punasel pidada,
aga sellegipoolest vajus logiliin ahtris peaaegu loodis
alla ja ilusa ilmaga nii lustakalt pöörlev kiirusemõõtja
ratas vajus nukrana vastu reelingulasti ning jäi seisma.

Ehkki tuul oli tugev ja meri kõrge, polnud lained veel

eriti kurjad. Nende jooksis oli aeglane, rahulik ja kassilikult painduv, nagu enda jõus ja üleolekus kindla inimese liigutused. Kuid igaühele oli selge, et tarvitseb vaid tormil veidigi enam sääraseid hiiglasid õrritada, on kurat lahti. Seni aga äiutasid nad laeva sujuvalt, heitsid teda ühest võimsast lainesülest teise, ei peksnud lakkadega vastu parrast ega ujutanud tekki üle. Ainult vahetevahel andsid lained tunda oma jõudu. Raputasid vanal laeval mastitopid tudisema, pörutasid lainerusikatega vastu rooli.

24. jaanuari hommik hahetas vastumeelselt. Ei tahtnud ega tahtnud valgeks minna. Kell juba kümme, kuid pilvealune meri ja taevast olid tumehallid, haudusid kurja ilma, kuni see saabuski. Valjud puhangud hakkasid ikka sagedamini laineharju lennutama, soolakas tolm tuiskas üle laeva nagu tuhklumi.

Pidasin sillal roolivahti. Korraga muutus taevast üleni mustaks. Meie kohalt lendas üle raske pilverügas, millest paiskus alla rahepagi. Hoidsime vööriga vastu tuult ja merd, aga korraga tekkis kahe laineharja kokkupõrkest tohutu veesammas, mis langes vastu laeva ahtrit. Midagi raksus ja aurik pöördus lappi lainet, jäi abitult parrastega vett helpima.

Kapten, kes õhtust saadik kaardimajast jalga alla kajutisse polnud saanud, tuli sillale. Tasa ja kuuldamatult nagu hall vaim. Pööras oma karvadesse kasvanud näo tüürimehe poole.

«Roolikett... Pange patentlülili vahele!» Siis minule: «Võtke paremasse poorti ja minge appi!»

Kaptenil oli õigus. Rooli parema parda ülekandekett oli katki läinud.

Pootsman tõi kahest poolest kokkupandava tagavara-lülili ja iilidevahelisi vaiksmaid hetki kasutades õnnestus meil ketiotsad taas kokku liita. Sillal aga, võttes appi kogu oma meretarkuse ja kogemused, tasakaalustas kapten paremasse pardasse pingutatud roolilehe, masinate ja tuulesurve abil laeva nii, et selle nina enam-vähem vastu lainet püsis.

Tagusime patentlülili viimaseid neetisid, kui korraga kedagi kuulsin ütlevat: «Seitse laulatussõrmust...» Pöörasin pead, seal seisis vana tulemees Timm, kelle küttevaht just lõppenud oli. Pesukraani alt tulnud pool-

palja Timmi sooniliste jalgade ümber lotendasid lühikesed aluspüksid. Kondistel roietel pinguldus sinkjas nahk. Kõrgele tõusnud põsesarnadega nagu kõhn ja kahvatu nagu kooljal.

«Kuradi must, mis asja sul siin tekil tolgendada! Kasi oma koissel!» käratasime talle uljalt.

Timm avas korraks oma hammastest lageda suu, kuid ei ütelnud enam midagi. Vaatas siis taevast, raputas pead ja läks reelingust tuge otsides ruhvi poole. Torm sasis tema hõredates juustes. Laev õõtsus rängalt.

«Rooliketi murdumine pole lagedal merel teab-mis raske juhust, aga vanamees juba vändist väljas,» naersime Timmi sõnu, kui kõik jällegi korras oli ning tagasi rooliratta taha läksin.

Tund aega hiljem murdus roolikett uuesti pooleks. Seda parandama asudes tulid Timmi sõnad mu kõrva tagasi. Ja imelik, need ei tekitanud mus enam naermise tuju.

Vahist vabanedes olin väsinud, märg ja näljane. Lõunasöögiks otsisime proviandikapist pooltoorest sinki ja leiba. Sooja toitu kokk teha ei saanud, sest kõik, mis katlasse panid, loksus välja.

Olin üles-alla visklevas kois vaevalt tukastama jäänud, kui teine tüürimees ruhvi jooksis. Tema õlirietelt nirises vett, nagu oli tormipiitsutusest punane.

«Kõik mehed ahtrissel! Roolisektor läks kuradile!»

«Seitse sõrmust!» ümises keegi saapaid jalga tõmmates. Tegime näo, nagu poleks me teda kuulnudki. Tüürimehe hiiobisõnum oli selleks liiga tõsine, et nalja teha.

Läksime laeva pärasse, kus selgus, et üks roolisektori kahest haarast oli murdunud. Rooliema küljes oli järel vaid poole jala pikkune ots. Nüüd sai tüüri ainult üht haara pidi kõige äärmises asendis pidada, just niisamuti nagu keti katkemise puhul.

Jälle püüti sillalt masinaga manööverdada laeval vööri vastu tormist merd hoida, kuid sageli langes aurik lappi lainet ja noil hetkil loopisid lained vaest «Taati» nii rängalt, et iga selle plaat ja neet oiates abi palus. Muidugi oli laeva korpus veel kõva ja roostest söömata, kuid teadsime ka selle nõrkust. Vanal väsinud raua puudub elastsus, ta ei kannata pöörutust. Kord metsa laadides kukkus raske palk tropist välja ning sööstis

kõrgelt otsapidi vastu lastiruumi siseparrast. Paks plaat pragunes nagu klaas ja veejuga tungis ruumi. Suure hädaga saime tsementplaastri peale. Väänab aga meri nüüd plaadiõmbluse kusagilt irvakile, mis siis?

Mehed seisis ahtris kobaras. Kaptenikajuti sissekäigu kaarekujulises trepiesikus pidasid nõu õliriietes tüüri-mehed ja tahmakriimulistes tunkedes mehaanikuassis-tent Saarman. Ootasime neilt käske, sest ise ei osanud me kuskilt otsast peale hakata.

Ilm läks aegamööda selgemaks. Taevast kattis küll veel pilveräbalatest kokkulapitunud hall vaip, kuid selle lääneservas võis juba aimata päikese heledat laiku. Äkki märkasin vasakul pardal mustavat rannajoont, mille poole meie juhitud kaotanud laev kogu aeg triivis.

Trepiesikus oli nähtavasti otsusele jõutud. «Sorida lahti varpankur!» käsutas teine tüürimees. Tema vanem kolleeg ruttas kaptenile ette kandma, assistent jooksis masinasse.

Ülesanne oli korraga selge. Võtsime ankru ja kinnitasime selle mõlemad käpad terveks jäänud sektorihaara külge nii, et ankrusäär jäi murdunud raua pikenduseks ning pidi selle aset täitma. Sorisime vaieritroppidega, pingutamiseks keerasime kangi sisse. Ent niipea kui keti külge kinnitasime ja roolida proovisime, venisid trossid järele ning rool hakkas pekslema. Oli vaja valmistada raudklambrid. Seda olid arvesse võtnud ka mehaanikud ning juba kostiski üle tormi ja lainemühina masinaruumist sepahaamrite kilks-kolks, mis laeva eriti ägedate visklemishoogude puhul lakkas ja siis taas jätkus.

Kallas aga lähenes. Enne kui täiesti pimedaks läks, nägime, et rand oli kõrge ja kaljune.

Laev ajas oma vööri vastu veemäge üles, heitis nina kord vasakule, kord paremale, nagu lähedamat teed otsides, ning langes siis kohinal alla laineorgu. Nüüd tõusis ahter, vöör vajus ja vajus. Kui laine hari laevapära alla jõudis, haaras kruvi vee asemel õhku. Propelleri kiirenud tuurid panid kogu laevakere vappuma.

Kell kaksteist öösel saime viimased klambrid kätte ja panime paika. Kinnitasime ülekandeketi ja ohjata hobusel olid jälle päitsed peas. Meie viimaseid kruvikeeramisi kiirendas alatuule pardast kostma hakkav rannakohin ja vastu kaldaid murduvate lainete mürin.

Olime rooli kallal tööd teinud ühtesoodu ligemale kümme tundi. Kümnetunniline võidujooks surmaga. Kümme tundi akrobaatikat viskleval laevalael, kus midagi ei püsinud paigal, kus ühtki tööriista ei tohtinud panna tekile, kus sageli iseendki tuli hoida kinni kümne küünega. Hoida käsi ja jalgu, et need lendlevate kettide, edasi-tagasi rabelevate sektorihaara jäänuste või rooli-sektori restilaudade vahele ei jääks. Tööd tehti vihatsi ja hambad tangis. Naljatuju polnud enam kellelgi. Ainult vanemtüürimees Saarna, kes vahetevahel sillalt alla vaatama tuli, kuidas asjad edenevad, leidis endas jõudu meeste meeoleu peale mõelda.

«Näete, asi edeneb! Mehed nagu merelõvid, kus ta pääseb!» püüdis ta meie tuju tõsta.

Jah, asi edenes ja rool hakkas tööle. Õnneks ei saanud keegi meist vigastada, keegi ei sattunud paanikasse ega kaotanud lootust. Hommiku poole ööd jäi tormgi taltsamaks ning «Taat» hakkas oma kitsa raugarinnaga lainetest läbi lööma. Logiratas ärkas, tõusis reelingult, ringutas end aeglaselt ja hakkas siis liini survele pöörlema. Kiiruseks saime kolm sõlme.

Järgmisel öhtul jõudsime Oporto paralleelile Duero jõesuudme kohale.

Torm oli veelgi enam järele andnud, aga kõrge ning hoogne laine käis randa, ja lootsid, kartes, et laev võib sadama sissekäigu uhtliival põhja lüüa, ei riskinud. Polnud muud valikut kui oodata. Peale «Taadi» õõtsus jõesuudme kohal merel veel kümmekond teist laeva, nende seas uusi ja kiirekäigulisi. Säärase lainega aga ei peetud neist ühtki võimeliseks läbima faarvaatri madalatepealseid ristlaineid ja kaldamurdusid.

Magavate merelindudena õõtsusime rannalähedasel merel. Öösiti nihkusime kaldast pisut kaugemale, igal hommikul tulime tagasi lootuses, et täna ehk pääseb sadamasse. Ent tujukas ja vali edelatuul ei andnud merele mahti rahuneda. Atlandilt veerevad lained surusid peale, käisid kogu aeg kõrgelt ja hoolimatult, uhkeldades oma valgete vahumütsidega.

Iga päev saabus juurde uusi aluseid, 29. jaanuari hommikuks lugesime Oporto kohal üle kahekümne suitsu.

Samal päeval valmistas südatalvine ulgumeri meile

järjekordse vembu. Ka sel hommikul tulime rannale lähemale, et lootsikaatri võimalikku väljumist mitte maha magada. Just siis, kui me olime kaldast kõigest kahe miili kaugusel, kantis tuul ootamatult läände ja lisas jõudu juurde. Varsti ulgus laeva ümber kahteistkümnepalline orkaan. Laine jõudis rajule kiiresti järele.

Atlandi tohutu suured veevaod veeresid alla randa, peksid oma vahuga kroonitud päid vastu kaldajärsakuid, mürisesid rannamadalatel ja rihvidel. Põrkasid kaljudelt tagasi, tormasid vihastena vastu ookeanilt ründavatele vendadele. Tekkis metsik ristlainetus. Selles kaoses puudus igasugune seaduspärasus ja rütm. Juhtus merelt tormava lainemäe selg teise mäe orgu, võisid need mere korraga laudtasaseks lüüa, kahe harja liitudes tekkis aga pilvini paiskuv valge möll, mille kõrval avanes musta kuristiku saaki ootav kurk. «Taat» sattus sellesse katlasse ja mina jooksin üle teki lahmiva laine eest korstna taha varjule. Laev hakkas langema, auriku achter kukkus nagu kaevu ja mattus üleni vee alla. Midagi raksus, kolises ja katkes. Laeva korpust läbis terav värahtus. Kui ahtriteki reelingud jälle paistma hakkasid, seisis mu kõrval äkki vanemtüürimees.

«Lähme vaatame, mis seal juhtus!» karjus ta mulle kõrva.

Sumasime läbi vee laeva pärasse. Muidugi oli see jälle rool, mis kõik oma köidikud puruks oli rebinud. Abiks pandud varpankru sääre oli ta kõveraks keernud, käpad ja viimase sektorihaara pooleks murdnud. Nüüd oli tüüri emaraua otsa jäänud vaid kaks vaksa-pikkust, 45-kraadise nurga all asetsevat harujuppi, mis iga roolilehe visklemise kaasa tegid.

Lugu oli hullem kui kunagi enne. Varasemate ketikatkemiste ja sektoriavariide puhul jäi võimalus tüüri üht haara pidi teise pardasse tõmmata ning masina vahelduvate käikudega laeval nina vastu lainet hoida. Nüüd virutasid vood roolilehte, kuhu tahtsid.

«Minge ruhvi ja kutsuge tekile iga hing, kel elu armas!» käskis tüürimees.

Mulle näis kõik juba lootusetu. Mis teevad siin mehed? Veel veerand tundi, ja laev on rannas. Ei päästa

sedagi enam ükski vägi. Olin valmis saatusele alla vanduma.

«Loodate siin veel midagi ära teha?» küsisin kõheldes.

«Kuradi memmepoeg ja unenägude uskuja! Kähku, või ma äigan sulle ühe!» käratas tüürimees ja tema rusikas kerkis. Enne kui see langeda jõudis, olin läinud.

Käsk oli karm ja selge. Vanemtüürimees vihastas, vandus ja kärkis. Enne surma inimene nii ei käitu. Pais-tis, et ta on pääsmises kindel. Ta usub enda jõusse, tal on mingi plaan. Tüürimehe usk ja jõud kandusid üle ka minusse, ehkki mul polnud mingit ettekujutust, mis siin enam teha saab. Unustasin hukkamiseohu ja seitse sõrmust. Läksin käsku täitma.

Meestega ahtrisse minnes kuuldus kammlaagrite huugamisest, et masinal peeti kogu aeg tagasikäik peal. Laev jooksis ahtriga tuule sisse ja nihkus pikkamisi kaldast kaugemale.

«Näete, kuidas vanamees nuputab, ei pitseerigi veel sõrmuseid,» naeratas vanemtüürimees mulle. Sain aru, et ta püüdis oma endist ägedust heaks teha.

Olukorrast leiti väljapääs. Masinaruumis silindrite kohale asetatud kahest raudsiinist murdsime ühe lahti ja viisime alla kütteruumi. Ajasime ahjus tulipunaseks ja painutasime siis keskelt kõveraks. Mehaanikud tagusid uued klambrid. Viisime raudse looga üles tekile ja kinnitasime klambrite abil rooliema külge allesjäänud sektori harujuppide külge.

Muidugi poleks kogu see töö sadamas võtnud nii palju aega nagu tormakal merel, kus laeva põrandad ja tekid vaheldumisi ühte ja teise poordi ligemale viiskümmend kraadi kreeni kaldusid. Siin kulus meil üle viieteistkümmne tunni, enne kui roolileht taas hakkas alluma sil-lalt pööratavale rattale. Kõige ohtlikum osa kogu selles rassimises oli painutatud siini kinnitamine rooliema külge, sest tüür ei püsinud paigal. Ainult noiu üksikuil hetkedel, mil laine hoogu võttis, pääsesime mutrivõt-mega jaole.

Külm vesi ja väsimus tegid oma töö. Algul piitsutasid hirm ja elutaho mehi tagant, kuid pikkamisi need rau-gesid. Järele jäid tuimus ja ükskõiksus. «Kuradile! Mis

mõtet on jännata? Nagunii me sellega toime ei tule!» löid mitmed käega.

Enne siini ülesvinnamist tõi tüürimees kolm pudelit veini ning laskis need ringi käia, kuni tilkagi enam järel polnud. See tegi lausa imet. Meestele tuli jõudu juurde ja tujugi tõusis.

«Kuusteist meest ja surnukirstud! Üks-kaks, korraga!» sekkusid kellegi ülemealikud sõnad tormivillnasse.

30. jaanuari hommikul kella neljaks oli roolisektor lahases ja vabavaht lasti ruhvi puhkama. Enne koisseminekut saime igamees veel klaasi viina. Keha vajus tina täis. Läbimärgade tuimade tompudena vajusime magamisasemetele. Kui pea patja puudutas, purjetas teadvus oma teed. Magada, magada! Mingu «Taat» põhja ning saatku kapten need seitse laulatussõrmust, kus kurat! Magada...

Kuid ei saanud ma uneski rahu. Ilmusid võikad nägemused. Ruhvi astus kapten. Tema märjast merkasukast olid järel vaid kaltsud, mis ainult vöö varal keskelt koos seisid. Pea asemel kondine sügavate silmakoobastega kolp. Luiste sõrmede vahel kirjaümbrikku meenutav presentkott.

«Anna oma sõrmust!» kähises kapten. «Vaja enne ära saata, kui «Taat» põhja läheb.»

«Pole mul mingit sõrmust, olen poissmees,» vaidlesin vastu.

«Anna siia, või muidu ma kägistan su!» haaras vanamees mul kõrist.

Rabelesin ja püüdsin kisendada, kuid häält kurgust ei tulnud. Külmad kooljakäed tõstsid mu pea ning peksid vastu koiparrast. Korraga sain appi hüüda ja ärkasin. Tegin silmad lahti. Mind raputas pootsman.

«Välja! Jäime jälle roolita!»

Vaatasin illuminaatorisse, mis mustas. Vahetevahel kattis seda rohekas vesi. Tähendab, et oli endiselt öö. Laev õõtsus rängalt. Ruhvipõrand lainetas veest.

Enamikul meist sai pootsman jalad alla. Mõned mehed aga avasid küll silmad, kuid jäid, laud pärani lahti, lakke vahtima. Ei vastanud, ei liigutanud end ega tõusnud. Ainult suuremate lainete puhul libisesid nad ühest koipardast teise. Olid nad purjus? Oli see hirm, väsimus

või ükskõiksus, mis neil liikmed halvas? Või magasid nad avasilmi edasi? Ei tea ma seda tänase päevani.

Selgus, et puhata olime saanud vaevalt tunni, kui suurte pingutustega paigale pandud hädasektor taas pooleks murdus ja laev jällegi juhitavuse kaotas.

Nüüd otsustati küljepunkrist süte alt teab-mis ajast sinna jäänud rööpaots välja kaevata, kuumutada ja kõveraks painutada. Ka masinasilindri kohalt tuli võtta teine relss ja samuti loogaks sepistada. Suurema tugevuse saavutamiseks oli tarvis rööpajupp ja relss omavahel klambrite abil ühendada ning siis üheskoos roolima külge kinnitada.

Teadsime juba, mis see tähendab. Eelseisev töö oli meile, tulpinud ning juba ligemale nädalapäevad sooja toiduta ja külmas vees läbiligunenud meestele, enam kui ränk, enamikule üle võimete. Mitmed löid käega, hiilisid pimedusse ja kadusid. Tuikusid üles korstna varju või poetasid end salaja söepunkrisse, kuhu maha vajusid. Ei aidanud seal enam tüürimeeste keelitused ega pootsmani kõvad sõnad.

31. jaanuari õhtul kell viis, kui kõik siiski jälle valmis oli, polnud meid palju enam jalul — kaks tüürimeest, mehaanikuassistent, pootsman ja mina. Kust meile see jõud tuli, et suutsime säärares möllus ligemale kaks ööd-päeva ühtejärke joosta, süsi kühveldada, puudase haamriga virutada, küttekolde kuumust ja raudkülmä vee ülevalamisi välja kannatada, endal surma sünge vari kogu aeg silme ees, seda ei mõista ma tänapäevani. Küllap see siis oligi seesama elutahe ehk elu alalhoidmiseks looduse poolt kaasaantud puutumata jõutagavara, mida ainult äärmise ohu puhul tohib mängu panna.

Hakkas hämarduma. Jäin ülatekile hetkeks seisma ja vaatasin veemägede voogamist. Kallas ei paistnud. Meist umbes miili kaugusel pidas merd suur mootorlaev. Laineorgu vajunud, ei paistnud temast ei korsten, mastid ega suits. Mulle meenusid Port Talboti linna tagused voorjad mäed. Polnud siin tõepoolest palju vahet.

Tuli vanemtüürimees. Tema nägu oli värvitu, silmad aga punased nagu kaks sõetükki. Kogu seda tööd ja rahmeldust eestvedanud reibas mees, kelle nakatav julgus, tüdimatu hing ja kaasatõmbav eeskuju olid teisi enda

järele vedanud, ei jaksanud nüüd enam muidu liikuda, kui pidi reelingutelt tuge otsima. Aga sõnadesse jätkus tal ikkagi veel uljust ja hoogu.

«Kui veel rooliga midagi juhtuma peaks, siis pole meil enam ühtki rauajuppi, millega seda parandada. Siis korjaku kapten oma sõrmused ja saatku põrgu, küll seal saame kätte. Ja veel üks asi — ka mina olen oma-dega läbi. Lähme puhkama!» Tuikudes nagu purupurjus inimene, laskus tüürimees trepist alla.

Mina aga ei jaksanud enam ruhvigi minna. Kelleltki luba küsimata astusin kaardikajutisse ning langesin sinnasamasse kapteni jaoks varutud diivanile, kus vist küll ükski eestpoolt-mastimees enne mind polnud istunud, veel vähem julgenud pikali heita.

Läbi avatud ukse paistis kapten. Hall vanamees, märg merekasukas seljas. Seisis seal ja vaatas läbi sillaakna ettepoole. Nii oli ta seisnud järjepannu mitu ööd-päeva, jagades oma lühikesi, kuid alati õigeid ja läbimõeldud käske. Kas teadis see mees üldse, mis on närvid? Tema ei ole enam kahekümnekolmene nagu mina, talle lööb elukell paari aasta pärast seitsekümmend. Kust ammutab ta oma jõu? Ent samas sattus laev hiigellaine haardesse. Kallutas, kallutas «Taati», kuni kaardimaja diivan peaaegu püstloodi tõusis. Seisin jalgadel, põrandaks kajutisein.

Kahmates ühe käega kinni masinaruumi kõnetorust, trummeldas kapten teise käe rusikaga vastu sillareelingu latti.

«Saatana saatan, nüüd sa siis lähed!» ahastas laevajuhi vanadusemurtud hääl.

On temalgi närvid, on temalgi oma piir, käis mul enne uinumist läbi pea. Ent mina olin selle piiri vist küll juba ületanud, sest mul ei olnud jaksu enam ei vanda, rusikaga trummeldada ega ahastust tunda. Minule oli see kõik juba nagu kauge udumine taga ja ei puutunudki enam minusse. Läheb siis läheb, õige mul asi, mille üle muret tunda!

Ent laev tõusis taas ning kallutas teise parda vee alla. Ka vana «Taati» võitles kogu oma järelejäänud raugajõuga selle eest, et kapteni unenägu täide ei läheks.

Ei jäänud me enam mere kätte ootama, et torm ja laine meile veel kord mingi hukkumishõngulise üllatuse kaela veeretaksid. Kapten otsustas Lissaboni hädasadamasse minna. Sinna sissesõit oli kõige vähem ohtlik.

Portugali pealinna sadama kõik kaiäärsed olid tormi vintsutatud ja merel avarii läbiteinud aluseid täis. Seisukoha saime ühe suure Inglise lippu kandva laeva kõrvale. See oli uus aurik, ellingutelt alla lastud kõigest aastat neli tagasi, rauamullalastiga teel Aafrikast Inglismaale. Tema põhjaplaadid olid neetidest lahti rebenenud ning laev seisis vee peal tänu ballastitanki lagede vastupidavusele. Laev lekkis ja oli, kõik pumbad käigus, hädavaevu sadamasse jõudnud.

Inglasest kapten, kes käis meie improviseeritud roolisektorit vaatamas, polnud kitsi ei imestusega ega kiitusega. Ütles, et see olla pretsedenditu juhtum, kus Atlandi mere orkaanis niisugust suurt sepatööd on tehtud, mis isegi maal päris keskmisele töökojale üle jõu käivat. Kutsus oma tüürimehedki vaatama, millist imet võivad teha meremeheoskus, saatusele mittealistumine ja vägilaslik tahtejõud, nagu ta end väljendas. Seadis meid eeskujuks kõikidele meresõitjatele.

Oli see tüürisektor nüüd nii hästi-halvasti parandatud kui ta oli, kuid säärase «imeteoga» me enam merele minna ei riskinud. Tellisime välja dokitöölised ja alustasime rooli remontimist. Tuukrid avastasid järelevaatusel veel rooliemas sügava prao, mis jämedas rauas ulatus kuni kolmveerandini. «Seda pidi säärases laines koos hoidma ainult kotermann ja ei keegi muu,» arvas tulemees Timm ning pani kaks kätt üle oma kõhnukese kõhukoha kokku.

Mehed puhkasid end välja. Kambüüsisist jagati taas suppi ja muud sooja toitu. Küünlakuu ilusad ilmad, päike ja lõunamaine õhk hakkasid läbielatud vaeva ja kapteni unenäo seitset sõrmust varsti meelest ära viima. «On neid tormisid ennegi nähtud ja välja peetud,» löid mehed käega. «Mere asi. Ei ole esimene ega viimane! Kapteni unenägu — ei saa ta õieti magada, hakkavad käima igasugused viirastused ja nägemused.»

Laevaperel hakkasid mereohud, ennustused ja reisil nähtud vaevad meelest ära minema, aga saatuse ei leppinud kuidagi sellega, et «Taadi» meeskond oli teda nii

rängalt ninapidi vedanud. Viibutas veel kord oma hoia-
tavat näppu. Ja sedapuhku sadamas, lausa päise päeva
ajal.

Remondi lõpuni polnud enam palju päevi. «Taadi»
meeskond hakkas tasapisi mere peale mõtlema, sest last
oli ju ikkagi vaja Oportosse viia.

Biskaias oli «Taadi» meeskond oma elud ja laeva alles
hoidnud meremeheliku osavuse, ränga töö ja vastupida-
vusega. Selge ja mõistetav. Kuid sadamas juhtus nii, et
seesama laevapere pääses hukkumisest ühe meeskonna-
liikme hooletuse ning oma kohustuste unustamise tõttu.

Tavaliselt algas meil kaiäärne töö kell kaheksa, lõuna-
söök oli kaheteistkümnest üheni ja kella viiest panime
kolid kappi. Ilusate kevadilmade tõttu ei söönud mad-
rused, niisamuti ka kütjad, mitte poolpimedas ruhv-
is, vaid töid toidu kambüüsist võõrteki lastiruumi luuki-
dele ning helpisid seal omad kausid-taldrikud tühjaks.
Pool tundi kulus söögiks, teine pool puhati ja aeti juttu.
Puhkehetkedel siginesid sinna ka tüürimehed ja me-
haanikud, sageli koguni kapten ise. Arutati tööasju või
muid kogu laevasse ja selle peresse puutuvaid küsimusi.
Nii oli see «Taadil» tavaks kujunenud. Et kail luusivad
kerjused ja «pommid» meie lõunat segama ei pääseks,
pandi keegi madrustest sel ajal trepivahti. Jäi toitu üle,
lasti mõni luusijatest pardale paagipõhjasid puhtaks
tegema.

Ühel päeval sattus maale provianti tellima saadetud
toitlustaja kõigepealt kõrtsi, jõi end seal parajat moodi
täis ja ei saanudki temast ei kapsaste ega kartulite too-
jat. Tuli minna teisel mehel. Seetõttu aga hilines lõuna-
söök.

Selle lõunatunni pidin trepivahis seisma mina. Ja sei-
singi. Mehed aga, selle asemel, et ruumiluukidel küli-
tades või luugikrantsidel istudes lusikaid klõbistada ja
päikesel lasta selga soojendada, seisisid kesklaeval aset-
seva kambüüsiukse ees ning kirusid toitlustajat, kelle
viinajanu tõttu söök õigeks ajaks valmis ei saanud.

Kail polnud «pommisid» näha ja mulle meenus tüüri-
mehe korraldus: «Kui trepi otsas midagi teha ei ole, siis
minna ja vaadata, millises seisukorras on joogiveetank.
Võib-olla on torm tsemendikorra sees lahti loksutanud
ja enne värske vee võtmist on vaja puhastada.»

Võtsin tikud, küünlajupi ja läksin ruhvi, kust läbi
söögilaua all asetseva väikese põrandaluugi tankiava
juurde pääses. Tegin luugi lahti ja krapsasin tikust tuld,
et küünal põlema panna. Samal hetkel käis plahvatus.
Luugist paiskus tulesammas. Mind heideti mingi kõva
asja vastu ja mu kõrvus hakkas helisema ööbikulaul.
Meel-mõistus kadus.

Ärkasin tekil, kus tüürimees mul nuuskpiiritusepude-
lit nina all hoidis. Ajasin end üles. Jalad kandsid. Kom-
bates leidsin, et kõik liikmed olid alles ja oma õigel ko-
hal. Ainult kuklasse oli tekkinud suur muhk, ripsme-
karvad ja otsaesine juuksetukk kõrbenud.

Ent esimese ja teise lastiruumi katetele oli välk sisse
lõõnud. Õigemini küll oli pikne ruumist välja sähvanud,
sest luugiavadel polnud muud kui salgiraudade vahel
lipendavad poolpõlenud presendiräbalad ja pilbasteks
purunenud luugilaudade jäänused. Kõik muu oli mi-
nema lennanud ning maha sadanud, kuhu juhtus. Jät-
kus sellest risust küll sadamasse, küll kõrvalseisva ing-
lise auriku tekkidele. Laevade valgeksvärvitud peal-
ehitustel ja juhtsildadel paistsid taeva poole näitavad
tahmanooled nagu alt üles suunatud musta päikese kii-
red. Mis siis oli juhtunud?

Kõrge mere ja tormiga olime sulgenud kõik laeva
kaubaruumi ventilaatorid, et üle tekkide tuiskav vesi
nende kaudu uputama ei pääseks. Sadamasse saabumise
rõõmus unustati niisugune pisiasi nagu ruumide õhuta-
mine sootuks. Sütest aga õhkus gaasi, ja niipea kui ava-
tud luugi ääres tikutuld näitasin, läks laeng lahti. Luugi-
lauad, millel sel tunnil tavaliselt kogu laevapere leiba
luusse laskis, lendasid mastidest kõrgemale, tulejuga
järel.

Õnnistasime hooletut toitlustajat, kiitsime tema õigel
ajal tekkinud viinaisu ning soovisime kõikidele Lissa-
boni sadama kõrtsmikkudele pikka iga ja head äriõnne.
Naerule ja lõõpimisele ei tahtnud lõppu tulla. Mis see
meisse puutus, et omanikele nüüd luugiremondiga uued
ja veelgi hüllemad kulud kaela kukkusid kui rooli-
parandus. Meil oli elu alles ja kuupalk jooksis.

Selle ellujäämise rõõmuvirve kaasas käis ka tõsisem
laine. Kuus korda oli saatus sel reisil lõõnud ja mööda
lahmanud — kaks põrakat tüüri ülekandeketile, kolm

korda roolisektori pihta ja nüüd see jõmmkärakas vastu luugilaudu. Kuid laeva reis pole lõppenud. Lissaboni ja Oporto vahel võib veel sada imet juhtuda. Seitse laulatussõrmust tähendab ehk seitset õnnetust? Ja küllap vist see seitsmes hoop need seitse leske ilma sigitabki. Ega siis või loota, et alati mööda läheb.

Mõtetest said sõnad ja sõna des juba kaaluti tegusid. Pidime ju ometi püüdma ka seekord saatuse löögi alt kuidagi kõrvale põigata.

«Kõige lihtsam on laevalt ära karata,» arvasid madrused.

«Siis jääb suur osa palgast saamata,» kahtlesid kütjad, sest hädasadamas avanssi ei antud, rääkimata veel kogu saadaoleva raha väljamaksmisest. Rahata oled aga niisamuti «pommil», nagu sajad enne sind siinsamas Lissabonis pollareid lihvivad. Haigust simuleerida? Seda võivad teha üks-kaks, kuid kogu ruhviraahas — ei lähe läbi. Tohtrid võtavad tõe välja. Ja nii me seda asja edasi-tagasi arutasime, kuni remont valmis sai ja väljasõidupäev kätte jõudis.

12. veebruaril andsime otsad Lissabonis lahti ja tosasime tagasi Oporto ette. Aga «Taadiga» käis sel reisil kaasas tõepoolest just nagu needus. Sadamast väljumisel oli ilm ilus, meteojaamad kuulutasid Portugali läänerranniku jaoks muutlikke tuuli ja vaikset merd. Tegelikult aga läks jällegi valjuks. Mitte just 10—12-palliseks nagu enne, kuid läänest puhuv särtsakas tuul tõstis lainet just nii palju, et lootsid taas välja ei tulnud. Pilvejooks, Atlandilt allarulluv suur põhjaummikas ja lõpuks ka raadio ennustasid ööseks tormi. Plahvatuses purunenud luugikatted asendasime paigatud ja poolpehastunud vanade presentidega. Arvasime, et selle mõnevahise reisi käivad küll, ja lossimissadamast ostavad uued, seal raha rohkem. Aga läheb nüüd maru lahti, mis siis? Püüda sisse minna lootsita? Heidab laeva lainemurdja otsa, kõrval kakskümmend sülda vett. Mis sa, hing, tahad ära teha?

Nii arutasime meie, madrused, kuid küllap kaptenilgi käisid läbi pea tuhat ja üks mõtet ning plaani. Kõik teised laevad panid õhtul kursi välja merele, et hommikut oodata ja vaadata, mis siis edasi saab. Meie vanamees aga tõmbas oma vuntsid ja lõuahabeme ühte tuusti, võt-

tis korraks läkiläki peast, tegi sellega rinna kohal ristimärgi ning kamandas roolimehele:

«Koos vastu muuliotse majakat!»

Kõnetoru kaudu ütles mehaanikule:

«Aur pea punase peal! Sadamasse lähme.»

Kui maalt nähti, mis meil nõuks oli võetud, lasti sealt kahuritest hoiatuspauke. Ent juba kihutaski «Taat» taganttuules ja järeltlaines, niipalju kui masina vanad vändad võtsid, jõesuudmesse.

Uhtmadaliku lainemurd mattis vana laeva peaaegu üleni enda alla, ulgumerelt randa veereva ummiklaine orus puutus auriku kiil korraks liivast põhja, kuid sellele järgnenud vood heitsid aluse nagu hästi lastud noole otse muulide vahele.

Pärast ankru heitmist reidil võttis kapten veel kord mütsi peast, kuid mitte selleks, et jumalat tänada. Ei, läkiläki põhjaga oli hea hõlbus laubalt high maha pühkida.

Sellele järgneval ööl tõusis Oporto lähistel ennenägematu rajuilm, milles hukkus üle kahekümne kaubaauriku ja kalalaeva. Meie vanamehele määras sadamkapten loata sissesõidu eest kümme naela trahvi.»

MEREL ON KAKS SEADUST

«**S**ee oli ammu enne sõda. Söitsin tüürimehena liinil Tallinn—Kopenhaagen. Taani pealinnas sain tuttavaks ühe sealse ajakirjanikuga. «Mis teil, kerge elu,» pillasin ma ettemõtlemata märkuse. «Panote kirja, mis teised teevad või teinud on, endal ei kündmist ega külvi. Liigutate ajaviiteks sulge ja pistate honorari tasku.»

Lehemees süttis: «Meie leib on see viimane! Olen nimelt merekorrespondent, eriala — avariid. Minge proovige saada intervjuu laevaõnnetuse läbiteinud kaptenilt! Pole õelamat meest maailmas kui merelt tulnud laevajuht, kel reisil kõik hästi pole läinud. Kui õnnestubki vahimadrusest mööda hiilida ja tema kajutisse pääseda, siis viskab ta sind ilmtingimata tagasi tekile. Ja nii sa oledki haamri ja alasi vahel. Toimetusse ilma artiklita minna ei tohi, laevalt sulle sõna ei varise. Küsid tüürimeestelt, need irvitavad: «Mine vana juurde, küll tema...» Teised mehed kehitavad õlgu: «Mis meie teame. Kuidas kästi, nii me kurssi pidasime.»

Hakkasin mõtlema ja leidsin, et ega tema leib, jah,

polegi just see kõige hõlpsam. Eriti hästi mõistsin teda hiljem, kui mulle endale laeva juhtimine usaldati ja aru sain, mis tähendab teha avarii. Otsekohe tekib sul laevakontori ja sadamakapteniga ebameeldivusi, kuid palju hullem on see, et sulle jääb eluajaks külge avariitegija kuulsus. Pudelilt annab silt maha pesta, koerale pannakse uus kaelarihm ja nimi, sulipoisi dokumentidelt kustutatakse karistus, kuid avarii teinud kaptenit ei rehabiliteeri keegi. Ma ei mõtle siin mitte ametivõimude suhtumist, kohalt mahavõtmist ega välissõidu viisa kaotust. Ei, mees töötab vanal kohal edasi, käib oma laevaga Havannas, Sydneys ja Aleksandrias. Täidab plaani ning võib koguni autahvilil ilutseda, aga pahalõhnalisest kuulsusest ta ei pääse, sest iga vähegi tõsisem avarii pannakse suure kella külge. Neist räägitakse koosolekutel, kirjutatakse merelaevastiku ministri käskkirjades, avariibülletäänides ja merealastes ajakirjades. Kogu selle ülespuhutud kirjandusega tutvustatakse teiste laevade juhtkondi. Asjal on muidugi oma kasulik ja kasvatuslik mõte sees. Ent teisest küljest on see avarii teinud kaptenile sildi külge kleepimine. Sadamas võib küllalt sageli kuulda umbes säärast kahekõnet:

«Kapten Kolmjärve sa muidugi tunned?»

«Ei tule nagu ette, aga nimi on tuttav küll.»

«Noh seesama, kes omal ajal Inglise rannas «Luidja» hakkama pani.»

«Õigus, nüüd ma tean! Vana rebane. Ajas kõik tüürimehe kaela, ise tuli peaaegu puhtalt välja.»

«Seesama muidugi!»

Või jälle: «Oled sa kuulnud, et Fjodorov oma «Randverega» möödunud kvartali esimese üleliidulise preemia sai?»

«Fjodorov? Näe, kuhu välja ronis! Nüüd on tal muidugi pea püsti. Aga ammuks see oli — vist viiekümneandal aastal, mäletad küll, kui ta Sundis rootslase põhja ajal. Siis oli tal saba üsna sorgus. Hea veel, et fifty-fifty läks.»

Aga ega sedamoodi ainult tagaselt meenutata. Tuleb sulle vastu vana tuttav, terekäsi ees sirgu ja tahab sind vähe sõbramehe kombel tõgada. Siis ei leia temagi muud paremat, kui hüüab juba kaugelt: «Palavaim tervitus ja siiraimad soovid avariitegijale!»

Nii kriimustab see vana asi südant aina uuesti ja ikka on tunne, nagu lükkaks keegi kulumata viiliga üle su niigi juba selle koha pealt hellaks hõõrutud nährviniitide. Ei ole siis midagi imestada, kui avarii läbiteinud kapten ei taha naljalt kedagi jutule võtta. Juhtub sedagi, et ka ametimeeste eest peetakse pool tõde enda teada.

Nüüd saab juba viisteist aastat tagasi, kui talvejärgne jää kuni mai esimeste päevadeni laevu Leningradi ei lasknud. Kaugelt tulnud alused adresseeriti, nagu tavaliselt, algul Tallinna, kus nad Neeva jõe pakasevangist vabanemist ootasid.

Aprilli lõpul saabus reidile mootorlaev «Gribojedov». Sel varakevadisel päeval oli Tallinna laht päikesepaistet täis, silmapiir selge ja terav nagu pingule tõmmatud niit. Nägime, kuidas laev mööda Lasnamäe juhtmajakate liini alla laskus ning kiirel käigul kogu aeg lähemale tuli. «Lahe lõpp varsti käes, aga miks ta ära ei toppe?» muutusime rahutuks. Siis viimasel hetkel püüdis «Gribojedov» küll paremale pöörata, kuid oli juba liiga hilja. Kadrioru ranna põhjamuda haaras laeval kiilust kinni ja ei mõelnudki enam heaga lahti lasta. Kurssi jäi üle, kuid vesi lõppes otsa, nagu meremehed sel juhul ütlevad.

Olin tol ajal niisuguse ameti peal, et Tallinna rajoonis laevade päästmine ja avariide lahendamine minu tööde hulka kuulus. Lossisime «Gribojedovilt» osa suhkrulasti praamidele ja saime aluse lahti.

Kapten seletas, et tähtnud reidile saabudes otse sadamasse sisse sõita. Varakevadise aja tõttu toodrid aga puudunud ja silmamõõt vedanud alt. Seetõttu sattunudki laev pisut liiga ranna lähedale. Mulle oli kohe selge, et mees luiskab. Sadamavõimude loata, lootsita ja ilma eelneva teatamiseta ükski kapten sadamasse minna ei riski. Pealegi on see trahvi ähvardusel keelatud. Kukul umbes seesama välja, nagu maanduks lennuk aerodroomi dispetšerilt nõusolekut saamata. Ent minu usutlemise peale vastas kapten kangekaelselt: «Praegu kirjutage, mis teile räägitakse!» Lisas sosinal: «Kui kümne aasta pärast kohtume, räägin tõtt.»

Möödus aastat kümme ja veelgi enam. Jälle oli kevad. Sadamasse saabus suur aurik, kauge reis seljataga.

Läksin laeva dokumente kontrollima ja kohtasin seal kaptenit, kes mulle tuttav tundus.

«Sergejev,» esitles ta end.

«Tuttav nimi ja nägugi nagu ennenähtud. Oleme vist kusagil kohtunud,» laususin ja püüdsin meelde tuletada, kus ja millal.

«Kas nõokamiseta ei saaks?» vastas kapten solvunult.

«Kuidas?» imestasin. «Mul on tõesti säärane tunne, et me ei kohtu esmakordselt.»

«Aitab!» lõpetas kaugelt saabunud laevajuht närvilise žestiga. «Ärge tehke nägu, nagu ei mäletaks te enam mind ja mu neetud «Gribojedovi» lugu. Nüüd on sellest juba tosin aastaid mööda, kuid ikka veel kummitab. Hinge sööb seest!»

Muidugi tuli mulle siis meelde, kahetsesin ja vabandasin kohe südamest.

Pärast konjaki peale sidrunit imedes kogusin julgust ning jätkasin sedasama delikaatset teemat. «Omal ajal saite ministri käskkirjaga noomituse selle eest, et lootsita sadamasse tahtsite tulla. Ametlikult on asi ammu lõpetatud, kuid mida minister uskus, selles mina kahtlen. Leppisime teiega kokku, et kümne aasta pärast räägite, kuidas see asi tõeliselt oli. Aumehe lubadus ootab lunastamist.»

«Mis siin rääkida,» naeratas kapten ja punastas nagu poisike, keda sunnitakse oma vempu üles tunnistama. «Aegna traaversil läksin habet ajama ja jätsin kursipidamise kolmanda tüürimehe hooleks. Käskisin laeva hoida täpselt Tallinna juhtmajakate liinil. Ei öelnud, kus ta mind välja peab kutsuma, sest lootsin, et mul lõuakraapimisega üle veerand tunni aega ei lähe. Sain poole lõuga puhtaks ka, aga siis hakkas habameajamasin tõrkuma. Mul üks pool nägu puhas, teisel kahe-nädalalised karvad. Kellele sa sedamoodi end näitad! Kutsusin vabavahi mehaaniku, see läks kruvikeerajat tooma. Vaatasin illuminaatorist välja ja mulle näis, et aega veel on. Lühidalt, enne kui näolapi puhtaks sain, oli laev mättas.»

«Oleksite juba tol ajal tõetruult kõik ära rääkinud, seisaks meil nüüd teenistustähtsust punkt, mis keelaks kaptenil habemeajamise enne sadamasse jõudmist või kohustaks teda kogu aeg valmis hoidma tagavara-

masinad,» ei saa mina asja koomilist külge märkimata jätta.

«Siiski on sedamoodi parem. Nüüd sain pähe nagu uljaspea, aga teise variandi puhul oleks iga vastutulev madrus muianud ja selja tagant näpuga näidanud: «Näe, sel mehel on maailma kõige kallim habe, peaaegu et maksis laeva ja lasti,» õigustas kapten oma kunagist luiskamist.

Lootsitoa uks oli lahti nagu ikka ja ma ei teadnudki, et ka esikus oli mehi, kes mu juttu kuulasid. Seal aga hakkas kõnelema kellegi mulle tundmatu hääl:

«Avarii teeb kurjaks jah. Meil rannavates sõidab praegu üks nii pehme ja hea iseloomuga kapten, kel iga une pealt ülesehmatatud kajakastki kahju on. Pole keegi kuulnud temalt valju sõna ega karmi käsku. Sõidab oma sõidud ja ajab oma asjad tasa ja targu, ilma paraaditsemata ja paukumiseta. Meeskonnale on ta just nagu hea vanaisa. Tema juurde võib minna igal ajal ja igas asjus. Kõigile leiab ta hea nõu või lohutava sõna. Tema laeval sõitsid ja sõidavad veel praegugi mehed aastate kaupa. Kui mõni ongi mingil põhjusel sunnitud minema mujale, mäletab see teda kui kõigi aegade kipprimeeste musterkuju, kel on niihästi tasakaalu kui ka taktituhnet. Tema nime võime jätta ütlemata.»

Ent ometi räägitakse, et ka see laevajuht kord rööpast välja läinud.

Sügisese piimpaksu uduga jooksnud tema laev Virtsu majaka alla maale. Raadiolokaator puudunud. Sõitnud kella järgi ja vool aidanud kaasa. Jäänud mõne minuti võrra pööruga hiljaks ning olnudki otsaga liivas.

Kuivastust kutsutud mootorpraam, Tallinnast tulnud päästelaev. Nähtud enne kurja vaeva, kui laev lahti saadud.

Selsamal laeval teeninud esimese reisi nooremadrus, Rein, kes kinnimineku ajal roolis juhtunud olema. Päästelaevade saabudes muretsenud teised mehed:

«Rein, laeva oli sul küll lihtne hakkama panna, aga millega sa nüüd päästekulud välja mõtled maksta?»

«Ega see minu süü olnud,» õigustanud end Rein. «Kapten andis kursi.»

«Süü või mitte, aga selline on juba kord mereseadus, et kes roolis, see ka vastutab,» seletatud.

Rein läinud tuult täis ja vaielnud vastu. Teised hukutanud poissi, et mingi ja küsige kaptenilt endalt, kui ei usu.

Rein läinudki. Tagasi tulles hoidnud ühe käega kulkalt, teisega kombanud taguotsa.

«Noh?» päritud.

«Mis noh!» osatanud Rein. «Vana sai vihaseks ja pröökas, et merel olla kaks seadust — targematele paragrahv, lollidele rusikas.»

«Ehk teiste sõnadega — inimestele seadus, koertele kepp,» tegi keegi kuulajatest asja üsnä lihtsaks.

VIIS LAEVA

«HELJA»

Palju kordi püüdsin mina ja mitmed teisedki vanemad Neptunuse kummardajad panna sadamalootsi Elmar Annikot kõnelema «Helja» hukkumise üksikasjadest, ent ikka seesama vastus: «Milleks siin palju sõnu, torm viis randa ja kõik.» Ükskord lisas: «Mul eluajal viis laeva jalge alt läinud. Teistest võin kunagi rääkida, aga «Helja» asja uurige dokumentidest, kui tahate.»

«Koguni viis!» üllatusime.

«Khm... Viis neh: «Helja», «Marta», «Neeme», «Razvedka», «Maria».»

«Ja ükski pole sind arvanud kaasavõtmise vääriliseks?»

«Nagu näete.»

Tean ammugi, et Anniko on enam tegude kui jutumees, ent küllap selles keeldumises oli muudki: niihästi minul kui ka Annikol oli «Helja» esimene laev juhtida. Õigele meremehele pole aga laev surnud ujuvabinõu, vaid peaaegu seesama

mis elusolend. (Ka inglane, rääkides laevast kolmandas isikus, kasutab väljendit «She».) Esimene arm rooste ei lähe, ütleb rahvasuu. Võib-olla tunneb Anniko veel praegugi, pärast kolmekümne aasta möödumist, kadedust selle üle, et mina enne teda «Heljat» juhtisin. Kui eksin, siis antagu mulle andeks mu kohatud mõtted.

Minu huvi «Helja» saatuse vastu pole juhuslik ja pealiskaudne uudisejanu ega põnevate sündmuste tagaajamine. «Heljast» on mul endalgi kaugeleulatuvad mälestused, nendes üksainus lünk, mida vaid Anniko täita võis.

Aastanumber on 1934. Olen kakskümmend kolm aastat vana, taskus rannasõidutüürimehe diplom, millel tindikiri vaevalt kuivada on jõudnud. Esialgu ainult diplom, tööd veel ei ole. Kulutan laevakontorite uksi, aga kõikjal pörkan viisakale äraütlemisele: «Kahju küll, aga aidata me teid ei saa. Võib-olla kunagi edaspidi.»

Ent kõht mul ebamäärastest lootustest «edaspidisele» täis ei saanud. See nõudis süüa täna, homme ja iga päev.

Sain teada, et ühel laevaomanikul seisab Rohuküla sadamas juba kriisiaja algusest saadik «Helja»-nimeline abimootoriga purjekas ja ootab oma lõppu. Laevakontor oli aurikute peale üle läinud ning ehkki Taani-vahe metsaveo prahihinnad viimasel aastal paranema hakkasid, ei arvatud seda vana alust enam remondivääriliseks.

Leidsin laevameistri, samasuguse teotahtest pakatava ja töötu nagu ma isegi. Käisime reisi Rohukülas ära. Torkisime pussnugadega kogu elatanud puulaeva korpuse, ruumid ja rangoudi läbi. Otsustasime, et tammi- sed kaared ja suurem osa välisplangustki käib veel asja ette. Mastid ehk panevad ka vantide varal aasta või paar purjevalule vastu. Aga tekk tahtis suurt remonti, pooleksmurdunud kliiverpoomist oli järel ainult mõne meetri pikkune jupp ja purjesid polnud tal enam ollagi. Need mõned räbalad, mis me seilkoist leidsime, kõrba- sid ehk veel kusagile paikadeks, vaata et sellekski liiga mädad.

Võtsime pliiatsi ja paberi ning hakkasime laeva remondiks kuluvaid kroone ritta laduma. Neid sai lõpuks

üle kahe tuhande. Selle raha eest osta kas või kolm sää-
rast vrakki. Ega omanik loll ole!

Ent laevakontorisse läksime me siiski. Istusime pool
päeva direktori ukse taga ja saime jutule. Lubasime
talle «Helja» remondi oraste peale ära teha. Kui laev
käima hakkab ja teenib, siis maksab. Andku peremees
praegu ainult mõni autokoorem kuivi tekilaudu ja
pardaplankusid ning pisut raha purjekanga ostmiseks.
Ainsaks tingimuseks seadsime, et kipriks jään mina ja
«vanemaks meheks» seesama laevameister, kel kaldal
nagunii midagi teha polnud.

«Aga te tahate ju palka ja kus veel meeskond! Keva-
del maksa remont, sügisel klaari palgavõlga ja kes vas-
tutab, et laev sinusuguse poisikese käes üldse punast
penni sisse toob?» tõrkus omanik käsil-jalul.

«Teenistuse eest vastutame meie,» kostsin ma reede-
rile enesekindlalt.

«Kuidas?» huvitus omanik.

«Sõidame palgata, ainult puhaskasust annate meile
teatud protsendi. Madruseid saab praegu söögiraha eest,
mis kompaniid veel pankrotti ei vii. Juhtub avarii, vas-
tutab mereseaduse järgi laev, aga mitte teie muu vara.
Teie risk pole minu omast suurem.»

«Nuppu ja suuvärki sul paistab olevat,» mõõtis pere-
mees mind arvustavalt. «Kui sa kätega ka midagi oskad
ära teha, siis ehk võiks mõelda. Hea küll, tulge homme
tagasi.»

Järgmisel päeval kuulutas omanik otsuse: «Annan
laeva käimapanemiseks viissada krooni. Kaptenile ja
tüürimehele peale söögiraha palgaks esimesele viis, tei-
sele kolm protsenti puhaskasust. Kui laev ei teeni, ei
näe te mul krossigi. Madrused ja motorist leida nii
odava põhipalgaga kui saab. Aga et neil asja vastu kah
natuke huvi oleks, lubame iga reisi pealt pisut lisatasu.

Kauplesime remondiraha juurde, ent reeder ei lask-
nud end kõigutada. «Saage aru, «Helja»-suguse puust
laeva turuväärtus on praegusi prahihindu ja tema seisu-
korda arvestades praktiliselt null, sest purjekate aeg on
läbi ja kõik lähevad üle aurikutele. Mis mõtet on mul
selle kahtlase äri sisse rohkem raha mätta? Kapitali
jaoks leidub tulusamaidki kohti. Aga et te just proovida
tahate, siis... Noori peab järje peale aitama.»

Tublisid mehi leidus kõikjal. Neid jätkus ka «Helja»
meeskonnaks. Töötasime ööd ja päevad. Kõige suuremat
muret tegid purjed, kuid lõpuks saime needki ühelt Hiiu-
maale randunud barkantiinilt poolmuidu. Seilid olid
küll liiga suured, aga lõikasime nad parajaks, õmble-
sime uued liigad ümber ja lootsime selle suve läbi ajada.

Mai lõpuks oli «Helja» mereklaar ja sõitsime Soome
metsa laadima. Esimesest prahiavansist saime tõrva
parrastele, tekiehitused ja kajutid valge värvi alla. Kui
täislastis laeval otsad lahti andsime, poleks tema väli-
muse järgi keegi osanud arvata, et säärane nägus moo-
torpurjekas alles paari kuu eest haleda vrakina kusagil
sadamasopis oma otsa ootas.

Üldiselt meil vedas. Suve jooksul veohinnad tõusid,
ka tuuled juhtusid enamasti ikka tagantnukka ja ava-
riisid polnud. Laev teenis head raha. Kui sügisel Tal-
linna tulime ja kontorisse läksime, paluti mind istet
võtta ning kutsuti «härä kapteniks».

Heale mereõnnele vaatamata ei küündinud mootor-
purjeka teenistus selleni, mida aurikud andsid, ja laeva-
kontor müüs talvehakul «Helja» uuele omanikule. Lae-
vast saadi hea hind — 7000 krooni. Kui juttu tegin, et
kevadest arvestati laeva turuväärtus nulliks ja müügist
saadud raha on samuti puhaskasu ning peaks õigupoo-
lest ka käima lubatud protsendi alla, hakkas omanik
naerma. «Oled sa, mees, mind vähe veel koorinud! Näe,
missuguse ministripalga sa kevadel välja oskasid kau-
belda ja nüüd nüliksid mu seljast viimase. Jätkub sulle
sellestki. Anna laev ilusasti uuele kaptenile üle, ja kui
mul tulevikus mõnele aurikule peaks tüürimeest tar-
vis olema, kes teab, ehk saame jälle kaupa.»

Pidin leppima.

«Helja» uus kipper oli mereparki saanud näoga, lü-
heldane ja rässakas, minust ehk ainult aastat paar va-
nem. Polnud vaja erilist inimesetundjat, et asetada
teda nende meeste kategooriasse, kellele meresõit on
tõsine töö kogu eluks, mitte aga mööduv huviala.

«Elmar Anniko,» tutvustas ta end. Tema käsi oli töö-
mehe oma.

Pärast paberlike asjade klaarimist rääkisin uuele kip-
rile «Helja» poolpehastunud mastidest, lekkimisest ja
oma aja äraseilanud purjedest. Ei unustanud ka moo-

toriremonti. Soovitasin kõik talve jooksul korda teha, et kevadel õigel ajal laevaga merele jõuaks.

Järgmisel päeval asjade järele minnes nägin, et laev valmistus väljasõiduks. Ei osanud midagi mõistlikku arvata. Kuhu säärase käulaga vastu talve veel minnakse.

«Omanikud... Katsu sa maameestele midagi selgeks teha!» kurtis Anniko.

«Aga varsti on jää meres, pardad sul ju puust!»

«Ei hakka mina nendega rauda raiuma, viimati...» lõi kipper käega.

Aimasin; mis ta ütelda tahtis.

Käisin Elmar Anniko juhtimise alla läinud «Heljat» ära saatmas. Uhke kaarmanöövriga eemaldus mulle lähedaseks saanud kuunar kai äärest. Seekord polnud kajutilael kamandamas mina, vaid keegi teine. «Ära kurvastal!» trööstisin ma oma vana laeva. «Uus kipper pole minust halvem. Harjud. Küllap kohtume veel, kas merel või mõnes sadamas, ning meenutame endisi aegu.»

Hüüdsin kaugeneva aluse kajutilael seisvale Annikole, et ta mu vana «Heljat» hästi hoiaks ja talle meres liiga ei teeks.

Paksus islandi villasärgis kipper viipas mulle hüvasti-jätkuks piibuvarrega, kuid mis ta ütles, selle mattis mootorimüdin.

*

Ei läinud täide mu lootused. «Heljaga» me teineteist enam ei näinud. Ka möödus üle neljateistkümne aasta, enne kui kohtasin Elmar Annikot. Kuulsin küll, et mu vana leivalaev olla kolmekümne viiendal aastal talvetormis Gotlandi randa läinud, meeskond läbi häda ja suure surmaga kuidagi ära päästetud, kuid selle avarii üksikasjad jäid mulle teadmata. Annikogi ei kadunud merremaetu kombel. Temast ulatus mu kõrvu sõna siit, teine sealt, kuid faarvaatrid meil risti ei jooksnud.

Olin pärast sõda Tallinna sadamakapteni asetäitja. Diplomiga meremehi otsiti, kui just mitte tikutulega, siis vähemalt ajalehekuulutuste ja Merelaevanduses ülespandud teadaannete kaudu. Sadamas ei jätkunud

lootse. Seetõttu tuli sageli minulgi reidile sõita, et aidata kaptenil laev kai äärde tuua.

Ühel 1948. aasta uduhägusel novembriõhtul seisingi auriku «Niva» sillal vastamisi kereka kapteniga, kellele merekasukas laiust veelgi juurde lisas. Keskealine mees, pronkspruun laevamehe nägu peas ja piip. Kurgu alt paistis islandi villasärgi karvane krae.

«Kuramus! Ega ometi Anniko?» tunnistasin mina.

«Ne-neh, nimi on endine küll,» naeratas kapten ja kissitas mulle lõbusalt otsa vaadata.

Ka tema käsi oli endiselt tugev ja tööd teinud.

«Kuidas läheb?»

«Meri ikka meri.»

«Aga laev? Vähe kindlam tunne kui omal ajal «Helja» kajutilael?»

«Mis seda! Teras, aurumasin sees.»

Pikemale jutule seekord ei saanud, sest laevaga oli vaja silduda. Siis tuli arstid, tollimehed ja teised sadamavõimud, kellela välismaalt saabunud laevale riigipiiri «avamist» võimalikuks ei peeta. Ja Anniko sulle paari minutiga elulugu ära ei räägi nagu mõni teine mees. Hea kui küsimuse peale vastusegi saad.

Aasta hiljem tuli Anniko sadamakontorisse.

«Kuulsin, et lootsidest puudus. Kuidas oleks?»

«Aga kuhu siis suur meri jääb?» küsisin.

«Khm,» kõhatas Anniko. «Hakkasin hiljaaegu perekonnameheks. Las noored sõidavad.»

Nii sai Elmar Annikost Tallinna Kaubasadama loots, kes rassis laevu merelt kai äärde tuua ja reidile viia seitseteistkümmend aastat. Nüüd pensionil.

*

1. detsembril 1965. a., täpselt kolmkümmend aastat pärast «Helja» hukkumist, kogunesime lootsituppa, et tutvuda Annikolt saadud dokumentidega laeva viimase reisi kohta. Vana purjekandja surmapäeva olid mälestama tulnud mehed, kes teda teadsid ja kes juba mitu aastakümnet merelt saadud leiba sõid ja veelgi söövad — lootsid Saar, Ivalo, Roo ja Poom ning muidugi ka mina ise! Anniko lõi käega: «Eks te arutage, mis mina,» ja läks koju.

Mitte ainult meie, vaid näis, et ka meri meenutas möödunud. Soome laht ja Gotlandi ümbruse sõiduveed pidasid märulit, tegid hukkunud laevale hingepalvet. Tallinna reidil tuiskas torm laineharjadelt tõstetud vahusületäisi üle muulide, sadamas lennutas lumelobjakat vastu lootsitoa helendavaid aknaruute.

Säärase ilmaga hoidusid alused kallastest kaugemale ja sadamameestel oli tormipüha.

Mu ees, rohelise kupliga laualambi eredas valgussõoris on murdekohtadest läbikulunud paberileht, mille raske käe nurgeliste tähtedega kirjutatud read. Loen, teised kuulavad.

Meriprotesti teadaanne

Mina, allakirjutanu, Eesti lipu all sõitva mootorpurjeka «Helja» kapten Elmar Anniko tõendan seega, et alustasin nimetatud laevaga 20. novembril 1935. a. kell 14.00 Valkomist reisi Daani — Hørupshavi. Laadungiks oli 62,004 standarti laudu. Ruumis 34,099 ja dekil 27,905 std. Laev oli korralikult lastitud ja kõigiti merekõlvulises seisukorras. Süvis vööris 12' ja ahtris 12'6". Sõitsime algul masinaga lootsi juhatusel. Kell 14.30 võtsime kõik purjud juure. Kell 17.55 lahkus loots laevast ja reis läks ilma eriliste vahejuhtumisteta kuni 22. novembrini 1935. a. kella 13.00, mil hakkas tuul tugevamaks paisuma. Grootseili võtsime maha, et hoida laeva rangiks minemast. Kell 15.30 on tuule tugevus juba SE/7—8 balli. Rehvisime shooneerseili põhjarehvi. Meri läks suureks, laev rullus tugevasti. Stüürboord külje dekklast oli kogu aeg vee all, mille tõttu dekklast oli tugevasti vettinud ja laev muutus võimatult rangiks. Suur meri käib üle laeva, meeskonna ruum ja pumba augud on veega täidetud, mis takistavad pumpamist. Dekklast vajub st. b. küljele. 22.30 katkesid dekklasti soringud ja meri hakkas dekklaadungit üle parda viima. Pumba augud olid dekklasti rusudega täidetud, mille tõttu oli võimata pumpade juurde pääseda. 23. novembri hommikul kell 05.00 kui saime pumba augud klaariks, oli ruumis juba 2 jalga vett...

See ongi kõik, mis Annikol on säilinud kunagisest «Helja» ametlikust mereprotestist. Edasi loen väikesest, mitmest kohast rebenenud mustakaanelisest raamatukesest, mille koltunud lehtedel mereveest laialivalgunud vaevaltloetav kiri. Nähtavasti oli see märkmik merereisi ajal kaptenil taskus, et aeg-ajalt ülestähendus teha selleks, et need pärast laevapäevikusse üle kanda.

Mereprotestist on selge, et 23. novembril 1935. a. kell 05.00 asus laev kusagil Hiiumaa Ristna otsa ja Gotlandi saare vahel. Tekilast osaliselt üle parda uhutud, purjed tormi tõttu põhjarehvis, s. o. nende pind nii väikeseks tehtud kui võimalik. Laev lekib. Vesi on tunginud laadruumidesse, sest laevalael asuvad pumbad olid lasti alla maetud. Nüüd aga pääseti pumpade juurde ja kella kaheksa ajal samal kuupäeval leiame päevikust mustandist märkmed:

08.00. KK SSW, lg —, tuul SE/7, barom. 30.50, pilv. 4, näht. 6, lain. 6, slenger p. l.

Neist loeme välja: kurss kompassi järgi lõunaedela (202½ kraadi). Logilugemi kohale on tõmmatud kriips. Võib arvata, et kiirusemõõtja oli liini otsast ära katkenud ja kaduma läinud või nii korrast ära, et sellega arvestada ei saanud. Tuul kagust seitse palli. Mere-mehed kutsuvad seda juba «nooreks tormiks». Baromeeter — 30.50. «Heljal» oli vana Inglise aneroid, mis näitas õhurõhku mitte millimeetrites ega millibaarides, vaid tollides. Taevas täispilves, nähtavus keskmise, tugev lainetus. Pump slenger lents, mis tähendab, et õõsumise tõttu uhab vesi laeva põhjast suure hooga edasitagasi ning seetõttu pumbad imevad vahetevahel õhku.

16.00. KK SWTS, tuul SE/8, barom. 30.02, pilv. 4, näht. 6, lain. 7, slenger pl.

«Baromeeter kogu aeg kukub, küll sealt veelgi halvemat tulemas on,» arvas Saar, kes koiku serval istudes kogu aeg väga tähelepanelikult mu lugemist pealt oli kuulanud, käed kõhukumerusel nagu palveks koos. «Kurssi muutis rumb paremale. Tahtis vist enam tuult purjedesse saada, et kiirus suurem ja triiv väiksem oleks,» tähendas Poom mõtlikult. Muide, Poomil

on mõtlik ilme ja kortsus laup ka siis, kui ta midagi ei mõtle.

«Või koha kindlakstegemiseks mõne Gotlandi tule-
torni nähtavusse jõuda,» lisas Ivalo.

Enam vahemärkusi polnud. Roo pidas oma arvamuse
ettevaatlikult vaka all. Lugesin edasi.

20.00. KK STW, tuul SE/8, barom. 30.02, pilv. 4,
näht. 6, lain. 8, slenger pl.

«Sa nägid! Uuesti võttis kursi väljapoole. Parem ikka
mere seljas kui kivide kaelas, nagu vanad meremehed
omal ajal ütlesid,» kostis nüüd Roo asjatundlik vahe-
märkus.

«Külglainet kartis,» vaidles Poom enesekindlalt.

«Küllap oli niihästi üks kui teine põhjus,» silus Saar
ja noogutas mulle. «Edasi!»

24.00. KK STW, lg —, tuul SE/8, bar. 30.02,
pilv. 4, näht. 4, lain. 8, pump slenger lents. Sajab
lund, laev slengerdab tugevalt ja võtab parrastega
vett. Pumpa jõuab lentsi hoida kogu aeg pumba-
tes.

Lumelobjakas lootsitoa mustavate akende taga oli
üle läinud raheilideks, mis helinal vastu ruutusid pek-
sid. Sügisel kittimata jäänud klaaside vahelt vihises
jäine tuul. Mu silme ette kerkis pilt pisikesest kuuna-
rist kõrge mere ja lumesaju käes, kus laev õõtsub nii
ägedasti, et selle pardad kordamööda vee alla mattuvad.
Alt annab vett ja ülalt lund, läbimärjad madrused tekil
pumpamas. Suuremate lainete puhul jooksevad nad
nagu mustad varjud üles vantidele, et laevalaele torma-
nud lainehari neid kaasa ei viiks. Kui aga meri uue
lainerusika tõstmiseks jõudu kogub, kostab pimedusest
jällegi pumbakannude likat-lökat.

Kipper, kel puudulikkude instrumentide tõttu laeva
asukohast õiget pilti ei saagi olla, liigub kajutilael ühest
pardast teise, vahetevahel ronib temagi nõõrredelit
mööda üles grootmasti. Uurib mereveest ja lumest piit-
sutatud silmadega pimedust, kuid ühtki tuld ei paista.
Pardasignaaside helenduses näeb ta ainult tormist len-
nutatud räitsakaid, mis algul näole kleepuvad, siis raud-

külmade nõredena krae vahelt alla seljale ja rinnale
voolavad. Ent tuulealuse parda suunas võib juba riida-
line ja reetlik Gotlandi idakallas olla. Säärase nähtavu-
sega on tavaliselt nii, et kui midagi paistma hakkabki,
on juba hilja...

Laevajuht läheb roolimehe juurde, kes laines viskle-
vat ratast vaevalt taltsutada jaksab, laseb kompassi-
lambi ähmasel valgusel langeda randmekella osutitele.
Pool üks.

Järsk, orkaanihõnguline tormi-iil tuiskab üle laeva.
Vööris rapsib midagi, paugub ja rebeneb. Kipper võtab
põuetaskust mustade kaantega märkmiku ja kirjutab:

Pühapäev, 24. november.

00.30. Lõhkus taakvoka ära. Sõidame ilma pur-
jedeta. KK-S.

Arvatavasti sõitis «Helja» ikkagi veel nendesamade
vanade seilinärudega, mis mul eelmisel aastal avarii
teinud Soome barkantiini pealt poole hinnaga õnnestus
osta. Mäletan, et ainus uuevõitu puri oli taakseil, mil-
lest ta nüüd lahti sai. Viiekümnejõuline mootorilökat
selle tormiga alust edasi viia ei jaksanud, paremal juhul
hoidis vööri poolpõiki vastu lainet ning aeglustas laeva
allatuult triivimist. Kohe pärast viimase purje rebene-
mist võeti kurss lõunasse, s. o. veelgi enam vastu tormi,
et oletatavast alttuule kaldast kaugemale jõuda.

03.00. Mootor jäi seisma. Triivime NW suunas.

«Imelik, miks ta masina seismajäämise põhjust ei
märgi?»

«Kus tal seal pikalt kirjapanemiseks veel aega üle
pidi jääma.»

«Kes kunagi surnud laevaga lappi lainet tormi armul
on olnud, küll see teab, mis su süda siis tunneb,» aruta-
sid lootsid.

04.00. Triivime NW suunas. Tuul SE/6, barom.
30.00, pilv. 4, näht. 4, lain. 6, slenger pl.

Kagutormis, mis hommikupoole ööd nagu uue hoo
võtmiseks pisut nõõremaks on jäänud, ajavad lainemäed

purjede, mootori ja rooli kontrolli alt pääsenud laeva takistamatult loodesse. On seal veel sadakond miili vabavett Rootsi skäärideni või puruneb kuunar Gotlandi põhjapoolses otsas varitsevatel veealustel kaljudel juba veerand tunni pärast, seda ei tea keegi.

08.00. Triivime NW suunas. Tuul SE/9, bar. 30.00, pilv. 4, näht. 3, p. sl. 1. lain. 7. Sajab paksu lund ja rahesegu. Laev võtab vett kahelt poolt, üle kogu dekklasti. Küsitav on, kas laev enam kaua vastu jaksab pidada.

Kella kaheksaks hommikul on torm 9-palliseks maruks paisunud. Lumesaju ja rahe tõttu pole nähtavust peaaegu enam ollagi. Lained uhavad üle kogu laeva ja tekilasti. «Küsitav on, kas laev enam kaua jaksab vastu pidada,» kirjutab kapten Anniko.

Laevajuht ei märgi, et alusel viibijate elu hädaohus on, et mehed lakkamatust pumpamisest, purjedega rassimisest, külmast ja uneta olekust juba sinna piirile on jõudnud, kus surm mitte hukkumisena, vaid pääsemisena tundub. Ei ole sõnagi sellest, et ta ise märjana ja unetuna mitu novembrikuu ööd-päeva jalul on olnud, närvipingest rääkimata. Ei, kapten muretseb oma laeva pärast, mille saatusest lõppkokkuvõttes sõltub kõik muu. Muretsemiseks on palju põhjusi. See hetk pole enam kaugel, mil meeste väsinud käed enam pumbahantleid hoida ei suuda. Siis hakkab vesi ruumides kiiresti tõusma, imbub tulikuiva laualasti, see paisub ning surub pardad teki küljest lahti. Vesilastis laev on aga labiilne nagu ujuv palk ja keerab mastide raskuse tõttu kiilu vastu maruhalli taevast...

Teiseks võivad lained alles jäänud tekilasti liikuma panna ja see võtab üle parda minnes kaasa reelingud ning murrab pardatoed. Veele avaneb tee laevaruumi-
desse. Suures laines on ka juhtunud, et järsud heited vandid lõdvaks raputavad, siis langevad mastid maha ja lõhuvad korpuse. Lõpuks, kui kaua jaksavad «Helja» poolpehastunud pardaplangud tõkestada teed mitmesajatonniste veemägedele, mis kogu aeg möirates vastu laeva poordi oma mürdlainelakkadega ehitud päid puruks peksavad?

12.00. KK ONO, lg. —, tuul SE/8, bar. 30.00, pilv. 4, näht. 3, lain. 7. Meeskond kogu aeg pumpab, aga pumpa lentsiks ei saa.

Kas on mootor jälle käima läinud või tõsteti ette mõni purjenukk, seda märkmik ei ütle, kuid kurssi peetakse keskpäeval idakirdesse, kaugemale kallastest. Endiselt tormab, laine on kõrge, baromeeter püsib. Juhtunud on see, mida kipper kindlasti kogu aeg kartis: mehed ei jaksa enam nii palju pumbata, kui vett ruumidesse juurde tuleb. Uus samm hukkumise suunas. Pange tähele, laevajuht ei kuluta traagilise olukorra märkimiseks rohkem sõnu «pumpa lentsiks ei saa».

15.00. Ilm läks klaarimaks. Hakkas paistma Grauteni majakas. Otsustati minna Färö-sundi tormivarju, et korraldada ülejäänud dekkklaadung ja parandada rebenenud purjesid.

Majakas hakkas paistma, kuid päevikus puudub tule-
torni kaugus ja peiling. See pole juhus ega hooletus, sest «Helja» mõlemad kompassid olid paigutatud kajutitesse. Nendega peilida polnud lihtsalt võimalik. Roolimadruski nägi tüürikompassi ainult läbi akna.

Isegi Kolumbuse «Santa Marial» olid paremad navigatsiooninstrumendid ja soodsamad purjetamistingimused kui «Heljal» neli ja pool sajandit hiljem. Mereajaloost teame, et juba tolleaegsed ookeanisõitjad avastasid Maa magnetismi variatsiooni muutuse, mis kõneles võrdlemisi täpsetest mõõtmistest. «Helja» kompasside seisukorra juures nad seda igal juhul teha poleks saanud. Teiseks oli «Santa Marial» kindlasti korralik käsi-
logi ja mitu vahetust häid purjesid. Pealegi ei laveerinud Kolumbus Läänemere saarte, karide ja rannamadalate keskel, vaid purjetas laias ookeanis, mees mastikoris. «Heljal» aga ei jätkunud madruseid isegi pumpade juurde, rääkimata silmapiiri jälgimisest.

Niisiis ei kõnele «Helja» kapteni märkmik midagi sellest, millisest suunast majakas paistma hakkas ja kui kaugel nad tuleorni avastamise hetkel sellest asusid. Ent järgnevate ülestähenduste põhjal võib oletada, et Grauteni majakas jäi laevast umbes viisteist miili loodesse, s. o. otse allatuult.

15.30. Mootor jäi seisma. Laine lõi üle kajutilae, kus vesi masinaruumi käilutist alla tungis ja mootori kuumpea selle tagajärjel lõhkes. Sõidame põhjarehvis shoonerseili ja kliivriga. Süüdatud signaaltuled.

Mootor oligi siis vahepeal käima saadud ning purjdest juures sonerseil ja kliiver.

«Helja» mootor oli Rootsi kahesilindriline «Scandia», süüteks kuumpead, milledest nüüd üks masinaruumi laeluugist allalangevas vees purunes. Kui kell 15.00 «Helja» kipril oli veel valida — kas Färö-sundi tormivarju või järelejäänud purjede ja mootoriga merd pidada —, siis nüüd, pärast masinaavariid võimaluste arv küll säilis, kuid teine neist tähendas juba hukkumist. Nii väikese purjepinnaga võis lasta ainult allatuult, s. o. Färö-sundi suunas, kuhu rajuilm neid kandiski.

Taas pimenes. Juba kell pool neli päeval hakkas päikesevalgus mattuma novembriöö musta sülle. Süüdati punarõhelised pardasignaaliid.

16.00. Sõidame liinitulede järgi. Tuul SSE/6, barom. 30.00, pilv. 3, näht. 6, lain. 6, p. sl. 1.

«Liinituled kiikris, tuul tagant, muudkui viira sooti,» rõõmustas Saar, kohendas koiserval istumisalust ja tõmbas sigareti põlema.

«Hea, et majakad jäid allatuult, aga igal muul juhul...?» seadis Roo küsimuse.

«Igal muul juhul poleks maksnud enam pumbata,» tähendas Ivalo tõsiselt.

20.00. Sõidame liinitulede järgi. Kutsusime lootsi, kuid loots ei tulnud. Tuul SSE/6, bar. 30.08, pilv. 4, näht. 6, lain. 6, p. sl. 1.

Lootsid ei välju ainult siis, kui laeva sadamasse tuua on nende arvates võimatu.

Färö-sundi suudmes asetseb väike järsukaldaline saarekülm, mille ümber kagutormiga tekib kiire hoo-vus ja kohutav ristlaine. Sellesse «nõiakatlasse», nagu kohalikud lootsid seda kutsuvad, randub laevu igal aastal. Harva, kui keegi elav hing sealt siis pääseb. Kap-

ten Annikol polnud valida. Niisuguste purjekaltsudega laevaninas oli temal ainult üks tee: allatuult otse «nõiakatlasse», mida isegi vanad elupõlised lootsid säärase tormitantsuga ületada ei riskinud.

Noore laevajuhi hea meremeheoskus, julgus ja küllap ka pisike protsent õnnejumala soosingut tegi võimatu võimalikuks. Niisamuti nagu merel hukkumise äärel, ei pilla Anniko nüüdki oma märkmikku liigseid sõnu ja kirjutab:

20.00. Jõudsim Färö-sundi. Lasti ankur sisse. Vett 6 sülda, ketti 1 sheekel. Pardasignaaliid maha, ankrutuli juurde.

25., 26., ja 27. novembril seisis «Helja» Gotlandi saare kõige põhjapoolsemas tipus asetseva Färö-sundi väina kaitsvate kallaste vahel tormivarjus. Korraldati ja kinnitati järelejäänud tekilasti, parandati purjesid ja mootori kuumpea käis kaldatöökojas, kus lõhe kokku keevitati.

«Helja» päevikumärkmikus andmed temperatuuri kohta puuduvad. Arvatavasti polnud neil kraadiklaasi. Ent kujutasime ette, kuidas nägi välja vettinud, plekina paksu ja kõva purjelina käsitsi õmblemine novembri-lõpu lumesajus lahtisel laevalael. Kasukais ja karvamütsides madrused, punetavad ninad, külmakohmetanud käed. Kolmetahulised nõelad murduvad, sest neid tuleb silmapoolsest otsast pigistada purjekinda kärnistatud rauaga, teravikust tangidega tõmmata.

Selle paari päevaga, mis «Helja» tuulepaos seisis, jõuti teha vaevalt kümnendik tööst, mida oleks vaja olnud teha. Oieti pidanuks ostma komplekti uusi purjesid, muretsema ka mootorikütust. Ent tean omast käest, kuidas see vanasti oli. Ütled, et on vaja purjesid, saad vastuseks: «Sul mootor, milleks seilid?» Tahad õli, siis kostetakse: «Helja» on ju purjelaev, mis seal mootorist.»

28. novembril vaikis ja keeras tuule läände. Anniko otsustas reisi jätkata. Masin oli jälle töökorras, purjed kuidagimoodi kokku lapitud, tormisasitunud tekilast taas tasane. Läänetuul aitas väinast välja, ilus ilm meelitas merele. Ehk on Neptunus seekord armulikum?

09. 40 anti otsad lahti ja laev loovis lühikeste halssidega Gotlandi saare all kuni 29. novembri hommikuni. Kütuse vähesuse tõttu mootorit merel käimas ei peetud.

29. novembril, kell 04.00 baromeetr langeb, tuul paisub lõunatormiks. Taevas on täispilves, meri tõuseb kõrgeks. Vana grootseil ei pidanud valule vastu ja rebenes. Purjepinna tasakaalu säilitamiseks tuli nüüd ka kliiver alla lasta.

07.00 loeme märkmikust:

«Mootor sooja pandud, et ümber halssida.»

Arvatavasti lootuses leida ranna läheduses peenemat merd, otsustas kapten muuta kurssi täisnurga all paremale. Selleks oli vaja laeva vöör vastu tuult keerata ja siis teise halsi peale üle minna. See aga polnud suure laine tõttu nii väikese purjepinnaga võimalik isegi mootori abil. Kuid ahtriga läbi tuule keeramise korral oli karta, et vanad purjed hooga teise halsi peale üleminekul vastu ei pea ja liikadest välja kärisevad. Ainus tee oli mootor käima panna ja purjed nii kauaks alla lasta, kui ahter masina jõul tuulest läbi on, ja siis seilid taas juurde võtta.

07.05. Mootor käima lastud ja shoonerseili alla laskma hakatud.

07.55 jäi mootor seisma, sest pumb..... katki. Shoonerseil suurte pingutustega alla saadud, kusjuures rebenes mitmest kohast. Laev ringi halsitud.

Vaatamata sellele, et üks sõna märkmetes on mereveest laiali uhutud ja mitteloetav, saame aru, et just kõige ohtlikuma manöövri ajal läks mootori jahutusvee pumbal midagi katki, masin jäi seisma ja tulejõu abist ilmajäänud sonerseil rebenes. Kuid laev saadi siiski vasakule halsile.

08.00. Triivime NW suunas. KKWtS, log. 34, tuul S/8, bar. 29. 15, pilv. 4, näht. 5. lain. 7, seilidest juures ainult staakfokk. Rehvimine shoonerseili.

Laev triivib lõunatormis Gotlandi ranna suunas. Väike kolmnurkne taakfokk vööris vaevalt siin midagi muuta suudab. Baromeeter langeb veelgi. Meeskond rehvimis sonerseili, et selle ülemist nukkagi tuulele ette tõsta.

16.00 beid. bb halsil, KK NW, lg. —, tuul WSW/4, pilv. 3, bar. 29.24, näht. 6, lain. 5, signaaltuled süüdatud.

Pimeneb. Tuul ei ole enam vali, kuid vastane. Laev peab vasakul halsil merd. Kiirust ei teata. Baromeeter on pärast kella kaheksat pisut tõusnud. Laeva lekkimisest märkmik ei kõnele, arvatavasti on vesi kontrolli all. Vabavahi mehed saavad ehk koissegi minna.

24.00. Beidev. KK SSW, tuul W/4, barom. 29.42, pilv. 4, näht. 6, lain. 4, p. sl. 1.

Kesköise ilmaga võib rahul olla. Baromeeter tõuseb. Arvan, et kapteni lubas endale pärast kursimuutust pisut puhkust. Kõik märkmed päeviku mustandis on eranditult ainult laevajuhi käekirjaga kirjutatud, millest paistab, et tema puhkehetked ei kestnud kunagi üle tunni või paari. Enamiku ajast pidi ta jalul olema.

Edasi kõneleb märkmik, et pärast eelmise päeva tormi loovis «Helja» kogu aeg parajas purjetuules taas lühikeste siksakkidega Gotlandi kalda all edasi-tagasi. Midagi erilist ei juhtunud. Vastu 30. novembri õhtut läheb ilm jälle valjemaks, kuid õiget tormi siiski ei tule ja laev jätkab loovimist. Sompus ilma tõttu majakad ei paista.

Pühapäeval, 1. detsembril kell 12.00 beidevind b. b. halsil. KK SWt S, triivime NW suunas. Suured lained käivad üle laeva. Tuul SSE/10, barom. 29.20, pilv. 4, näht. 7, lain. 8 p. sl. 1.

«Oo-oh! Nii madalal pole tal baromeeter sel reisirakul veel käinud,» kiilus Ivalo mu lugemise vahele.

«Ilmakatlas pidi keema üks marujõle supp,» märkis Roo, kelle sõnavara aastakümnedki polnud ära kustutanud tema koolipoisiaegset keelepruuki.

«Aga eks see «jõle supp» oligi juba kümnepallise raju näol valmis,» seletasin ma.

«Jah, kümme palli on Läänemeres niisama haruldane nagu Soome lahes delfiin, keda siin kandis näeb ehk üle aastatosina,» arvas Saar.

«Kümme palli juurib metsas puid, kisub majadelt katuseid, rapsib riiete eest nõöbid. Merel aga... Noh, eks loe edasi, mis Anniko selle koha pealt kirja on pannud,» sundis Poom, kes oli kuulajatest kõige noorem ja oma ettekujutustega vist ka kõige enam asjasse sisse elanud. Kõige enam muidugi minu järel. Mulle oli kogu see lugemine niisama kurbpõnev, nagu oleksin haigla dokumentidest jälginud lähedase inimese surmaga lõppenud haiguslugu.

16.10 ilmus Östergarni tuli —5'. Halsime laeva ringi, et pääseda Gotlandist mööda või püüda Färö-sundi varju minna. KK-E. Mootoristile käsk antud mootor käima lasta. Oleme silmnähtavalt hukkumise ohus kui vastu ei jaksa pidada. On karta iga silmapilk shoonerseili rebenemist. Suured murdlained käivad kogu aeg üle laeva, dekklast vajub bb küljele.

Kellelgi meist polnud siin midagi arusaamatut.

28. novembril kell 19.30 jättis «Helja» Östergarni tuletorni ahtrisse ning loovis ligemale kolm ööd-päeva, nägemata ei kallast ega majakaid. Ei teatud tõelist kurssi, kiirust ega täpset triivi. Kogu navigeerimine käis n. ö. pimedast peast. Suur võis olla laevajuhi üllatus, kui ta leidis, et pärast 70-tunnist purjetamist ei olnud nad võitnud ühtainsatki miili.

Paha nähtavuse tõttu avastati Östergarni tuletorni liiga hilja — kõigest viie miili kaugusel. (Ilusa ilmaga paistab see majakas üle 20 miili.) Ja seda lagedalt merelt lõotsuvas raskes tormis, mis laeva kogu aeg rannamadalate poole triivib. Mitte väiksem oht ei ähvarda tekilasti poolt. See vajub lainelöökide all vasakule pardale ja võib iga hetk aluse ümber kallutada.

Kiprile on olukord n.-ö. käigu pealt selge, otsuski valmis. Tema käsud on arusaadavad ja antud olukorras kahtlemata ainuõiged. Tuleb vastu pidada ja Gotlandi

põhja otsa rihvist mööda pääseda või halvemal juhul veel kord õnnejumala kannatus proovile panna ja püüda Färö-sundi sisse joosta. Purjede peale loota ei maksa, sest need on teda ennegi alt vedanud. Vaatamata pumbarikkele, käsib laevajuht meeskonna, laeva ja lasti päästmiseks mootori käima lasta. Ehk veab välja? Või käib siis nii kaua, kuni tükid taga. Praegu on mängus enam kui üks kuumpea süütega «Scandia» mootor.

18.00. Lasti mootor käima, kuid käiku andes ei võtnud vedu. Nagu selgus, olid lained piikfalli dekilt merre uhtunud ning see oli end propellerisse mässinud.

Nüüd jäid ainult paar purjenukka, mis seni veel vastu olid pidanud. Raevunud Neptunuse raske rusikas tõusis otsustavaks löögiks.

18.05. Üle deki murdev hiigellaine lõi shoonerseili puruks. Katsume..... koristada. Oleme täiesti võimetud merd pidama. Masinaruumi tungib vesi. Meeskond kogu aeg pumpade peal, kuid ei jõua.....

18.15. Katkesid viimased soringud. Lained pesevad dekklasti merre.

21.30. Dekklast on laintest pea reelinguni minema..... Laev slengerdab hirmsasti. Masinaruumis tõuseb vesi juba ligi paar jalga üle põranda. Varsti oleme vesilastis. Pumbad töötavad kogu aeg, kuid vesi tõuseb järjest. Meeskonna päästmiseks teeme viimase katse — pääseda Färö-sundi kui see..... pärast võimalik peaks olema. Võetakse KK NW, et rannale ligineda ja tulesid kätte saada.

Kapten mõistab, et laeva ja lasti enam päästa ei saa, kuid meeskond... Laevajuht võtab vastu meeletlikku ja hulljulge otsuse: püüda allutada roolile peaaegu purjelagedat ja masinajõust ilmajäänud kuunarit ning see päritormi ja alla lainet kitsasse Färö-sundi väina sisse juhtida. Anniko teab, et katse pole enam väärt kui uppujale heidetud šlekörs, kuid vaevalt ta seda endalegi

tunnistab. Kipper ei satu paanikasse ega jää, käed rüpes, surma ootama. Tal jätkub isegi külma verd kõike, mis teeb, kirja panna.

23.00. Sõidame Fårö-sundi majaka pihta. KK NNW. Fårö-sundi tule valges sektoris. Tuul SSE/10, bar. 28.62, pilv. 4, näht. 3. Sajab lund ja rahet segamini. Lain. 8, laadruumis 5 jalga vett, pumpamine ei anna tagajärgi. Seilidest juures ainult staakfokk. Laev slengerdab väga kõvasti.

Esmaspäeval, 2. detsembril, reisir
Valkom-Hørupshav

01.05. Lõi staakfoka puruks. Oleme täiesti abitud.

Viimase purje kaotus oli «Helja» meeskonnale võrdne surmaotsusega. Kuid siin on hullunud meri ja rajuilm endale väärilised vastased leidnud. Veel ei tunnista nad endid kaotajateks.

01.15. Enne Fårö-sundi sissejõudmist ei kuulnud laev enam rooli ja pööras kursist paremale, saarest mööda. Et hoida laeva randumast poordiga, lasksime bb ankru sisse. Püüdsime otsekohe ka teist sisse lasta, kuid ligida maa tõttu osutus võimatuks.

01.20..... lõi põhja, kus mõne minuti pärast täiesti randa uhutud olime. Päästapaadi lõi allalaskmise juures vastu parrast puruks. Suur murdlaine lõhub laeva. Meeste päästmiseks praegu midagi teha ei saa. Loodame, et laev valgeni vastu peab, siis..... enne kui päris puruks.....

07.30..... püüdsin anda otsa, et maale pääseda, kuid tagajärjetult. Laeval on püsti ainult fokkmast ja vööri osa peab veel vastu.

Laeva esimene pool peab vastu tänu kipri külmale verele ja meremeheoskusele — osava ja õigeaegse manöövriga ankru abil oskas Anniko laeva madalikule juhtida ahtriga.

11.30. Kaldale tuli päästemeeskond. Raketiga saadi liin laevale, kuid mehed on mastiminekuks liiga nõrgad. Tuli omal minna..... päästetool..... Tross jäi lõdvaks ja meestel..... maale jõudmist vee alt läbi käia..... sai hinge tõmmata..... ei uppunud.....

15.00. Jõudsin kaldale viimasena. Kaasa võtta sain..... päeviku ja dokumendid.

Nende sõnadega lõppesid märkmed.

«Küll ikka omal ajal sai sõidetud risudega!» meenutas Roo, kel endalgi sel alal kogemusi on.

«Hea veel, et mehed pääsesid,» leiab Ivalo selles traagilises loos heleda laigu.

«Anniko on üleprahi meremees ja ega ta rohkem poleks teha saanud ka, kui tegi,» oli Saare otsus. Lisas aga pärast hetkelist pausi: «Ärge talle mu sõnu ette rääkige, läheb viimati uhkeks!»

Poom vaatas kella: «Mehed, varsti on 01.20. «Helja» randamineku hetk.»

«Minut leinaseisakut,» panin ette.

Tõusime püsti. Saar, kes just suutäie suitsu alla oli tõmmanud, pidas niikaua hinge kinni, kui minut möödas oli.

«M A R T A»

«Helja» hukust Anniko rääkida ei tahtnud, ent kuulda saanud, et tal üldse viis laeva jalge alt on läinud, palusin teda jutustada ülejäänud neljast. Aga proovi sa sääranane kõnekitsi mees sõnasoone peale seada. Kord pole tal aega, siis puudub see õige tuju, enamasti aga ühmab päris ilma põhjusega: «Ah, teine kord!»

Alles hiljuti kuulsin, et teised lootsid olevat talle kõrva pistnud, nagu korjaksin mina ainet jutukogumiku jaoks, mille pealkirjaks tulevat «Laevauputajad». «Luis-kavad!» selgitasin ma Annikole. «Hakkad neid kuulama või, veel hullem, uskuma, siis on sul kogu see ilma värk korrapealt kõverpeeglis ja miski pole enam seal kus enne.»

Mida mina oma meeldetuletuste ja vihjetega ei suutnud, seda jaksas ühe kaugelt tulnud kapteni külalislahkus.

Sadamasse saabus pikareisi mootorlaev, mille juhile oli minia äsja lapselapse ilmale toonud. Anniko läks laevale vastu ja osutus esimeseks, kes merelt tulnud kaptenile head uudist rääkis ning vanaisaks saamise puhul õnne soovis.

Lootsidel on küll «kangema» pruukimise kohta ranged eeskirjad, aga seekord pidi Anniko teenistumäärustikku rikkuma. Kõik kartused võimalike järellainete suhtes ja muud kõhklused tuli üle parda heita ning üldtuntud rituaalidega vastsündinu tervisele kindel alus panna.

Anniko naasis laevalt, kasukahõlmad eest lahti, samm kerge nagu kahekümneaastasel. Ei jõudnud veel õieti lootsitoa ustki enda järel kinni panna, kui juba hakkas filosoferima:

«Mõtlen ja mõtlen, et milleks inimesel on hea meel oma lastest ja lapselastest? Kui nii võtta, siis ainult riskiks ja koormaks. Aga kui asja peale hingeelulisest küljest või, ütleme, instinktide... Noh, looduse poolt antud loomusunni kandi pealt vaadata, siis on asi lõpuks lihtne ja klaar, nagu kaks korda kaks. Järeltuleva sooga on sedasi, nagu oleks sulle veel mitu eluiga praegusele otsa antud. Mis sellest, et kord ise kaod, lastes ja lapselastes elad edasi. Eks ole, poisid? Elu läheb edasi!»

Pilgutasime üksteisele silma. «Mitte nii, nagu su viis laeva, pul-pul-pul! ja lõpp laulul,» proovisin ma õnge heita. Seekord näkkas.

Anniko unustas, et tal algas vabavaht ja aeg oleks olnud koju kõmpida. Heitis kasuka tagantkätt hõlmapidi varna, keeras lootsitoa ukse seestpoolt lukku ning sikutas vormipintsaku põuetaskust tärnika pudeli. Klaasid leiti laualaekast.

«Pul-pul-pul,» muheles loots ja kallutas pudelit. Väljavoolav helkivpruunikas vedelik osatas teda samasuguse lõbusa kolmesilbilisega. «Khm... Vanamees käskis kõiki siitkandi mehi oma pojapoja terviseks... Olgu siis! Kasvagu meheks!»

«Tulgu tast meresõitja!»

«Vanas eas, kui enam kuhugi mujale ei kõlba või kui laevad all ei seisa, siis hakaku lootsiks!» soovisime meie.

Anniko tunneb torget, kuid õnneks suuremat ei solvu. Ta hääles virvendas vaid nõrk etteheitevari: «Khm... Nüüd on see muidugi mööda ja võib asja üle nalja heita, aga katsunud tol ajal minu nahas olla... Ma mõtlen sedasamust Jurnase «Marta» lugu 1936. aastast.»

«Aitab hoovõtmisest, räägi ära, kuidas see sul juhtus!» tõukasime tagant.

«Mul juhtus!» polnud Anniko rahu. «Egas ma siis seal kapteniks olnud. Pärast kolmekümne viienda aasta «Helja» tralli tuli saatust tänada, kui sind kusagile tüürimeheks võeti.»

Ta tõmbas piibu paremini põlema, lükkas laual klaasid kaugemale, et ka kätel oleks ruumi sõnu kinnitada, kui vaja. Me andsime üksteisele märku, et nüüd keegi enam ei segaks, sest Anniko on iga päev küll töömees, kuid haruharva jutumees. Las tuleb nüüd ühegi looga lagedale. Need on tal juba küllalt kaua korgi all seisnud ja klaarinud.

«1936. aasta kevadel oli «Marta» Kopenhaagenis. Sinna saadeti meid nelja mehega laeva Tallinna tooma.»

«Nelja mehega üle 1000-tonnist purjekat!» ei suutnud ma oma üllatust alla neelata.

«Neh, neli meid seal oli: kapten, mina, üks madrus ja kokk. Mäletate küll, mis Taani pilet tol ajal maksis ja kui vaene oli omanik. Temal polnud ju enam kui pooltosinat laeva... Khm... Aga üle töömehe! Purjed võtsime juurde vintsidega. Tuuled juhtusid olema aitajad ja mis see paar-kolm ööpäeva noortel meestel uneta olla.»

Oli see «Marta» alles puusärk! Kaartest polnud järel muud kui kestad, sees mäda sodi. Välisplankude varal seisis kuidagi koos. Aga muidu — lai nagu soomlase palgipraam, ei see purjerammu kartnud. Kaheksapallise kannatas veel topselite valu välja. Läks nii, et võõris vahumöll ja ahtris meri lõhki, nagu kihnlane oma laeva kiitis. Mõne laisemat sorti auriku jätsime kiiluvett vahtima justkui ankrus laeva. Ainult pouti ei tahtnud minna. Sai laine käest pöraka vastu oma laia rinda, oli vaart otsas ja muudkui vallas. Lehmavända, seda küll. Aga ise teate, mis see tähendab, kui tuleb allatuult

ümber halssida — pool miili vaevaga loovitud võitu läinud...»

«Heakene küll,» jätkas kõneleja ja kergitas klaasi. Peanoogutusega meenutas ka teistele. «Tõime ta siis Tallinna. Siit sai tosina-osa mehi juurde ja siis Botniasse laudu laadima. Raha maksis peremees poistele pikkuse järgi. Mida toekam mees, seda suurem palk. Irvhambad panid asja moodi, et Jurnas ostvat orje — viis krooni vaks, aga egas see asi ikka nii hull olnud. Küllap muidu jutt.

Igatahes polnud kevadel nende ületalve nälginud odavate poistega kerge-alata. «Marta» mastid olid pikad. Hakkab selline üles minema, käed-jalad värisevad. Hoiab allakukkumise hirmus kõhu nii tugevasti vastu vante ja veeblinguid, et nõöbirahe alla sajab. Aga pärastpoole, kui peale leiva veel Kopenhaageni seajalad ja Soomest ostetud silk-sibul kerest läbi olid käinud, võtsid liha luudele. Polnudki pootsmanil vaja enam trossiotsaga koist kergitada, ise tõusid. Merel jooksid üles saalingusse nagu ahvikari. Vaata, et mõni ronis mööda kahvelpurje ulguliika. Enam ei kardetud keda kuradit.

Tuulte kohta sel suvel midagi paha ütelda oleks olnud patt. Valju ja vastast ei näidanudki enne kui viimasel reisil. Kevadel ostsime Kopenhaagenist kapteniga kahasse pisikese raadioaparaadi, see andis ilmateateid. Sageli oli nii, et Vindavi ja Vismari vahel puhus üks, Rootsi rannas aga hoopis teine tuul. Siis valisime, kust-kaudu kasulikum, sealt kursi panime. Pärastpoole meisterdasime ka raadiopeilingaatori. Peenest kellatraadist pöördantenn peale ja küll ajas asja ära. Ainult suvise kuuma päikese käes kõmmeldus antenni puust raam, kuramus, ja siis ta veidi valetas — nii pool rumbi või sinnapoole.

Oktoobris alustasime Kemist laualastiga tolle suve viimast reisi Kopenhaageni. Soome puksiir tõi meid sadamast välja. Oli udune ja sompus öö. Seilide tõstmise ajal valgustas vedurlaev meid prožektoriga, et poleks vaja käsikaudu... Ja siis me nägime — uskuge või mitte — uduseina peale peegeldus täispurjes «Marta» siluett just nagu «Lendav Hollandlane». «Ega sellest sõidust head nahka tule,» arvasime kõik. Ei tulnud kah.

Bornholmi juures keeras tuule vastaseks ja läks valjuks. Seal me siis pendeldasime Arkona majaka ja Rootsi ranna vahel. Niipalju kui looviga võitu saime, viis ümberhalssimine tagasi, sest egas see tuim loom pouti läinud, nagu ma juba ütlesin.

Ühe pärastlõunase vahi ajal tulime järjekordselt Sandhammareni alla välja. Parajal ajal tõmbasime soodid sisse ja kamandasime rooli paremasse poordi, et ahtriga läbi tuule lehmavända teha. Algul laev nagu pööras ka, aga pärast hakkas vastu ja laskis tihttuules edasi. Mõtlesime siis, et vaarti vähe. Viirasime uuesti sooti, andsime talle pisut enam hoogu juurde ning proovisime jälle. Ikka ei lähe! Nüüd hakkas asi juba hirmu tegema. Paraja tormiga, kõik purjed juures, ajas laev oma kõva kaheksa miili läbi. Rand aga sealsamas, muudkui tõuseb merest. Viimase hetkeni lootsime, et võtab vedu. Ega ole esimene kord, mis tal siis nüüd on? Aga võta näpust, ei läinudki! Enne kui ankrud lahti jõudsimme päästa, oli laev rannas nagu liivale lennanud part.

Süü sai kohe selgeks. Meil polnud enam tüüri taga. Selle olid lained kusagil ära rapsanud ja tihttuules pidas laev kurssi ainult purjede ning kiilu varal. Nojah, kurssi jäi ülegi, aga vesi, sinder, lõppes otsa.

Lainemurd uhas ümberringi, paadiga kaldale minna oli võimatu. Selle laastu oleks meri kaldakivide otsas kohe pliidiipuudeks hekseldanud ja mehed saagiks võtnud. Simrishamni suur päästekaater proovis kolm-neli korda meile läheneda, aga see ka ei riskinud.

Egas meil seal erilist häda olnudki. Ruhviseina rõhus meri küll sisse, aga ahtrisalong pidas vastu ja seal me, vesi rinnust saati, siis pakkisime oma asju. Riidekraami toppisime presentkottidesse, laeva dokumendid, päevikud ja meretabelid mähkisime vahariide sisse puntra-tesse ning ladusime kapteni pesupalisse. Viisime vanni kogu selle lastiga kajutilaele lootuses, et kui laev peaks ära lagunema, siis lained loksutavad vanni maale.

Järgmisel hommikul läks ilm ilusamaks. Tuli Rootsi päästelaev ja katsus «Martat» lahti tõmmata, kuid jõud ei käinud üle.

Viis ööpäeva järjest heitsime tekilasti üle parda, et laev pisut tõuseks. Olime juhtunud enam-vähem tasa-

sele põhjale. Kuuendal päeval saimegi lahti ning päästepuksiir hakkas vesilastis laeva Kopenhaageni poole vedama. Ystadi kohal saime uue särtsu ja puksiirtross läks katki.

Päästelaev pani ette mehed maha võtta ja «Marta» saatuse hooleks jätta. Lasksime meeskonnal minna, aga kapteniga kahekesi jäime avaristi pardale edasi. Tuju polnud ka just kõige parem, kaks aastat ja kaks laeva... Vana samuti, esimene suvi kapteniks sõita ja kohe proh-makas. Mötlesime, et oleme juba siis lõpuni...

Laev oli küll vesilastis, aga lai nagu see «Marta» oli, kiilu üles ei tõstnud. Pärast jäi ilm jälle vähe risti-kohtsemaks ja puksiir sai uuesti otsa peale. Kui siis teisel-kolmandal päeval oma armaadaga Kopenhaageni jõudsime, magasin kaks ööpäeva teist külge keeramata, nii läbi oli võtnud.

Laevast enam asja ei saanud. Tallinna sõitsime reisi-jatena. Omaniku kulu ja kirjadega. Peremees tuli ise kaasa. Kartis, et tee peal liiga hästi sööme ja raha rais-kame. Sõitsime rongiga Stokholmi ja sealt reisijatelaevaga üle Helsingi Tallinna. Toitu meile tee peal ei tahe-tud anda. Hakkasime siis nurisema ja lõpuks saimegi nii kaugele, et peremees läks reisijatelaeva restorani ning nõudis meestele koorega kartuleid, heeringat ja teevett. Üliviisakas ülemkelner kummardas ja teatas, et nii-sugust lõunasööki neil menüüs ei leiduvat. Eritellimise peale võiks teha küll, kuid siis minevat see hirmus kal-lik. Soovitas tavalist toitu. Saime kalasuppi ja leiba. Selle «tavalise» kõhutäiega tuligi siis Tallinnani läbi ajada, kus meid lindpriiks lasti.

Pärast seda saatsin kõik purjekad põrgu ja otsisin endale tüürimehekoha aurikule.»

Anniko vaatas kella ja üllatus. «Üksteist! Ma juba tundi kaks omast ajast... Ei, poisid, nüüd on aeg kurss kodu poole võtta.»

«Ei lase me sind kuhugi!» kuulutasime talle ühis-rinde otsuse. ««Neeme», «Razvedka», «Maria»? Teiseks pole kindel, kas selle pisipoisi tervis ikka nii vähesest surmani vastu peab.»

Mis jäi Annikol muud üle kui alistuda. Hulgale vastu ei saa.

«N E E M E»

«Khm... See juhtus neljakümnenda aasta aprillis. Sõitsin sel hirmköval Soome sõja talvel «Alevi» peal tüürimehena. Tulime vähe enne jüripäeva Stokholmi ja mul oli hädasti vaja Tallinnas ära käia. Kapten sün-dis nõusse ka. Temal oli ainult kaks tingimust. Esiteks, ärgu ma koha tagasisaamisega arvestagu ja, teiseks, uue tüürimehe Tallinnast väljatellimise kulud võtab ta mu palgast otsemaid maha. Pidin leppima.»

Jää tõttu reisijatelaevad veel ei käinud. Stokholmis laadis aga Eesti aurik «Neeme» Tallinna kaupa. See oli paari tuhande tonnine, veel päris kõbus laev. Sain kap-teniga kaubale, et üleviimise tasuks pean meres paar-kolm vahti.

«Neeme» pardal oli kallis last. Juba posti üksi oli üle 28 tonni. Siis riiet, parkaineid, vasktraati, Schmidti kompanii «Vironia» ja «Kalevipoja» katlatorud, mingi vabrikusiseseade ja lõpuks tinakirst — merel, ei mä-leta enam millisel aurikul — surnud laevamehaaniku laibaga. Kuulu järgi oli «Neeme» ja kogu see kraam kindlustatud rohkem kui saja miljoni krooni eest.

Kuigi oli juba aprill ja kevad käega katsuda, kattis merd veel ligemale meetri paksune jääkiht. Nii kau-gele kui silm võttis, ei olnud jääväljas ainustki lahvan-dust ega vabavee loiku. Nääri-, küünla -ja paastukuu pakased olid teinud tugeva töö.

Stokholmi skääride vahelt välja jõudnud, tuli meile vastu jäälõhkuja «Suur Tõll». Algul läks päris hästi. «Tõll» murdis ees, meie järel. Ilm oli vaikne, õhk klaar nagu piiritus vastu valget ja kellelegi ei tulnud pähe, et sel reisil midagi erilist võiks juhtuda.

Olime juba mõnikümmend miili ahtrisse jätnud, kui korraga märkasime, et jää hakkas nii meie järel kui ka «Suure Tõllu» kiiluvett kokku suruma. Vähendasime laevade vahemaad, et mitte «Tõllu» poolt kaheks löi-gatud jäävälja teravate tangide vahele jääda. Tõusis tasane tuulenuhin. Vee valge kate läks liikuma. Keva-dine meri hakkas oma talvist kasukat seljast heitma.

Ahtris vajusid jää kaks äärt raginal teineteisele otsa, moodustades kõrgeid valle ja rüsi. Aeg-ajalt raksatasid, vahel ligemal, siis jälle kaugemal, tumedad paugud.

Siin-seal tekkis pragu, mis kiiresti silmapiirini välja jooksis, laienes ja siis rudinal kokku röhuti. Alles hiljuti nagu surilina all lamanud meri ärkas ja näitas, et tal ikkagi veel elu sees on.

Saabus hetk, kus me enam oma «Neemega» jää haarde eest ära ei jõudnud. Enne kui «Töll» end ümber pööras ja appi jõudis tulla, olimegi pihtide vahel. Läänemere valge jäähiiglane, kes kogu pika talve taltsutatut merdki oli kammitsais jaksanud hoida, kahmas oma kätega «Neemel» ümbert kinni ja rutjus.

Laadruumides paukus. Laeva terasesed küljekaared ei pidanud vastu. Pardad suruti nii suure hooga kokku, et söepunkri luugilauad purunesid ja rebenenud presente kaasa tõmmates pealt minema lendasid. Raginal murdus tüür. Kuskilt hakkas vesi kaubaruumidesse solisema.

Kohalerutanud «Suur Töll» tiirutas paar ringi ümber jäähistusse jäänud laeva ja surve lakkas. Hakkasime kindlaks tegema vigastuse suurust. Roolist enam asja ei saanud, kuid lekkest käis pumpade jõud üle. Õnneks polnud ka poordiplaatide praod sügaval, kõigest jalgmaad allpool veeliini.

«Suure Tõllu» pardal sõitsid reisijatena Stokholmist Tallinna ligemale 300 meremeest. Need olid hitlerlaste poolt kaaperdatud Eesti laevade meeskonnad, kes Saksamaalt üle Stokholmi tagasi kodumaale saadeti. Tegin «Neeme» kaptenile ettepaneku panna see meestevägi meie kaupa jäälõhkujale ümber laadima. Sel kombel oleks saanud laeva niipalju kergitada, et lekkiv koht oleks veest välja tõusnud. Selle peale ei vastanud kapten, kes ise oli kaasosanik, head ega kurja. Ainult sihtis mind nii, nagu tahaks ta ütelda: «Viidikas tuleb haugi õpetama! Sa poisike pea suu ja vaata, kuidas keerulisi asju klaaritakse!»

«Suur Töll» ajas meile poordi ja jäälõhkujale kogunes kõrgem konsiilium. Sellest võtsid osa kaptenid, kes sõitsid reisijatena kaasa, ja veel mingisugused tegelased, keda ma ei tundnud. Soovimatut kõrva sinna kuulama muidugi ei lastud, kuid mis edaspidi toimus, see pajatas küllalt.

Pärast pooletunnist nõupidamist väljusid härrased, rahulolevad näod peas, «Suure Tõllu» kajutitest. Näh-

tavasti olid läbirääkimised toimunud «sõbralikus ja vastastikuse arusaamise õhkkonnas».

Anti käsk asetada kahe laeva vahele «Neeme» pardatrepp ja kõik kaubalaeval viibijad kamandati seda mööda koos oma isikliku kila-kolaga jäälõhkuja pardale. Lekkiva auriku vee peal hoidmiseks ei pandud mitte kõrtki risti.

Pärast seda õnnelikult sooritatud «päästeoperatsiooni» lahkus «Töll» «Neeme» poordist ja jäi mõne kaabeltau kaugusele seisma. Kaubalaev jäeti saatuse hoolde.

Möödus tund, kaks, kolm, kuid kangekaelne aurik ei tahtnud ega tahtnud põhja minna. Pisut nagu vajus kah, aga nii aegamööda, et lihtsalt hale oli vaadata. Alles järgmiseks hommikuks hakkas tekk jääga ühetasa jõudma. Nüüd oli kindel, et «Neeme» piinadel enam pikka iga ei ole.

Kaptenitel, lastiomanikel ja teistel härrastel oli kiire. Milleks siin enam hukkuva vrakiga jahtida, kui Londoni kindlustusseltsi seifides ootas raha? Mitte tollal juba ebakindlaks muutunud kroonid, vaid dollarid ja naelad.

Oma kahest tohutust korstnast tõrvmusti suitsusambaid taeva poole saates tegi võimas «Suur Töll» ikkagi veel vapralt võitleva auriku ümber uhke auringi ja võttis kursi itta.

Vaene «Neeme» jäeti üksi jätkama oma lootusetut surmaheitlust jää kähistavate käte ja ruumidesse valguga vee vastu. Sellele laevale saabus tema kurb lõpp usumeeste kalendri järgi just suurereedsel päeval.

Õieti ei näinud laeva lõplikku vajumist keegi. Et ta aga hukkus, selles pole mingit kahtlust, nagu selleski, et tema merehaua lainetab üle neljasaja meetri sügav vesi.»

Anniko lõpetas ja krapsas kustunud piibu peale uue tule.

«Jah, Läänemeres on Gotlandi ja Landsorti vahelisel faarvaatril selline sügav auk küll,» arutasid teised lootsid.

«Sindrinahad! Või sinna sättisid tubli auriku mägama!»

«Olgu vesi talle vaesele kerge!»
««Neeme» mälestuseks põhjani!»
«Aga nüüd «Razvedka!»» nõudsi me.

«R A Z V E D K A»

«Isamaasõja algkuudel, kui Läänemere faarvaatrid alt miiniohu ja pealt pommirahe tõttu sõidukõlbmatuks muutusid, jäeti paljud kaubalaevad Leningradi või Kroonlinna paremaid päevi ning vabamat vett ootama. Mehed saadeti tagalasse jõgedele ja järvedele, sest ka seal läks meie meresõiduuskust ja laevaehitamise kogemusi hädasti vaja.

Niisamuti kinnitas minu «Järvamaa» otsad Neeva kalda pollaritesse, meeskond pandi rongi ja sõit läks lõuna poole. Logistasime lõputu pikkadel rööpapaaridel oma nädalat kaks, enne kui Kasahstanis Balhaši järve ääres maha kästi minna. Seal määrati mind väike-sele «Razvedka»-nimelisele transpordilaevale kapteni abiks.

Seda «Razvedkat» oleksite pidanud nägema oma silmaga. Võtke ennesõjaaegne, puust ehitatud armetu halujaala korpus, pange eest ja tagant suitsu ajav mootori moodi asi sisse ning laenake kolmeteistkümnendal sajandil seilanud viikingitelt mast ja raapuri peale. Saategi umbkaudu säärase, kui minu uus leivalaev välja nägi.

Kaupa kandis see veepealne imede ime oma kolmkümmend tonni, laevapere oli kokku kaheksamehe-line — üks enam, kui kümme korda suuremal «Heljal» omal ajal oli. Kipriks kolmest karvast koosneva lõuahabemega vana kasahh, kes oskas kõike, välja arvatud lugemine ja kirjutamine.

Vedasime Algaši saarelt Balhaši kala ja muud toidukraami.

Mingeid navigeerimisvahendeid laeval ei leidunud, kui selleks mitte pidada pikka puust latti, millega vahel vee sügavust mõõdeti. Kompassist, merekaartidest (loe: järvekaartidest) ja logist polnud keegi midagi kuulnud, rääkimata veel kajaloodidest, peilingaatoritest ning muudest keerulisematest asjadest. Kursid pandi tuule,

taevatahtede, lindude lennusuuna ja pilvejooksu järgi. Udustel öödel peeti aga kõrvad lahti. Kui kuuldi hobuse hirnumist, lehma ammutust või hakkasid kaldakõrkjates pardid prääksuma, siis teati, et rannale on liiga lähedale tulnud ja võeti koos kaugemale. Päeval pandi märki kaldakivide, tuttavate majakatuste ja jõesuudmete järgi. Küllap seal mõni toodergi leidus, kuid need olid tihti tuultega kohalt minema triivunud ja enam segasid, kui asja eest käisid.

Vana kipper oli sedamoodi seilates end juba halliks ja kõveraks sõitnud ning tal polnud aimugi, et maailmas võiks keegi vee peal ka muul kombel liikuda.

Juhtus sedagi, et öösiti vedusa tuulega sihtsadamast kogemata mööda mindi ja alles hommikul märgati, kuhu välja oli jõutud. Siis võeti kätte ja looviti tagasi, kuni lõpuks ikkagi see õige koht üles leiti. Aga katsunuks ainult keegi sellepärast meie kiiduväärt autahvlikiprile laidusõna lausuda. Tehti jalamaid selgeks, et ega laev ei ole rong ja järveveel pole rööpaid. Mõni asi, mille pärast muret tunda!

Niisuguse väärt vanamehe juurde, kelle õlad kogemuste koorma all juba tublisti longu olid vajunud, pandi mind ametit õppima. Läbi saime temaga hästi. Mõnikord rääkisin talle ka suurtest meredest ja hiigellaevadest, millede tekkidele võiks paarkümmend «Razvedka»-sugust käulat ära mahutada. Seepeale kipper tavaliselt muigas ja vastas väga viisakalt:

«Oleksid sa meie rahva hulgast, siis ma usuksin sind küll, sest kasahh räägib tõtt ja sööb, mis küps. Aga igal maal on omad kombed, igal linnul oma laul. Ära pahanda, kaugelt tulnud vend, kuid nii kaua, kui ma neid suuri laevu, mille kiil kümne sammu sügavuselt vett künnab ja mastid kirikutornist kõrgemad on, pole ise oma silmaga näinud ega käega katsunud, pean seda muinasjutuks. Ka meil siin räägitakse tuulejalgsetest hobustest, lendavatest vaipadest ja nõidadest, kes neil ratsutavad. Ega säärasele luiskajatele seepärast pahane olda. Selleks keel inimesele loodud ongi, et sõnu teha. Aga üks mõistusega mees peab oskama ise teri pahnast välja tuulata ja aganad kõrvale heita.»

Kui kiprile ulgumerede tormidest ja suurtest lainemägedest rääkisin, oli tema vastus üsna lühike. «Oota

sügist, kui ka Balhaši veed kurjaks lähevad, siis jutusta edasi.»

Oktoobris-novembris läksidki Balhaši veed «kurjaks»... Külmade tulekul tekkisid äkilised tormitükid, mis järvepinna kohevaks tõstsid, nagu oleks keegi seal munavalget vahule vispeldanud. Raju röökis just sama-suguse häälega nagu tema vanem vend ookeaniski. Ja nii palju kui lainetel kõrgusest puudu jäi, olid ka laevad väiksemad. Ent ookeanil pole ma tormi ajal kunagi kogenud viieteistkümnepäevast külma ega liivatuisku. Balhaši järvel nägin ka selle ära.

See oli 1941. aasta novembris. Külmad läksid iga päevaga kangemaks. Rannarogudes läikis juba jää ja veelinnud lendasid lõuna poole. Olime teel Algašist Balhaši. Reis pidi jääma selle navigatsioonil viimaseks. Kavatsesime laeva talvekorterisse jätta.

Õhtuks jõudsime mingi lahesopis paikneva asula alla. Kümnekond onni jumalast mahajäetud kaldakõrbel. Ilm oli ilus, rand lauge ja liivane. Kipper käsutas ankru alla, võttis paadi ja kuus meest kaasa ning sõudis maale. Ütles, et läheb vaatama vennapoega, kes olla selles väikeses külas suur ülemus. Laeva jäime mina ja motorist.

Kajutiahjus põles saksauul, tekil polnud midagi teha. Hakkasime ajaviiteks motoristiga turakat taguma.

Võis olla umbes kesköö või vähe hiljem, kui üling laevale ühegi hoiatuseta peale langes. Merel tead tormi ette. Tekib ummiklaine, algab puhangutega, tuul läheb valjuks aeglaselt, välja arvatud muidugi troopikas. Ent Balhašil kukub särts peale äkitselt ja sõnagi ette ütlemata nagu issanda vits.

Laev hakkas korraga ankrutrossi otsas rabama, tõstis vahetevahel nina peaaegu püstloodis üles, langes siis võõriga alla ja viskas ahtri vastu taevast. Pardad matustid vahukuhilatesse. Kajutiuksest lartsas sisse sähmaskas vett.

Tõmbasin saapad jalga, kasuka selga ja läksin üles. Ei seal saanud keegi enam aru, kus vesi, kus taevas, kus kallas, kust tuul. Ümberringi pimedus ja üksainus vahukobarais kihisev möll. Õhk täis tuhkepeent liiva, mis mattis silmad ja kõravad, tungis krae vahele, rigises hammaste all.

Käskisin motoristil masina käima lüüa, et ankrutrossile abi saaks, aga enne kui sealt ainsatki popsu jõudis tulla, oli laev oma kammitsad puruks kiskunud ja triivis pagan teab kuhu. Kasahhist kipper oma kirjatuvi kuuenda meelega oleks ehk teadnud, aga mina olin harjunud määrama suunda kompassi järgi...

Just hetkel, kui selles tohuvabohus vaevalt kuuldav mootorimüdin läbi raju möirgamise lõi, naksas laeva kiil põhja. Terav laine hakkas alust kiiresti ülespoole kangutama. Vett polnud seal varsti enam kui vööst saati. Jah, ütlesin küll, et vett, kuid tegelikult oli see tormis puruks pekstud jääsodi, sest külma polnud ei vähem ega rohkem kui viisteist kraadi.

Randudes murdus meil mast. Püsti jäi vaid mehepikkune jupp. Torm haaras tekilt raapurje ja lennutas minema. See kadus pimedusse nagu hiiglasuur nahkhiir. Muud hullemat esialgu ei juhtunud ega osanud ennustadagi.

Otsustasime oodata hommikut ja tuule vaikimist, et siis vaadata, mis ja kuidas... Ent korraga märkasim imelikku asja: laeva pardad hakkasid üha madalamaks vajuma. Ruumis vett pole, milles on asi, mõtlesin. Miks meri tekile tõuseb?

Mulle tulid meelde hirmu- ja õudusejutud liivakallaste leetamisest. Meretormiga randa heidetud aluse ümber uhuvad lained liiva. Laev jääb nagu taigna sisse kinni ja siis võivad karmed murdlained selle ühe ööga nii sügavale matta, et hea kui hommikul mastid ja lipuvarda ots välja paistavad.

Vesi oli madal, kallas võis olla kõigest mõne sammu kaugusel. Panin motoristile ette laev maha jätta, kahekesi maale sumada ja püüda külamajadeni jõuda. Tegin talle selgeks, et muidu on meil surm seespool särki.

Kasahh seletas, et tema ei oskavat ujuda. Ja kui peaksimegi kaldale pääsema, oleme seal mõne minutiga jääpurikad. Pealegi olevat praeguses liivatormis võimatu leida küla.

Kõik see jutt oli õige, kuid jääda niimoodi tegevusetult surma ootama, oli ka kole. Seisin tekil ja püüdsin pilguga nähtamatut rannajoont. Vahetevahel, tormilõõtsa lühikestel hingetõmbehetkeil, paistis, nagu pilguks sealpool punakas tulesilm. See andis julgust.

Panin õliriided kasuka alla, tirisin kummikutel sääred kubemest saati üles ja sidusin ülalt kinni. Tõmbasin presentkindad villastele otsa. Ütlesin siis motoristile, et püüan abiga nii kiiresti kui võimalik tagasi olla, ja libistasin end üle jääsupiga triikivajunud laevaparda vette.

Laevakorpus varjas suurema lokse ära ja kallas polnud tõesti kaugemal kui kümmekond vees sumatud sammu.

Ülaltpoolt otsast jäi mu ihu peaaegu kuivaks, ainult püksivärvli vahelt jõudis paari liitri osa vett sisse valguda, enne kui tormihoog mind käpakile kaldale heitis.

Läksin huupi. Kusagil siinsamas peab olema elumaju! Püüdsin järvelt puhuvas rajus sirgelt seista ja pilguga läbi liivarahe ning pimeduse puurida, aga midagi ei hakanud silma. Või oli see tuli ainult silmapete? Olin sääraseid kummitushelke ennegi merel paha nähtavuse korral küll ja küll näinud. Ootad randa ja majakat, mis ei taha ega taha paistma hakata. Arvestuste järgi aga peaks juba aeg olema. Silmad on vaatamisest väsinud, meresool kipitab laugudel. Ja siis hakkadki nägema. Kuhu sa ka oma pilku ei pööra, seal on tuli. Täpselt seesama, mida ootad.

Läksin ja läksin. Komistasin kivide ja liivahangede otsa, kukkusin ja astusin taas edasi. Algul lõi pakane märjaks saanud jalgadesse külmavalu sisse, pärast muutusid need tüimaks, nagu polekski omad, vaid tundmusteta kargud, millel tasakaalu hoidmine polnud enam naljaasi. Ent komberdasin edasi, kuni jalad kandsid.

Saabus hetk, kus ma pärast järjekordset kukkumist enam jalule tõusta ei jaksanud. Väsimus valgus liikmetesse. Muutusin uniseks ja tahtsin kangesti magama jääda. Oleksingi ehk kõigele käega löönud, pikali heitnud ja külmale alla andnud, kui mul laeval abi ootav motorist kogu aeg silme ees poleks seisnud. Teenistusmäärustiku järgi olin ma kipri kaldal olles «Razvedkal» kapteni eest ja oleksin pidanud laevalt lahkuma viimasena. Kui nüüd alusele jäänu hukka saab, ripub tema surmasüü mul igavesti kaelas, vaatamata sellele, kas ma ise elavate või surnute kirjas olen. Pärast räägiti, et mina päästnud motoristi elu, aga see on mul veel

tänapäevani küsimärk, kumb kumma igaviku äärelt tagasi tõmbas.

Lõpuks roomasin. Küünarnukkidele toetudes vedasin järele oma elutuid jalgu. Niimoodi kulus päris tükk aega, kuni ette tõusis mingi sein. Olin juhtunud otse kalurionni räästa alla. Hilise aja tõttu enam tuli ei põlenud. Või hoidsid nad petrooleumi kokku? Sõjaaeg. Iga tahes oli aken pime. Leidsin kobamisi kivikillu ning hakkasin sellega vastu ust togima, kuni avati. Mind võtsid vastu kasahhieit ja tema kaks tütart. Meesperet kodus polnud — küllap oli rindel. Rääkimiseks olid mu lõuapärad juba liiga kanged, kuid kätega tegin neile selgeks, milles asi on. Taipasid. Vanem tütardest saadeti kuhugi, eit ja noorem tütar kiskusid mind viimase kui hilbuni paljaks, kastsid käterätid raudkülmale vette ja hakkasid nendega mu keha ning jalgu nüpeldama. Peksid ja hõõrusid, kuni niisugune valu jalgadesse lõi, et hüppa kas või läbi lae ja põgene. Ent see oli siiski keel, mis mul kõige enne liikuma hakkas. Palusin, vandusin ja oigasid, kuid halastust nad ei tundnud. Alles siis, kui kogu mu ihu üleni punase- ja roosalaiguliseks oli vihutud, sain neilt tassitäie kuuma teed, kuhu oli kallatud karakas piiritust, ja pisut hinge tagasi tõmmata.

Siis toodi sületäis kasukaid, pandi lavatsile ja mind nende alla. Pärast seda koorisid nad ka endid peaaegu paljaks ja kah minu kõrvale magama. Nii tihedalt vastu, et vesigi vahele poleks mahtunud.

Mõtlesin algul pagan teab mida, olin lugenud laplaste ja samojeedide külalislahkusest imelugusid. Kurat neid kasahhidegi kombeid teab. Kuid naised olid rahulikud ja kõnelesid teineteisega murelikul häälel. Nende keelt ma ei mõistnud, aga sellegi poolest sai asi mulle selgeks. Paistis, et ega ma olnud neil esimene mees üles sulatada. Teadsid, kuidas see asi käib. Algul peksuvalu väljastpoolt, siis viinasoe seest, lõpuks kuumutasid naised külmavõetut oma hingeõhu ja ihuga.

Lamasin esialgu nende vahel seljali, teine naine teisepool küljes. Hoolimata küljesoojendajatest, andis külm kehas end tükk aega veel tunda. Siis hakkas veri tasehilju soontes surisema ja mõnus olemine lõi kontidesse. Aga niipea kui emale selja ja näo tütre poole pöörasin, öeldi, et aitab, ning naised läksid kumbki oma koisse.»

«Mis sellest motoristist lõpuks sai?» ei läbenud me ära oodata.

«Sellega oleks asi äärepealt et hullusti läinud. Kui kasahhieide vanem tütar kipri ja meestega sinna jõudis, oli laev juba liiva all. Poolkülmanud motorist oli aga end mastijupi külge kinni jõudnud siduda ja saadi sealt kätte. Toodi sellesama vanaeide onni. Küll sai nalja, kui temale niisamasuguste võtetega elu sisse aeti nagu mullegi.»

«Aga laev?»

«Järgmisel hommikul oli ilm jälle selge ja tuulevaikne. Pakane oli noore jää kuni silmapiirini üle järve tõmmanud. «Razvedkal» paistis liiva seest ainult murdunud mast ja vöörtäävi ots. Purje ühes raaga leidsime küla vahelt, kaldast kolme kilomeetri kaugusel. «Ega see ole sel laeval esimene kord sedamoodi peitu pugada,» trööstis kipper. «Kevadel kaevame välja ja jälle sõidab.»»

«M A R I A»

«Eesti vanemad meremehed peaksid seda ennesõja-aegset «Mariat» veel mäletama. Käsmulaste uhkus! Kihutas ilusa ilmaga enam kui üksteist miili tunnis läbi ja oli üldse üks Tiidemani kompanii uuematest laevadest. Muidugi teate.» Nii alustas Anniko juttu oma viimasest laevast, mis teda jalameheks oli jätnud. Vastust ootamata rühkis hoogu sattunud meremees oma mälestuste-padrikus edasi.

«Oleks keegi mulle kodanliku korra ajal ütelnud, et kunagi pannakse mind «Maria» peale kapteniks, oleksin säärase luulelennuga ennustaja ukse taha visanud, paremal juhul välja naernud. Olin juba oma saatusega leppinud; olin hakanud vanu seilidega surnukirste, tõrva-aurikuid ja rooste varal pinnal püsivaid käulasid oma pärisosaks pidama. Unistused kaptenikarjäärast matsin ühes «Heljaga» Gotlandi randa.

Ent aeg muutus ja mina ühes ajaga. Usk iseendasse tuli tagasi. Pärast Balhaši järve seiklusi ja muid sõja-aegseid läbielamusi, mis inimese kogemuste poolest

tema aastatest kaugele ette viisid, ei imestanudki ma eriti, kui Merelaevandus mulle pärast armeest demobiliseerumist «Mariat» pakkus.

Laev oli tolle aja kohta esmaklassiline. Eluruumidel polnud viga, kiirus hea, ja ju me siis ikka plaani ka ületasime, kui meile Eesti NSV Ülemnõukogu presiidiumi aukiri anti.

1948. aasta jaanuaris sõitsime tühjalt Liibavist Rostocki lasti järele. Tol ajal, teate küll, olid meres veel alles sõjaaegsed miiniväljad, nendes kitsad läbitraalitud faarvaatrid. Kuid sõiduteid tähistati poidega ja mingit suurt peamurdmist sealsel navigeerimisel ei olnud. Tõsi küll, vahel läks laevu ka miini otsa ja uppusid küll meestega, küll ilma. Kuid sellised asjad juhtusid enamasti ikka niisuguste kangete kaptenite käes, kes plaani taga ajades hasarti läksid ja hurraa peale laevaga otse üle Hitleri istutatud kapsapõllu tahtsid lasta.

21. jaanuari hommikul kella seitsme paiku oli Läänemeres talvise aja kohta haruldaselt ilus ilm: üks-kaks palli tuult, ka nähtavusel polnud viga. Laev möödus parajasti Taani ranna Moeni majakast, mis kümme miili paremale jäi. Süsi oli hea, auru sai ja laev tegi head sõitu. Lootsime sama päeva lõuna paiku Rostocki jõuda.

Juhtsillal pidas vahti valvetüürimees, mina istusin kaardimajas diivanil ja lugesin mingit raamatut. Mu kõrvale oli roninud laevakoer Džek, kes ootas, et ma ta nagu tavaliselt hommikueinele minnes ühiskajutisse kaasa võtaksin. Koera kõht oli pärast pikka ööpaastu tühi ja aeg-ajalt tuletas ta vastu mu küünarnukki miksates end meelde ning sundis vaatama, kas kell juba varsti pool kaheksa ei hakka saama. Ehkki Džek oli harukordselt tark ja kaval koer, ajanäitajat ta siiski veel ei tundnud.

Korraga tõusis koer diivanilt lendu ja pörkas vastu kaardikajuti lage. Ka minul tekkis momendiks niiütelda kaaluta olek. Siis alles kuulsin plahvatusemürinat. Kogu laevakorpus raksus ja võbises, nagu oleks see hiigellaine harjalt otse kaljule prantsatanud. Roolikompass paiskus läbi ukse mu jalge ette ja purunes, seinariulitelt sadasid raamatud. Pragunesid laeluugid ja illuminaatorid.

Veel enne, kui end kajutipõrandalt püsti jõudsin

ajada, oli mulle selge, et miin. Muud see olla ei võinud. Kuna ma just hiljuti laevaga Karlshamnis demagnetiseerimas käisin, siis võis küsimuse alla tulla ainult tavaline sarvedega...

Sarviline või sarvedeta, tegi muidugi ühe välja. Järgmisel hetkel olin sillal, kus roolimadrus asjatult laeva otsekursile püüdis vändata. Tüüriseadis aga enam sõna ei kuulanud. Laev hakkas kalduma vasakule pardale. Katla- ja masinaruumi luukidest tõusis aurumöll. Kustused kõik tuled. Laeva vile oli lahti põrunud ja üürgas. Surmahoobi saanud laev hüüdis appi, pikalt ja lakka-matult.

Käskisin vahitüürimehel avada lastiruumid ja vigastused kindlaks teha. Paari minuti pärast teatati, et lekk on kolmandas ja neljandas ruumis. Läksin ka ise vaatama ning taskulambi valgusel võis näha, kuidas vesi paljudest pardaplaadivahedest sisse valgus. Nähtavasti oli aga laeva põhi veelgi rohkem kannatada saanud, sest kiiresti vee alla mattuva tunneli kõrval otse kihises ja kees.

Kateldest väljapahiseva auru tõttu masinaruumi pumpade juurde keegi ei pääsenud. Hea seegi, et mehaanikud eluga välja jõudsid. Niisuguse leki sulgemine plaastrite abil ei tulnud kõne allagi.

Kuid laeva peamasin käis omapead edasi. Ka sõukruvi oli nähtavasti terveks jäänud. «Maria» põgenes õnnetusekohalt nagu haavata saanud vaal harpuunija eest.

Püüdsime avaristi käsirooli abil Moeni neemest välja-ulatuvale madalikule tüürida, kuid see oli asjatu katse, sest ülekanne ei kuulanud sõna.

Aurik langes üha enam vasakule pardale. Andsin käsu alla lasta päästepaadid, sest peale vajumisohu oli iga hetk karta katelde lõhkemist. Samuti võis juhitavuse kaotanud laev väljuda faarvaatrilt ja teistele miinidele sattuda.

Vasaku parda paat, mis peaaegu vastu vett oli vajunud, läks hõlpsasti alla, kuid parem paat oli kallaku tõttu kõrgel ja tõstetaavetid pesadest välja põrunud. Algul näis otse võimatu paremat päästepaati merre lasta. Kuid ainult ühte paati «Maria» 37-liikmeline meeskond ei mahtunud. Teiste laevade tulesid silmapiiril ei paist-

nud. «Maria» raadiojaamast vedeles põrandal vaid hunnik risu.

Allalastud paati käsutasin naiskoka, stjuuardessi, vanemmehaaniku, radisti ja veel mõned, kellest teise päästepaadi allalaskmisel suuremat abi ei lootnud. Paadivanemaks määrasin teise tüürimehe. Andsin korralduse vasaku parda paat nii kaua laeva taga puksiiris hoida, kuni ka parema paat vees on. Seejärel mõtlesin jagada mehed, kes kuhu.

Omapead kihutava laeva kiirus oli aga ikka veel nii suur, et päästepaadi vangliin valule vastu ei pidanud ja katkes. Varsti paistis pisikesest veesõidukist vaid valendav täpp, mis mõne minuti jooksul hommikuhämari-kus sumetseva mere rüppe ära kadus.

Enamikule meeskonnast jäi nüüd vajuv laev, iga hetk lõhkevad katlad ja paat, mida ei saanud alla lasta ning mis arvestuste kohaselt nagunii meid kõiki kanda ei suutnud. Parda taga varitses jaanuarikuu jääkülm vesi ja ootas oma saaki.

Et inimesi paanikast kaugemal hoida, kamandasin siiski mehed parema parda paati alla laskma. Ent laev oli juba üle 45 kraadi kreenis, kõik me töö ja vaev läks tuulde.

Küllap tänapäeval oleks ilmas üsna mitu meremeheleske rohkem olnud ja mõnigi piiga veel võtmata, kui mitte «Maria» ise poleks surmatunnil oma suguõdede peale mõelnud ning enne lõplikku põhjavajumist end viimase jõuga veel kord otseks ajanud.

Nüüd jätkus paarist minutist, et paat alla lasta ja mehed sisse kamandada. Minule saabus aga kõige põnevam hetk: kui paat kõiki ei kannu, keda määrata päästepaati, keda... Sõnaga, kellele elu, kellele surm. Ise pidin nagunii jääma viimaste hulka. Seadus on seadus.

Kui esimesse paati saatsin naised ja nõrgemad mehed, siis nüüd andsin käsu lahkuda laevalt esmajoones noorematel. Kellelgi pole ju suuremat õigust elule kui neil, kes selle mett ja mürki kõige vähem maitsta on saanud.

Paat vajus ja vajus meeste raskuse all. Varsti olin tekil üksi, kuid väikesel vapral veesõidukil polnud ka enam kui pool pardalauda pealpool veepinda.

«Kuidas on, mehed, ühe kannab veel või?» hüüdsin alla. Arvake ise, mis mu süda vastust oodates tundis.

Ega see otsus niipea tulnudki, sest igamees nägi, kuidas lood olid. Paadis oli juba niigi rohkem lasti kui õigus. Ainult tänu ühegi lainevirveta merele ei tulnud vesi üle parraste sisse. Tarvitses vaid väikest lokset ja lõpp laulul. Kuhu sinna enam...

Siis äkki käratas keegi: «Kurat, sul on kodinad kaasas! Merre kogu oma nodiga!»

Paadist hakkasid lendama kohvrid ja kotid. Tuli välja, et mitu meest olid oma vara ühes jõudnud kahmata ja salakaubana piitade alla poetada.

Kõik, peale aerude, heideti Neptunusele neelamiseks ja nüüd usaldasid ka mina alla laskuda. Te kujutage ette, leidus mehi, kes olid valmis oma vanade saapakoonude ja püksipaari eest ohverdama kas või teise inimese elu! Eriti kuri olen neile muidugi seepärast, et see elunatuke juhtus tol korral olema minu oma.

Laeva aurutagavarad olid kateldest juba lõpukorral. «Maria» peaaegu seisis, tekk veega triiki. Olime paadiga ahtri alla jõudnud, kui mulle meenus Džek. Meeste otsus oli: riskida veel kord laeva parda äärde minna ja ka koer ära päästa. Muide, see otsus neljajalgse kohta tehti palju kiiremini kui minu suhtes.

Ülekoormatud paat sõudmist ei kannatanud ja polnud seal aerutüvede liikumiseks enam ruumigi, kuid saime laeva järel luhajooksvast logiliinist kinni ja lappasime end laeva juurde tagasi.

«Džek!» hüüdsin.

Kusagilt kuuldus rõõmus haugatus ja siis nägime ahtri reelingulatil kaht käppa, nende vahel karvane pea.

«Džek, hüppa paati!» kutsusime. Ent koer pelgas. Nuutsus, ulus ja nuttis. Ei julgenud...

Üks madrustest palus luba tekile ronida ja koer kaenla kahmata, kuid juba hakkas laeva võõr kiiresti tõusma, ahter vajus alla. Džek kadus veepöörisesse. Meil oli tegu, et eemale jõudsime.

Surmaagoonias «Maria» tõusis peaaegu püstloodi, pööras siis parema parda meie poole ning langes katelde ohates röötsakile ja laskus sügavusse, merehauda...

Talvehommik ahetas. Kajakad ärkasid, tõusid lendu. Läksid otsima hommikueinet. Küllap risu hulgas, mis «Mariast» vee peale jäi, leidus ka proviandikappidest väljapaisatud leiba, kuivikuid ja muud toitu, mis pinnal

püsib. Nende kallale jäid valgetiivalised merelinnud «Maria» ja Džeki peiesid pidama.

Meid aga päästis juhuslikult mööduv «taanlane». Teise paadi ja inimesed korjas merest Rootsi laev.

*

Astume Annikoga mööda talveõhtust Uus-Sadama tänavat Narva maantee poole. Lumi kriiksub saapataldade all, pakasenõelad põletavad põsenukkides.

«Kuidas on, kas vahel ikka veel tõmbab suurema vee poole või jätab kohe heameelega ulgumered nooremate jaoks?» küsin.

«Kuhu nüüd meie enam... Tuleks välja umbes seesama, nagu pane kiviaja inimene tänapäeva masinaid juhtima.»

???

«Nojah, kiviajal sõideti peaaegu samasuguste purjekatega, millel meie algasime. Nüüd on juba aatomilaevad. Oleme merel ühe eluea kestel sellesama tee läbi käinud, mis maal kolme tuhande aastaga. Kõlbaksime sinuga õieti veel meremuuseumi eksponaatideks.»

«On see enesekriitika?»

«Parem ise kui teised...»

«Eks ta ole,» vastan tuseselt, sest ma ei tea, kumba neist sõnadest on enam, kas lustakat ülepakkumist või kurba tõtt.

A A F R I K A

«Sellest, millest sina räägid, laulab praegu iga leht. Et kolonialism õmblustest käriseb, et neeger oma ahelaid purustab, et mustad lapsed lugemist õpivad, et Kongos on peale kahe pealinna veel kolm kanget meest — Kasavubu, Tšombe ja Mobutu — ning nende vahel kogu aeg üks ja seesama suur probleem: kes keda?» lööb sadama vanemloots Saar käega Aafrikast saabunud noore kapteni uudistele. Kuid sealt toodud sigarist ei ütle ta muidugi ära. Lootsitoas on suitsu nii paksult, et mees ei tunne meest. «Las ma pajatan teile parem tollest ajast, mil Aafrika oli veel Aafrika, mil džunglites luusisid teravaks viilitud hammastega kräsujuukselised ja põlevasilmsed mustad mehed, kes oma ligimest ainult tema rammususe ning kehakaalu järgi hinnata oskasid.»

«Päris ime, kuidas sina nende käest tulema said,» pistab noorem vahele.

«Tol ajal olin ma sellest koormast vaba, ja inimsööja silmis ümmargune null,» patsutab Saar oma üle rinna kippuvat kõhtu. «Kas te suudate ette kujutada, et ka mina olin kord kakskümmend kaks aastat vana, keha

kõhn ja sooniline nagu metsloomal ning pea tüdrukuid täis, üks ilusam kui teine?» küsib Saar.

«Ei suuda!» hüüame läbisegi. Ja tõesti me ei suuda, sest need viimased paarkümmend aastat, mis ta sadamas töötab, on see alati lõbusa näoga naljahammas olnud vana, paks ja enam sööma- ja jooma- kui naistemee.

«Mis teha!» ohkab Saar. «Vaimu- ja fantaasiavaesuse vastu rohtu pole.» Jätkab siis: «Sõitsin «hollandlase» peal madruseks. Ajasime oma segakauba lastiga Kongot mööda üles, panime otsad poidele kinni ja hakkasime lossima. Praamid viisid kauba edasi. Siis — «A Yankee ship came up to river...» * nagu laul ütleb, ja hakkas kah tühjendama.

Oli parajasti laupäev. Pärast töö lõppu tõmbasin endale trepitunked selga ja läksin ameeriklase pardale vaatama, et ehk on seal eestlasi? Ma polnud Maarjamaa mehi juba teab mis ajast saati näinud. Mu «hollandlasel» ju ühtki kalevite järglast ei seilanud. Ka jänki laeval polnud eestlasi, aga kaks hiidlast leidsin küll. Ma ise saarlane, niisiis üleväina naabrid.

Muidugi läks rängaks pühitsemiseks. Öhtul sõudsimme maale. Otsustasime minna džunglikülla kaema, kuidas mustad elavad. Küla asus jõekaldast viie-kuue kilomeetri kaugusel. Rada oli kitsas, mehed laiad, andis astuda. Aga kui sinna saime, ei jaganud neegrid meie rõõmu. Naised olid põgenenud džunglisse, mehed morinid, karvane külg väljapoole pööratud.

Mina ja hiidlased saime aru, et küllap mustadel on omad kogemused; et küllap vist ikka valge mees polnud siis paremat vastuvõttu ära teeninud, kuid meiega kaasatunud jänki hakkas pealikult tütreid nõudma. Suguharuvanam, kõhn vanamehenäss, kehtas oma kondiseid õlgu: «No girls!» ** Ka see ei aidanud, et ameeriklane küla peamehe pikali lõi ja kogu ta kuningriigile tule otsa ähvardas pista. Andis tegu teha, et poisi laevale tagasi saime.

Järgmisel päeval tuli must politseinik, kaasas seesama külavanem, keda jänki möödunud öhtul enseldas. Pealik näitas näpuga ning mind nõuti kaptenilt välja, konvoee-

* Ingl. k. Ameerika laev tuli jõge mööda üles.

** Ingl. k. Tüdrukuid pole.

riti jõe teisel kaldal paiknevasse asulasse. Seal, pisikeses Euroopa moe järgi ehitatud puust majakeses, võttis meid kohtulaua taga vastu väsinud näoga belglane, ees viskiklaas ja soodapudel, selja taga lehvitas neeger käia-vända moodi asja külge kinnitatud palmioksaga tuult. Arvatavasti selleks, et õigusemõistja ajud 40-kraadises troopikaleitsakus sulama ei läheks.

Kohtuniku laua ees oli pikk kaebealuste pink, millel juba istusid mu matkakaaslased möödunud öhtust — kaks hiidlast ja jänki. Algul ei saanud ma millestki aru, kuid viskit rüüpav kollaseks kuivanud kohtunik, palmi-oksaks vāntav alasti neeger ja kolm kõssivajunud süüalust andsid ühtekokku säärase naljaka ansambli, et valjusti naerma pahvatasin. Kohtunik tõstis hetkeks oma rasked laud, rebis pilgu viskiklaasilt ja vaatas mulle otsa. Märkis midagi bloknooti.

Mind pandi istuma jänki kõrvale ja siis algas kohus. Kõigepealt igale mehele neli küsimust: nimi, rahvus, amet ja milliselt laevalt? Kohus käis inglise keeles. Vastasime tõsiselt ja asjalikult. Jänki tunnistas end rahvuselt ameeriklaseks, mina eestlaseks, hiidlased — hiidlasteks. Kindluse mõttes küsis kohtunik enne kaks korda, kui usaldas arusaamise märgiks noogutada ja veidi kõhkleva sulega protokollis kirjutada — «hiidman». Seepeale tuli konkreetsem jutt.

«Kas teie võtsite eile öhtul osa nii- ja niisuguse neegriküla mahapõletamisest?» küsis kohtunik kõigepealt minult.

«Ei,» vastasin ma ausalt ja samasuguse vastuse sai ta kõikidelt.

Sisse kutsuti külavanem ja temaga ühes veel kaks musta meest, kes tunnistasid, et eelneval öhtul käinud kõik need neli valget naisi nõudmas, ja kuna neid momendil anda polnud, ähvardanud külale tule otsa pista. Öösel läinudki mõned pealttuule roo-onnid põlema ning nüüd olla kogu suguharu peavarjuta, rääkimata veel paarist sissepõlenud lapsest ja paljudest tulehaavu saanud inimestest. Neid meremehi nähtud ka öösel küla läheduses.

Jänki nägi, et salgamine oli siin tühi töö. Tõusis püsti ja rääkis ära, et öösel ta tõesti võtnud masinaruumist gasoliiniplasku, meelitanud teise «hiidmanidest» kaasa

tulema ning pannud toime karistusekspeditsiooni. Just nii ta ütles. Teised kaks kaebealust asjast midagi ei teadvat.

Seepeale rüüpas kohtunik lonksu viskit, kiirustas kepihoobiga palmioksaks vāntavat laisavõitu neegrit ja kortsutas oma kollast laupa. Köhatas siis ning kuulutas otsuse: kummaltki süütajalt nael trahvi. Mind karistati kohtu vastu lugupidamatuse ülesnäitamise eest kolme sterlinguga. Teine «hiidmanidest» mõisteti õigeks.»

«Kõige suurem süü oli ju ometi sel neegriatamanil endal, et tal teie rahustamiseks valvenaiskonda valmis polnud.»

«Sul, Saar, olnuks kasulik kah «karistusekspeditsioonist» osa võtta, oleksid odavamini pääsenud.»

«Ebaõigel kohal naermine läks kallimaks kui küla-põletamine ja mõne musta elu.»

Säärased kommentaarid panid pisikese lootsitoa korraga mitme mehe kõnekõminat täis.

«Nojah, naeruturtsatus sobimatul kohal ja ajal on ennegi mõnele mehele õnnetuse kaela toonud,» meenus mulle üks aegade rüppe vajunud hommik Norra auri-kul.

Tulime Ühendriikidest. Ookeanipäeva algus nagu ikka. Kell pool üheksa seisin rooliratta taga, sillal oli kolmas tüürimees. Ka kapten tuli üles värsket õhku hingama nagu tavaliselt. No, seda kiprit oleksite pidanud nägema! Norralased on üldse kerekad mehed, aga too... Aastat viiskümmend vana, mitte inimene, vaid kahel jalal kõndiv lihamägi, otsas imepisike pea, millel kompaniimärgiga vormimüts. Poisid kutsusid teda omavahel Röh-Röh'iks.

Esimene toiming, mille laevajuht hommikuti sillal sooritas, oli see, et läks ja nühkis oma selga vastu roolimaja nurka. Olin tol ajal oma kahekümnenda eluaasta alguses ja fantaasiavaesust polnud mulle noil päevil veel keegi jõudnud ette heita, ehkki seda nüüd, vanemas eas, mõnikord on tehtud. Just siis, kui vana oma seljasagimisega kõige innukamalt ametis oli, püüdsin ma tasakesi järele aimata sea rõhkimist. Küllap see mul ka korda läks, sest vahitüürimees muutus äkki näost punaseks nagu vasakuparda latern, langes kõverasse, haaras taskuräti järele ning hakkas läkastama.

Roolimajasse astus kapten. Hirmuäratavalt tõsine ja väarikas. Algul heitis ta uuriva pilgu minule. Seisin nagu puust mees: nagu liikumatu justkui kipsikujul, käed rooliratta küljes kinni, hoolas pilk jäägitult kompassikaardil.

Siis pöördus laevajuht tüürimehe poole. «Kas Nilssen pole täna täiesti terve?»

«Ei... Jah... härra kapten,» kogeles tüürimees ning neelas oma viimase kõhatuse. «Juba läski üle.»

Vana jäi nagu rahule. Vaatas veel kord meid mõlemaid altkulmu ja läks taas välja sillale. Jätkas oma seljanühkimist. Mina jällegi tasakesi rõhkisin.

Nüüd ei suutnud noore tüürimehe endavalitsus, taskurätt ega pingutused enam midagi korda saata. Rõkatas nõnda laginal naerma, et isegi kapteni roolimajasse tagasitulek teda ohjeldada ei suutnud. Mina aga polnud veel kunagi elus nii tõsine olnud kui tol hetkel.

«Tüürimees Nilssen, järgmises sadamas ilmuge minu juurde palgaraamatuga,» lausus kapten väga vaikselt ja viisakalt.

Selle laeva kapten oli vihapidaja mees. Kolmas tüürimees saigi koti.

«Mis kohtusse puutub, siis oli minul samuti Aafrikas kord sellega pistmist,» avas Saare jutt ka lootis Robert Roo mälestuste salve.

«Oli see nüüd kahekümne kaheksandal aastal või pisut hiljem. Igatahes sõitsin ma Inglise laeval «Dunkva». Oli tubli ja tiht 6000-tonnine uus alus, tegi alles oma teist reisi. Liverpooli kompanii oma. Seilata kõlbas. Mitte nii nagu hollandlastel:

red, white and blue,
nothing to eat
and plenty to do!» *

Roo heidab pilgu Saarele, kes ei tee torget kuulmagi. (Jõuad sa Roo-sugusega kaigast vedada!) Jätkab siis: «Hamburgis munsterdasin peale, sealt Antverpeni va-

* Ingl. k. Puna-valge-sinine,
süüa pole miskit,
kuid palju tööd!

rustust võtma, siis Tenerife — Las Palmas — Freetown. Teate küll, see viimane on Dakarist järgmine linn allapoole. Samas ligidal asub ka Sierra Leoone, mille nimi on tulnud sellest, et vanasti käinud lõvid džunglist seal otse päise päeva ajal linnatänavatel inimesi murdmas. Miks ma seda kohta üldse mainisin? Vaadake, sealt võtsime seitsekümmend kaks neegrit peale. Töömeesteks. Teiste seas oli ka üks pisike neegripoiss. Teda hakkasime kutsuma Tom Moneymakeriks.» *

«Kuidas see poiss seda raha siis tegi?» küsisime.

«Ärge segage!» keelab Robert. «See on jälle omaette lugu. Nojah, aga millest ma nüüd pidin...?»

«Kohtust. Sul on ju skleroosi viimane aste,» nõokasime meie.

«Oleks teil igamehel minu nupp otsas!» hoopleb Robert ning jätkab: «Freetownis anti igamehele kümme šillingit. Kaiäärsete puudumise tõttu seisis laev poide peal, aga neegrid võtsid maaleviimise eest kõigest ühe penni.

Oi, küll Freetown on ilus linn! Mäekülje peal nagu linnupesa. Ja vein missugune! Oleks aga pea ja jalad, mis vastu jaksaksid võtta! Aga seal see häda oli. Mehed merelobi otsast tulnud, viimane kui rasvaraas troopikas välja higistatud. Tilga võtad, juba kohiseb. Ise teate.

Ohtul pimedas hakkasime randa tulema. Ei leia teed! Kujutage ette, tol ajal seal elektrit veel polnud. Ainult mõne maja ukse kohal petrooleumilatern või klaaskarp ja küünal sees. Istusime siis ühe säärase laterna alla ja pidasime nõu. Korraga ronisid mingi lobudiku varjust välja kaks ilmatu suurt kilpkonna ja paterdasid mööda tänavat allapoole. Arvasime, et kuhu nad mujale ikka lähevad kui randa jooma. Võtsime seinalt laterna, sidusime teisele kilpkonnale selga, et loom pimedas käest ära ei kaoks, ja marssisime kambaga järele.»

«Kuule, nüüd sa, Robert... Suured need kilpkonnad siis olid?» ei suuda me tema juttu enam puhta tõena võtta.

«Vähemalt kahesajakilosed,» on Roo endas kindel. «Ma ei tea, kuidas praegu, aga tol ajal Lääne-Aafrikas sääraseid leidus.»

* Ingl. k. moneymaker — rahategija.

«Veel vanemal ajal elasid seal ka ühesilmalised hiiglased, kes tavalise inimese tagumikkupidi soola sisse kastsid ja ainsa kõrisõlme jõnksuga kurgust alla lasksid nagu austri,» pistis keegi vahele.

«Kurat, poisid, nii ei saa! Ma räägin teile, nagu asi oli, aga te lõmpsite,» kipub Roberti kannatus meie nöökamise tõttu juba täiesti lõppema.

«Ära seepärast... Isegi poliitloengute ajal lubatakse vahemärkusi teha,» jahutame me ülekuumenevat Robertit.

Roo läidab lõpunisuitsetatud priimakoni küljest uue sigareti ja räägibki edasi.

«Olime arvestanud õieti. Kilpkonnad läksid tõesti merekaldale jooma ja ka meie jalutasime nende järel randa. Seal aga ootas meid ees uus ja hullem üllatus: seesama must, kes meid õhtul penni eest maale tõi, nõudis nüüd tagasiviimise eest igamehelt šillingi. Meie viimased aga olid jäänud kõrtsimehe kaukasse ja üheõhtuiluduste pluusivoltide vahele. Mis teha? Keegi meist tuli heale mõttele: võtta kilpkonna seljast latern ning pakkuda neegrile laevale sõudmise eest. Paadimees hakkaski nõusse. Pardale viis. Aga vägev suure laterna sai teine kah. Paksust plekist õlitoos, klaasi ümber terasvarbadest painutatud kaitse. Suitsu ajas teine ainult nagu vedur. Sõnaga — paras muuseumi.»

«Jälle sa keerutad merevahtu ja liiva kokku. Kuhu su kohus jääb?» kiirustasime meie.

«Kannatust, kohe!» tõstab Robert käe peopesaga meie poole. «Tuli välja, et latern, mille me kilpkonnale selga sidusime ja pärast neegrile andsime, oli Inglise konsuli maja eest võetud ning kuulus tolleaegse maailma võimsamale suurriigile, Briti impeeriumile. Hommikul oli ametimees laeval ja iga asjaosaline sai naela trahvi. Ühtekokku oli meid kilpkonna järel üheksa meest.»

«Küll olid seal aga vanal ajal seadused ja normid! Külapõletamine kaks, kohtu solvamine kolm ja laternavarguse eest üheksa naela,» kommenteerisime meie.

«Asi ei seisnud kuriteo raskuses, seaduse karmuses või pehmuses, vaid sissekukkumises. Seal juhtus ka sihukesi lugusid, et neegrid rabasid kohtuniku kinni, toppisid kotti koos paragrahviraamatutega, kadusid džunglisse nagu mustad varjud ja panid ametimehe

nahka. Röövijaid ei leitud, keegi penni ei maksnud,» tahtis Robert kogu loole kriipsu alla tõmmata ja jutule punkti otsa panna.

«Aga Tom Moneymaker?» nõudsime meie.

«Tom Moneymaker,» kordas Roo. «See oli alles poiss! Pisikene, kõigest üheksa või kümme aastat vana ja nii must nagu läikima löödud saabas. Juuksed justkui karakull-lamba vill. Targad, pruunid oravasilmad peas, lahja nagu kondibukett ja purualasti. Tuli ühes töömeestega peale ja enam ära ei lähe. Kui tüürimees talle peale käratas: «Get away, you black son of a bitch!»* jooksis ta nuttes meilt, madrustelt, kaitset otsima. Noh, lihtsalt istub põrandal ja tõinab.

Meil hakkas poisist hale meel. Küsisime temalt, kas tal vanemaid siis polegi ja kust kaugelt ta pärit on. Aru kah ei saa. Raputab pead, näitab näpuga vastu rinda ja kordab muudkui «Tom». See oli kõik. Küsisime teistelt neegritelt. Need teda ka ei tundnud. «Kaugelt, kaugelt džunglist, teistpoolt punaseid mägesid,» seletasid nad. «Üksi tuli.»

Käisime tüürimeest palumas, et see poisi lossimise-laadimise ajaks laevale lubaks jääda. Saimegi teise pika lanamise peale nõusse. Hoiatas: «Aga ise vastutate, kui ta siit midagi sisse vehib ja jalga laseb!»

Õpetasime Tomi kõigepealt iseennast harima, siis ruhvi koristama, saapaid puhastama, sööginõusid pesema, kokale kartuleid koorima ja tekki pühkima. Tom taipas kõike kiiresti, otse lennult. Ja nalja sai ta igast asjast. Tõmbab seebitükiga üle peo, hakkab teise käega hõõruma, tekib vaht. Tomil on lõbus ja naerab. Nühib harjaga saapa läikima, jälle lusti kui palju. Siis tuli talle kord pähe iseoma jalasääred kingamäärdega kiiskama lüüa. Kui selle ära keelasime, jäi Tom kurvaks. Kuidas sa talle seletad, miks seda ei tohi? Tomile meeldisid läikivad jalad, tal ju kingi-saapaid polnud.

Siis kinkisime Tomile valge särki. See ulatus talle parajasti varvasteni. Näitasime, et kui nüüd särkisaba vastu viksitud sääri puutub, läheb särk inetuks ja mustaks. Tom taipas, läks ja küüris jalad puhtaks.

Ka keelt oli ta karme õppima. Paari nädala pärast

* Ingl. k. Käi minema, sa must koerapoeg!

oskas ta juba mitusada sõna. Esemete nimed jäid talle meelde esimesest ütlemisest, ainult säärased mõisted nagu hea ja kuri ning erinevate värvide nimetused võtsid enam aega.

Mina panen oma käe Tomi käe kõrvale ja näitan näpuga: «Hand.» Tom taipab ja kordab. Siis osutan ma Tomi käele: «Black hand,» ja enda käele: «White hand.» Tom mõtleb hetke ja saab äkki aru ning hakkab rõõmu pärast hüppama. Ise hõiskab: «Black hand, white hand! Black Tom, white Robert!»

Mina teen lõbusa näo pähe, võtana tüki suhkrut ja annan Tomile. Lõõn näpuga endale vastu rinda ja ütlen: «Good Robert.» Siis haaran korraka Tomil õlast kinni, ähvardan teda rusikaga. Ise ütlen: «Bad Robert.» Tom taipab raksupealt ja sealsamas usaldab mulle sosinal: «Robert good, cook good, all boys good, officers bad.»

Ühel õhtul pikutan kois ja pomisen *sixpenny* romaani lugeda. Mul on säärane viga tänapäevani küljes, et ei saa lugeda ainult silmadega. Tuleb Tom: «Mis sa räägid, Robert?»

«Mina ei räägi, raamat räägib,» vastan.

Tom ei saa aru. Näitab minu suule ja tema miimika ütleb: «Ära peta!»

Mina võtan paberitüki ja kirjutan sellele: «Tom is a coloured gentleman.» Kordan seda temale. Tom ütleb järele, ehkki ta selle tähendust täiesti ei taipu. Käsin teda siis minna kambüüsi ja näidata kokale. Minuti pärast on Tom tagasi, nagu hämmeldust täis. Paberitükk olla kokale needsamad sõnad ette ütelnud. Tom pani paberi vastu oma musta kõrva, kuid tema ei kuulnud midagi. «Bad paper!» siunas Tom, kes arvas, et paber teda kiusab. Hakkasin talle seletama ja ei läinudki palju aega, kui Tom aru sai, milles asi tegelikult seisis. Oleks me veel temaga mõne nädala ühes ruhvis elanud, oleks ta mul lugenud vähemalt niisama hästi kui iga meie teise-kolmanda klassi jõngerman.

«Miks te ta Tom Moneymakeriks ristsite?» lõime Roberti jutu vahele kiilu.

* Ingl. k. Hand — käsi. Black — must. White — valge. Good — hea. Bad — paha. Cook — kokk. Boys — poisid. Officers — juhtkond, ohvitserid. Tom is a coloured gentleman — Tom on värviline džentelmen. Paper — paber.

Roo paneb suitsu ette ja jätkab: «Kaks asja, mida Tomile polnud vaja õpetada, olid väikeste, peopesasuuruste kookide küpsetamine ja pennise raha tundmine.

Töö eest ruhvis ja kambüüsis andis kokk temale kõik söögiretid, nagu vormiroogade põhjariismed, kastmejäägid, keedupoti külge kõrbenud pudrukoorikud, ülejäänud kartulid, kuivanud leivatükid jne. Kõik selle segas Tom õhtuti ühtekokku ja määsis taignaks. Hommikul vara, ammu enne, kui kokk kambüüsi tuli, oli Tomil tuli hakkamas ja koogid pliidiäru küpsemas. Pärast müüs töömeestele, penn tükk.

Mäletate küll, Inglise pennilisel oli vanasti auk sees. Tomi ainsal sargil taskuid polnud ja seetõttu ajas ta kogu oma müntidest koosneva varanduse purjeniidile ning riputas kaela. Lühikese ajaga sai ta neid ümber oma peene kaela kohe mitu keerdu. Sellepärast et Tom mitte millestki raha oskas teha, panimegi talle hüüdnimeks Moneymaker.

Ka allkirja õpetasime talle selgeks. Enne kui lahku läksime, oskas Tom selgeltloetavate trükitähtedega kirjutada: TOM MONEYMAKER.

Oleksime Tomi Euroopa reisile kaasa võtnud, aga kapten ei lubanud. Viimased sõnad, mis Tom mulle ütles, olid: «Robert good, captain bad!» Ja sinna kaile ta meist jäi, varbaotsteni ulatuv sark seljas, rind pennihelmeid täis. Kohe kahju oli tast, mustast jeekimist.»

Roo jääb vait. Ka meil ei sobi praegusel hetkel midagi ütelda. Las Robert viibib veel pilgu aega seal ammuses Aafrikas oma «musta jeekimiga».

«Su Tom võib praegu olla Sierra Leoone president,» lausub keegi.

«Vähemalt finantsminister!» ärkab Roo ja lööb selle õnneliku mõtte kinnituseks rusikaga vastu lauda.

ÖNN

«Tere ja terist siit maja rahvas! Küll teitel oo ikka hää soe tuba! Laevaga sai üle tulnud ja siis outukastis... Väin jüba jääsodi täis, maal lund ülepõlve, märg sõrm maksab rouda kinni — külm akkas kuhe ihu otsima. Ah, et kasuk maha ja istu... Eks ma või siis oma pusa nurka panna ja kerele vöngi pääle lüüa, aga villalooma karvad las olla mu selgas. Poiss peaks üsna varssi sii olema — akka ma niid selle põrmukese aa pärast ennast lahti koorima.

Oeh-jah! Poleks ma oma vanu kontisi niid talvekülmaga mette akand liumaald siia vidama, aga koloosi massin tuli ja ma tahtsi poisile siiakala tuua. Linnast seda p'löva. Silmaga näind ega käega katsund pole ma poega ka jüba aestapäevad. Niid läksi linnas kortli pääle, säääl ukseel rusigasuurune täbalukk ees, kodus äi kiski. Siis säälsamast kõrvald ukseougust üks naarutäis suuga naisterahvas täadis, et poiss sadamas, minia vabrigus. Mool vehe aega — massin läheb öhtul tagasi, vetsi jälad

selga ja sadamasse. Kunturist anti propusk ka, aga koskuhast sa poisi üles lövad? Küsisi igamihe kääst ja siis üks vattkuub täadis, kos laeva juures. Ma senna — üteldi, et outu pääl ja tunni pärast tuleb. Juhadati niikouaks siia, lootside tuba nina soendama. Oeh-jah!

Jo sa mo puja küll tunned? Kirjudas mullu küünlapäe aegu, et ta sii viumassinal sohvri järgmine mees. Aitab koupa pääle ja maha panna. Löötsa mängib ja püsut joomakoer oli ka teine. See veike viinaviga oo tal jüba enne kroonut küljes. Esmald käis kellakapi-pudelist salaja rüüpamas, pärast ostis ise. Aga muidu naksis poiss ja mees iga asja pääl. Eesnimi oo tal Aksi — eit üüab Akseliks — pere järele Uharanna. Mes? Sa äi tunne! Oo so nahk vehe leigevõitu või? Sa jo ometi ka sadama mees ja... Olgu pääle, kunturis. Ah, et kas ma oma koloosi rahvast keiki tunnen? Sa ää aa sitajüttu! Kos meite koloos oo oma kümme kilumeetrit lai ja pikuti Kärdelt Köppu, aga sadam — öila ühest otsast teise. Kuule mees, mees, oled sa jäbur või teed sa ennast seks?

Kalaõnne küsid. Öigus jah, tee parem teist jüttu, siis... Kala saab kut püüsed viitsid sisse viia ja nõudmisega pääle pidada. Kevadel omalahe räim, suvel Nekmani peald lesta, sügisel kilu ja möni loll siapoeg nagu ikka. Aga õnne niid säääl või kedagist. Ah et merepüük eluaeg õnneasi olnd. See oli vanademeeste aal. Siis ka veel kudas juhtus. Ma tää liumaald keigest üheainama mihe, killel õnne oli. Kis? Kogu Eesti riik tundis. Sa peaks ka teda küll ja küll täadma. Seesama Sörutse mees, kis viimase suure söa aal viina ää suri. Nimi? Neh, aita niid ise poole sõnaga — keel äi anna välja ütelda... Pole-pole, jüba tuli meelde. Käänu Tõnis! Käänu Tõnis jah! Ta isal, Käänu Jürnal, olid üleküla paadid-püüsed, oli va koguja mees. Üks püsku aitas teist, vehega akkas paljuga lõpedas. Tohri maiaka alt ostis krundi. Maja kut mõisnikul. Aga kos Tõnis... Laisk kut viuroom, p'viitsind pulka senna panna kos ouk ees. Polnd tal midagist selga-jalga ega sooleotsa sisse panna. Keik lasi kõrist alla — puud ja laevad. Aga mes ma muidu oma kallist keeld kuluda, jo sa ise tää.

Pole kuulnd-näind! Kuule ütle niid, oled sa siit maa

mees või kuskilt Siberi-põhjast? Püha arm! Kogunisti liumaald! Kos ranna mihi? Kos valdas sa oled sündinud-kasvand? Kinne isa-ema laps ja mes pere järal so nimi oo? Oh, odratolgus ja väsind pääga jäusamees veel päalekouba! Ne-neh, mes muidu... Sää! oo neid igate-sugusi. Mõnel aastad andvad küll mihe möödu välja, aga uhilamba muistus. Teisel jälle — kudas juhtub. Räägi ma niid senne koha pääl änam miskit. See-samune... Mesasjast ma niid tahtsi...?

Oh-jah, ole miheks tagasi jütujärje pääle aitamast! Muidugist see Käänu Tõnise õnne asi. Niid sa kuuled jah, kudas Sõrutse mihel, Käänu Tõnise, oli õnne nagut köplasel tõrva.

Va Käänu Tõnis, pärast seda kut isast ärvitud püüsed-paadid ja elud majad läbi oli laristand, aas naasama ääri pääle. Luusis ühtepuhku, kut lõunatsepoold tuuld juhtus tegema, koudu mereääri ja otsis püüki. Kalana kandi mihed ütlevad — mereand. Tõnisele kolbas keik: plank, lauajupp või tühi pudel. Müüs maha ja kõrist alla.

Ühel eal pääval kut Tõnis jälle rannaäärrikoudu ulkus, akkasid vesikaare poold, merelüüru tagand, laeva purjud paistma. Priki moodi taaklusega. Ots Köpu pääl Völsandi poole, aga pane kas või ajateibast märki — edasi mette üks põrm. Muudkut küljetsi kasvas kogu aeg Kabli silmale lisemale.

Mõtles Tõnis siis, et tahtvad ehk vist Väinast läbi aada, ootvad lootsi? Tõnis oli vahest ennegid väinalootsi tööd teind. Läks ja aas rutupärast külamihed abiks, kis ta paadiga senna pääle viiks. Viima eest lubas tuua väljasmaa peened viina ja kis täab, antakse rahagid veel.

Paadile tõmmadi puri otsa ja paraja tuuligujoosma tuulega akadi siis priki vastu kritsima. Lisemale jõudes paistis senne laevaga midagist nagu viltu olad. Purjedasiid siis ruuti kaks kolm ümber priki — tekil mette inimese hinge. Purjed teisel pakkis, raad kahteristi, rool poordis ning aab külgepüdi naat mustlase mära. Ahtris ilmatu uhke nimi — «Liispet».

Karjudi siis — «Liispet» hoi! Äi miskit. Meestel kukkusid kõrvad lohti, südame alt löi ööneks. Mine sa korradit tää! Laev purju all ja mihi pole. Kui äkisti tekid

teisel ristirästi surnuid täis? Alustega oo ennegid katk ja kulleera randa toodud... Parem oleks väljaspoold tuli otsa pista ja las kärssavad. Võib olla oo koterman mihed mere aand? Sehantsi asju oo ka merel küll ja küll juhtund. Kui laeval kuri vaim sees oo, siis ää ka param lisi mine.

Aga teisest otsast asja pääle vaata — suur kina prikk ja... Ühe sõnaga: Sõrutse mihed äi julgend pääle minna, äi täind sehukest suuntäit mere armule ka kudagist jätta.

Akkasid siis vanasõnadest julgust otsima. «Ermul oo suured silmad». «Kis kohju kardab, see kasu p'saa». «Pista pörsas kotti, enne kut jälga laseb». «Parem üks päe unt kut elupäevad lammas». «Ää küpse juures külmeda!» «Rannal ranna õigus». «Mereand oo jumala and». «Julgus oo pool võitu». Sehukestest vanade meeste sõnadest kogutud siis kuraasi.

Kiski täadnd aga ka teisi ütlemissi. «Vööras vara aiseb», «Õnnetus äi üüa tulles!» «Aral koeral terve nahk». «Parem elus koorapueg kut surnd unt». Mes sa tahad ää teha! Mihed läind üsna vändist välja, äi siia ega senna...

Viimaks Tõnis löönd risti ette, sülgind suuntäave üle öla mere ja ronind laeva. Nokk või kael! Surm sii või sää! Ega pole esimene kord ermu tunda.

Vaatab, prikk mes prikk... Veta käde, pumpa vesi välja ja seila kas või Meerikasse. Ainam asi, et paati ja mihi polnd sää! mette. Kis seda täab, kohu nee jähid. Võib-olla läks laev vesikaarega lekiks, mihed kartsid ja muud ühti kut paadiga randa, laev omapääd. Ka oo vanasti ette tulnd, et kapten löödi üle poordi, teised, laeva rahad seltsi, ja minema.

Mes see keik nende mure, kohu kiski. Pääsi — pere-miheta laev oli Tõnisele jüstkut jumalast saadet. Ja Tõnise see oli. Tema jälg see keikse enne senne tekile tõusis. Teistel oli õigus üksnes niipaljukesele, kut Tõnise lahkus lubas.

Kos senne õnne ots ja aru! Isegid Tõnise isal, Jurnal, kis oli koguja mees, polnd sehanest röögatut raalaeva eluiganes olnd.

Eks Tõnis teind kohe laia ääld ja teisi kamandama, nagut vanad kiprimihed muistegid: «Rehese Mihkel

rooli! Tohri Andrus ja Söru Peet purjusid sätsima! Natukese aaga viidi prikk Kiirdiloukasse sisse, roud alla ja sää! ta ankruketi otsas seegas, mastid vastu pilvi.

Õo oli pääle tulemas — mes kää, see kää, mötlesid mi-hed ja tegid «Liispeti» taaklusest, purjudest ja kraamist purupaljaks. Sa püha arm, mes sääld keik löiti! Sukurd ja sukardid, purgiliha ja kuhe kotiviisi seda keiksepare-mad püülijahu. Siis veel törva, trossi ja purjuriide pak-kisi. Ärarääkimata palju vandivaierid, plokkisi, liini, kaabelkarni ja presenti. Aga mes Tönisele peaasi — terve tünni täis piiridust ja mütu kasti keiksepeenemad lõunamaa viina. Seda oli küll klaasist tehtud pudelites, küll kahekõrvaga saukruusides. Kos veel tubak! Kuhe küldukoupa piipu toppimise jäugs, lõugapanemise jun-nisi sületäite viisi.

Paat oli pisigene ja meestel andis mütu tretti teha, enne kut vastale jõuti. Aga siis juhtus sedasi, et jüst-senne viimase voori aal tulid randrüütlid või tong-rid — kudas igamees neid üüdis — ja ütlesid: «topp!» Niisama äästi kraam kut mihed vetedi kinni ja vahid juure.

«Liispetile» akadi reedrit otsima. Tillekrammid saa-deti kos korrat, koudu ilmariikisid ja maid. Ja sa mötle Ollandimaald löiti omanik! Tönisele ja teistele käsk käde: kraam tagasi laeva, prikk uuesti üles taageldada ja Talina viia. Aitand sää! misgid. Surm, kroonu käsk ja see va kükidamise äda, nende vastu p'saa. Keikse ul-lem oli muidugist see, et kiski nendest meestest polnd enne Talinas käind ja niid tuli kooliskäind palkkapten vetta. Va eluaegne kipprimees, Lömmuse Laas, luband laeva senne koubaga üle viia, et Tönis taale mardi ja maarjapäe vahel koplimestast viiskolmat sülda alupuid teeb.

Said siis «Liispeti» uuesti purju alla ja Talina ka, aga sää! muistet Tönis kolmeks kuuks vee ja leva pääle. Öödut, et küll siis teisekorra tääd, et änam merel röövelt p'mängi!

Kurelendamise aaks oli mees vangist väljas jälle ja paastukuu viimase veerandini ta jahtis Lömmuse koplis alupuudega.

Aga sa mötle, kos oli vanasti mönel mihel ikka õnne! Kuhe ilmatu suur prikklaev patsiti süle. Niidsel aal õnne või miskit... Kui jüst pintsi pääl pole, teed tööd, saad süüa, äi tee, ole ilma. Aga nää, poiss tuleb outuga — kos mo siiakott!»

METSAVEO KUUNARI KIPPER

«**S**oome pidi pärast Teise maailmasõja lõppu maksma Nõukogude Liidule kahjutasu. Osa sellest tasus meie ülelahe naaber laevade näol. Nii sai ka Eesti Merelaevandus kümme-kond Turu ja Helsingi-ellingutelt allalastud mootorpurjekat, mis sõjajärgsetel aastatel Läänemerel oma pikkade mastide ja valendavate purjedega «vanu häid» seililaeva aegu meelde tuletasid.

Tavaliselt määrati nendele kuunaritele kapteniteks äsja merekooli lõpetanud poisiohtu noormehed, kellel kursandiaegne kahvatus veel näol ja õppelaeva valvelvabalt distsipliin veres istus. Tuleb sulle sadama väravas selline vastu, tervitab kangelt nagu kaardiväe sõdur, endal pruut või naine tipib kontsi klõbistades kõrval ning käed ja riided nii puhtad nagu operatsiooni-arstil.

Ma ei ütle, et nad laeva juhtida ei osanud, aga iga kord, kui nendega kokku puutusin, tekkis mõte: «Kaptenid või kedagi!» Kolmekümnendail aastail seilasid ka mina umbes säärasel kuunaril. Seal oli alles kipper, kes mulle kogu eluks on jäänud meremehe eeskujuks! Möis-

tus ütleb küll, et erinev aeg nõuab erinevaid inimesi, aga kui kohtan mõnd niisugust valgekindameest, tuleb alati tahtmine jutustada elust sellel Kalmari sadama alla kuulunud Rootsi kuunarist ja tema kiprist Ottost.

Muidugi oli kipril ka perekonnanimi, ent kuna teda tagaselja alati Ottoks hüüti, silm silma vastu seistes aga härra kapten või lihtsalt kapten öeldi, siis on ta mulle mällu jäänud ainult kipper Ottona. Kuid kuunari nimi on mul kindlasti meeles. Selle merevintsutustest veidi küüruvajunud mootorpurjeka ahtri-peedilil ja ikkagi uhkeldavalt väljapoole kaarduval vööri-umerusel seisis «Vesta» — Kalmar.

Kolmekümnenda aasta detsembris olime Sundsvallis ja laadisime saetud metsa. Tööga oli tarvis peale pidada, et Botnia külmade eest ära jõuda, sest satub «Vesta»-sugune seilikandja kas või tollipaksuse kirre kätte, tõmbab see vana purjeka poolpehastunud männipuust pardad, enne kui lastis laeva toppama saad, nagu kreis- saega läbi ja aluse sõidud ongi sõidetud. Isegi aurikute kiiluvees ajades pole puulaevast elulooma, rääkimata pukseerimisest kinnikülmunud merel. Vedurlaeva sõukruvist heidetud jäälahmakad peksaksid elatanud kuunari varsti vaeseomaks.

Juba kell kuus hommikul riputati suurde laevaruumi tosinaosa tormilaternaid ja paar-kolmkümmend laadijat, enamikus naised, laskusid püstjaid redeleid mööda alla. Nende järel ronisime alla meie, madrused, siis tüürimehed ja kõige lõpuks kipper ise. Tekil löid tiksuma mootorvintsid. Nende trumlitelt lahtikeritavate vaierite otsa haagiti praamides ja vagunites valmislautud lauatripid, tõsteti luukide kohale üles ning viirati siis pidurite kiunudes lastiruumi sügavikus mustavale põrandale. Meie seal pidime lauad asetama nii, et nende vahele ühtki kantjalga õhku ei jääks.

Enne lõunat töö otse lendas. Silm valis luugiava alla laialivajunud tropist paraja pikkuse, kiire kummardus ja käed haarasid laua. Nüüd oli jalgade käes kord see joostes paigale viia. Mõnelt meetrilt heideti kandam kohale ja rutati uut võtma. Nii käis see ühtesooja tund tunni järel. Kummaski pardas töötas omaette brigaad. Oli auküsimus, kas enne keskele välja jõuab. Pol-

nud suuremat häbi mahajäänud omast. Ainult kipper töötas väljaspool võistlust. Temast jätkus mõlemasse külge.

Võtke poole meetri pikkune paras palgijupp, puurige auk läbi ja pange vars taha. Proovige säärase löömapuuga pea kohal asetsevate laeva tekipaaride vahele laudu kiiluda. Võin kümme ühe vastu kihla vedada, et teil on paari minuti järel võhm väljas. Ent seesama Põhjamehe metsaveo-kuunari «Vesta» sagraispäine kipper Otto jaksas sellist üleõla virutamist hommikust õhtuni. Teda jälgides paistis, et mees andis mõnikord mänglevalt liigseidki lööke ja raiskas rammu, nagu peituskid ta lihastes piiramatud jõutagavarad.

Kipper ei usaldanud kellelegi seda tööd, sest jätsid sa metsa laadides tekipaarid ruumis üles kiilumata, millele need siis toetuvad, kui pärast laevalaele mitusada tonni lasti otsa laduda.

Kella kolmese kohvi ja õhtusöögi vahel, mil juba pooltosinat töötundi lakkamatuid seljapainutusi, tõstmist, jooksu ja heiteid seljataha oli jäänud, kippusid meie jalad risti käima, käed ei tahtnud enam sõna kuulata, abaluudes torkisid tulised orad. Ainult kipper lennutas oma toorest palgijupist tehtud hiigelveisarat niisama kergelt nagu hommikulgi. Talle vist ei mahtunud kuidagi pähe, et kellelgi teisel võiks jaksu olla vähem kui temal endal.

Higisool parkis sargiseljataguseid, mööda põski valguvad nired jätsid saepuru ja puutolmuga kaetud nägudele triipe. Vahetevahel äiati käeseljaga üle lauba, et higi otse silmi ei voolaks, enamaks polnud mahti. Siin oli mängus endauhkus — jaksab teine, jaksad ka sina! Nii mõtles meist igamees ja keegi ei tahtnud olla esimene, kes alla vannub. Salaja loodeti naistele, et need otsa üles võtavad, ja nii see läkski.

«Härra kapten, jõud on otsas, enam ei jaksa! Anna minutit kümme istumisaega,» nõudsid nad.

Kippar heidab vasara sinnapaika, seisab lauavirnal, jalad harkis. Laevajuht on lüheldane mees, õlgadest lai, puusadest kitsas. Kaptenikõhust ei ole veel jälgegi. Nahksoni noka alt paistev higine nägu ja pruunid silmad on tööõhinat täis. Seljas on kipril samasugused madrusetunked, nagu meil eespooltmasti-meestelgi.

Tema kolmkümmend kaks eluaastat ei paista kuskilt välja: välimuselt on kipper veel päris poisike, nii umbes kahekümne mail, nagu enamik meist.

Otto vaatab enda ümber kogunenud naistekarja ja tema silmis süttib vallatu säde. Rabab kõige lähemal seisja teeseldud jõhkusega sülle ning jookseb temaga lastiruumi pimedaima nurga poole. «Nüüd ma võtan ja teen su võhmavarud kindlaks!» Kapteni hääl, tavaliselt sügav bass, kõlab nüüd järsult ja ehmatav nagu udupoiootamatu röögatus.

Laudu laduvad neid on noored ja väledajalgseid, mitte sääraseid nagu sajakilosed söekühveldajad eided. Sellisteks muutuvad nad alles aastate pärast, kui peavad toitma oma lastekarja ja viinahaiget meest. Tüdruk kipri süles rabeleb ja naerab, kiljub ja kisendab, kuid lahti ei saa. Teame, et Otto käed on maiad ja hoolimatud. See teeb asja põnevaks. Naistekobar tormab oma suguõde päästma. Otto tõmmatakse jalust maha ja nüüd on tema käes kord appi hüüda. Ega noorikudki kohta vali, kust kinni haarata. Mehed on muidugi kipri poolt ja nüüd läheb korraga üldiseks kaenlasse krahmami-seks, kuni naistel õnnestub endid taas ainsaks lõkendavpõskseks ja itsitavaks kobaraks koguda, kust kostavad õrritavad ütlemised:

«Täkukari sihuke!»

«Õige mul... On neid mehi paremaidki nähtud ja tuntud!»

«Siin lauavirnade vahel olete kinnikrabajad küll, aga kui me teid sinna viiks, kus see õige mahamurdmise koht on, vaataks õige, kuipaljukest teist siis...»

Kipper haarab taas oma kahepuudase puuhaamri varrest. Prõmm! Prõmm! kajab ruumis.

Korraga märkame, et me käed on jälle töötahteliseks muutunud, jalgadele pole jooksusamm enam raske. Väsimus on oma teed lennanud.

Otto oskas meestelt tööd nõuda ja neid oma vallatu jõu ning tüdimatu hingega järele tõmmata, aga ta mõistis ka, kus vaja, laevapere huvide eest välja astuda.

Vaevalt me kõike seda nii hästi oleksime teadnud, kui mitte kipri poolteki all asetsev salongiks kutsutud ruumikas kajut poleks vasaku pardani välja ulatunud. Pa-

remal pool oli tema pisike magamisruum. Kus see vähegi võimalik oli, sildus «Vesta» kai äärde vasaku pardaga, sest see oli mootori parema pöördega sõukruvi puhul lihtsam ja ohutum. Kui lisame nüüd veel, et kipper oma salongi pardailluminaatori õhutuse huvides peaaegu alati lahti hoidis ja nii kostis iga sees räägitud sõna kaile, siis peaks igaühele meie teadmiste allikas selge olema.

Paari päeva pärast sai laev täislasti kätte. Töölised olid laevalt lahkunud, meeskonnal tekilaadung kinni soritud. Säre kirdetuul kihutas valgesevalisi pilvesületäisi ja aeg-ajalt tuiskas üle laeva tuhkkuiv lumetolm. Roolimaja seinale kinnitatud kraadiklaas näitas kümme pügalat allapoole nulli. Veel loksus parda ääres vaba vesi, kuid hommikuks võis külm skääridevahelisele faarvaatrile kirre peale teha.

Pööripäeva-aegne talveõhtu kiskus juba pimeda poole, kuid Otto, selle asemel et laeval otsad lahti kamandada, käis kajutis edasi-tagasi ja ootas omanikku. Kompanii peareeder viibis äriasjus Sundsvallis ning oli lubanud enne õhtuse Stokholmi rongi väljumist ka «Vestat» inspekteerima tulla.

Kuunaril oli neliteist meest. Kapten, kaks tüürimeest, stjuuard, kokk ja mehaanik elasid ahtris, kuus madrust, pootsman ja motorist eespool masti, ruhv. Ahtri ja vööri vahel erilist klassivahet küll ei peetud, kuid teatav mõõdupidamine oli. Tungiva vajaduseta ruhvikanik ahtrikajuteisse ei läinud ega tulnud ahtristki vööri lihtsalt aega veetma. Erandi moodustas kokk, kelle tööruum, kambüüs, ruhvi kõrval paiknes. Tema oli nii-öelda kahe pere koer. Kokk oli paar aastat üle kahekümne vana, väike ja ümmargune, alati pestud ning puhas nagu plaguvaru nupp. Mõnikord õhtuti tuli ta oma grammofoniga ahtrist ruhvi. Kokal olid kõige ilusamad plaadid, mida ma oma eluajal olen kuulnud: «Farväll förtjusande mö», «Sista man i skansen», «Det var end gång en sjöman» ja palju teisi. Muidugi polnud me kõrvad muusikaga ära hellitatud. Raadiovastuvõtjat ei olnud isegi kaptenil. Mida ma tol ajal üldse muusikast teadsin? Lapsepõlves külakiigealune lõõts, pärastpoole madruste purjuspäi mõiratud laulud. Ja oligi kõik. Pole siis mingi ime, kui koka grammofoniplaadid mind

nii ära võlusid, et need mul praegugi veel, kolmekümne viie aasta kauguselt, kätte kostavad ja silmad omaaegset elamust meenutades niiskeks kipuvad minema.

Ent tol väljasõidu õhtul ei olnud meil aega muusikale mõelda. Laev oli vaja mereklaariks panna ja omaniku vastuvõtuks pooltekilt viimane kui tolmuraas üle parda pühkida. Hea, et teised laevalaad olid laualasti all, muidu poleks koristamisel otsa ega äärt.

Kella kuueks oli kõik valmis ja nüüd, pärast õhtusööki, istusime ruhv. ning ootasime just samuti nagu kapten ahtris. Ainult selles ehk oli vahe, et meil polnud ruhv. ruumi edasi-tagasi käimiseks. Istusime keset põrandat asetseva raudahju ümber, mida «pogiks» kutsusime, ja püüdsime ära arvata, mis nägu mees see omanik võiks olla.

«Eks ta ole üks täissöönud mehemürakas, nagu need rikkad kõik,» arvas valgepäine ja pikk Bengt, kes polnud pärit ei Skoonest ega Ölandist, vaid hoopis Põhja-Rootsist ja rääkis Stokholmi murrakut. Poiss oli selle üle vähe uhkegi ning pidas end teistest pisut etemaks.

Üheksateistkümnenda aastane norralane Helge, kel oma noorusele vaatamata hambad kuni viimaseni pikareisipurjekal Austraalia vahet sõites skorbuudi nahka olid läinud, pudistas igemetete vahelt: «Pole nad kõik nii peki-orikad ühti. Meil, Sandefjordis, suri vana reeder maha ja ta poeg, alla kahtkümmet ning minust palju kõhnem veel, oli raksupealt seitsme Ameerika vahet sõitva auriku omanik.»

Vaatasime norralase lahjat poisinägu, kus hammaste toest ilmajäänud huuled tõmpnurga all sissepoole kaardusid. Kujutlesime, et äkki reeder ongi samasugune! See oli nii naljakas, et prahvatasime naerma.

«Ei, Helge, sinusugune piibuork ja pudrulõug ta kindlasti pole. Kui temal oma hambad peaksid läinud olema, siis on tal vähemalt suu kulda täis,» arvas lühike soomlasejäss Lauri, kes oli meist kõige vanem, tervelt kahekümne nelja aastane. Lauri oli enne meremeheks hakkamist Kemis autojuhi ametit pidanud ja inimese alla ajanud. Soome politsei otsis teda ja Lauri kartis kodumaa sadamaid.

«Sina, Kalle, pommisid möödunud talvel Kalmaris, ega ole juhtunud ägema?» pöörduti minu poole. (Mil-

legipärast kleebiti mulle «Vestal» see rootsipärane nimi juba esimesest päevast külge, ja ega ma sellest enne mahamunsterdamist lahti saanudki.)

«Neid nüüd näeb! Päeval istub oma kabinetis, õhtuti laristab restoranis, tänaval kihutab autoga, sellel ka kardinad akende ees,» vabandan ma end välja.

«Tasa! Keegi sõidab masinaga treppi,» sosistas ukse vahel kuulatav motorist. Tekilasti tõttu polnud aga midagi näha. Ka meie kuulsime nüüd tasast mootorisurinat ja siis käaksusid pidurid.

Motorist ronis üles ruhvi laele. Sosistas läbi luugi alla: «Otto läheb vastu... Teretavad kättpidi... Vaatavad laeva... Kajutisse läksid.»

«Misnagu mees ta on?» küsisime.

«Kurat seda... Pime... Trepilatern ka nagu hämelase saunaakna tuli!» kirus soomlasest motorist ja kobis alla.

«Kes läheb limuka taha luurama?»

«Mina,» jõudsin ma oma ettepanekuga kõige enne lagedale tulla. Vastu ei räägitud, ainult hoiatati:

«Kui midagi kõrvu hakkab, vaata, et sa kõik ilusasti meeles pead!»

Lubasin teha kõik, mis suudan. Tõmbasin merejopi selga, läkiläki pähe ja olingi ülal tekilasti peal ning sealt ainsa hüppega kail. Treppis seisis suur must auto, juht sees. Sohver ei läinud mulle korda, sest mis säärane maanteedemootja laeva asjadest teab. Kuid oh sa viimane sarvedega saatari! Illuminaator oli kinni. Muidugi väljas külm ja ega seal kapteni kajutiski muud sooja olnud kui see, mis pisike raudahi suutis anda. Õnneks oli stjuuard unustanud kardinad ette tõmbamata ja silmalõbu tollipaksune laevaakna klaas segada ei suutnud.

Kajutis, teine teispool lauda, istusid kapten ja laeva omanik. Viimane polnud ei paks ega kõhtukasvanud, ei noor ega hammasteta, vaid kõhn ja kokkukuivanud vanamehejuurikas, kes miskipärast ägedaks oli läinud ning oma kondise rusikaga nagu millegi kinnituseks vastu lauda tagus. Reederil oli teravavõitu esileküündiv lõug ja paljas pealagi.

Sellist nagu olin ma kusagil enne näinud, aga kus? Vist talvel Kalmaris. Laeval? Meremeestekodus? Täna-

val? Kinos? Ei! Laevakontorisse, kohvikusse, kõrtsi ega kirikusse polnud ma seal jalgagi tõstnud, aga mida enam ma seda nägu ja trummeldavat rusikat vaatasin, seda tuttavamana nad mulle näisid. Kus? rabeles mu aju otsida, kuni leidiski. Saunas!

See oli kahekümne üheksanda aasta talvel, kui Kal-mari saunalaval kõhetut vanameest veelgi kõhnem saunaeit vihaga enseldas. «Siia, siia! Kas kõvemini enam ei saaks!» torises leilimaia saunaline ja keeras küll üht, küll teist külge. Riietumisruumi masseerimislavatsil nägi eit selle vanameheköögatsiga pärast veel hullemat vaeva. «Küll sul on kondised ja teravad sõrmed nagu orgid!» polnud klient masseeri mudimisega rahul. Laskis aga sellegipoolest end kuklast kuni jala-kandadeni läbi vanutada. Küllap saunaeit vist ise enam higistas kui tema lavaleitsakust tulnud abitarvitaja.

Just siis, kui ma oma tunkepükstel rihma koomamale tõmbasin ja minekut hakkasin tegema, tõusis vanamees pingilt, läks kapi juurde, istus pingile ning võttis rahakoti. Ulatas ootavale saunanaisele mündi.

«Aga vihtlemine ja masseerimine maksavad kokku viiskümmend ööri,» nõudis eit.

«Kuradi krõnks!» libises saunalise ära kulunud häälepaeltelt ja ta prõmmis oma luise rusikaga vastu pinki. «Korda kaks vihaga päts, päts vastu selga, pärast torgid oma sõmekontidega mu ribidevahed valutama ja veel viiskümmend ööri! Mis siis viga oleks raha teenida, kui nii kergelt saab.»

Eit ohkas, libistas mündi tasku ning läks leiliruumist uut kundet vaatama.

Jah, seesama terav koon ja täiskuu pealael. Seesama nukiline rusikas, mis praegugi vastu lauda trummeldab. Aga millega ta nüüd siis rahul ei ole?

Uudishimu sundis mind riskima. Pealegi oodati ruhvis enam kui see, mida ma silmadega suutsin tallele panna.

Leidsin kailt lauajupi ja surusin selle otsaga vastu illuminaatorit. Olin õieti arvestanud: illuminaator oli kinni kruvimata. Lükkasin ümmarguse akna sissepoole lahti. Mehed kajutis olid oma vaidlemise küljes nii kinni, et kumbki neist ei märganud, mis illuminaatoriga sündis.

Laskusin kaiprussidele ja nüüd oli mu kõrv just õigel kohal.

«Noh, ütle siis ise, mis sellisest asjast lõpuks välja tuleks, kui iga kipper hakkaks oma heaksarvamise järgi meestele palka maksma. Milleks siis üldse kontor on? Mis teiste laevade mehed ütleksid? Sulle sai ju kirjutatud, et vanemmadrusele üheksakümmend ja nooremale kümme vähem, aga sina arvestad endist viisi edasi.» Jällegi lõi omaniku rusikas sõnadele punkti otsa. Seesama vanusetuhm tenor, mis saunaski oma öörisid kaitses, kippus siin meie palga kallale. Niipalju oli mulle kohe selge.

«Härra reeder, kui te ainult teaksite, missugused mehed ma siia olen valinud. Tööhundid! Te ju näete, kuidas laev on korras peetud ja ka «Vesta» lastimiskulud on siamaani ikka väiksemad kui kompanii teistel laevadel. See on madruste ja tüürimeeste teene. Need poisid teevad selle pisikese palgalisa kümnekordselt tasa»

«Aga te, kipper, saage ometi aru, et praegu on kriisiaeg. Iga öör on kallis. Kui olen sunnitud laevad seisma jätma, olete mul viimane kui üks näljas.» Reederi pea-laeni ulatuv laup kiskus kortsu.

Jällegi langes rusikas. Reeder jätkas pilkava alla-andlikkusega:

«Hea küll! Teie vastu ma muidugi ei saa. Kuupalgad las jäävad, aga söögiraha tõmbad niisama palju maha kui mujal üle maksad.»

«Mis te nüüd, härra reeder!» protesteeris Otto. «Nagu-nii juba mehed teevad laeva toidu kulul nalja.»

«Missugust nalja?» muutus omaniku hääl valvsaks.

«Noh, et kui kompanii ükskord aurikute peale üle peaks minema, siis maaligu korstnamärgiks kaks ristipandud soolasilku,» oli Otto bass selget pahameelepõrinat täis.

«Ma nendele kuraditele veel...» kirus reeder ja äigas peopesaga üle palja pealae. «Kusagilt tuleb tõmbetuult, kapten.»

«Jah, härra reeder, ega meil siin eriti soe ega suuri mugavusi ei ole,» kahetses Otto.

Omanik pööras pead. Jõudsin end hädavaevu valgus-õõrist välja nihutada ja viimased sõnad, mis kõrv püü-

dis, olid reederi omad: «Isegi kütet raiskate. Ahi köeb ja illuminaator lahti. Tahate vist laeva sütega ilma soojaks muuta?»

Jooksin ruhvi uudiseid rääkima.

Omanik istus hilisõhtul autosse ja sõitis minema. Meie andsime laeval otsad lahti. Merel võttis meid vastu Botnia lahe jääne hingus, mis alguses viiratud soodiga andis lasta, hommikupoole aga vastaseks kiskus. Käisid lumepagid. Eriti valjuks tuul ei läinud, kuid lühike laine oli särtsakas ja teravaharjaline ning «Vesta» nõrgavõitu mootor purjerammu abita sellest võitu ei saanud. See pärast mõõtsime pikkade halssidega Soome ja Rootsi ranna vahet loovides merd ning ootasime paremat purjetuult.

Õhtuse koeravahi ajal käskis Otto kogu laevapere kambüüsi ukse ette esipurje alla koguneda. Ka roolimehe, sest tihtuulega ajas toomaski* veidi aega asja ära.

«Eile käis reeder laeval ja kärpis söögirahal kolmandiku otsast maha,» teatas Otto ilma omapoolse lisandusega. «Mis me nüüd teeme?»

Vaatasime, kes taevast langevaid lumeräitsakaid, kes merd ja lainesiksakkidesse kaduvat silmapiiri ega osanud midagi arvata või ette panna. Otto seisukoht selles asjas oli, tänu mu teravatele kõrvadele, kõigile ennegi teada ja ootasime, et ta ise kõige pealt mingi väljapääsu leiaks. «Vesta» närusest toidusedelist polnud, tõtt ütelda, enam midagi maha tõmmata. Seda teadis kipper niisama hästi kui meiegi. Hommikul kala ja kartul, lõunaks kartul ja kala, õhtul needsamad, nagu kokk vahel kirus.

«Kes meid ikka aitab, kui me ise endi proviandiraha suurendamiseks midagi ette ei võta?» jätkas kipper. «Ütle, pootsman, kas sa saaksid hakkama niisuguse meistritööga: lõikad koka liharaiumise paku pooleks, hõõveldad seest õõnsaks ja paned jällegi kokku nii, et keegi kurat ei saaks ütelda, nagu oleks kaval käsi selle kallal käinud?»

* Tüüritoomaks kutsuti rooliratta pulkade jaoks sisselõigatud õnarustega lauatuuki, mis ühtlasi peidevind-tuulega ratta alla toeks pandi.

«See annab ennast muidugi teha, aga milleks?» ei taibanud pootsman, kelle pilk luitunud silmist karvaste kulmude all käis kambüüsi ukse kõrval seisva vägeva lihapaku ja vanasse meremasukasse rõivastatud kipri vahet.

«Selleks, et sinna kolmkümmend liitrit piiritust peita. Kiilist võta üheksakümnekuuelist poolmuidu, aga mis see Rootsis maksab... Ainult peidukoht olgu priima! Teate ise, mille eest tollimeestele palka ja preemiaid antakse.»

Ühekorraga sai asja tuum kõigile selgeks. Salapiiritusega oli igamees ennegi pisitasa tegemist teinud. Lepiti kokku, et pootsman õonestab lihapaku, tinutab selle sisse sobiva plekist paagi, mille varustab vastavate kraanide, ventiilide ja täiteavaga, mis puust korkide alla ära peidetakse. Õige raskuse taastamiseks varustatakse pakk raudalusega. Kõigi jälgede kaotamise huvides värvitakse enne sadamasse saabumist kiirelt kuivava värviga, välja arvatud muidugi paku kirvearmiline ülaots.

Piirituse hankimise võttis kipper enda hooleks, ümbervillimine ja paku «hooldamine» usaldati pootsmanile, müümine jäeti koka jaoks. Kõigile teistele tehti ülesandeks igati kaasa aidata, kus vaja, ja suu pidada. Saadav tulu aga läheb söögirahale lisaks. Isegi tagasihoidlikkude arvestuste kohaselt — üks reis kuus — andis see «kooperatiivkaubandus» ligemale poole juurde summale, mis omanikult saadi. Selles aumeeste kokkuleppes oli ette nähtud ka sissekukkumine. Säärasel juhul kohustus kokk süü enda peale võtma. Trahviraha aga pidime jaotama kõigi taskute peale vastavalt palgale. Vanglakaristuse puhul maksavad teised «kambüüsikuningale» trellide taga istunud kuude eest tema tavaliise palga.

Sõitsime Ottoga pärast seda ligemale aasta ja viltu ei vedanud meil salakaubaga ükski kord. Toit vanal «Vestale» läks paremaks kui Rootsi-Ameerika vahet kursee-rivatel reisilaevadel. Mäletan, kuidas ühes Põhja-Soome sadamas tuli omanik laevale hetkel, mil kokk hanepraega kambüüsist ahtrisse läks.

«Kellel siin nii kallite lindude ostmiseks raha jätkub?» küsis reeder ning tengelpunga jüngri silmad tõmbusid pilukile.

«Omanikul ikka, tema proviant,» viskas kokk üle õla ja ruttas edasi.

Reeder läks kaptenikajutisse Ottole süüd mõistma, miks see endale niigi kärbitud söögirahast veel linnupraadisid laseb teha — küllap nüüd mehed eespool masti puha näljas. Kapten aga kutsus omaniku ruhvi ja näitas, et madruste laual seisis teine hani, veelgi suurem ja rasvasem kui see, mis ahtrisse kanti. Proviandiarveid kontrollides ülekulutusi ei avastatud.

«Sind pane või kompanii direktoriks,» lausunud omanik Ottole enne laevalt lahkumist, nagu stjuuard pärast rääkis. «Oskad nii osavasti varastada, et isegi mina otsa üles ei leia.»

Otto ei riskinud ainult salakaubaga ega kartnud omanikku rumalaks teha, vaid tõmbas vägikaigast ka teiste jumalatega, koguni vana Neptunuse endaga. Võtta kas või seesama reis kolmekümnenenda aasta südatalvel Sundsvallist Lääne-Prantsusmaale Quimper Quai sadamasse. Omanik tahtnud seda laualasti mõnele tugevemale laevale anda, aga Otto tinginud endale. Teinud selgeks, et selline metsapartii olevat sobiv «Vestale» ja ainult «Vestale», sest suurematel alustel sellest täislaadungiks ei jätku ning õhu kaasavedamise eest keegi senini veel prahiraha ei maksvat.

««Vesta»-sugusega jaanuaris nii kaugele... Poisid, hüpake parem siinsamas Sundsvallis üle parda ja laske vesi üle pea kokku lüüa. Piina vähem. Ega Atlandi kallade kõhus parem ole,» andsid teiste laevade mehed meile sõbranõu.

««Vesta»-sugune!» pahandasime meie. «Aga kapteniks on meil Otto-sugune. See loeb ka midagi. Ega ta ole valgekindamees, nagu mõni papa-mamma rahadega laevasillale upitatud nolk.»

Kuni Kieli kanalini läks reis nagu reis ikka. Tuuli oli vedusaid ja vastaseid, näitas puhu vaikset, vahel valju. Aga vaevalt olime Jüüti poolsaare kaelast põiki läbi sõitnud, kui meri hakkas oma tõelisi kihvu näitama.

Põhjameri peksis meid Borkumi alla tagasi. Seisime rihvide taga ankrute otsas, ent kusagilt üle madalateräga pääses suuremere ummiklane sinnagi. Laev rap-

sis ja seegas, rüüpas parrastega vett, sukeldus vööriga lainesse. Torm rebis taglases. Ümberringi marumust öö.

Kapten ei usaldanud poolpehastunud tekiplankusid, mille külge oli kinnitatud ankrupill. Ahtris aga, vaevalt kaabeltau kaugusel ootasid kaljused karid.

Otto laskis ankrukettidesse haagitud pikad talid mastide, pollarite ja luugikraede ümber tõmmatud terastrossist troppide külge kinnitada, et kogu tormi ning laine surve ainuüksi peilile ei langeks. Pingutatud talidele asetamise elastsema vetrumise andmiseks liivakotid.

Olgugi et kõik oli tehtud, mis teha andis, seisis kipper ise vahimehe kõrval, vahetevahel kuni rinnuni tuiskavas vees, käsi ketil. Valvas nagu valvatakse rasket haiget, kes iga hetk on mineja.

Kui siis lõpuks ilm ja meri taltusid ning tuul purjenukka lubas näidata, läks Otto kajutisse, ajas kuivemad riided selga ja hüüdis niisama reipal häälel nagu lähtesadamas otsi lahki kamandades: «Noh, poisid, kas lähme katsume jälle?»

Kolm korda «katsusime jälle», neljandal saime Doveri majaka kätte, Inglise kanalist läbi ja seadsime otsa Bis-kaia poole.

Ületasime ulgumere ukseesise. Algul võttis Atland meid vastu päris sõbralikult. Tagantnukka tuul oli alumiste purjede jaoks paras, ainult topselid puhkasid. Sellega meelitas kaval ookean meid kaitsvatest kallastest kaugemale, eemale varjatud saartest ja lahesoppidest. Ja siis andis talvine ulgumeri tunda, mida ta niisuguse laevalaastuga nagu «Vesta» õige teha oskab.

Kõigepealt saime raske idatormi, mis meid läände kandis. Vastupidamisest polnud juttugi. Tuli lasta allatuult, pisike vokanukk juures, et laeva lapiti laine ette ei viskaks.

Kogu aeg üle laeva uhavad laineladvad ujutasid ruhvi vett täis ja meil tuli oma kodinatega ahtrisse kolida. Seadsime endid sisse kapteni suurde kajutisse, mis oli veel kuiv. Sealsamas laual seisis sinise seljaga inglise merekaart — «Blueback» —, millele iga vahi lõpul laeva arvatav asukoht märgiti. See liikus kogu aeg sinnapoole, kust Kolumbus omal ajal India lootis leida.

Otto viibis ööd kui päevad pooltekil kompassijala kõr-

val. Jälgis ahtrist pealetormavaid lainemägesid, ja hüüdis aeg-ajalt roolimehele: «Rohkem rooli!» Vahel haaras ise rattapulkadest ja aitas vändata. Laevakoha arvestamise jättis ta tüürimeeste hooleks, pootsman jälgis tekilasti soringuid ja piltsivett.

Hoolimata oma vanusest, oli «Vesta» ikka veel kõigiti tubli ja tiht laev. Kümminutisest pumbalöksutamisest iga vahi lõpul oli küllalt selleks, et vett lastiruumist allpool hoida. Aga ühel hommikul pärast eriti rasket tormiööd kulus pool vahti, enne kui pumbakannudest valge vahusoum kätte saadi. Päeva jooksul suurenes lekkimine veelgi ja õhtuks pidi igas vahis pumba vähemalt kolm tundi käigus pidama.

Kipper ei pillanud lekkimise järsu suurenemise kohta algul ühtki arvamust. Ka tema näost, kus kasvas nüüd tollipikkune must habemeädal, ei osanud me midagi välja lugeda. Otto silmad olid vajunud auku, nende sügavuses põles pruun tuli. Pösed polnud enam noore mehe omad, vaid lohkus nagu oma elu äraelanud ätil. Oli see tõesti toosama mees, kes alles paari nädala eest Sundsvallis tüdruku sülle rabas ja ülekeevas vallatushoos mõirgas: «Nüüd ma võtan ja teen su võhmavarud kindlaks!» Ei, see unetutest öödest ja lakkamatust närvi- pingest laastatud näoga Otto ei olnud enam meie-ealine, pigem kõlbas ta meile isaks. Ent midagi endisest kiprist oli ikkagi säilinud. Rooliratast haarates oli tema kätes endine jõud, ja kui ta ühes madrustega laevaninasse joostes üleveereva laine eest vantidesse hüppas, polnud ta liigestes veel ei vanusejäikust ega väsimust märgata.

Alles kolmandal päeval pärast lekkimise avastamist lausus kipper selle kohta vanemtüürimehele üheainsa sõna:

«Põiknaat.»

«Aga kui teisest ja kolmandast planguotsade jätkukohast kah triivi välja uhub, mis siis?» küsis tüürimees.

«Küll siis ütlen, mis siis,» osatas Otto ja sellega oli jutt otsas.

Võib-olla vanemtüürimees taipas, mis vanale laevale üle jõu käib, ja teadis ka, et nii inimese lihaste jõul kui ka mõistusel on piirid. Aga meie, madrused, lootsime mürkkindlalt Ottole. Uskusime, et temal on varuks tu-

hat nõu. Lihtsalt pole võimalik, et meie kapten ei leiaks väljapääsu ükskõik kui keerulisest olukorrast. Ei osanud me kuidagi ette kujutada Ottot, õlad längus, käed mööda külge alla rippumas, nagu nõutu peas.

Ent ometi pidin ma ka selle ära nägema, ehkki see kestis nii lühikest aega, et pärast kahtlema hakkasin, kas ikka tõesti oli nii.

Ükskõik kui visalt tuul mõnest ilmakaarest ei puhuks, kord ta ikkagi tüdineb ja muudab suunda. Isegi kõige raevukam torm väsib kunagi ja vaikib. Nii ka seekord. Pärast kümnepäevalist sundtriivi võis «Vesta» taas oma kahvelpurjed täielt juurde võtta ja kurssi vahepeal kaugemale vajunud Prantsusmaa kallaste poole pidama hakata. Edelast puhuv paras viieballine püüdis idatormi karutükke kõigest väest heaks teha. See meretuul oli pehme ja niiske, sasis meeste habemetes, silitas juukseid, lõõtsus särgiseljatagused mõnusalt puhevile.

Loopisime ruhvi veest tühjaks ja saime raudahju tule. Riided kuivasid selle paistel ära ning üle hulga aja tundsin jälle elust lõbu. Bengt püüdis koguni habet ajada, kuid mereveest märjaks saanud žiletiterad olid rooste läinud ja ei tulnud sellest kergemeelsusest muud välja kui verine lõug.

Otto jättis koosipidamise tüürimeeste ja roolimadruste hõoleks. Läks alla ja ei näidanud tekile enam nägugi. «Puhkab,» sosistas stjuuard nagu suurt uudist ja me kõik käisime üle kipri magamiskajuti lae tasa ning varvastel.

Laevalael, vastu ahtrikajutite seina, külgedega teki lasti sees, seisis kaks värskevee tanki. Tavaliselt saadi neist vett all asetsevate kraanide kaudu, kuid tekilaa-dungi puhul võeti seda kepi otsa seotud kopsikuga läbi tankilae kinnikruvitava luugi. Merel, kus laev tugevasti õõtsus, oli veevõtmiseks vaja kaht meest: üks hoidis ämbrit, teine õngitses kopsikuga.

Ühel hommikul kutsus kokk mind veetanki juurde appi. Vasaku parda paak oli eelmisel päeval tühjaks saanud ja nüüd kruvisime lahti seni puutumata seisnud tanki. Täispaagi asemel aga leidsime tilgatumalt tühja. Tekilast oli tormiga liikunud ja veetanki kahe plaadi vahelise raudse õmbluse lahti murdnud.

Kokk lonkis tühja ämbriga kambüüsi tagasi, mina

läksin asjast vahitüürimehele teatama. Too käskis äratada kapteni.

Otto lamas selili oma magamiskajuti kois, merekasukas peal. Selle alt paistis ainult mustade keerdukiskuvate juustega ja habetunud peanupp, kasuka teise serva alt vaatas paar meresoolast valgeid veesaapaid. Kipper magas, nagu võib magada ainult meremees pärast rasket tormi. Mitte kuidagi ei tihanud ma teda äratada selleks, et kuulutada talle võib-olla surma... Aga ma pidin.

«Kapten!»

«Jah,» vastas Otto valvsalt, nagu ei olekski ta ligemale ööpäev järjepannu maganud, vaid ainult pooleks minutiks tukastanud. Kipper tõusis ja hakkas kasukat selga ajama. «Mis lahti on?» Tema hääles oli pisut ärevust, sest iga tühise asja pärast ju kaptenit koist välja ei aeta. Põhjus võis muidugi olla ka päris tavaline: vastutulev laev, kursimuutmise vajadus või ootamatult avastatud pisiviga navigatsioonis.

«Parema parda veetank on tühjaks jooksnud, vasa-kust võtsime juba eile viimase,» teatasin.

Siis see juhtus. Merekasukas kukkus kipri õlgadelt ja mu ees seisis nõutu näoga mees, õlad längus, käed mööda külge rippu.

Järgmisel hetkel oli Otto taas Otto. «Hea küll, seda asja veel vaatame.»

Kapten tuli välja ja nägi oma silmaga. Mida polnud, seda polnud.

«Kõik tagavarapurjed seilkoist üles tekklasti peale tuua, rehviaukudele lapid peale õmmelda ja puri nukkadest üles tõsta!» kamandas Otto.

Rannani oli meie kiiruse juures üle nädala sõit, aga kes võis pea anda, et tuul püsib. Tavalise reisu puhul oleksime pidanud juba ammu olema sihtsadamas ja last väljas, kuid ikkagi loksusime veel ulgumerel Atlandi hirmul ja armul.

Pärast paaripäevast janupaastu tuligi läänest vihma-rops, õnneks ilma iilinguta, sest tormi korral oleks vett püüdma pandud seilid nii kõvasti laperdama võtnud, et sinna tilkagi sisse poleks jäänud. Nüüd aga saime mitu ämbritäit poolsogast «purjepesuvett», millest maitsvamat ma enne ega pärast pole joonud.

Sihtsadamasse jõudsimel veebruaril algul. Ainult norralasele Helgele ja teisele tüürimehele oli vilets toit, ülejõu pumpamine ja veepuudus liiga teinud. Need viidi haiglasle, kust nad ei saanud õigel ajal välja ning tagasi sõiduks pidime nende asemele prantslased palkama. Teised pidasid vastu. Laeval leidsime lekkiva koha üles ja peksime tõrvatakku vahele. Veepaak parandati ära. Vana «Vesta» oli taas tiht ja tubli, valmis uuesti minema ilnamerede õnnelumalaid õrritama.»

Rääkisin seda juttu lootsituppa tulnud tüürimeestele, kes seal õhtust ilmateadet ootasid. Kui lõpetanud olin, kostis ukselävelt: «Ka mina tundsin teda — kapten Sjöström, kes pärast «Vestat» «Nordeni» peal sõitis.»

Üllatusin ja tunnistasin ütlejat. See oli «Paldiski» paljaspäine pootsman Karla.

«Sjöström... Sjöström... Või Bergström? Nii tema perekonnanimi vist oli jah,» püüdsin meelde tuletada.

«Kas ta vahel kitarri mängis?»

«See riistapuu rippus tal kajutiseinal küll,» meenutasin, «aga mängu ei mäleta kuulnud olevat.»

«Muidugi seesama mees!» hüüdis Karla. ««Norden» oli sellesama omaniku laev, kelle kontori alla «Vestagi» käis. Tuleb välja, et sõitsin Sjöströmiga aastat paar pärast sind.»

«No see on juhus!» rõõmustasin, sest nüüd pidid kuulajadki olema kindlad selles, et minu lugu polnud välja mõeldud ega laest võetud. Kuid mu heameelt ei saanud kauaks.

«Polnud see kipper nii hirmaus ja veatu ühti, nagu sinu jutust välja tuleb. Las ma räägin tema tembud ka ära! Muidugi oli ta tubli meremees, aga veel enam ikka tantsu, laulu ja naistemees. Ka avariisid oskas teha,» õiendas pootsman ja keerutas hoovõtmiseks oma heledaid kasakavuntse. Tema tuulepiitsutatud rõugearmilisel näol oli halvustav muie, mis mulle sugugi ei meeldinud. Tüürimeestele, kes mind seni tähelepanelikult kuulasid, olin ma nüüd tühi koht. Nad nägid ainult seda pikavuntsilist, kuid kiilaspäist pootsmanit, kes enne jutu

algust piibu põlema pani ja vana vestja osavusega pingel tõusta laskis.

«Anna juba kord tulla! Naistest ja kõigest!» käisid mehed peale.

«Just nimelt naistest lähebki kõigepealt lahti,» rahustas Karla ja algas:

««Norden» oli neljamastiline — «Vestast» suurem. Kõva mootor sees ja väärt purjed peal. Omal ajal käidi sellega Lõuna-Ameerika jõgede pealt punast puudki Euroopasse toomas. Mina taga küll Vahemerest kaugemale ei saanud. Olin seal timmermani au sees, oma kamorka ja puha. Aga ma pidin ju kapten Sjöströmist ja tema naistest rääkima.

Küllap see vist ikka kolmekümne kolmanda aasta talvel Aleksandrias juhtus, kus kapten ühe professoriproua ära võlus. See käis tema käes paari poudiga.

Saime merel raske reisi ja mäletan, et niipea kui sadamas otsad kinni panime, vajusime koisse. Olime omadega nii otsas, et söök ka enam sisse ei läinud. Aga kus kipper! Sjöström, kelle eesnimi oli jah, Otto, istus juba selsamal õöl veinibaaris ja otsis lõbulapsi. Jõu ja lustihimu poolest oli see mees teistest üle küll. Meil kogus alles järgmiseks õhtuks nii palju võhma kontidesse, et kõrts tõmbama hakkas.

Kohe sadamasilla otsa juures oli pisike public-baar. Kena koht. Laudade vahel potipalmid, roosipõõsad ja viinamarjaväädid. Igall laudkonnal omaette elamine ja roosilehtede vahelt oli hea tüdrukutele silma teha. Seal oli neid tüdrukuid kohe igat sorti — valgeid, poolvalgeid, peaaegu musti ja päris musti. Tõmba vaid sõrmega ja ongi krapsti lauas.

Seal me siis poistega istusime, merehabemed maha kraabitud ja tüürimehelt saadud sterlingid taskus.

Peale meie oli baaris veel tosina ümber tunkepükstes madruseid, paar inglise laeva stjuuardit, murtud nurkadega kummikraed kaelas, ja mõni tüürmani moodi mees. Laudkond lõbulapsi kädistas niisama, sest varase aja tõttu ei olnud nad veel kavalere leidnud. Päris meie laua lähedal istus ka üks härra oma daamiga. Isandal olid kitsad triibulised püksid jalas, seljas must harksabaga kuub, ees kikilips. See kõik pole veel midagi, aga härraks tegi selle mehe pikk ja must Püve Peetri habe

ning kuldraamidega öökulliprillid, mille taga pilkusid kaks unist silma. Raksupealt ristasime ta «professoriks».

«Professori» vastas istuv daam oli kindlasti tema naine, sest omavahel neil suuremat juttu polnud. «Küllap kodus kõik ära räägitud ja siia tuldi pärast õhtust patseerimist, et enne kahe lina vahele pugemist ihuergutuseks klaas veini ära juua,» arutasime.

Naine oli vanamehest oma aastate poolest hea tüki maad järel ja ka riided, mis tal seljas olid, polnud nii kombekohased kui ta kaasalisel. Kleit oli kohe imehelde ja pani vaatamiseks välja kõik, mis sel naisel välja panna oli. Ega seda olnudki vähe. Kukla tagant ülessoetud juuksed otse hüüdsid: «Vaadake, mehepojad, kui ilus kael mul on!» Proua maitstes oma veini ja keeras kogu aeg pead, nagu saaki otsiv kalakajakas.

Ega seal baariruumis esialgu suuremat vaadata olnudki. Bajaanimängija tõmbas vahetevahel pillil lõotsa pikaks, mõni meremees läks ja valis endale ootavate tüdrukute seast tantsukaaslase, kelle pärast oma lauda viis. Keegi madrus proovis laulda. Sekka kostis kiljatusi ja itsitusi plikadelt, keda keelatud kohast näpistati. Kõik oli nii nagu korralikus meremeeste kõrtsis ikka.

Meie laud ei saanud endale õiget elu sisse. Vein ei tõusnud latva, vaid kippus rohkem nagu jalgadesse. Mereväsimus istus ihus edasi. Teised rohkem jõid, mina aga jätsin esialgu mitu ringi vahele ja mõõtsin silmadega ajaviiteks «professori» naist.

Tol õhtul sain aru, et ka silmalõbu on üks suur lõbu. Mida enam pudeleid laualt läbi käis ja mida enam ma seda naist vaatasin, seda ilusamaks ta läks. Merelt tulnud mehele, kes kuude viisi pole näinud muud kui laineid, taevast ja merelobi otsas koobassilmseks muutunud kondihunnikuid, tundus see naiseilmutis nagu pildilt võetud ingel. Mõjus kohe nii vägevalt nagu Kadri-oru Russalka. Kas nuta või naera! Ei enne ega pärast ole ma juhtunud nägema nii kaunikujulist naisterahvast. Vaatasin ja mul oli sihuke tunne, nagu oleksin saanud pärast mitmepäevast janu juua jahedat vett. Just nimelt jahedat, sest see ilu ei soojustanud mind.

Korraga märkasin, et üle naise näo käis imearmas naeratus. Seejärel libises viltune vaade mehele ja siis kohendati kiiresti juukseid. Üle põranda tüüris profes-

soripaari vastaslaua poole meie kipper Sjöström. Ja missugune kipper! Lakk-kingad nagu mustad peeglid, täna-eile ostetud ülikond seljas, püksiviikidega lõika kas või leiba, krae ja rinnaesine nii valge, et ära peale vaata. Nägu habemeta, alasti ja noor. Nahk pingul, veri all. Silmad elutuld täis. Must juuksemets nagu lõvilakk.

Kapten tuli nii tähtsa ja raske astumisega, et tantsupõranda paksud lauad tema sammude all looka löid.

Sjöström istus. Kelner tõi veinipudeli ja klaasi. Kohe tekkis «professoriproua» ja kapteni vahele säde. Oi, kuidas see proua oskas silmi teha! Ega kiprilegi õpetajat vaja olnud.

Proua mustahabemeline vaatas kella. Nähtavasti oodati teda kusagil, kuhu ei sobinud hiljaks jääda. Ütles naisele paar sõna. See vaatas talle haledalt otsa ja noogutas poolikule veiniklaasile. Küllap ta siristas: «Kallis, mis ma kodus sinuta ikka teen? Igav hakkab. Luba, ma istun veel paar minutit, maitsen klaasi tühjaks. Sina aga mine.»

«Professor» hakkas oma öökulliprille puhastama. Tema pisikesed silmad pilkusid nüüd veelgi hädisemalt kui klaaside taga. Tõusis siis, koogutas oma küljeluu ees nii agaralt, et habe vastu rinda kaardus, ja läks. Triibulistes pükstes pikad ja peened jalad, raamatukoi küürus selg ning tortisjuukseline kukal kadusid ukse taha.

Vaevalt oli vanahärra oma teed jõudnud minna, kui Sjöström proua tantsima palus. Kuidas meie kapten kummardada oskas! Justament nagu kinos!

Pärast jalakeerutust viis kipper naise oma lauda ja lõbu oli neil laialt. Kapteni kõnekõma käis üle bajaanimängu ja proua naeruhelin täitis kogu pisikese baari. Üksteisest said nad hästi aru, sest pärast kolmandat tantsu mindi nii üksmeelselt käealt kinni hoides uksest välja, nagu ikka inimesed, kes omavahel mingi kindla kauba maha on teinud ja teavad, kuhu lähevad.

Meist tol õhtul tantsumehi küll polnud, aga tüürimehelt saadud naelad pidasid vastu. Vein soojendas rinnaalust ja surises jalgades kuni varbaotsteni välja.

Merepaast oli meid tüdrukute vastu nii tuimaks muutnud, et hakkasime koguni kõrtsi sigrimigri ja möllu hukka mõistma.

«Siin ta nüüd on, ise ausa mehe naine, aga näe, kaptenil kord sõrmega tõmmata ja viuhiti!» tegin mina otsa üles. Tõtt ütelda, olin kiprile kade.

«Nad kõik on säärased!» oli enamiku arvamus.

«Mis seal rääkida, mul Viiburis, —» alustas üks meie Soomest pärit madrus oma õnnetut armulugu, mida me enam kuulata ei viitsinud, sest ta oli seda vähemalt kümme korda juba jutustanud. Noh, oli tüdruk, leidis endale teise ja läks. Mis seal ohkida ja ähkida! Aga soomlasel läikis igakord, kui meelde tuli, vesi silmis. «Ah, Küllikki, Küllikki!» lõpetas ta ka seekord läbi purjus inimese pisarate ja langes oma püha mälestuse ees põrandale pikali ega jäksanudki enam jalgu alla võtta. Ei saanud meie teda millegagi aidata.

Korrana nägin «professorit». Seisis keset baari ja uuris läbi prilliklaaside laudade ääres istujaid. Tema silmad pilkusid seekord nagu pisut uskumatult, et ta ei näe oma naist, kelle alles poole tunni eest siia jättis. Läks ja rääkis uksehoidja ehk herausmeistriga, nagu seda meest vanasti kutsuti. See kehtis õlgu ja näitas näpuga sadama poole.

Mind hakkas huvitama, et mis nüüd edasi saab. Tõusin, ütlesin, et lähen ja tuulutan end pisut. Ruttasin sadamasse nii kiiresti kui mu veiniväsinud jalad kandsid. Teel jõudsin «professorihärrast» ette, kes kuraasikal sammul, käed seljal, harksabakuub lipendamas, samuti otsekursiga meie «Nordeni» poole tüüris.

Algul mõtlesin, et lähen ja hoiatan Sjöströmi, aga siis sosistas pisike õelusepaharet: «Sinu asi! Mis ta ahvatleb teise mehe naist!»

Kaptenikajutis põles lamp. Illuminaator oli lahti. Nägin läbi akna, et Sjöström istus diivanil ja mängis kitarr. Kapten oskas sellelt pillilt marudaid lugusid välja meelitada, kuid harva õnnestus meil neid pealt kuulata. Sest kipper tahtis muusikat tehes üksi olla. Naistele tegi ta muidugi erandi.

Sjöströmi kõrval, pea vastu mehe õlga, silmad poolpilukil, istus professoriproua. Näost punane kapten silitas pillikeeli ja laulis «Hulkuri valssi». Laual pudel ja klaasid. Kui laul sinna kohta jõudis: «Tule kaasa mu tüdruk, ahoi!» kahmas kipper naisel käega ümbert kinni ja andis musu otse suule. Sellest paistis mõlematel

rõõmu olevat. Naersid ning keerasid klaasidel põhjad püsti. Siis aga välkusid kajutiuksel äkki professori prillid.

Klaas naise käest kukkus põrandale puruks, kapteni kitarr jäi vait.

Just nii nagu tiibadega kala lainte vahelt välja sööstab, viskus naine kapteni sülest üles, jooksis «professorist» mööda tekile ning lendas trepist alla kaile. Lippas linna poole ja nuttis valju häälega. Tema järel, kaks rusikat püsti, tõttas pikajalgne mees ja pomises habemesse, millest mina midagi aru ei saanud.

Järgmisel suvel viisime neli laualasti Saksamaale, pisikesse Elbe harujõe sadamasse, mille nimi oli ja on ehk praegugi veel Itzehoe. Ilus puhas väikelinn. Punastest tellistest laotud majad. Kivikuubikutega kaetud tänavad, kus õhtuti jalutasid edvistavad naised. Kõige üle valvas keset linna seisev surmtõsine kirikutorn.

Linnast läbi voolaval jõel oli üksainus sadamasild, täpselt niisama pikk kui meie «Norden». Välislipp oli seal haruharv nähtus ja suuremere kuunareid ei tulnud Itzehoesse ka igapäev. Eriti huvitatud olid tütarlapsed. Mehed tõid vändaga mängutoosi pooltekile ja siis lasti tulla valsilugusid. Läksime kaile ning kutsusime naispere laevalaele tantsima. Varsti oli ka kipper meie kambas ja ikka oskas ta kõige ilusama välja valida. Aga erilist kahju me sellest ei tundnud, sest kauneid ja tantsutujulisi tüdrukuid jätkus igamehele. Ei tundnud me kapteni edu üle kadedust siiski, kui see mõne väledajalgse kleidikandjaga oma kajutisse kadus ja alles järgmisel hommikul koiduajal selle trepist alla talutas.

Kõige sagedamini aitas kapteni õhtutunde lühendada väike musta juuksetukaga Mari, kelle nimi öeldi nii välja, nagu oleks sel kolm ii-d lõpus. Ka temale mängis Sjöström mõnikord kitarr ja laulis «Hulkurit».

Kuid siis juhtus nii, et neljandal ja viimasel reisil tuli Sjöströmil ta oma seaduslik naine kaasa.

Tundsin kapteni prouat ennegi. Kolmekümne teise aasta talvel olin Kalmaris paar kuud töötanud ja ootasin, millal «Nordeni» mootoriremoont valmis saab. Elasin meremeestekodas. Sealsamas käisid õhtuti koos ka

meremisjoni neiud-noorikud sokke-kindaid kudumas, mis siis kõigi maailma sadamate meremeestekirikutesse jõulukinkideks saadeti. Muidugi leidis kingi saanud seilaja kindasõrmest või sokikannast ka kuduja nime ja koordinaadid. Räägiti, et niimoodi olla üks virkade sõrmedega vanapiiga endale mehegi majasse saanud ja see andis neidude näputööle pisut roosakat värvi juurde kah.

Meremeestekodus elavad madrused ja kütjad käisid õhtuti meremisjoni toa uksele tüdrukuid piilumas. Kord istus ka Sjöström seal. Nägi mind ja kutsus sisse. Seisin keset tuba, müts näpus. Ümberringi neiud, üks nägusam kui teine. Sjöström oli seal nagu kala vees, sest tema proua oli selle seltsi esinaiseks.

«Kuidas läheb?» küsis kipper.

«Kuidagi kah,» vastasin.

«Söögiks raha ikka veel jätkub?»

«Peab jätkuma.»

«Mis sa arvad, Ingrid, las tuleb homme meile ja saeb sulle pliidipuid,» küsis Sjöström täidlaselt ja klaarinäoliselt naiselt. «See tubli poiss oli mineval suvel «Nordeni» peal puusepaks ja kevadel läheme jälle.»

Naine tegi mulle oma pehme pilguga pai ja naeratas. «Kui teil aega on, siis paluksin küll päevaks appi.»

Miks mul aega ei olnud!

Kipril oli linnaservas väike maja, mille tagumine pool künkakülje sisse ära kadus. Ees tsementtrepp ja kolm akent. Pisike jalgvärv. Justament nagu pildiraamatus. Küllap seal suvel muru ja lillepeenraidki leidis, mis nüüd talvel lume all olid.

Järgmisel hommikul kella kaheksa ajal olin platsis. Ilm juhtus külm. Meretuul otsis läbi tunkepükste ihu üles ja pani lõdisema. Soojemat riiet polnud. Aga puukuuris, kuhu Sjöström mind juhatas, oli varjem ja töö käis kasuka eest. Kapten andis mulle kerge, puust pannaga rootsi sae, sellega oli puude tükeldamine kohe lust ja rõõm. Pärast tuli Sjöström appi lõhkuma ja kella kaheks, kui proua meid lõunale kutsus, jõudsime tööga peaaegu vastale.

Ei tahtnud määrdunud riietes tuppa minna ja valetasin prouale, et mul endal võileib kaasas. Kuid see ei us-

kunud ja käskis ette näidata. Ei pääsenud ma ei alt ega pealt.

Kui kapteni kodu väljastpoolt oli nägus ja nett nagu pildiraamatus, siis seest see otse kiiskas puhtusest. Lihtsalt imelik oli olla. Küllap see tuli sellest, et tol ajal polnud ma veel kunagi elus näinud valgest kahhelkividest pliiti, pehmet linnamööblit ega korralikult kaetud söögilauda.

Kõigepealt viis proua mind vannituppa ja palus käed puhtaks pesta. Kui ma neid siis mütsivoodrisse kuivatama hakkasin, kukkus perenaine laginal naerma ja ulatas käteräti, mis oli nii valge, et ma seda õieti puudutada ei julgenud.

Sjöströmil oli kaks tütart — nii umbes kolme ja viieaastane. Säärased puhtad inglinäguudega olevused. Söögilauas ei tõuganud nad teineteist jalgadega, ei kiskunud juustest ega äianud lusikaga, nagu meil kodus õdedevendade vahel mõnikord juhtus. Istusid viisakalt just nagu vanadki ning pistsid suhu pisikesi kombekohaseid lõuatäisi.

Nihelesin toolinurgal ja ei teadnud, kui palju siin sünnis on süüa. Korralikku kõhutäit polnud ma juba mitu nädalat saanud, sest suvel kokkuhoitud kroonid kulusid meremeestekodus voodikoha peale. Söögiga oli, kuidas juhtus...

Proua vist märkas, et mu tagasihoidlikkus ja tühi kõht omavahel riisus olid, ning tõstis ise mu taldriku liha ja kartulit kuhjaga täis. Muidugi pidin nüüd olema ilusasti viisakas ja kõik pintslisse pistma.

Pärast sööki läks kipper elutuppa, heitis pikali diivanile, mille kohal seinal ilutses vaip kirjaga: «Mina ja mu kodakondsed tahame teenida Issandat.» Väikesed tüdrukud veetsid aega sellega, et hiilisid puhkava kipri juurde, tõmbasid käega üle isa lõua ja jooksid kilgates nurka: «Pappan har skägg!» Isal on habe! Proua vaatas seda köögiukse vahelt ja tema ilusad suured silmad naersid. Korraks tuli mulle meelde üks teine diivan, kus kapten Sjöströmist uni üpris kaugel oli, üks teine naine, kes mitte ainult silmadega ei naernud ja kellele lauldi «Hulkurit.»

Tõusin, tänasin ja tahtsin minekut teha, kuid proua pidas mind kinni oma küsimustega.

«Kuidas sind eesnime järgi kutsuda?»

«Karla,» vastasin.

«Karl pole vist veel kahtkümmetki vana?»

Tunnistasin, et olen alles kaheksateistkümnene.

«Herrgud!» Issand jumal! imestas proua. «Kas Karlil siis vanemaid polegi, et selles eas juba omapead kodust nii kaugele on tulnud?»

«On küll.»

«Kuidas nad lasksid? Või jooksis Karl salaja?»

«Neil oli hea meel, et üks suu laua ääres vähemaks jäi.»

«Stackars Karl!» Vaene Karl! haletses proua ja jäi korraks mõtlema. Ütles siis mehele: «Kallis, ega sul midagi selle vastu ole, kui Karl lõunati meil söömas käib?»

Enne kui mees vastata jõudis, hakkasin protesteerima: «Egas mul nii kirves ka veel taskus ole. Siia maani on jätkunud. Oleks siis veel, et mingi töö eest.»

«Just nimelt töö eest,» haaras kipper asjast kinni. «Mul maja all keldris saun, kuid siin on vesi pesemiseks liiga kõva ja kalk. Keldrisse tuleks valada tsemendist paak, kuhu võiks juhtida plekk-katuselt vihma-vee. Tahad, tule appi ja paneme juba homme tööle pihta?»

Sellise kauba vastu polnud mul midagi.

Nüüd sõitis seesamune proua meiega kaasa. Enne Itzehoe sadamasse jõudmist, just minu roolivahis, tuli kipper pooltekile ja saatis tüürimehe lootsitreppi valmis panema. Nelja silma alla jäänud, lausus Sjöström tasa ja nagu muuseas: «Olete seal ruhvis vist isegi nii targad, et nüüd igasugused õhtused tantsud ära jäävad. Saad aru?»

«Klaar nagu merevesi, kapten,» vastasin pilku kompassilt tõstmata.

«Sulle on asi küll selge, aga kuidas nemad seal kaldal? Võib-olla Marii... Tead, Karla, sul on nutti ja sa oskad saksa keelt. Võta kätte, seleta talle asi ära. See tüdruk pole loll, saab lõpuks aru, mis on laulatatud naine.»

«Sellepoolest võite täiesti rahulik olla, kapten,» võtsin ma kipri mure enda õlgadele.

Õhtul pärast sildumist tulid tütarlapsed tõesti laeval

vastu. Seekord mängutoosi lagedale ei toodud, madrused hoidusid ruhvi seinte varju. Kaile läksin ainult mina ja rääkisin tüdrukutele, miks seekord tantsust midagi välja ei tule. Neiud ohkasid ja läksid oma teed. Nende seas polnud aga Mariid. Teda pidin kail jalutades ootama kuni hämarikuni.

Kuuldes, kuidas lood on, langesid tüdruku silmad vett täis ja mul tuli kogu oma saksa keel käiku lasta, enne kui ta vähegi rahunes.

Saatsin siis õnnetu Marii igaks juhuks tema kodu-väravani. Laevale tagasi tulles oli juba pime. Vaevalt sai mu jalg tekki puudutada, kui ahtrist kostis kapteni-proua tasane ja pehme hää: «Võib-olla on Karl nii hea ja tuleb korraks siia?»

Muidugi läksin ma proua kutse peale pooltekile ega osanud kuidagi ära arvata, mis temal mulle ütelda või minult tahta võiks olla.

Proua istus rooliratta kõrvale pandud toolile. Jäin tema ette seisma.

«Kas Karl saab ise ka aru, et see tee hukatuse poole viib?» küsis proua karmilt. Sellist tooni kuulsin tema suust esimest korda.

«Kuidas nii?» kohmasin ma, taipamata, millist teed proua mõtleb.

«Jah, see võib tõesti nii olla, et Karl isegi ei mõista, kust langemine algab. Karlil pole ju siin ei ema ega isa, kes teda juhataksid ja õpetaksid. Seepärast ma tahtsingi Karli hoiatada.»

Selle peale ei osanud ma muud, kui tegin rumala näo pähe ja jäin ootama, mis edasi tuleb.

«Kas Karl tundis neid häbituid tüdrukuid, kes siin laeva juures käisid? Iseäranis seda viimast, keda Karl trepi otsas ootas ja kellega ta pärast linna poole jalutas?»

«Kuidas ütelda,» kogelesin ma. «Kõiki muidugi ei tundnud, aga selle viimase nimi on Marii...»

«Siis võib-olla Karl nüüd kuulab, mis ma talle ütlen: need on pahad ja häbematud naised. Karl on nägus ja meeldiv poiss, keda nad heameelega enda võrku meelitaksid. Aga Karl mõelgu selle peale, et ükskord läheb ta tagasi kodumaale, armub seal puhtasse tüdrukusse ja tahaks abielluda. Aga kuidas võib ta siis enam mõelda

pühale abieluvoodile, kui tema selle juba ette on ära rüvetanud? Õnneliku abielu üheks peamiseks eelduseks on armastus ja teineteise usaldus ning enne altari ette minekut peab Karl oma tulevasele laste emale tingimata kõik ära rääkima. Kas annab see puhas tütarlaps pärast niisuguste jõleduste teada saamist Karlile veel oma jah-sõna? Mõtles sellele, enne kui hilja ei ole! Hea, et mu reisist väsinud mees vara magama heitis ja seda ei näinud. Mu abikaasa on nendes küsimustes väga range. Ei suuda ette kujutada, mis ta siis teeks, kui teada saab, et üks tema laeva meeskonnast kõlvatute naistega läbi käib. Juba mu suu tõrgub rääkida niisugustest asjadest.»

Pidin töötama, et ma enam ühtki tüdrukut ei vaata, välja arvatud muidugi mu tulevane. Unustasin aga proualt küsimata, kes sellise naisepimeda Karla siis lõpuks ikkagi sinna pühasse abieluvoodisse lootsib, kui tal seda tüdrukute nägemise närvi enam ei ole.

Proua lubas siis seekord veel asja ainult oma teada jätta. «Nälgivaid meremehi on palju ja kust Karlgi nüüd vastu talve jälle uue töökoha saab?» hoolitses see hea inimehe vaese kurja ilma hooleks jäetud poisi eest.

Sama aasta detsembris laadisime Rootsis, Umeos metsalasti peale. Lossimiskohaks polnud seekord mitte mõni kaugel rand, vaid siinsamas Balti mere sadam Vismari. Lootsime kiiret ja kerget reisi.

Kuid juba Gotlandist peale sattusime kuradima raskesse lumetormi, mis kestis mitu ööd-päeva. Mootorikütus lõppes otsa, tuult ja lund jätkus. Pimesipäi ja käsikaudu laveeris «Norden» Läänemere rihvide ja saarterägas. Sjöströmi nägu muutus vanaks, karvaseks ja halliks.

Me saime kapteni murest aru küll. Tol ajal tähendas avarii kiprile kohakaotust ja temal oli mängus kogu elamine-olemine. Kas vanal ajal vähe oli juhtumeid, kus mõni nõrgemate närvidega laevajuht pärast oma aluse randaajamist või teisega kokkupõrget endale kuuli pähe laskis või ahjuresti kaela sidus ja üle parda hüppas.

Neljandal tormiöö juhtuski see, mis oleks võinud juhtumata olla. Pärast kella neljast vahivahetust riivas «Norden» kümnesõlmelise kiiruse juures põhja, tõusis, jooksis siis üle rihvi ja langes raginal kivide otsa. Hoog oli nii suur, et kogu taglas ühes mastidega üle parda lendas.

Meeskonnal otsest hukkumisohtu küll polnud, sest torm ja lained peksid laeva kogu aeg kõrgemale randa. Metsalast on ju hea laadung, ega sellega alus nii kergesti koost ära ei lagune.

Hommikuks läks ilm selgeks ja külmaks. Kaldalt tulnud kaatrid viisid meid maale. «Nordenist» ei olnud enam elulooma. Ka päästa polnud seal enam midagi. Põhi alt läinud, taglas tormiviidud, järel poolpehastunud pardad. Rügeni saarte riidaline rand jäigi vana laeva viimaseks puhkepaigaks.

Sõitsime Vismari, kus mereprotesti lõpetamiseni paar päeva peatusime. Elasime kohalikus meremeestemajas. Kaptenile ja tüürimeestele anti eraldi toad, meid paigutati ühte ruumi.

Pidasime nõu, kuhu keegi. Hamburgi, Rotterdami, Antverpenisse... Kui muud üle ei jää, siis kas või nii kauaks Belgia söekaevandusse, kuni kriisiaeg lõpeb ja meremehed enam hinda lähevad.

Viimasel öhtul tuli kipper meiega hüvasti jätma. Esimest korda märkasin tema mustas lakas valgeid niite.

Jätnud kõigiga kättpidi head aega, küsis ta:

«Õelge nüüd, poisid, kohe ausalt ja otsekoheselt, kui teist keegi juhtub olema leiva otsas ja mina tulen tema juurde kaltsus ja näljane, kas annaksite mulle siis kõhutäie?»

«Tule aga julgesti, kapten! Viimase leivakoorukese jagame sinuga, viimase viinasuutäie kallame pooleks,» lubasime.

Seda kuuldes lõi kipri surmväsinud silmi uuesti elusade.

Nii et polnud see Otto seal nii püha ja vigadeta mees ühti. Oli samasugune patune surelik nagu teisedki mehepojad. Pettis naisi ja avarii juhtus tema käes kah, lõpetas pootsman.

«Võib-olla rääkisime siiski üks ühest, teine teisest mehest,» haarasin ma kinni ölekõrrest. Et pootsmani vastuväitest pääseda, tegin toimeka näo pähe ja helistasin ilmajaama. Ega siis ametiruum ole lõpuks koht, kus erajuttu aetakse!

«KULD JA HÕBE»

«**U**skuge või mitte, aga ühel pika-reisi viljalaeval me rottidest lahti ei saanud,» rääkisin ma sulatõtt, kui kord lootsitoas jutt igasugu söödikute ja näriliste hävitamise peale läks.

«Kas siis tol ajal veel keemiat ei tuntud?» imestasid tüürimehed, kes kaatrit ootasid, et reidil seisvatele laevadele pääseda. Laevad olid tulnud, kes Indiast, kes Kuubast, sihtsadamaks Leningrad. Möödunud pakastalvel Seiskari ja Kroonlinna vahele tekkinud jäälagedikke ei olnud aprillipäike veel sulatada jõudnud ja laevadel tuli Tallinna reidil «ankrut leotada», kuni seal renn sisse lõhutakse. Nii oli neil lõunas pruuniks põlenud poistel aega küll ja nad seadsid end hea meelega mu juttu kuulama.

Ega mulgi kiiret olnud. Pidasin öist valvekorda. Varakevadise aja tõttu rannasõit seisis, tööd polnud palju. Säärasel puhul on jutuveeretamisega hea lahe aega hommikusse lükata.

Lootsitoa köetud ahju ääres oli soe ja hubane. Tõstekraanade kärin sin ei kostnud. Ainult mõni harv puk-

siirivile või kail manööverdava veduri huige meenutas, et sadamas ikkagi elu liikus.

«Ega see nii ammu — kolmekümnendate aastate alguses — olin juba täies jõus tekimees ja teenisin purjekal. See oli endine inglaste teeklipper, mis sõitis tol ajal Soome lipu all,» alustasin oma lugu. «Nagu arvatavasti kuulnud olete, pandi omaaja klipperpurjekate ehitamisel peamine rõhk kiirusele, sest Tseilonis oli vaja teelast sisse osta tingimata lehtede korjamise ajal, mil kaup kõige odavam, ning siis algas võidusõit Euroopasse. Teistest kõrgemat hinda ja muidugi ka suuremat tulu lõikasid need, kes esimestena kohale jõudsid.

Pärast seda, kui ookeanidele ilmusid auru- ja mootorlaevad, vajusid ulgumerede uhkuseks hüütud klipperpurjekad ajalukku. Algul jäeti nad lihtsalt kaide äärde roostetama, kus nende alastikistud raad ja poomid oma kunagisi purjeehteid leinasid. Hiljem lammutati vanarauaks.

Ühe säärase puhkusele lastud iluduse ostis 1925. aastal Mariehamni kuulus purjelaevade omanik Gustav Erikson. Laskis rooste maha taguda, korpuse üle värvida ning uued purjed peale õmmelda. Prahtis siis Austraalia—Inglismaa vahet vilja vedama. Sadade noorpõlve pisiseikade summana sattusin sellele purjekale täievolilise nooremadrusena ka mina. Mul oli õigus elada eespool masti, saada pisut palka, päevanormiks üle kaaltu käinud ports soolaliha ja peotäis herneid. Peale selle soome näkileiba kohe priipärast. See oli aga nii kuiv ja kivikõva, et purihambad löid süües sädemeid. Kohustusi laoti mulle seal kaela ärarääkimata hulk. Nende üleslugemiseks kuluks aega enam kui üks öö.

Kindlasti ei kuulunud mu ülesannete hulka kritiseerida omaniku vigu, mida too selle errulastud laeva ostmisel oli teinud, kuid need said varsti selgeks kogu laevaperele kaptenist kuni kokapoisini. Just selsamal laeval ei saanudki me lahti rottidest.

Teate isegi, et neist pealemunsterdamata kaasasõitjatest võib vabaneda ainult siis, kui kõik laadruumid tühjad on ning need ühekorraga gaasi alla panna. Sellist hetke klipperil olla ei saanud, sest siis oleks purjekas ümber läinud. Sel süstkitsal laeval oli sadamas lugu nii, et üks luuk lossis, teine laadis.

Laevarott on tark ja kaval, mitte säärane loll nagu sadamalaos oma. Mis maal viga — käid ja võtad igal ööl viljasalvest oma kõhutäie, päeval leiad kusagilt tilga vett ning jood janu täis. Sõnaga — väikekodanlase oleskelmine. Aga te kuulake, kui suure vaeva ja nuputamisega mererott endal elu sees peab hoidma.

Võta kas või selsamal taevatuule abil liikuval Austraalia ja Inglismaa vahelisel viljavedajal. Kõigest kolmneli kuud aastas olid laadruumid vilja all, ülejäänud aja pidid rotid tallele pandud varudest ära elama või laevalt põgenema. Ent kuhu sa, hing, kodust ikka jooksed? Tuleviku teadmatus ja tundmatu ümbrus on nii inimesele kui ka rotile vastumeelt.

Meie purjekal elas rott peamiselt laevaruumi laudpõranda all. Viljalastis laeva purjetamise ajal näris ta ligemale kolme tolli paksusesse põrandaplanku augu, et toiduni pääseda. Kui vili muidu alla ei voolanud, ajas oma saba avast läbi ja sellega oherdivända moodi keerutades varistas endale mitme kuu tagavara, mille kaarevinklite, flooride ja stringerite vahele ära peitis.

Ent olgu rott nii kaval ja ettenägelik kui tahes, inimest ta ikka üle ei trumpa. Kord otsustas meie kapten nende vastu koguni kahekordseid sanktsioone tarvitada: nimelt sõjalisi ja majanduslikke. Esiteks rabada mürkgaasiga ja neid, kes selle käest imekombel peaksid pääsema, võtta näljaga.

Laadluuke oli meil neli. Viljalastiga Londoni jõudnud, lossisime algul kaks neist tühjaks. Ruumipõrand oli rotiauke täis. Kangutasime mõned põrandalauad lahti. Rotid märkasid, et midagi on teoksil, ja paljudel neist õnnestus põgeneda kuhu keegi. Lasksime ruumid väävligaasi täis. Seejärel võtsime ruumipõranda täielikult üles, kõrvaldasime laibad ning pühkisime kokku viimase kui viljatera. Ehtasime uhiuued põrandad ja laadisime sinna peale liivaballasti, kuna meil ei õnnestunud Inglismaalt Austraaliasse lasti saada. Nii tegime järjekorras kõikide ruumidega.

Ainus viga oli muidugi, et järjekorras, kuid midagi muud välja mõtelda ei osatud, sest asi seisis laeva püsti-seismises.

Kogu selle aega, kulu ja vaeva võtnud töö järel nagistasid rotid ikkagi pisitasa ruumipõrandate vahel edasi,

kuid nüüd pidi neid olema siiski palju vähem ja järelejäänuil polnud enam toitu. Nälgiv rott aga ei jää oma surma ootama, vaid põgeneb ükskõik kuhu, paanikasse sattudes kas või üle parda merre. Sääraste heade lootustega andsime Londonis otsad lahti ja alustasime uut reisi Austraaliasse.

Oli kevadine aeg ja ilmad silitasid pärikarva. Öösiti peeti laadluukide katetel nukad lahti, valve juures. Sägeli pistiski mõni kõhutühjast kokkukuivanud rotivari oma terava nina presendiserva vahelt välja, püüdes minna otsima paremat äraelamist. Kui säärast riskijat kohe ei õnnestunud maha lüüa, algas klaperjaht, milleks mõnikord koguni vabavaht koist välja kamandati. Igal juhul õnnestus harvadel neist uljaspeadest pöörduda tagasi ruumipõranda alla kuulutama oma õnnetusekaaslastele tekil valitsevast omavolist ja terrorist.

Ent pärast paarinädalalist merel loksumist algasid meie viljaklipperil ebaloomulikud nähtused.

Lasksime lõunakursiga piki Aafrika randa. Võisime olla Las Palmase kõrgusel või vähe lõuna pool, kui vaikselt kätte sattusime. Meri vajus siledaks ja raskeks nagu sula hõbe.

Õise vahikorra ajal pandi mind kõige ahtripoolsemat luuki valvama. Selles ruumis oli nagina järgi otsustades rotte kõige enam. Millegipärast uskus kapten, et sealt väljuvad nad ühel hetkel kõik korraga ja ründavad siis proviandikappe ning kajuteid. Ettevalmistustööd rottide vastuvõtuks olid tehtud: eluruumide ukSED ja illuminaatorid suletud, luuad ja harjad valmis pandud.

Tõtt ütelda, minul laevajuhi ettevõttesse suurt usku polnud. Küllap need kavalad loomakesed oskavad öiseid varje ära kasutades vahimehest mööda hiilida, kui tahavad, mõtlesin, ning ei võtnud oma valvekorda kuigi tõsiselt. Tuul puhkas, meri magas, ka mina tukastasin.

Ja siis ma kuulsin. Vaikselt-vaikselt, kuid täiesti selgelt kandusid minuni tasased helid. Algul nagu ei sarnanenud need hääled ühelegi neist, mida ma seni mere ja taeva vahel olin kuulnud. Hetke pärast lõin kahtlema: heli oli pisut-pisut sedamoodi, nagu viliseks väga vali tuul kõige peenemates plaguliinides. Praegu oli aga ilm plekkvaikne... Ent korraga tundus mulle, justkui moodustuks nendest helidest valsiviis «Gold und Sil-

ber». Seda plaati keerutati tol ajal igas sadamakõrtsis, mängiti kabareedes, vilistas jalgrattal kihutav kaupmehe jooksupoiss.

Või oli see kõrvapete? Sest juba lapsena, nii kaugele kui mälestus küünib, võisin ma ükskõik millisest helisegust teha täiesti meelevaldselt hoopis midagi muud. Vanaisa vankril mõrdu mere äärde viies laulsid rattad: «Küll on koorem raske, raske! Rat-tat-tat, rat-tat-taa!» Kui aga tahtsin, logisesid assid rummudes hoopis teist keelt: «Mis on vankril viga sõita, ees käib kõrb ja taga krants.» Soojal suvepäeval läksin randa, võtsin püksid jalast ja sumasin ankrus seisva paadini. Ronisin sisse, istusin paadi ninasse, selg vastu täävi. Tihe pinnavirve pladises vastu parrast ja jutustas mulle pikki lugusid. Kohe inimkeeli. Sõnad olid imeselged ja arusaadavad. Kõige sagedamini rääkis lainelokse, kuidas ta vanasti, enne minu sündimist, oli kõrge, püstipäine ja tugev. Võtta ulgumere suur alus oma õlale ning kanda kuhu tahes oli talle mänguasi. Pärast aga jäi vanaks, väsis hulkumast, tuli siia randa puhkama ja jättis ookeanid nooremate jaoks. See oli küll pisut vanaisa jutu moodi, aga vaar oli ju ometi kodus, sidus tapuaias humalavääti-sid. Tema hää ei saanud sinna kosta.

Kõige põnevam oli aga istuda valju meretuule ajal rändrahu otsa just vee ja murumätaste piirile. Sinna, kus lainemurrud mürinal kaldale veerevad. Küll seal oli helisid! Ülal kõrgustes kohises tuul, torm ulgus iga lautrikivi ümber erimoodi, vilistas kaldaletõmmatud kalapaatide köiestikus. Vesi kobrutas ja kees. Vahuvad laineladvad algul röökisid ja möirgasid, mürtsusid vastu kaugele vette eksinud kivimürakaid, lartsasid kõrgele üles ning langesid robinal tagasi. Lähemale randa jõudes taltusid, jooksid pladinal rannakruusa. Mõni tuulehoost tagaaetud lainelook laskus hoopis madalaks, roomas sahinal murumätasteni, kus vihast sihisedes maha suri. Kaldal kasvava metsapiiri kohal kirusid nälgased kajakad tormist merd, kiivitajad kaeblesid ja vehkisid edasi-tagasi lennata. Ainult pisike tüll oli muretu ja rõõmus. Keksis kivide vahel ning mõnikord kostis tema lustakas «tüll-lütt! tüll-lütt!» üle kõige.

Säärasest rikkast helidegammast võisin valida mida iganes tahtsin. Neist sai oreli saatel müriseva kiriku-

koraali, või kui soovisid, siis ka kõige ropuma Joodik-Jürna külavahelaulu. Sealt võis kuulda juba ununema kippuvat ema äiu-äiut ning meremehest onu Kustase jorisetud merevärssse:

Laev see lendas kõrges purjes,
tüürman täis ja kapten purjus.
Laev sai Liverpooli linna,
mõtlesin siis maale minna ...
Tegin pisut jänki moodi:
särgiväel ma läksin poodi,
ostsin endal' püksid, lipsu,
liikudeks veel viinatipsu.

Enam onu Kustas ei mäletanud, kuid torm ja vesi laulsid edasi. Tekkisid sõnad, viis, rütm ja riim. Laul sai mitusada salmi pikk. Kuidas onu linnas käis ja mis ta seal Liverpoolis kõik ära tegi ja nägi.

Kuulates nüüd öise mere vaikuses tasast valssi «Gold und Silber», arvasin, et tegemist on ettekujutusega, et tõeliselt kujutavad helid endast hoopis midagi muud.

Püüdsin helidest teist viisi kujundada, näiteks «Mustlaseks ma olen sündinud». Ei saanud. Kangekaelselt püsis mu kõrvus edasi seesama valsilugu. Viivuks katkes ja siis kuulsin taas. Puhu aega kostis see nagu naise kõrge sopran, siis peene vilena. Võisin seda kujutada ka flöödina, viiulina või kajaka kauge häälotsusena. Heli andis end üle viia, kuid viis mitte.

Võimatu oli ka hääle suunda määratleda. Kujutledes, et heliallikas asub masti otsas, kuulduski see sealt. Niisamasuguse eduga tulid valsirütmid merekaugusest või koguni laevaruumi sügavusest. Need virvendasid õhus, neid oli kõikjal.

Korraga käis laisk tuuleõhk üle vee. Plokkide ja kõite krudin ehmatas valsiviisi minema.

Päeva paar puhus paras briis, siis tuli jällegi tuuleta õö. Ja taas kuulsin ma valsiviisi. Nüüd arvasin, et süüdi on merevaikus, mis mitmesuguste helidega harjunud kõrva kummituslugusid paneb looma. Ent see polnud nii. Minnes laadluugi juurest ära vööri või ahtrisse, viis lakkas. Tähendab, et helid olid olemas.

Mul oli koinaaber, hea sõber. Niisamasugune noor poiss nagu ma isegi, samuti eestlane. Temale usaldas

kuuldust rääkida. Viisin ta öösel kõige ahtripoolsema luugi juurde. Ka tema kuulis.

Ebausklikud polnud me kumbki, ent siin oli tõesti midagi, mis üle meele ja mõistuse käis. Võib-olla mängib laeval keegi? Aga meil polnud ju kogu purjekal mingit muusikariista peale puusepa paigutatud lõõtsaga bajaani. Kapteni raadio oli juba teisel päeval pärast Londonist väljasõitu tummaks jäänud. Sädetelegraafi meil ei olnud. Kontrollisime ka vanemtüürimehe grammofoni. Läbi laeluugi klaasi võis igamees näha, et see seisis tal riiulil kaitseresti taga, kaas kinni.

Siis aga tegi taas tuult ning laeva ja lainete omavahe-line jutt summutas kõik muu. Merel kuuldud ebamäärane valsilugu jäi küll kuulmisemällu, kuid mõte ja mõistus juba kahtlesid — kurat teab! Järsku oli siiski ainult kuulmenahkade kummitus? Ent kuulis ju seda ometi kaks paari kõrvu ... Telepaatia? Mõtete ülekanne, mis helideks muutus? Kas vähe on olnud juhuseid, kus kaks inimest ühel ja selsamal ajal üht ja sama unenägu näevad. Ka ilmsi on mitu inimest korraga näinud asju, mida aga tõeliselt pole olnudki. Ei osanud midagi arvata.

Ent see segane asi selgus juba paari päeva pärast.

Oli kella nelja ja kaheksa vaheline vahikord. Mina seisin roolivahis. Lage meri, kõik purjed vedasid, tuul andis joosta. Tüürimees jalutas kajutilael ja ümises igavuse ning une peletamiseks laulda. Niisugused mere-ööd ei jää harilikult millegagi meelde, sest nad on selleks liiga juhtumistevaesed ja tavalised. Ent see valvekord ei jäänud tavaliseks.

Minu roolitund sai täis. Tõstsin juba käe, et kella-löökidega järgmist vahetust ratta juurde kutsuda, kui üle poolteki tuikus ahtrisse mees, kes polnud meie laeva-perest.

Mees oli pikk ja lahja. Tema sügavad silmakoopad mustasid nagu kooljal. Nägu ja käed olid verekreimudega kaetud, seljas määrdunud meremehetunked. Koidu-valgel näis ta enam tont kui inimene.

Peaaegu samal ajal märkas teda ka tüürimees, kes otsekohe taipas, et tegu on loata reisijaga, s. o. Londonist pealeroninud jänese-ga.

«Kus, kurat, sa siia maani peidus olid?» käratas vahi-tüürimees, enne kui põgenik oma suu lahti jõudis teha.

«Neljandas ruumis,» pomises võõras samuti rootsi keeli ja vajus tekile hunnikusse. Madrused jooksid kokku, ka kapten kutsuti välja.

Selgus, et mees polnud kaotanud meelemärkust, vaid teda murdis jalust maha uni. Kandsime ta ruhvi, kus ta ühtejärke rohkem kui ööpäeva magas. Ärgates rääkis oma loo.

Jänes oli Soome rootslane, erialalt motorist ja kargas Londonis oma laevalt ära, et Austraaliasse pääseda. Viisat ega piletiraha tal polnud. Tegi dokitöölistele, kes meie laadruumide põrandaid paika panid, peataie ja need valmistasid talle vastutasuks neljandasse ruumi lauavirna alla vastu värskevee tanki peidukoha. Sinna siis meie põgenik, ühel päeval end redutaski. Dokitööliste seltsis laskus ruumi, kaasas viis asja: kohvritäis konserve, kuivikukott, rauapuur, taskulamp ja viiul.

Jänes puuris läbi tankiseina pisikese augu ja tegi puust korgi ette. Joogivett võis nüüd võtta omatahtsi. Viiul oli selleks, et aeg igavaks ei läheks. Jooksik oli laevamees ja arvas õieti, et säärase mänguriista tasased poognatõmbed läbi suletud laadluugi üles tekile ei tohiks kosta. Avatud presendinukka ta arvesse võtta ei osanud.

Kõik oli temal hästi plaanitud. Isegi loomulike hädade jaoks olid kaasas õhukesed tselloloidpaberist kotikesed. Kuid rotid oli ta mängust välja jätnud. Need hakkasid ründama tema kuivikukotti. Kartsid ainult kaht asja — valgust ja viiulit. (Küllap viiulit seepärast, et selle heli on pisut kassi näugumise moodi, arvasid meie irvhambad pärast.)

Taskulambi patareid põlesid varsti läbi. Nüüd oli peidukoht pime. Jäi järele ainult viiul. Automaatselt valisid sõrmed kõige tuttavama loo — «Gold und Silber». Mängis, kuni uni mehe maha murdis. Ent niipea kui viiul vaikis, olid rotid kuivikukoti kallal. Näljased loomad puresid koguni ta käsi, söötsid hammastega näkku. Lõpuks oli mees omadega läbi ja tuli välja.

Mäletan veel, et tema nimi oli Ragner Matson ja kui ta juba surnud ei ole, siis...»

«Mis sellest mehest isamaareeturi tegi ja miks ta just Austraaliasse tahtis põgeneda?» küsis keegi tüürimeestest, kui ma oma jutuga lõpule olin jõudnud.

«Polnud ta mingi reetur, lihtsalt läks paremaid töötingimusi ja selgemat leiba otsima,» vastasin, nagu asi tegelikult oligi.

«Jäi ta sinna?»

«Ei, tagasi tõime. Mehe maalejätmine tähendas tol ajal kaptenile sada naela trahvi.»

«Gold und Silber! Küll see elu võis ikka vanasti romantiline olla!» õhkas teine vaimustatult.

«Näljaroti romantika!» lõi kolmas käega.

START JA FINIS

Minu töölaua ees seisis väga vana mees. Tema tuhkhall nägu oli puhtaks aetud, verekriimud kõnelesid, et habemenuga olid hoidnud ta omaenda värisevad käed. Rauga juuksed aga rippusid vanusevalgete salkudena üle kõrvade, langesid räästana kortsunud pintsakukraele. Mehe püksid olid põlvekohtadest välja veninud, nende alumised otsad kadusid kirsade tolmunud säärtesse.

«Kuulsin, et teil on vaja kaldamadrust.» Tema peen raugahääl värises, sõnad kukkusid suust nagu roostetanud rauatükid, kalgilt ja vaheaegadega.

Viitasin toolile. «Eks istuge!»

Mees kõverdas põlvi ja langes järsu nõksuga toolile.

«Olete enne ka veega tegemist teinud?» küsisin.

«Merd olen sõitnud üle viiekümne aasta,» võttis mees jutuks hoogu ja asetas oma konksus sõrmedega vabiseva käe lauanurgale.

«Mu esimene laev «Fortuna» oli Venemaa kaubahärra Demidovi oma. Võib-olla oled kuulnud? Seesama Demidov asutas «Jaroslavski Demidovski Juriditsjeski Litsei»

nimelise kooli. Pärast ostis ta endale Itaalias miljonite eest krahv Demidov San-Donata nime. Küll sa peaks teadma. Demidovil oli ka kolm purjelaeva. Vedasid Murmanskist Peterburisse tursakala. Neid kalu läks seal Neeva kaldal paastu ajal rohkem tarvis, kui tuua jõuti.

Neil laevadel teenisid kaptenitena Hiiumaalt pärit mehed: kolm venda — Aleksander, Robert ja Kaarel Kongo. Ma olin üksteist aastat vana, kui isa mind Roberti laeva messpoisiks andis.

Ükskord tulime kalalastiga Murmanskist ja saime Norra rannas vastast tuult. Kapten võttis lootsi peale ja läks fjordi sisse. Pani laeva ankru peale. Seal oli teisi Vene purjekaid ka ja nende kiprid sõitsid paatidega meile külla. Kästi siis mind head ja paremat lauale tuua — viinad, juustud ja mis seal kõik oli.

Esmalt aeti lauas tõsist juttu, aga pärast ikka rohkem naistest ja muust-hullemast. Kaptenikajut oli kohe laest saadik naerukära täis.

Ega mina tol ajal veel vanemate meeste jutust õiget aru-otsa kätte saanud, aga pärast seda, kui üks vene kapten mind poole klaasi viina sundis ära jooma, hakkas nende lust ka mulle külge. Iga kord kui nemad naersid, lagistasin ka mina täiest kõrist kaasa.

Kui siis teised kiprimed ära olid sõudnud, pani meie kapten mind nurka seisma ja ütles väga tõsiselt:

«Pea meeles igavesest ajast igavesti, et kui kapten ja tema külalised lauas lõbu ja lusti peavad või ükskõik mis asjast räägivad, pead sina olema tumm nagu tursk, aga mitte oma suumulku kõrvust saati laiaks venitama ja naerukajaka häält tegema. Isegi käima pead kajutis nii, et keegi sind ei näe ega kuule. Et kogu see tarkus sul edaspidi ära ei ununeks, mine küsi pootsmanilt kahe jala pikkune ja tollijämedune liinijupp ning kirjutame selle õpetuse sulle ilusasti taguotsa peale üles.»

Tegin, mis kapten käskis. Lasksin püksid alla ja sain mõned tublid sirakad vastu paljakskooritud kohta. Kipri õpetus mahtus parajasti kolme rea peale ära. Ei ulatunud küll vaatama, mis vana sinna kirjutas, ja kui oleksingi katsunud peeglist kiigata, poleks ma ikkagi targa maks saanud, sest lugeda ma veel tol ajal ei osanud. Peaasi oli muidugi see, et kõik ilusasti meelde jäi.

Pärast võttis Kongo logiraamatu, kirjutas karistuse sisse ning laskis mul risti alla teha. See näitas, et ihu-nuhtlus anti ametlikult ja et hoope polnud enam kui kolm, mis tolleaegse seadusega lubatud oli.

Aga üks teine kord...

«Nii et teie tahaksite kaldamadruse kohta,» segasin vahele. «Kas teile siis pensioni ei anta?»

«Miks ei anta, antakse küll! Seepärast nüüd, aga... Vaata, vanamoor suri maha ja lapsed on ka kus keegi... Nendel omad mured ja... Mul kodus neli külma seina... Siin nagu enam inimeste seas. Ega ma tööd karda, seda eluaeg tehtud.»

Pikk juht oli vanamehe hingeldama võtnud. Tema käed hakkasid veelgi enam võbisema. Lahjal näol tõmblesid lihased. Tuhmid silmad, mille all tursunud veekotid, ootasid vastust.

Mu peast käis läbi tuhat mõtet, kuid mul polnud südant ühtki neist välja ütelda.

«Hea küll, minge siis kaadritesse ja vormistage ära, ma helistan siit ette,» laususin lõpuks.

«Supr tänu!» rõõmustas vanamees.

«Aga kuidas te omast tervisest tunnete, meil siin...» tahtsin meest kursist kõrvale viia.

«Oh, jõudu on mul veel küll, mis see kaipealne töö siis ära ei ole!» kuraasitas vana ja ajas end põlvede naksudes vaevaga püsti.

Kui kohaküsija oma lühikesel raugasammul uksest välja oli läinud, võtsin telefoni. Küsisin kaadriosakonna inspektorit.

«Teie juurde tuleb praegu üks mees end vormistama kaldamadruseks. Ärge talle jumala pärast ütlege, et ta liiga vana on! Aga teate, saatke ta arstikomisjoni. Las nemad seal seletavad.»

«Kõik on selge,» vastas noor ja reibas naisehää. Järsu naksuga lõppes side.

«Mis te vanamehest jooksutate!» mõistis sadama ülevaataja, kes sealsamas kõrvallaua ääres istus, mu teguviisi hukka.

«Aga kuidas teie minu asemel oleksite talitanud?» vastasin vihaselt ja, ukse selja taga prõmmides kinni virutanud, läksin värske õhu kätte pead tuulutama.

JAAK, KURAT, JALAD PÕHJAS

Kord eksis lootsituppa lehemees ja palus jutustada mõnest ohtlikust reisist. Ja siis meenus mulle too ammune lumetorm Balti merel.

Vanemad inimesed mäletavad ja ka nooremad on kindlasti kuulnud 1939/40. aasta erakordselt karmist talvest. Too talv pole ainult kuulus oma pakaste, vaid ka sündmuste poolest. Oli Teise maailmasõja esimene talv. Läänes heideldi Maginot' liini pärast, idas käisid lahingud Karjala kannasel.

Sõitsin noil rahutuil päevil aurikul «Vohi». See oli vana laevalogu, mille iga ületas minu tolleaegsete aastate arvu kolmekordselt. Roostesöödud pardaplaadid paberõhukesed, paraadkäik vaevalt seitse sõlme. Kuid sel laeval oli ka üks hea omadus, mis kõik ta pahed kümnekordselt üles kaalus. Tema kõrval ujus õnn. Millega muidu seletada, et selsamal ajal, mil sajad laevad fašistide allveepaatide poolt põhja lasti, miinide otsa sattusid või paremal juhul kaaperdati, meie oma roostekastiga kümned liitlastele määratud vineerilastid üle Lääne- ja Põhjamere viisime, et vanal «Vohil» kogu selle aja jooksul ainsatki kuulikriimu parrastele ei tek-

kinud ega meeskonnal ükski juuksekarv sõjatules kõrbenud pole. Jah, sõjatules mitte, küll aga leidsin ma sel talvel enda peast esimesed pikaldases närvitules tuhkhalliks tõmbunud karvad.

«Vohi» oli meresõidumaduste poolest armetu laev. Ent võib olla, et just see teda sagedasti päästiski. Kui me laadisime Tallinnas lennukivineeri Inglismaale või mõne neutraalse riigi sadamasse, kust see nagunii liitlaste sõjatehastesse saadeti, pidas fašistide luure meil silma peal. Tol ajal töötas meil veel niihästi Saksa konsulaat kui ka saatkond.

Mäletan, kuidas kord kail jalutav härrasmees mind kinni pidas ja võõrapäraselt murtud eesti keeles ütles: «Mina täie asemel nii palju ei riskeerima. Mäie kunagi «Vohi» merel kinni püüdma ja siis täie saama see kuul. Kui aga soovite, tulema kaasa ja leppima kokku. Mäile ja täile kasulik.» Ütlesin talle: «Auf wiedersehn!» ja läksin oma teed.

Meie väljasõiduajad ja sihtsadamad võisid ju Saksa vahilaevadele teada olla, kuid sõidutee oli mu enda valida. Ka sellest, et «Vohi» vastutuules sageli ühe ja selle sama koha peal rammis, et ta maanukkade taga vahel päevade kaupa ükskord ilusat, teinekord paha ilma ootas, polnud neil samuti aimu. Seetõttu võis juhtuda, et hävitaja meid hoopis seal varitses, kuhu me alles mitme päeva pärast jõudsime või kustkaudu me ei kavatse nudki sõita.

Suureks abiks oli meile «Vohi» väike süvis. Irbenit läbides hoidsime kaetud tuledega aluse nii ranna lähedale, et lätlaste koerte haukumine kätte kostis. Keset väina säras kuuvalgel varitseva valvelaeva hall poord, samuti ühegi tuleta pardal, meie aga sulasime kokku mustava kaldaga. Õnneks polnud tol ajal kellelgi veel riistapuud, mida me tänapäeval raadiolokaatoriks kutsume.

Niipalju ajast, laevast ja selle lastidest. Nüüd veel paar sõna «Vohi» tüürimehest.

Tüürimees Käomets ei olnud kaugeltki enam noor mees, käsil juba kuues kümme. Reipust ja energiat aga jätkus tal enam kui mõnel sellisel, kes talle aastate poolest pojaks oleks kõlvanud. Kas ta oma teotahte igakord õigesse kohta oskas rihtida, see on juba teine jutt.

Ta oli Peipsi äärest pärit. Juhtus, et tuli keset Põhjamerd sillale, pani käe silmadele varjuks ja vaatas sumedat silmapiiri. «Ah, see varajane järveudu, päeva poole läheb selgemaks.»

Enda jutu järgi olnud ta kuni neljakümne viienda eluaastani Peipsi kalur, siis tekkinud tahtmine merele minna. Teenistus suurem. Oma elu kõige tõhusamaks saavutuseks pidas ta astronoomia eksamit Kuressaare merekoolis, kus ta komisjoni eriloal oli laeva koha arvutamise ülesannet ligi kümme tundi lahendanud. Teised lõpetajad saanud hakkama umbes viis korda lühema ajaga. Keegi pistnud talle pihku spikri logaritmid sumмага, millest olenenud õige vastus. Kuid Käomets, alusta kust otsast tahes, säärast arvu kätte ei saa. Viimaks ei aidanud muu, kui lükanud tabelid kõrvale ja kombineerinud omast peast logaritmid, mis niisamaguse summa välja andnud. Edasi olnud lihtne. Ootamisest tüdinenud komisjon iga numbrit nuhkima ei hakanud, vaadanud ainult vastust ja andnudki talle tüürimehe paberid kätte.

Käomets oli ihnus. Ja seda mitte olude sunnil, vaid mammona kogumine oli tal muutunud otse haiguseks. Tema varrukad ja püksiotsad olid sakilised nagu Skandinaavia poolsaare kaldajoon. Käometsa ainus kandmis- kõlvuline rõivastuse oli tärniga tüürimehemüts, mille ta merekooli lõpetamise puhul oli ostnud ja veel polnud jõudnud näruks kanda. Vabal ajal korjas Käomets tühje pudeleid, lammutas minemaheidatud konservikarpe plekiks, tagus õigeks kõveraid naelu. Kiskus trossiotstest tõrvatakk. Tema kajutis võis leida vana rauakolu, kellarattaid ning muud rämps, mida ta lootis sobival hetkel rahaks teha.

Olime Göteborgis oma vineerilasti Norra lippu kandvale ookeanilaevale Kalkutasse viimiseks üle andnud ning tagasiteel Kopenhaagenist Inglise päritoluga automootorid ja Taani võitunnilauad peale võtnud. Sihtsadamaks Tallinn. Ka säärase lastiga tuli fašiste karta, sest kõik Saksamaaga sõdivatest riikidest pärinev kaup kuulus konfiskeerimisele. Peale selle kaaperdati laev, meeskond interneeriti. Kaptenit aga koheldi kui vahetatud sõjakonterbandi veol. Nii oli välja kuulutatud. Seepärast sõitsime kohe pärast Taani pealinnast väl-

jumist põiki üle Öresundi ning hoidsime Rootsi territoriaalvetesse. Tuli siingi silmad lahti hoida, sest sageli põikasid Saksa vahilaevad ka Rootsi randa ja enne kui pikaldase toimega kuninglikud valvekaatrid jaole jõudsid, olid nad oma saagiga läinud.

Rootsi kaldajoonega kõik kõverused kaasa teinud, jõudsimme Ölandi, sealt uduse ilmaga neljakümne miiline hüpe Gotlandi ning jälle hea tükk maad neutraalse riigi territoriaalvett. Aga siis hakkas talv, mis Skandinaavia poolsaare lõunatipus ainult ajuti oli end tunda andnud, tõsiselt hambaid näitama. Jaanuarikuu raevukad kirde-tuuled tõid mandrite pakase ka merele. Kaksikümmend miinuskraadi panid vee aurama, nagu oleks kogu meri üks tohutu katel, millele külm tule alla on teinud. Sõitsime paksus udus, käsikaudu ja pimedast peast.

Jäine tuul kargas küüntega näkku, torkis silmad hel-laks. Ehkki säärast pakasehingust ükski kampsun ega kasukas ihust eemale ei jaksanud hoida, polnud see pahe ilma heata. Kõrvetav-külmas aurumõllus, kus sillalt laeva võõrgi kätte ei paistnud, ei näinud ka fašist oma ninaotsast kaugemale.

Ent pooles Gotlandis vee auramine korraga kadus ja udu jäi kiiluvee kohale rippuma nagu hall müür. Ees aga oli mere suurel katlal nii kaugele kui silm võttis valendav jääkaas peal. Selle valge mõrtsuka meelevalda ei tohtinud me endid mingil juhul anda, sest siis oleks «Vohi» veel ainult rooste varal vett pidav korpus koost ära lagunened ja lõpp vana laeva seilamisel ning seiklustel.

Läksin kajutisse ja lugesin laadungi veolepingu veel kord tähelepanelikult läbi. Leidsin punkti, mis kõneles, et kui jääolude tõttu lasti sihtkohta toimetamine osutub võimatuks, on kapten kohustatud selle viima kõige lähemasse jäävabasse sadamasse.

Oli tõenäoline, et kõige lähem jääst vaba sadam on Liepaja või siis Ventspils. Tuli pääseda Läti randa.

Keerasime laeval otsa ümber ja sukeldusime uuesti veeauru. Kursi võtsime Gotlandi saarest poolpõiki merele, otse itta.

Järgmisel hommikul andis külm veidi järele, silmapiir selguis. Ent selgus ka üks üpris kurb lugu: Läti rannas oli enam kui kahekümne miili laiune jäävall

ning meie seal oma «Vohiga» fašistide lennukitele ja vahilaevadele nähtav nagu kärbes peeglil. Edasi ei saa, selja taga sadakond miili lagedat vett. Olin meie olukorra pärast päris mures, sest valida oli kaks võimalust: jää külmas kaisutuses hukkuda või sattuda esimese Saksa patrull-laeva kätte. Surm siin, surm seal.

Unustasin aga hoopis, et «Vohi» kõrval ujus õnn, mis ohu puhul saatuse rooliratta enda kätte võttis. Fortuna heitis tuule põhjast itta, kutsus välja pilved ja hakkas lund alla pihustama. Silmapiir kadus taevast langevate räistsakate taha, jääväljad muutusid rahutuiks, pragunesid ja hakkasid rannast merele triivima. Toppasin masinad ning lasksin end kaasa kanda.

Lootsin, et kaldast kaugemal lõhuvad lained jää algul üksikuteks pankadeks, pärast segavad supiks ja Läti ranna sadamasuud saavad vabaks.

Keset neid kauneid lootusi püüdis mu patareivastu-võtja Stokholmist ilmaste, mis kõneles lumesajust ja saabuvast idatormist, mis õhtuks võib tõusta orkaani tugevuseni.

Mu pisut enneaegsed unistused lendasid ühes algavate rajuiilidega oma teed. Tõsi küll, jää triivis rannast välja, meri tegi sellega oma töö, kuid nüüd oli ka «Vohi» kaldast nii kaugel läänes, et nõrgal laeval vastu tormi ja lainet enam mingit võimalust polnud Liepajat kätte saada.

Algul lootsin veel, et Stokholmi ilmaprohvetid üle soolasid. Ent varsti selgus, et Rootsi sünoptikud polnud seekord kriipsugi tõest kõrvale löönud. Torm tõusis, võttis hoogu ja kõvenes. Juba keskpäevaks oli säärane rөөk lahti, et vaesel «Vohil» ei aidanud muu, kui pööra tormile paljas achter ja põgene. Lained kerkisid nii kõrgeks, et kui laev neile kas või poolpõiki ette lasta, purustavad nad reelingud ja uhuvad tekile ehitatud kajutid ühes inimestega merre. Tahes-tahtmata tuli lasta alla tormi ja lainet. Kurssi võisin valida ainult kraadi kaksikümmend paremale või vasakule. Et laev rooli kuulaks, oli vaja täiskäiku. Kõik muu oli tormi teha.

Jah, kõik muu oli tormi teha, kuid torm on paha pere-mehe ja orkaan veel julmem isand. Õhtuks, mil rootslaste hoiatuse kohaselt ulgumerede hirmuvalitseja ise lagedale pidi tulema, ootasime ka Skandinaavia pool-

saare idaranda. Ja see kallas pole niisugune sõbralik ja murumättaline nagu meie oma. Ei, seal tõuseb mastidest kõrgem püstloodis kaljusein otse merest, kus ootab saja meetri sügavune haud. Säärastel lainepõrakatel tarvitseb vaid korda kaks virutada ja «Vohi»-sugusest laevast on merepõhjas vaid hunnik vanaranda.

Seisime tüürimehega sillal. Torm rõhus vastu selga nii tugevasti nagu sajakilone kott. Lained püüdsid laeva kinni, proovisid ahtrit endi alla matta, kuid «Vohi» puup oli kõrge ja ümar. Vood murdusid pooleks ning tormasid tuisates aurikust mööda. Ainult mõnel üksikul õnnestus oma latv tekile heita. Polnud siin algul häda midagi, kuid häda oli alles ees ja missugune veel!

Võtsin Käometsal varrukast kinni ja viisin ta kaardikajutisse. Sillal mees meest ei kuulnud, sest torm viis hääle. Kuid siin oli vaikne ja illuminaatori taga mõirgavast rajust jaksas üle rääkida.

«Kus me sinu arvates oleme?» küsisin.

«Umbes siin,» vastas tüürimees ja pani oma jämeda pöidla merekaardile, kuhugi Rootsi ja Läti ranna poolvahesse. Tema sõrmeotsa alla mahtus kümne-miilise lähimööduga sõõr. Ka mina poleks osanud täpsemalt määrata, sest logi ei võinud säärase lainega usaldada, kompass oli õõtsumise tõttu ogar. Suure higistamise hinnaga jaksas roolimadrus kursijoone hädapärast paari-kolme rumbi piires hoida.

«Kuula ja vaata nüüd hästi,» hakkasin ma tüürimehele oma plaani selgitama. «Masinad annavad meile seitse sõlme, torm ahtrit ja kaasajooksev laine lisavad sellele, ütleme, kolm juurde. Seega on meie kiirus umbes kümme miili tunnis. Nõus?»

«Nojah,» vastas Käomets ebakindlalt ja hoidis kahel käel lauaservast kinni, et paigal püsida. Vana tüürimehe kortsus nägu oli märg ja tõsine, kuid hirmu ma seal ei näinud.

«Pange kurss nii, et mööduksime Ölandi saare kõige lõunapoolsemast otsast täpselt poole miili kauguselt!» Käomets võttis malli ja paralleeljoonlaua ning jäi mulle nõutult otsa vaatama: «Kuidas ma nii akuraat panen, kui meil praegune koht kindel ei ole?»

«Aga peab,» selgitasin mina. «Läheme paremale, kihutame otse Ölandi randa ja lõpp. Liiga palju vasakule,

ei näe me saart üldse ning ajame Rootsi mandri skäär-ride otsa ja jälle lõpp. Peame täpselt Ölandi lõunapoolse neeme majaka alla jooksuma, et see väike rihv laine ära varjaks ja laev võiks parda tormile ette pöörata ning saare varju ankrusse jääda.»

Käomets tegi kunagi Kuressaares oma eksamitööd küll kümme tundi, aga siinset olukorda taipas ta otsekohe.

«Selge,» vastas tüürimees ja vaatas mulle otse silma. See oli juba tuge vajava inimese pilk.

Ehkki me mõlemad aimasime, mis meid ees ootab, ei tohtinud vähemalt mina seda välja näidata, sest kui teada saadakse, et juba kapten kõhkleb, pääseb laeval kurat lahti. Niisama palju kui on mehi, on ka arvamus ja plaane. Igaüks püüab end päästa, kuidas oskab ja suudab. Sealjuures on teise elu talle ümmargune null. Lõpptulemus — kõikide hukkumine.

Võtsin sahtlist teritatud otsaga pliiatsi. Tegin kaardile risti sinna kohta, kus triivi, võimalike hoovuste ja ligikaudselt võetud kiiruse järgi arvestades laev umbkaudu oleks pidanud asuma. Muidugi võis viga olla mitu miili.

«Kurss pange siit! Ärge õienditega eksige ja vaadake, et roolimees täpselt laseks!» käsutasin enesekindlalt.

Lühike jaanuaripäev hakkas hämaruma. Seisime jälle sillal, nagu olime seal seisnud juba eelmisest õhtust saadik. Ahtrit järeletormavad laineseljad tõusid üha kõrgemaks, nende otsas keerutas raju vahukoonlaid. Säärase roheka mäe veerult langeb laev alla otse pöörase kiirusega. Tundub, nagu ei suudaks selle hoogu enam midagi takistada, et laineorgu jõudes sukeldub alus pääsmatult sinna mustavasse sügavikku. Ent eesjooksva mäe jalam teeb laevale ruumi, aurik tõuseb algul tasakiilule, siis poolpüsti ning hakkab taas üles ronima, abiks tormipiits, sõukruvi jõud ja laine-löögid.

Mu süda taob. Seal on verepinget nii palju, et iga löök valu teeb. Ehkki torm on juba säärane, mis Pootsi viimaste teadete järgi majadelt katuseid minema lennutab ja puid murrab ning millist ainult ehk üle kümne aasta ette tuleb, ei tunne ma enam tema rõhuvat raskust. Mu keha on kerge, võiksin kas või õhku tõusta. Kõik mee-

led on omal kohal. Ettekujutusvõime on selgem kui kunagi enne. Olen valmis kõigeks. Ka randumisel ei kaotaks ma pead, ei jätaaks kahe silma vahele ühtki pääsemisvõimalust. Tunnen seda. Olen üksainus kimp mõistust, energiat ja jõudu. Aga miks mu süda sääraselt taob? Miks iga tukse mulle valu teeb?

Hädaohu hetkel ürginimine kas ründas vaenlast või siis laskis tema eest jalga. Mõlema jaoks oli vaja südame kiirendatud tegevust, et lihastesse ja ajju vajalikul hulgal verd pumbata. Ent niisugust olukorda nagu siin, merel, ei olnud loodus osanud ette näha. Oht ja selle tunnetus oli, kuid puudus energiakulu. Polnud võimalik rünnata ega põgeneda. Küllap seepärast tekkiski liigne veresurve, mis iga südamelöögi võpatamapanevaks piitsanähvakaks muutis.

Pimedus laskus lainete vahele. Taevas tumenes. Lumesadu jäi hõredamaks. Tormi selgroog aga püsis murdumatu ja laev tegi rajuga pöörast sõitu kaasa. Umbkaudse arvestuse kohaselt oleksime pidanud juba Ölandi otsas olema, kuid näha polnud veel midagi. Hakkasin kartma, et saar on juba seljataha jäänud ja paari tunni pärast paiskab orkaan meid vastu Rootsi skäärde kaljukaldaid.

Läksin kaardikajutisse. Otsisin merekaardilt võimaliku randumise puhuks laugemat kohta. Midagi head seal aga polnud. Puha veealused kivid, kaljud ja järsk rand, kuhu ulgumere suur lainejõmm otse alla käib.

Korruga oli mu kõrval Käomets. Võttis vett tilkuva mütsi peast, kuivatas varrukaotsaga märga laupa ja küsis: «Kapten, kas nüüd siis peame oma viimast vahti?»

«Pole see asi nii hull ühti,» lohutasin. «Varsti on Ölandi majakas käes,» teen merekaardi kohal pliatsiga järsu poolkaare ümber saare otsast mõne kaabeltau kaugusele väljaulatuva rihvi, «ja olemegi nagu vanajumala selja taga.»

Seekord Käomets end petta ei lasknud ja lõi käega:

«Seilatud kah juba, mis siis ikka. Ainult naisega oleks pidanud paremini elama. Mäletab nüüd pahasti.» Järsku haaras ta mul õlast kinni: «Kapten, kui peaksime pääsema, siis...» Tüürimees kuivatas veel kord laupa: «Siis ostan talle kuldkella ja... Mis ma koonerdan! Lapsi pole, kaasa sinna ikka midagi ei võta.»

Nägin hetkeks vanaldast ärapiinatud näoga naist, kes Tallinnas laeval käis. Söögiajal istus vaikides ühiskajutis tooliserval ja enne iga suutäie võtmist vilksas oma mehe poole vaadata.

Äkki kostis kusagilt udusireeni uilamine. Mõttepilt mu ajuekraanil kustus. Olin paari sammuga sillal. Paremalt, kõigest mõne kaabeltau kaugusel kõrgus majakatuuli. Tuletorni jalamil paiskusid vahuvalged laineladvad üles, kuni pimedus nad neelas. Uus hoiatav röögatust.

Veerand tunni pärast oli juhtunud see, mida me enam ei lootnud. Silmade abita olime oma kiiluveest keerutatud niidiotsa nõelasilmast läbi tõmmanud, kalda varjus ja kaks ankrut põhjas. Veresurve südames lakkas. Ent mu liikmetesse langes tohutu koorem, mille all tui-kudes kaardikajutisse läksin.

Lamasin seal kinnisilmi diivanil ning nägin, kuidas mu naine kodus last magama paneb ja pärast väikemehe voodi juures istudes talle Une-Matist jutustab. Noor kaunis naine, luitunud kodukleit seljas. Ega tal kapiski mingit erilist uhkust ole, sest ka mina mõtlesin tol ajal enam oma tuleviku kindlustamisele kui küljeluu olevikutarvidustele. Nüüd olid aga Käometsa sõnad minuski midagi liigutanud. Hakkasin nägema seda, mis enne varjus oli. Helendama löid ka elu teised tahud. Pikkamisi tuhmusid pildid, mõtted muutusid ähmas-teks, valgusid laiali. Langesin, langesin kuni vajusin unesügavikku.

Mind äratas üksainus sõna: «Jää!»

Silmi avades märkasin kõigepealt mu kohale kummardunud Käometsa. Tüürimehe ajamata habemetüügas tema tormipiitsutusest punetaval näol oli hõre ja hall. Miks polnud ma seda enne tähele pannud?

«Jää!» karjus mees veel kord ja nüüd kuulsin, kuidas midagi meil mööda pardaid nühkis. Vööri pool kuuldus ankrukettide kolinat, laevakeret läbisid järsud tõuked.

Heitsin kasuka selga ja kiirustasin välja. Torm oli vahepeal põhjakirdesse üle läinud ja nüüd triivisid meie peale jääkahvad Kalmarsundist, Ölandi saare ja mandri vahelisest väinast. Ankrud ei pidanud jääsurvele vastu ja hakkasid kruusatel põhjal luha jooksuma.

Rauad saime põhjast kätte ja, just nagu Läti rannaski, tuli meil jää eest merele põgeneda. Seekord mööda Rootsi randa lõunaedelas. Kell näitas keskööd.

Jällegi järeltorm ja tagantlaine. Kursipikendusel kümne tunni sõit, enne kui Bornholm ette jääb. Ega sää-rane trall siis lõpmatuseni ka või kesta, lohutasime endid, ehkki teadsime, et talvised tuuled on visad vaibuma.

Ent nüüd hakkas üks teine mure kõike muud enda varju jätma. Sööd olid lõpukorral. Mehaanik ei lubanud täiskäiku enam kui kaks vahti, siis pühib punkripõrandaid. Säärase merega «Vohi» lappi lainet triivimist vastu ei pea. Ja kui peakski, puhub torm sind Taani väina suudmesse külvatud miiniväljadele.

Kutsusin kõik mehed tekile. Avasime teise lastiruumi presendinurga, et sealtkaudu võitunnilaudade juurde pääseda. Mehed seadsid endid ritta ja konveier läks käima. Laine vaheaegadel lendasid lauakimbud käest kätte, kaubaruumist korstnatagusesse söepunkrisse. Nüüd heitsid kütjad iga kühvlitäie süte järel ahju ka sületäie, hõoveldatud laudu. Üks tulemeestest olla nal-jagi teinud: «Ega «Vohi» ole mõni lihtne laev, igasugust rämps ei põleta.»

Hommikuks jäi ilm selgemaks, ka torm nagu väsis pisut, kuid taevalõõtsal oli ikkagi veel tubli hoog sees ja meri kõrge. Vastupidamisest polnud juttugi.

Õhtuks saime kätte Sandhammareni majaka, öösel jõudsimme Ystadi kohale. Siin aga pidime midagi ette võtma, sest miiniväljad polnud enam kuigi kaugel. Tünnilaudade virnad lastiruumis vajusid üha madalamaks. Lauakimpe tuli juba liini otsas üles tekile vin-nata. Mehed olid ainsatki minutit puhkamata ligemale kakskümmend neli tundi elu eest tööd vihtunud ning nende käteramm ja kannatus hakkasid otsa lõppema.

Hädasadamasse otsustasin minna Ystadi, kus ida-lääne suunas kulgev rannajoon kirdetormi eest pisut varju pakkus.

Õhtupimeduses süütasime reidipoi juures lootsitule, kuid sadamast vastati meile morsega, et lootsid säärase lainega laeva pardale tulla ei saa. Vastu saadetakse ka-ter, mille järel sadamasse tuleb sõita. Muidugi lootsid võisid riskida, võisid ka ära ütelda, kuid minul ei olnud kaht teed.

Lootsipaadi kiiluvees võtsin kursi otse sadama sisse-käigu rohelise ja punase tule vahele ning käskisin ma-sinamehi nii palju käiku peal pidada, kui vähegi võib. Poist möödudes märkas, et see mööda randa käivas idahoovuses tugevasti kaldu oli. Hoidsin enam rohelise tule poole, et laev vasaku lainemurdja peale ei kanduks. Rahutukstegeva kiirusega tõttasid sadama muulid mulle vastu.

Laev õõtsus oma viimaseid õõtsumisi, heitis vööri kord vasakule, kord paremale ja püüdis end kitsal faar-vaatril põigiti keerata. Juba näis, et triivib ahtriga vastu vasakut muuli, kuid sealsamas tõmbas tagasilangev lainevool teda pisut paremale, masin ja rool said taas jaole.

Ystadi sadam oli liiga väike selleks, et «Vohi»-sugu-sel laeval täiskäigu pealt inertsit maha võtta. Enne kui nõrk masin lastis laeva toppama sai, kerkis vööri ette suure laeva parras, millele hooga sisse sõitsime. Läbi rammitud ava paistsid vööri auriku lastiruumist valged tselluloosipallid.

Rammitud laeva poordi me lõpuks oma otsad kinni saime, ja kui selle soomlasest tüürimehega kindlaks olime teinud, et kummalgi alusel uppumisohtu pole, läksin puhkama.

«Jah, elud me päästisime, kuid avarii võtab laeva. Nii kaua kui soomlasel paberimass lastiruumis on, keevi-tustöid teha ei saa. Säärase laevaröögatu lossimine, re-mont ja kauba tagasilaadimine maksab enam kui vana «Vohi» väärt on, rääkimata veel seisuaajast, mille eest ka tasuda tuleb,» mõtlesin märgade saabaste jalastvõt-misega vaeva nähes. Ei osanud enda lohutuseks muud teha kui paar suutäit vanduda ja koisse teki alla kobida.

Järgmisel hommikul kutsuti mind maaklerikontorisse, kus käskjala sõnade järgi ootavat ees Soome laeva kap-ten. Kapten selleltsamalt laevalt, millele ma öösel augu pardasse jooksin. Võtsin «Vohi» päevaraamatu ja asusin raske südamega tee.

Soomerootslasest kapten oli lühike, rangeilmeline, väga tähelepanelikkude silmadega keskealine mees, keda olin nagu kusagil ennegi näinud. Rääkimisel käris-tas r-tähte nagu Skoonest pärit riigirootslane. Korraga tuli mulle meelde.

«Kapten Höglund, kas teie sõitsite kunagi vanemtüüri-mehena parklaeval «Parma»?»

«Kust te mind tunnete?»

«Olin samal ajal seal laeval madruseks.»

«Nimi?» küsis kapten ja ta ergas pilk uuris mu nägu.

Ütlesin oma perekonnanime.

«Herrgud!» hüüdis ta käsi vastu põlvi lüües. «See olite ju teie, kes Hamburgi kõrtsis kapteni Indiast toodud ahvi maha müüs!»

«Miks te pattu meelde tuletate? Mäletage parem, kuidas me Tseilonist tulles monsuuni murtud raa kokku lappisime ja kohale panime. Teie jalg jäi taliloopris kinni ja mina sain õigel ajal jaole. Lubasite esimeses sadamas pudeli viskit teha, kuid siamaani...»

«Miks ma ei peaks sedagi mäletama!» rõõmustas Höglund, kuid jäi siis tõsiseks. «Kas ma tõesti selle viskipudeli ära unustasin?»

«Nii tõesti, kui me siin seisame!» kinnitasin mina.

«Heaks teha pole kunagi hilja. Lähme otsekohe minu «Björneborgi» peale!» pani kapten ette.

Seal sain teada, et «Björneborg» olla väljunud Vasast, blokaadist õnnelikult läbi lipsanud ning teel Inglismaale. Lasti pärast kardab sakslast ja ei saa nende miinilootsi pardale võtta ning peab Taani väina pääsemiseks kasutama Rootsi ranna viie meetri sügavust sõiduteed. Et laev sealt põhja puutumata läbi läheks, on paberimass vaja välja lossida, raudteega Malmösse saata ja seal uuesti peale laadida.

Mu süda läks kergemaks. Tähendab, et mitte «Vohi» rammitud augu pärast polnud «Björneborgil» vaja laevaruumi tühjaks teha, vaid see oli tal nagunii ette nähtud.

Kui ma oma ammuse võla Soome kaptenilt juba sisse olin kasseerinud ja temaga klaasitäishaaval vennalikult pooleks jaganud, küsisin nagu muuseas: «Öösel vist kriimustasin teil pisut parrast, kuidas sellega?»

Soomlane heitis kahel käel: «Jäägu võla protsenti-deks! Sõjaaeg, kassaraamatus üks arve vähem või rohkem.»

Pärastlõunal viisime «Vohi» punkrisüte alla. Ilm oli öösel vaiksemaks jäänud ja järgmisel hommikul otsus-

tasime uuesti kursi kodusadama poole võtta. Torm tegi mujal oma töö, küllap purustas ka Soome lahe jää.

Õhtul ühiskajutis rääkis Käomets: «Käisin kaupluses, ostsin naisele kella. Algul mõtlesin, et mis kallis, see kaunis ja peab kauem vastu ka. Aga küsisin järele ja selgus, et kahekümnekroonisel seesama värk sees mis sajaselgi. Ainult kullast kapsel ajab asja kalliks. Mõtlesin siis, et...»

«Jaak, kurat, jalad põhjas!» kiilusin mina vahele.

Käomets jäi tükiks ajaks vaik. Pigistas siis lõpuks: «Hea küll, kapten, sõna on sõna. Katsun ära vahetada.»

Ei kontrollinud, kuidas tüürimees oma lubadust pidas, aga kui mina kord koju jõudsin ja kaugelt toodud kingitused naisele üle andsin, üllatus see: «Nii palju raha kulutasid minu peale! Kust see ime?»

«Ah, tuli lihtsalt tuju,» vastasin.

ÕPETLIK LUGU

Oli parajasti lõunavaheaeg. Istusin oma tööruumis, sõin kodust kaasavõetud võileiba ja rüüpsin termos pudelist valatud kohvi peale. Akna taga sumetses vihmahägune aprillipäev. Mööda kaid lähenes trobikond merekooli kursante.

Kuulsin läbi ukse, kuidas nad sadamakontori esikusse kogunesid, mütsipõhjadega suure märja riietelt maha kloppisid ning suitsudele tuld krapsisid. Algas tasane kõnekõmin, sekka tagasihoitud naeruturtsatused. Korraga läks neil millegi üle vaidluseks ja keegi hüüdis:

«Paljudi, mis ma siis ütlesin ja lubasin, see nüüd nagunii juba habemega asi ja unustatud nagu möödunud aastane lumi.»

«Ah, noorus, noorus!» ohkasin. «Midagi te ei tea!»

Lõunatunni lõpuni jäi aega üle poole tunni. Läksin esikusse. Kursantidel kadus vasak käsi sigaretiga selja taha, parem käsi tõusis tervituseks mütsi juurde. Viiskad poisid.

Avasin lootsitoa ukse. Ruum oli tühi.

«Tulge sisse, võrukaelad!» kamandasin. «Kes tooli leiab, istugu sellele, muist mahuvad koiservale ja aknalauale. Ma räägin teile ühe õpetliku loo.»

«Rääkige jah, aga palume ilma moraalijutlusteta,» ütles keegi lahtise jutuga kursant.

«Kuidas võtta,» muigasin ja ei lubanud midagi. «Ainult suitsud kustutage ära, muidu tõuseb lagi pealt lendu,» oli minulgi tingimus.

Konid visati prahikasti. Istusin lauanurgale, üks jalg põrandal, teine rippu.

«Inimese teod ja sõnad ujuvad tal järel nagu laeval logiliin, ning kui see klaar ei ole, sõlmed ja silmused sees on, võivad need propellerisse sattuda ja oledki hädas, nagu mina paar päeva tagasi,» alustasin ma oma juttu.

«Kas lasksite liini valesti välja?» pistis seesama hambamees vahele.

«Küllap see vist siis ikka sedamoodi juhtus küll,» pidin tunnistama. «Sattus nii, et mineval nädalal läksin «Kevadesse» õhtust sööma. Riietehoius kohtasin veidi viinalõbusat meest, kes mind nagu midagi meenutada püüdes teraselt silmitses. Oli teine suure töömehekoniga, valkja juuksetukaga ja avala silmavaatega. Tuli juurde, ajas jalad harki ja lausus:

«Sinusuguse tegumoega meest olen ma enne ka näinud, aga löö või puuga pähe, mitte ei mäleta, kus.»

«Mina teid küll ei tunne,» vastasin külmveendunult ning tahtsin tast mööduda.

«Käes!» hüüdis võõras võiduröömsalt. «Kolmekümne viiendal aastal Islandis heeringat püüdmas käisid?»

«Käisin, mis siis?»

«Sellest on nii palju, et sina oled mees, kes mind üle parda tahtis heita.»

Nüüd andis ka minu mälu sädeme.

Õö. Taeva tähetäpiline samet. Ookeani lainevoorjas pind. Vana roostekast «Hiiula» tolmutab oma seitsme sõlmega Põhja-Atlandil.

Sillalt alla vaadates märkasin tekivalgustuse nõrgas kumas vööni paljast ja üleni musta meest, kes polnud meie laevaperest. Tuli välja, et jänes.

Võtsin siis selle poisiohtu punkrيرهisija konvoisse, pukseerisin kaptenikajutisse merekohtu ette. Koist tõus-

nud vana kuulas mu ettekande ära, kratsis oma unejohmast pead ja küsis: «Ütle nüüd sina, tüürimees, mis me selle tahmase kuradiga keset ookeani peale hakkame?»

«Teised säärased oleme lennutanud üle parda, mis paremat me temagi jaoks oskame välja mõelda,» vastasin hooletult.

Kapten muigas, kuid see, kellest juttu oli, ei osanud asjale kuidagi lõbusat külge ette keerata. Langes põlvili ja hakkas paluma: «Mis te nüüd ülepeakaela! Laske ma räägin enne oma loo ära.»

Seal põrandal ja põrmus nagu vanajumala palge ees ta meile siis omad patud pihtis. Ei mäleta nüüd enam, mis sõnadega see käis, aga tema autobiograafia oli umbes järgmine:

Nimi — Oskar. Kuidas teda priinime järgi kutsuti, on mul meelest läinud. Seisuse poolest ühe Lõuna-Eesti popsniku kõige vanem poeg. Eluiga — üheksateist aastat. Pere olnud neil rikas ainult laste poolest.

Oleks jumal Oskari isa-ema kätetööd niisama palju õnnistanud kui nende ihusugu, siis oleks kõik nende pojad-tütred võinud kodumurul veereda, kuni kord tahtmine tekib perekonna järele. Ent selles see viga seisiski, et laste hambad jõudnud jahvatada enam kui vanemate neli kätt kokku kanda. Seepärast saanud Oskarist kaheksa-aastaselt karjapoiss ja juba kolmeteistkümnelt käinud ta heinakaarel, adrakure taga ning talvisel palgiveol mehe eest. Muidugi olid loomad, kelle järele ta valvas, hein, mida niitis, ja mets, kus töötas, teise mehe omad.

Pereisand, kelle juures Oskar aastasulasena teeninud, polevat paha mees olnud. Süüa andnud kohe priipärast, pastlaid ja pükse kuluta nii palju kui iganes tahad. Pühade ajal pannud tegema ainult kõige hädalisemaid töid, laadapäeval lasknud täiesti vabaks, pistnud kulurahaks kroonigi pihku.

Küllap Oskar oleks ehk kaua veel seda sulasepõlve maailma kõige paremaks eluks pidanud, kui ta paar nädalat enne jüripäeva külapoe ees üht läbisõitvat meremeest poleks kohanud.

Meremees lasknud oma Tallinnast võetud taksoautol kinni pidada, et poest viina osta. Oskar upitanud seal-

samas sajakilost soolakotti vankrile. Kogunenud siis sinna teisigi sulaspoisse. Mõnel veskilisel suitsud otsas, teine pidanud koorma ees astuva hobuse niisama kinni, et vaadata, mis pealinna autol siia kanti asja.

Toretsev noormees seisnud poetrepil, krae ja lips kaelas, kaabu teise kõrva peal. Seljas tumesinisest riidest peen linnaülikond. Jalas lakknahast kingad.

Nii uhket härrat polnud Oskar eales enne näinud. Isegi peremehe pühapäevariided olnud maavillased, välja arvatud vesti satäänist seljatagune.

«Ilmas peab oskama elada!» praalinud meremees. «Paar aastat tagasi olin samuti teiesugune takuste pükste kandja, aga näete, nüüd sõidan autoga. Hollandis, Rotterdami sadamas... Olete te üldse kuulnud, et sihuke koht ilmas on? Kaptenid käivad mööda kaisid ja kummardavad madruste ees: «Pliis, kas laevakohta soovite?» Kolm aastat sõitsin Ameerika trampis ja näete!»

Meremees kahmanud põuetaskust peotäie kümnekrooniseid ja raputanud. Üks sedeleist kukkunud trepile. Selle peale pühkinud meremees oma lakk-kinga talda. Kuraasitanud: «Mina vett ei joo, jala ei käi ega näruse kümnekroonise pärast küüru ei vaeval!»

Sulaspoisid seisnud paigal nagu naelaga löödud. Seisnud siiski veel, kui autost sinist suitsugi enam näha polnud.

Jüripäevast nõudnud Oskar peremehelt sotid. Lõiganud põllu äärest tubli kadakapuust kepi, heitnud pambu üle öla ning hakanud lähema raudteejaama poole astuma. Taskus lõpparve tegemisel saadud kroonid, millest peaaegu poole Tallinna pileti peale ära kulutanud. «Peremees oli täitsamees, et palga välja maksis. Mõni teine pereisand poleks ületalve peetud tööpoisile, kes kevadel jalga laseb, pennigi andnud,» meenutas Oskar oma leivaisa hea mõttega.

Oi, kui vägev olnud Tallinna sadam! Üksainus mastide mets! Laevu kohe igasuguseid. Küll ühe-, kahe- ja kolmemastilisi. Mõnel koguni neli mitme palgi pikkust pirakat püsti aetud. «Milleks nii palju maste? Küllap niisama uhkuse pärast,» arvanud Oskar.

Laevu olnud puust ja rauast, väiksemaid ja suuremaid. Isegi sääraseid mürakaid, mille päästepaatidel

pikkust-laiust mitu korda enam kui Oskari kodujõe kõige suuremal kalavenel.

Oskari pea hakanud ennenähtamatut uhkust vaadates kohe pööritama, kaelajätk kooldunud mastisid mõõtes selja poole kõveraks. Aju aga vaevanud üksainus mõte: milline neist peaks minema Hollandisse Rotterdami?

Läinud ja proovinud pärida.

Halulaeva juures kail askeldanud habemik taat, kes mõõtnud puuriita. Olnud seal teisigi mehi. Oskar võtnud oma kadakase kepi, pannud paremast käest vasaku kaenla alla, kahmanud viisakalt mütsilätku peast ja teinud juttu:

«Tere ka siitpere rahvas! Ilm täna ilus, kohe vägisi kipub kevadeks.»

Mehed muianud ja pilgutanud teineteisele silma. Taat vastanud küsimusega: «Kas kõhualune hakkab sul koduvillaste sees higistama, et kevad meelde tuleb?»

«Mis ta nüüd just seda,» ei osanud Oskar algul enamat, kuid asunud siis asja kallale. «Ega te juhuslikult Rotterdami ei lähe, või teate juhatada, kes sinnapoole sõidab?»

«Ei, meie sõidame oma laevaga palju kaugemale, hoopis Hiiu-Indiasse,» vastanud kipper tõsiselt. Ümberseisjad hakanud naerma. Sealsamas aga peatunud trobikond söetolmust musti mehi.

«Kui Rotterdami soovite, siis palume, meil on pileteid igasse ilmakaarde.»

«Ega mul palju raha ole, kui just odavasti teete,» tinginginud Oskar.

«Poolmuidu ja peenraha tagasi,» lubanud mehed. «Ega me sinusugust täitsapoissi koorima hakka.»

Oskar läinud meestega kaasa. Poisi uued tuttavad olnud kõik mõnusad naljamehed. Lubanud teda juba selsamal öhtul Hollandisse minevale laevale «istutada». Seletanud, et kõigepealt aga olla vaja süüa üks vägev kõhutäis ja juua sinna juurde seda va kõrihõõvliit. Kui Oskar selle kinni maksvat, siis olevat ta juba paari päeva pärast Rotterdami kail.

Liidu kõrtsis loetud kambapeale Oskari kroonid kokku ja leitud, et kui rohkem ei ole, siis võib häda korral ehk sellegi pisku eest, sest lõpuks olla Oskar ikkagi

üks üleprahi-sell ja sääraseid peab aitama. Kui juba kord Hollandis ollakse, siis polevat raha enam vaja. Laevakaptenid otse tülitsevat meeste pärast ja üks pakuvad teisest suuremat palgaavanssi. Selle koha pealt olgu Oskar üsna mureta.

Söödud-joodud siis nii palju, kui rahakest jätkunud, ka Oskarile antud. Seejärel seletanud mehed oma plaani: Oskaril tuleb vatic maha koorida ja söelaadija tahmased tunked selga ajada. Nõndaviisi pääsevat ta ühes töömeestega tähelepanu äratamata laevale ja edasi punkrisse. Seal võivat ta jumala rahuga paar päeva söehunniku otsas puhata, ja niipea kui kuulda on, et laeval masinad seisma jäävad, ronigu välja ning hüpaku Rotterdamis kaile. Lihtne värk.

«Aga sedaviisi on vist seadusevastane,» arvanud Oskar.

«Kes nüüdsel ajal elada tahab, ei saa alati seadusele vaadata,» selgitanud mehed elutargalt.

Ühes Uue-Sadama tänava kuurilobudikus riietunudki Oskar ümber. Mahakooritud maavillased ja poisi muu kraam lubatud postipakiga järele saata, sest kes siis uute riietega söetolmu sisse läheb. Kohale jõudnud, mingu aga ja küsigu Rotterdami postiagentuurist. Oskar saanud asjast aru ja tänanud saatust, et nii arusaajate ja osavõtlikkude meestega kampa oli sattunud.

Poisile pistetud hõlma alla päts leiba, püksitasku vee-pudel. «Asi sul nüüd see paar päeva punkris istuda ei ole,» lohutatud. «Mõni mees kuude viisi vee-leiva ot-sas.»

Oskari süda löönud hundiratast, kui ta ühes töömeestega, labidad õlal, suure aurulaeva trepist üles läinud. Vastu tulnud uhke olemisega härra, tärniga müts peas. Käratanud:

«Vaadake, et te mul punkris seanahka ei vea! Kell seitse öhtul on väljasõit. Selleks ajaks olgu olla!»

«Kui masinameister pudeli pealekauba annab, saab tehtud,» vastanud mehed.

«No, eks me katsu vaadata,» lubanud härra poolest suust.

Ja siis läinud raginal tööks lahti. Kail kühveldanud söelao eided korvid täis, masin tõstnud need tekile ning sealt varistatud süsi punkrisse, kus Oskar ühes oma

uute seltsimeestega selle luugi alt nurkadesse loopinud. Poiss töötanud usinalt ja kõigest jõust, et oma tänuvõlga pisutki tasa teha.

Kui õhtul töö valmis saanud, istunud mehed punkris edasi ja keeldunud üles minemast. Nõutud masinameistrit.

«Kus on lubatud pudel?»

Viinaliiter antudki alla ja tehtud sealsamas tühjaks. Ka Oskarit sunnitud jooma julguseks ja mahajäävate sõprade terviseks. Poisi söetolmustele põskedele valgunud tänupisarad, kui ta neist lahketest ja abivalmis meestest lahkuma pidi ning sõepunkri kõige kaugemasse nurka magama uinus.

Ärgates olnud ümberringi kottpime. Pea lõhkunud valutada, kurgus kipitanud tolmu. Oskar võtnud taskust veepudeli ja joonud suult võtmata tühjaks. Märganud üllatuseks, et sellest ei piisanud õieti ühekski jannuks.

Kõige hullem olnud kuumusega. Seda õhkunud punkriseintest, kiiranud igast söekamakast. Higi jooksnud hullemini kui vanasti peremehe jõeäärse leilisau-nas. Ent poisi silme ees virvendanud imesadam Rotter-dam, kus kaptenid käivad kaidel ja otsivad mehi, ja aeg, mil saabub koju autoga, linnariided seljas, kaabu teise kõrva peal, lakk-kingad jalas.

Algul kannatanud Oskar kõik piinad vapralt välja. Kui kaua, seda ta ei teadnud. Kusagilt kostnud kogu aeg masinate müra.

Janule ja kuumusele seltsinud veel kolmas häda: süda läinud pahaks. Tühi kõht korisenud, soolikad pöörelnud ja pöörelnud, kuni läinudki puntrasse. Midagi kippunud kurku, hakanud hinge matma.

Poiss roninud luugi alla, et värsket õhku hingata. Luugilauad olid ilusa ilmaga presentideta ja andsid pealt ära lükata. Kui Oskaril õhust isu täis saanud, läi-nud ta tekilt joogivett otsima. Sellel retkel ta siis minu küüsi kukkuski.

Muidugi lasksime endil «südamed haledaks» rääkida ja jätsime poisile elu.

Kolm kuud loksus Oskar ookeanil, nägemata ühtki sadamat. Kui merehaigusest mahti sai, puhastas ja soo-las kalu ning veeretis tünne. Töö eest andsime prii söögi

ja tööriided. Ega ta taluperemeheltki palju enam saa-nud.»

«Näe, kus oli ikka meelespidaja!» imestasid kursan-did.

«Nojah, nüüd tuli mul teda veel kord sööta-joota ning oma viimased palgapäevaeelsed rublad restoranikas-sasse puistata, et tal mu kunagised patusõnad peast välja auraksid. Ärgu teistki keegi arvaku, et see, mis elus teh-tud, öeldud või lubatud, kunagi habemega asjaks või mineva-aastaseks lumeks muutub,» rebisin ma oma jutu moraalilt viimase hilbu.

«Öppelaev tuleb kai äärde, juba annab otsi!» hüüdis sadama ülevaataja kontorist. Poisid haarasid oma pam-bud ja tormasid rüsinat välja.

LA EVA KOKK

«Teate, mehed, mina heidan lootsi-
ameti üle parda ja hakkam õige ettekuulutajaks. Siis
pole mul enam vaja öösiti reidi ja sadama vahet saagida.
Pimedal ajal puhkan, nagu iga teine ristiinimene,» ütles
vanemloots Saar ühel sügisõhtul tööle tulles ja heitis
oma võileibasid täistuubitud portfelli mürtsudes lootsi-
toa lauale.

«Kust see hea mõte sul nii äkki?» imestasime.

«Oleks võinud muidugi varem, aga alles eile sain
teada, et mul on ka ennustamiseks annet.»

«Jah, «Riiklik hiromantia- ja astroloogiakontor» kõ-
laks küll,» arvasid päevasest vahetusest vabanenud me-
hed, kes kojuminekuks mantleid selga ajasid.

«Jätke naljad, mul on tõsi taga, las ma räägin!» ma-
nitses Saar end kuulama.

«Eile õhtul kostis mu korteriuksele üliarglik koputus.
Kui sisse käratasin, astus üle läve matsakas naisterah-
vas, kalakorv käevangus.

«Ilusad värsked lestad, võtke!»

Mul polnud tõesti kartulikõrvast kodus ja valisingi
siis mõne siledama. Kui hinda küsisin, ajas naine, kes

kogu aeg mu nägu oli uurinud, kahel käel tagasi: «Mis
te nüüd, härra kapten! Ei minu süda luba teilt küll raha
võtta. Kas te siis mind enam ei tunne? Olen Klaara.
Ühes sõitsime «Odini» peal.» Ja siis korraga läks tal
silma vesi lahti. «Kas te ise teate ka, kui õigesti te mulle
tollal ütlesite? Ei saanud sellest Endlist mulle õiget elu-
seltsilist,» nuttis naine. «Kuud kaks elas ja siis läks teise
juurde... Oleks ma omal ajal selle mehe võtnud, keda
teie soovitasite, poleks mul praegu vaja korviga ühe
ukse tagant teise taha käia.»

Mulle tuli siis ka meelde, et «Odini» peal teenis tõesti
üks Klaara-nimeline tüdruk, aga mis tast pärast sai,
kas ma teda kellegi Endliga abiellumise eest hoiatasin
ja keda ma soovitasin, ei mäleta. Aga inimene ise ütleb,
ju see siis nii oli.»

«Mis aastanumbri all sa Klaarale seal «Odini» peal
seda elutarkust jagasid?»

«Vist kolmekümne viiendal või midagi sinnapoole,»
meenutas Saar ja laskis suust suure suitsurõnga vastu
lage. Pistis sõrme rõngast läbi ja hüüdis: «Õigus!»

«Egas midagi, kolmkümmend navigatsiooni hiljem
said ettekuulutuse eest pannitäie lestakala.»

Vabavaht läheb koju. Sadamakontorisse jääb öine
vahetus: kaks lootsi, ülevaatajad ja kaimadrused. Ka
minul oleks aeg õhtule jääda, kuid Saare jutt äratas
mus mälestuse, mida teistega jagada tahaks.

«Jah, need laevanaised! Neist võiks rääkida lugusid,»
annan mõista, et ka minul midagi hinge taga kipitab...

«Lase tulla! Ja midagi säärast, mis une eemal hoiaks,»
manitsetakse.

«Lugu juhtus siis, kui kolmekümne kaheksandal aas-
tal luikvalgel «Vesineitsil» Riia—Pärnu—Stokholmi lii-
nil reisijaid vedasin. Vanemad mehed ehk mäletavad
veel seda laeva. Aurik nagu pildilt võetud,» teen algust.

«Oli kaunis kevadpäev. Nagu reisilaeva saabudes
ikka, saalis Stokholmi Skeppsbroni sadamakail hulk
inimesi. Terve meri lehvivaid taskurätte, naeratavad
näod, naiste kirendavad kleidid. Jäigad ja tõsised olid
ainult mundrimehed.

Meie pooltuhat reisijat olid kogunenud kaipoolsele
pardale. Laev langes nii tugevasti kreeni, et selle kõige
madalam illuminaatoriterida peaaegu vee alla vajus.

Masinas seisisid mehaanikud käiguvahetuse kangide juures, higistavad tulemehed heitsid küttekolletesse viimaseid kühvlitäisi. Kajutikoristajad kandsid välja reisijate pakke, kraamisid ja löid puhtust, sest nad teadsid, et juba homme saabub uus laevatäis allatõmmatud suunurkadega ninakrimpsutajaid, kellel igaljuhul on õigus nende peale käratada ja neid mitte inimeseks pidada.

Järsust tagasikäigust löi meie «Vesineitsi» achter üleni võbisema. Vihinal ületasid viskeliinid laeva ja sadamavahelise veeriba. Neile järgnesid jämedad kinnitustrossid ja sildusimegi.

Seisin ühes lootsiga auriku komandosillal ja närveerisin. Laev oli kümmekond minutit sõiduplaanist maha jäänud. Seetõttu võis mõnel miljonärist päevavargal rong nina alt ära lipsata ja kes seda kära ning omaniku noomitusi siis ära jõuab kuulata.

Ka valgemuksilistel madrustel oli kiire. Vaevalt olid nad laeva kinnitusotsad vöörast ja ahtrist pollarite ümber jõudnud kerida, kui juba oli vaja joosta treppi alla laskma. Tekil kamandasid tumesinistes vormirõivastes tüürimehed. Need olid mul tublid ja väljavalitud poisid.

Sujuvalt vajus maalekäik ühe otsaga kaile. Nagu mäest alla voolav jõgi ruttas reisijatesumm sadamasilale. Hea last. Ise laadib end, ise lossib, pole vaja ei vintsisid ega kraanasid.

Tervitushüüded, tsuudlused, mööda põski veerevad rõõmupisarad. Küllap seal oli nii ehtsat kui ka teeseldud silmavett, sest ega kõik näitlejatalendiga inimesed mahu teatrilavale.

Ainsad, kes sel ajal leidsid mahti kogu seda sagimist jälgida, ilma et töö neid kusagil just taga oleks sundinud, olid laeva ülatekisaalide restoranitöötajad. Pääste- ja paatide kõrval nõjatunud reelingule kelnerinnad. Nad kõik olid väljavalitud iludused, peenepihalsed ja saledate säärtedega. Juuksuri kammi alt tulnud soengu ümber pitsiga ääristatud valge pael, seljas must kleit, millel heleda laiguna sümboolne põlleke. Peale meeldiva välimuse pidi «Vesineitsi» restorani stjuuardess oskama inglise, saksa ja rootsi keelt. Ta pidi kõigul laevapörandal oskama käia nagu tasakaalukunstnik — kändiku-

tlis portselani maksab ilusat raha —, kannatama purjus meeste käperdamist ja naisreisijate põlglikke grimasse. Kelnerinnad olid enamikus gümnaasiumi lõpetanud tüdrukud, pärast kooli välismaal keelepraktikal viibinud ja siis tööpuuduse tõttu valmis endale leivapalukest hankima ükskõik kus ja kuidas. Suurtest nõudmistest hoolimata ei makstud neile ühtki penni palka. Söök oli prii ja elama pidid nad jootrahadest. Mil kombel nad seda reisija taskust välja oskasid meelitada, oli nende endi mure. Müügu parajal ajal ja kohal ka oma naeratused ja kas või iseennast meesreisijatele hea raha eest maha, arvas laevaomanik. Ja küllap neil seda tuli ka teha, et mõne rahvusvahelise seikleja rahakott lahti läheks.

Oli nüüd nende ettekandjate teenistusvõimalustega kuidas oli, igatahes pidasid nad endid laeva restorani-pere paremikuks, ja kui kolmas kokk Maali, kes polnud õieti kokk, vaid kõigi teiste kokkade käealune ja käsutäitja, ka end nende ritta sättis, et reisijate maaleminekut vaadata, käratati talle: «Vaata, mis nägu sa oled, tahmanina! Kogu laevale teed häbi. Katsu, et sa tagasi oma padade-pannide juurde saad!»

Maali ehmus, kuulas sõna ning laskus nii kiiresti kui jalad kandsid alla, kus teda nagunii juba otsiti. Maali siia, Maali sinna! Köögitöödel ei tulnud kunagi lõppu ja kõige vähem võis muidugi Maali lootda, et temale hõlpu antakse. Aga küllap oli temalgi vahel tahtmine end lõdvaks lasta ja vaadata, mis ta ümber õige sünnib. Jälgida, kuidas rikas rahvas reisi ajal tekkidel peesitab, tantsib ja sadamasse jõudes lahkub. Näha inimesi, kes esimese klassi söögisaalides kõik need toidud ja hõrgutised nahka panevad, mille iga taldrikutäie pärast kokad tuli-kuuma pliidi ääres higi valavad.

Veerand tundi hiljem, kui viimane reisija laevalt lahkunud oli, tulid tollimehed, taskulambid ja raudorad kaugas. Otsiti salakaupa, eriti vägijooke, mis Eestis ja Lätis tollivabalt poolmuidu kätte tulid, poolkuivas Rootsis aga ränka raha maksid. Tollimehed teadsid, et niisugune seadust mitte austav lisateenistus, ametikeeles konterbant, ei ahvatlenud ainult laeva meeskonda, vaid et restorani perenaisel oli koguni omaniku enda korraldus: püüda Stockholmis plommi alt nii palju jooke välja jätta kui võimalik, et restoran ka sadamas töötada

saaks ja rahavool laevakassasse ei lakkaks. Seepärast võttis Rootsi kuninglik tolliamet oma tööd tõsiselt ning tema truud teenrid nuhkisid laeva läbi juhtsillast kuni põhjatankideni. Iga seina pihta koputati, söepunkrid torgiti varrastega läbi; iga veidigi kahtlane kruvi ja ventiil keerati lahti ning prooviti, mis sealt tuleb. Restorani suures köögis kergitati kastrulikaasi, nuusutati õhku.

Vahetakil, kambüüsi ukse kõrval, istus Maali ja kooris kartuleid. Tema kunagi targeldatud kokamüts oli mõlke täis, valge töökittel rasvalaiguline. Laienenud veresoontest kühmuliste paljaste jalgade otsas mahasõtkutud kandadega sussid. Mööduvad tollimehed heitsid temale vaid põgusa pilgu ja läksid edasi. Niisugune naine ei äratanud ametialast huvi ega pakkunud silmarõõmu.

Vaevalt oli viimane salakaubaotsija laevalt lahkunud, kui tuli perenaine kelneri saatel. Lõi Maali ees käed oma vägevatele puusadele ja kamandas: «Mis sa siin enam lõssitad nagu hauduja kana, juba läksid! Sa, Georg, võta kastid ja saada tõstukiga üles! Kunded ootavad.» Maali tõusis. Tema tavaliselt punane ja köögikuumusest õhetav nägu oli veretumaks langenud, jalad ei tahtnud sõna kuulda. Koka istumise alt tulid nähtavale kaks üksteise vastu asetatud avamata konjakikasti.

«Kas teate, proua, kuidas ma kartsin! Tulid ja vaatasid... Mõtlesin, et nüüd... Kogu ihu praegugi veel väriseb,» seletas kook perenaisele, ise aga vaatas Georgi ja tema põskedesse valgus ere puna. Maali ruttas kööki pesemata taldrikuvirnade juurde, perenaise lihavad rinnad aga võdisesid naerust! «Oh seda poole aruga Maalit küll!»

Georg, joomaga allakäinud endine raskekaalu poksija, haaras kummagi kaenla alla konjakikasti ja kandis tõstukisse. Temalegi tegi Maali kartus nalja! «Kukuks alles number välja, kui Maali sisse lendaks. Mis te arvate, proua, kas omanik maksaks trahvi kinni?»

«Tühja ta maksaks! On tal mõnest lolli Maalist kahju? Ja omavahel ütelda — Maalil endalgi on vist ükskõik, kas vabadus või vangimaja. Temal nüüd mingeid tundeid või midagi!» ütles «Vesineitsi» viiekümnele lähenev ja sada kilo kaaluv vanatüdrukust pere-

naine, kes end prouaks laskis tituleerida ning end ikkagi veel naisterahva ideaaliks pidas.»

«Oli see Maali siis tõesti nii tuim olevus?» kiilus keegi kaimadrustest mu jutu vahele küsimuse.

«Kus ta siis tuim oli,» seletasin, «kui kogu laev teadis, et Maali Georgi armastas. Ja kuidas veel! Tuimaks pidas teda ainult perenaine, kellest mehed kauges kaares mööda käisid. Aga pisut kohtlane võis Maali oma armastusega paista küll. Vaat, asi oli nii, et kelner käis magamas Elsa juures, kes Maaliga ühes kajutis elas. Maali magas ülakois, Elsa all. Georg teadis ise ka, et Maali ta vastu ükskõikne polnud, kuid mis see temale korda läks. Laeval oli naisi enam kui tosin, jõudis ta siis kõiki arvestada. Pealegi oli «Vesineitsi» sõiduplaan säärane, et vaevalt seal pikemaks järelemõtlemiseks aega jäigi. Neljapäeval kell kuusteist null-null sõitis laev Stockholmist välja. Meresõit, lühike peatus Pärnus ja laupäeva hommikul Riias. Seal ülepeakaela sanitaarkorrastus ning juba selsamal öhtul läks «Vesineitsi» turistidega Ruhnu. Öösel meri, hommikul reisijate paatidega maaleviimine — laevasilda saarel tol ajal polnud — öhtul tagasi-toomine. Esmaspäeva hommikul jällegi Riias, kust öhtul otsad lahti anti, et kesknädalaks üle Pärnu Stockholmi jõuda. Seal siis oldi kogu nädala kohta üks öö kai ääres. Restoran töötas nii sadamas kui ka merel olles hommikul kella kaheksast kuni kaheni öösel. Suvehooajal sai laeva teenindav koosseis öörahu vaevalt kolmeli tundi. Ent inimesed olid noored, töö polnud üksluine. Magati püstijalu, leiti minut lõdvakslaskmisekski.

Kõige raskem oli muidugi hommikul ärkamisega. Kambüüsirahvas ja kokad tõusid kell viis, kelnerinnad ja Georg seitse. Vastutav selle eest, et inimesed õigel ajal koist lahti saaks, oli Maali, kellele kamba peale osteti viiekroonine äratuskell. Ühel ööl aga lõi vekrile vemp sisse ja ta ei käinud enam. Poolalasti Maali läks öösel, pärast restorani sulgemist, Georgi kajutisse, äratas ta üles ja palus kella korda seada. Mehel ikka mehe nõu ja mõistus... Päevasest tööst ja öhtusest klaasipõhjade maitsemisest oli aga Georg nii väsinud, et ta koguni Elsa oli ära unustanud. Maali ega tema ajanäitajaga õiendamiseks polnud tal üldse mitte jaksu ja nii ta toriseski läbi une:

«Kurat sa siin koperdad! Mine kapteni juurde! Kas sa siis ei tea, et tema meil õieti kellassepp ongi?»

Maali sõitis merel oma esimesi reise. Kust võis tema teada kõikide kohustusi, eriti veel kapteni omasid, keda ta näinudki polnud rohkem kui paar korda. Ent ega Maali sfiski tol ööl mööda mitut treppi ja tekki üles kaptenikajutisse poleks hakanud minema, kui Elsa talle Georgi kajutist väljumisel peale poleks sattunud.

«Ma tahan su!» sisistas Elsa ja oli valmis oma kajuti-kaaslasele küüntega näkku kargama.

«Mis ma pidin siis tegema — näe, kell ei käi. Mõtlesin, et...» õigustas end Maali.

«Küll ma tean, mis sa mõtlesid! Aga nägid, välja vi-sati! Georg pole mõni niisugune, kes...»

«Midagi ei visanud välja, käskis ainult kapteni juurde minna. Lähen kah!» Ja Maali marssis koridori trepist üles tekile.

Elsa jäi algul tummaks, purskas siis nii südamest naerma, et kelnerinnad ja kokad üles ärkasid ning ka-jutiüksed poikvele lükkasid. Vangutasid pead: «Maaliga teine ühes kajutis, kah lolliks läinud!»

Ei osanud ma midagi arvata, kui koputus mind öösel äratas.

«Kes seal on?» küsisin.

«Mina, Maali,» vastas hädisevõitu hääl.

«Mis te soovite?»

«Härja kapten, mu kell läks rikki. Georg ütles, et...»

Kõik oli selge. Järjekordne nali lihtsameelse koka arvel. Aga mulle Maali meeldis. Pidasin lugu tema töö-kusest, et ta kõike uskus ja kõiki usaldas. Otsustasin toimida nii, et teistel nali seekord karile jookseks. Tõmbasin püksid jalga, lülitasin valguse ja palusin Maali kajutisse.

Ühe käega hommikumantli hõlmu tugevasti kinni hoides ulatas ta mulle teisest käest äratuskella. Naise meelekohtadelt kuni kulmudeni kasvanud tuhmblondid juuksed olid kukla taga krunnis, kitsas laup muret täis. Madal nösunina punaste pruntis põskede vahel. PleeKi-nud silmil aval lapsevaade.

Palusin Maalit istet võtta. Naine naeratas kohmetult, nii et puuduv esihammas välja paistis.

«Keerasin kellal paar kruvi lahti ning pääsesingi meh-hanismi juurde. Piisas ainsast pilgust, et taibata, milles asi seisis. Võtsin ja keerasin vedru üles, kell hakkas käima.»

«Algul läksite Georgi juurde abi saama ja tema saa-tis teid siia,» usutlesin.

«Jah,» ütles Maali lihtsalt.

«Aga tunnistage nüüd ausalt, kas te ise tõesti ei tead-nud, mis kellal viga oli?»

Maali lõi pilgu põrandale ja hakkas üleni punetama.

«Teadsin küll, aga Elsa nägi, kui ma välja tulin, ja siis ma pidin... Muidu ta oleks teab mida arvanud.»

«Te armastate Georgi?»

Maali silmi valgus vesi. «Mis me sellest?... Aitäh, kapten! Ärge kellelegi...»

Teisel hommikul, kui söögisaali läksin, helisesid alu-mised koridorid naerust ja lõõpimisest. Keegi stjuuar-dessidest matkis Maalit: «Kellal võll katki, rattad puha puru, aga paari minutiga pani uued osad ja käib. Kus ikka mees! Oleks siis, et tal see amet üksi — kellassepa töö kõrval veel kapteni mured kah kaelas.»

Maalit võis igaüks pilgata ja naerda nii palju kui tah-tis. Kokk ei pannud midagi pahaks, ei pidanud kellegagi viha. Ei osanud valetada, varastada ega mingil muul vii-sil enda kasusid teiste huvidest ettepoole seada. Selles oldi kaljukindel. Aga nad ei teadnud, et südameasjad on igal inimesel eraldi lahtris. Tööd murdis Maali otse hobuse kombel. Ei ta väsinud ega olnud veel keegi näinud tema tüdinenud nägu. Oli teisel kokal vaja valvekorda vahetada või koristajal ööd vabaks saada, tarvitses Maalile vaid ütelda ning see oli kohe nõus. Tegi koguni Elsa töö ära, kui see Georgiga Stokholmi Skansenis või Saltsjöbadenis ööd läbi tantsu vihtus. Seepärast teda lolliks ja tuimaks peetigi.

Juhtus, et keegi laevanaistest meesreisijatega suhtle-misel üle sündsuse ja sisekorruga määratud piiri libas-tus, siis oli tema esimene õigustus: «Egas ma veel Maali-sugune ole, kellest kõik püksikandjad kaugelt mööda käivad.» Sattus mõni laeva madrustest-kütjatest naiste koridoris purjuspäi mürgeldama, andsid nad mulle

järgmisel päeval tarka nõu: «Härja kapten, te palgake restorani kari Maalisid, siis on seal kandis alati kord. Noh, ega te ise ka veel nii vana ei ole, et aru ei saaks.»

Jah, tol ajal polnud ma tõesti veel nii vana, ega ole praegugi. Ent üks asi on aru saada, teine asi on jälle distsipliin. Püüdsin teha nii, et hundid oleksid söönud ja lambad terved. Ja nii me siis seal sõitsime. Töö ja lõbu, rõõm ja mure ühes pajas, nagu elus ikka.»

«Nagu elus ikka,» osatas vanemloots, kellele mu viimane lause hinge hakkas. «Aga miks mulle siis klaasitõstmise eest noomitus anti? Tahtsin ka töömured ja joomarõõmud ühte patta panna.»

«Seepärast, et su rõõm läks murest suuremaks. Tasa-kaal kadus,» selgitasid teised mehed.

«Tasakaal,» teeskles Saar, nagu ei saaks ta aru. «Oleksin kas või niiti mööda üle põranda läinud. Või jäi mul midagi tegemata? Laeva viisin silda nagu ema sülle.»

«Ära pane Saart tähele, räägi edasi!» virgutati mind.

«Nojah, aga ühel päeval tuli mu juurde kajutiteenija ja palus päevapealt mahamaksu. Ülejäänud kaks koristajat, Maali öötundidel abiks, olla lubanud tema töö nii kaua ära teha, kui uue inimese leiab. Aimasin kohe, et siin peab olema mängus midagi tõsist, sest tol ajal keegi nalja pärast või kergemeelsusest töötas nii lihtsalt käest ära ei andnud. Ent mu ettevaatlikud küsimused pörkasid Elsa kangekaelsele vaikimisele. Lühike pruunisilmne tüdrukutups ei reetnud saladust. Mis siis ikka. Tuli ta maha munsterdada ja teist koristajat hakata vaatama.

Järgmisel hommikul ilmus perenaine. Ajas oma tohutu kere servapidi uksest sisse, lõi käed puusa nagu millekski otsustavaks hoogu võttes. Pool mu pisikest kajutit oli teda täis.

«Kapten, Georgi pärast vaja nõu pidada. Juba mitu päeva ei anna ta mulle kõike raha üle. Tšekid näitavad tal üht, kassa teist. Ikka homme ja homme... Juba kolmsada krooni täis, kuhu me sedamoodi jõuame?»

«Eile Elsa mahamaks, täna Georgi kassa,» mõtlesin. «Elsa ja Georg... Saatke kelner minu juurde!» käskisin.

Georg oli turske ja tugev mees, aastat nelikümmend vana. Omaaegse Eesti raskekaalu poksimeistri jäme kael oli kuklast alates rasvavolte täis, mis ta võimsa lõua ja kunagi lõmmilöödud näo peaaegu vastu rinda surusid. Silmad lihasse kadumas. Georg oli niisugune, et pane sarved pähe, neli jalga alla ja ongi valmis Hispaania rahvamängude areenil ründav härg. Juhtus keegi restoranis lärmama, nõusid purustama või mindi kaklema, tarvitses vaid Georg kohale kutsuda ja saal jäi korrapealt vaikseks.

«Te kutsusite mind, kapten?»

«Jah, kuhu te kolmsada krooni laeva raha panite?»

«Andsin Elsale abordi tegemiseks.»

«Nii...» ei osanud ma muud ja vaatasin seda gorilla moodi meest, kes, jalad harkis, mu ees seisis. Ka oma käsi ei saanud ta lihaste jämeduse ja rasva tõttu sirgelt vastu külge hoida, vaid need paindusid väljapoole kaardu nagu kaks savikruusi sanga.

«Kas te teda siis naiseks võtta ei kavatse?»

«Ei, ma veel eelmisest lahutamata ja üldse...»

«Kas Elsa kogu aeg teadis, et te teda ära ei võta?»

«Lubanud pole ma talle igatahes midagi. Kui teada sain, et asjad niimoodi on, tegin selge soti.»

«Kas Elsa ise raha küsis?»

«Jah, muidu ähvardas ilmale tuua ja alimente hakata nõudma. Maali olla lubanud tunnistajaks tulla.»

«Nii... Kuidas te nüüd laeva kassaga asjad klaariks mõtlete saada?»

«Andke mulle nädal. Kui ma selle aja peale ära pole maksnud, võite kaevata kohtusse.»

«Nõus. Jäägu nii. Luban lahkuda,» olin kelneri ettepanekuga päri. Mis minagi siin muud oskasin.

Georg pööras ümber ja tatsas uksest välja. Mina aga jäin pead mürdma, kust ta selle summa küll nii lühikese ajaga välja mõtleb võtta?

Nädala pärast maksiski Georg raha tagasi. Kuidas ta selle hankis, jäi mulle esialgu saladuseks.

Turismihooaeg lõppes. Riia-Ruhnu ekskursioonid jäid ära. Ka reisijatevool Stokholmi liinil vähenes. «Vesineitsi» sai Läti pealinnas iga nädal kaks ööpäeva kai ääres olla. Meeskond magas end välja.

Seisime Riias. Ühel oktoobrikuu vihmatihusel lau-

päeval teatas vahimadrus, et meie endine koristaja Elsa tulnud laevale ja küsivat luba minuga kokku saada.

Elsa oli nagu ikka. Veidi ehk kõhnem ja küpsema väljanägemisega kui suvel. Uuevõitu sügisnantli peale oli tõmmatud läbipaistev vihmakeep, kapuuts ja kõrged kummibotikud andsid talle isegi pisut daamiliku välimuse. Tema pruunid nõöpsilmad olid nagu vanastigi energiat ja teotahet täis.

Palusin tüdrukul istet võtta.

Elsa istus, avas palitunööbid ja vaatas harjumusepärast lage, põrandat ja seinu, nagu hinnates, kas kõik on puhas ja koristatud. Ta ei osanud nähtavasti mildestki alustada.

«Mis head räägite, Elsa?» küsisin. Kahetsesin kohe, et mu sõnad nii kuivalt ja ametlikult välja kukkusid. Püüdsin asja parandada. «Tulite muidugi oma vana leivalaeva ja tuttavaid külastama.»

«Jah, siin oli hea ja kodune töötada küll. Sõbralikud inimesed ja...»

«Kas nüüd jälle mõnel laeval?»

«Seekord mootorpurjeka «Hilda» peal kokaks. Laev siinsamas, Ekspordisadamas.»

«Siis oleme ju paariks päevaks naabrid,» laususin suuskojaks.

«Läksin mehele,» teatas mu sõbralikust toonist julgust saanud Elsa ja punastas. «Eile käisime registreerimas.»

Soovisin Elsale õnne ja sain teada, et tema värske abi-kaasa töötab selsamal mootorpurjekal mehaanikuna.

«Aga Georg?» lipsas mul suust.

Elsa pruunides silmades süttis kuri säde. «See kaabakas pole mees!» purskas tal suust. Jätkas siis salakavala naeratusena: «Teate, kapten, mispärast ma teie jutule tulin? Mõtlesime abiellumise puhul pisikese olemise teha. Meil seal pole õiget ruumi ja... Tahaksin, et «Vesineitsi» naised ka osa võtaksid. Saime hästi läbi. Lubage meile täna õhtuks laeva väike ahtrisalong. Ja siis veel, et Georg meid lauas teeniks.»

«Küll aga ikka leidis!» imestas kaimadrus Kuuslaan, kel oma noorusele vaatamata oli, kleidikandjate suhtes pisut liigagi avar silmaring.

«Naised oskavad,» tähendas keegi elukogenud mees-test.

«Aga kumba ta siis lõpuks armastas?» tahtis loots Roo kohe teada saada.

«Ärge segage! Küll see ka viimaks välja tuleb,» rahustas vana Makko kuulajaid ja ma võisin jätkata.

«Muidugi andsin Elsale loa ja tegin perenaisele sellekohased korraldused. Tasuks sain minagi pulmakutse, mille heameelega vastu võtsin, sest pidu tootas tulla huvitav ja alltekstiga.

Õhtu väikeses ahtrisalongis algas päris ilusasti. Noorikul valge kleit ja tanu, tema kõrval kena tõsise olemisega noormees, must ülikond seljas, püstjuuksed peas. Tosinat kaks külalist ümber pika laua, millel piisavalt suupisteid ja arutu hulk pudeleid.

Joodi pruutpaari terviseks, lauldi «eiagu» ja hüüti kooris: «Kibe, kibe, kibe!» Pidasin lühikese kõne, milles kiitsin pruudi töökust, puhtusearmastust ja korralikke elukombeid. Kinnitasin peigmehele, et ta saab tragi, eeskujuliku ja, mis peaasi, voorusliku naise.

Siis jälle klaasitõstmised ja tervisejoomised. Lauldi «Karulaskmist», «Ollepruulijat» ning «Sauna taga tiigi kaldal». Hakati üksteisel käealt kinni ja õõtsuti edasitagasi. Lõbu oli laeni.

Georg tuli sooja toiduga. Märkas, et kelner oli parajat moodi purjus. Tema armiline nagu oli morn, silmis joobnud inimese luuravvihane pilk. Piilus altkulmu Elsat, kes naerdes ja lõbusalt lõkerdades oma peopere-naise kohustusi täitis.

«Georg, liiguta end ometi!» kiirustas Elsa kelnerit. «Mu mehenatuke sureb enne nälga, kui sina oma praega meieni jõuad. Kui hästi viks oled, jätame ka sulle midagi pudelipõhja.»

«On siin pealtki rüübatud,» lausus Georg Elsa ees taldrikuid vahetades.

«Kelneri asi... Kukk saab kahe mõõdu vahelt, nagu vanarahvas räägib,» naeris peigmees, kellele viin juba latva hakkas minema.

Georg tahtis veel midagi lisada, kuid talitses end ja loovis oma kandikuga edasi. Sel lihamäel võis liiter viina hinge all olla, kuid oma töö ta tegi.

Kesköö paiku, mil pulmapere meeleolu juba selle kraadini oli tõusnud, kus üksteisest üle ja mööda püüti rääkida, kus laua ühes otsas üht, teises teist laulu lauldi, naistel juuksed silmi ja meestel lipsud selja taha kippusid, lahkusin märkamatault lauast ning läksin oma kajutisse puhkama. Ei jõudnud ma veel õieti uinudagi, kui vahitüürimees mind otsekohe alla palus tulla. Peorahvas olla kaklema läinud ja peigmees tahtvat pruuti ära tappa.

Riietusin nii kiiresti kui suutsin ja läksin tagasi ahtrisalongi. Seal olid lauad ümber lükatud, purunenud sööginõud ja pudelid nende all. Nurgas naistekobar, selle keskel tormisasifud välimusega pruut, keda trööstida püüti. Paar-kolm madrust hoidsid märatsevat peigmeest. Georgi polnud näha.

Üks madrustest, kes läbi akna kõike pealt oli näinud, rääkis, et laudkonda teenindav Georg oli peigmehe välja kutsunud ja sellele tekil midagi jutustanud. Seepeale andnud peigmees kelnerile lapiti käega vastu kõrvu. Georg aga löönud mehe üheainsa ropsuga tekile pikali ja tuianud tagasi vaatamata trepist alla kaile. Peigmees tõusnud ning läinud omakorda pruuti enseldama.

Käskisin madruseid värske abielumehe oma mootorpurjekale viia. Nuukseist jagusaanud Elsa palusin oma kajutisse.

«Et Georg petis on, seda ma teadsin, aga et ta sedamoodi,» ei saanud Elsa vihapisarate pärast edasi. Langes diivanile ja hakkas uuesti nutma.

«Kas rääkis peigmehele ära ja see uskus?»

Elsa neelas silmavett ja vastas, et see tõesti nii oli.

Mul hakkas tüdrukust kahju. Pähe tekkis ähmane päästeplaan, mille piirjooned ikka selgemaks ja selgemaks hakkasid kujunema. Soovitasin Elsal ööbida «Vesineitsil». Hommikul aga lubasin kõik asjad rööpasse ajada.

«Kuidas te seda mõtlete teha?» päris noorik ja pühkis käeseljaga silmi.

«Jätke see minu hooleks,» tegin asja põnevaks.

Järgmisel hommikul kutsusin Georgi. Kelner oli kaine. Seisis kajutis, silmad maas.

«Teate Georg, eileõhtuse eest kuluks teile üks korralik kümneraundiline keretäis,» alustasin ülemuslikult.

«Tean seda isegi,» ei ajanud mees vastu.

«Heaks teha sooviksite?»

«Kuidas seda nüüd enam...?»

«Lähete «Hilda» peale ja pihite peigmehele, et see kõik oli purjuspäi jutt ja puha kadedusest; et omal ajal heitsid küll Elsale õnge, kuid see ei võtnud süüta. Ei pidanud enda vääriliseks. Seepärast otsustasite kätte maksta. Nüüd aga hakkas süda valutama, kahetsete valet ja tulite andeks paluma ning tõtt jalule seadma.»

«Kas ta usub enam?»

«Kui ei usu, siis võib Maali teie sõnu tõendada. Tema ju elas Elsaga ühes kajutis.»

«Maali,» kogeles Georg. «Maali oli valmis hoopis minu vastu...»

«Mitte teie vastu, vaid Elsa poolt,» parandasin mina. «Räägin temaga ise.»

«Jah, aga...» kõhkles Georg veel milleski.

«Aga'd aga'deks. Minge ja tehke, nagu ütlesin! Muidu saadan teid tänapäev kaile ja eile õhtul purukspekstud lauad-toolid maksate kah välja,» ähvardasin.

Georg ohkas ja läks. Sain isegi aru, et see Kolgata tee polnud talle kuigi kerge.

Siis kutsusin Elsa ja Maali. Rääkisin, kuhu Georg läks. Olin õieti arvestanud. Kokk oli nõus Elsa kasuks valetama, vanduma kas või sõrmed piiblil.

Mu plaan kandis vilja. Lõuna paiku tuli peigmees pruudilt andeks paluma. Maali rääkis talle veel oma manitsussõnad ja Elsa laskis mehel tükk aega piinelda, enne kui lubas asja ära unustada.

Paar reisi pärast Elsa pulmi tuli ka Maali ning palus end maha munsterdada.

«Vastu talve!» imestasin. «Kust te uue koha loodate leida? Selle taga peab olema midagi tõsist.»

«Asi on tõsine jah,» tõendas kokk. «Mul ka Elsa päevad käes.»

«Abiellute?» ei uskunud ma oma kõrvu.

«Kus nüüd mina nii kaugemale!» heitis Maali käega.

«Need päevad, mis Elsal enne olid.»

«Sa helde arm! Maali kah...! Mis kord mul ometi laeval on!» mõtlesin.

«Ära lubab võtta?» olin uudishimulik.

«Pole ta Elsat tahtnud, kus siis veel mind,» vastas Maali muretult.

«Jälle Georg!»

«Jah!» ohkas Maali õnnelikult.

«Aga seekord on tal restoranikassaga kõik korras.»

«Ega mina... Elsal oli teine asi, aga mina toon ilmale, kui jumal annab.»

«Oigus! Ja nõudke Georgilt lapsele korralik elatisraha,» andsin nõu.

«Mis sa sihukeselt võtad!» haletses Maali. «Kirjade järgi ei saa ta üldse palka. Joomamees pealekauba. Suvelgi, kui ta selle Elsale antud raha pärast vangi pidi minema, lanis minu käest laenu. Mul oli natuke raamatu peal, maksin kinni ja...»

«Ja siis Georg selle tänutäheks...» aitasin mina Maali jätkata. Naine noogutas ja lõi silmad maha.

«Maali jah — selge sutt, aga keda see Elsa ikka lõpude lõpuks armastas?» küsis vana Makko, kes kogu aeg mind tähelepanelikult, laup kortsus, oli kuulanud.

«Nii pikka loodliini pole veel püütud, mis ühe naise südame sügavusest põhja leiaks. Ei aita tema hinge läbi valgustada ka ükski röntgen ega lokaator,» arvas loots Roo. «Mul endal...» Veerema läks uus jutt.

KUIDAGI PEAB JU INIMENE ÄRA ELAMA

See oli 1934. aastal. Istusime tuttava kipriga Kopenhaagenis, Nyhavni õllepoes ja lõpetasime oma kolmandat Karlsbergi-pudelit. Kipper oli just eelmisel päeval kuunariga laualasti kohale toonud ning ootas nüüd lossimist. Vana ihnuskoid, Silmpere Peetu, tundis kogu Hiiumaa. Ka tema «Elvine», milles kipper oli põolemees, ei jäänud kuulsuselt oma pere-mehest maha. Niisama paigatud kui olid kipri püksid, niisama armetute seilidega ajas läbi ka tema purjekas. Nii räägiti. Peet suurem kõrtsiskäija polnud, kuid kuna minul oli kiire reis seljataga ja juba järgmisel hommikul laeva tühjaks lootsin saada, siis kutsusin ja tegin välja. Ega «Elvine» kipril õlle vastu midagi olnudki, ainult et kroon ei tahtnud tema taskust mitte nii kergesti välja tulla kui minu omast.

Viimane reis oli Peedult nagunii väga palju kulu võtnud, rääkimata veel ajakaotusest ja pahandustest. Kuulake, mis ta mulle pajatas.

Alustas sedamoodi: «Ju sa Sepli Sassi küll tunned? Kevadel tuli meiega juba kolmandat suve kaasa.»

«Miks ma Sassi... Säärast tööroovlit annab otsida, aga ka viinavõtmise juures pole talle kubjast vaja,» tõendasin.

«Seesamane neh! Kotkas, aga laualaadimise ajal katkestas selja ära ja just väljasõidu hommikul enam koist jalgu alla ei saanud. Mees kohe lapiti maas ja kõveras nagu taliloo pri ots. Kuhu sa säärase hospitaliga lähed! Korraks käis peast läbi, et jätan maha ja võtan soomlase, aga siis pane Sass haigemajasse... Kus selle kulu ots! Ja või see soomlanegi sulle sihukese palgaga tuleb kui mõni Hiiumaa või Muhu poiss. Vaata, et hakkab teine meite koduranna kala-kartuli ja Taani seajalgade üle ka veel nurisema, tahab iga jumala päev puhast liha. Tööaeg olgu tärmiinis... Opetab teised mehed ka seadust ja kella tundma, panevad niimoodi kogu suvise teenistuse nahka. Mis aga sügisel teistele osanikkudele ütled? Ei, mõtlesin, parem on Tallinnast läbi minna, Sass sealt koju saata ja uus mees — kohe läbi ja lõhki saarte poiss, neist ju seal puudu ei ole, peale munsterdada. Tänuulik veel pealekauba, et pollarilihvimisest ära pääses ja meretoidu otsa sattus.

Nii mõtlesin ja nii tegin. Päeva paari pärast andsimegi Tallinna reidil, vähe Viimsi pool Paljassaart, raua alla. Sadamasse minna ei tahtnud. Seal soolavad sulle kaela kai-, tolli-, tuletorni- ja tempelmargimaksud. Kus siis veel puksiirid ja viinanorimised! Kellele neid vaja. Mis see tundi paar aerudega tõmbamist noortele meestele ära ei ole.

Sassist oli muidugi tuline kahju. Kohe hale hakkas. Ei kannatanud teine muud moodi tõsta kui presendi peal. Kui paat vähe kõikus, siis soigus ja vandus, et mis me temast piiname, lasku me tal üle parda hüpata. Kuhuugi me teda ei lasknud. Viisime sadamasse ning panime Niidu Tooma halulaeva peale, mis ta ilma rahata koju viis. Vaata, oleks võinud ka passaseriga, aga Sass oli ju, nagu sa isegi ütlesid, joomakrants, ja raha viimase pennini välja võetud. Olin talle pisut ettegi andnud. See tuli nüüd nagunii mul omast taskust välja maksta, sest mis sa madrusemehe käest nõuad või saad.

Nojah, Sassi asjad seadsime korda küll, aga nüüd oli kiiresti vaja uus mees leida. Laev ootas reidil, vedus tuul jooksis tühja. Aeg on raha, ise tead.

Tahad plokki osta, lähed Vana-Sadama tänava Laevaühisuse poodi, lased kümnekond tükki letile laduda, proovid, millise seibid kõige libedamalt ringi jooksevad, ja võtad ära. Juhtub, et pärast mõni viga välja tuleb, viid tagasi ja saad uue. Sedasama moodi latern, lambi-klaas või purjetööriistad. Kes müüb, see seisab ka hea, et kraam priima on. Aga kes vastutab mehe eest? Selle sindri sisse sa ei näe, kuid ole lahke ja tee kohe lõplik kaup maha. Selgub pärast, et väänakas, söömalaua ääres abiks, töö juures tülik, kihutad kaile küll, aga palk maksa teisele ikkagi tunnipealt välja. Nii et madruse valimine on üks peenike kunts.

Kõigepealt läksin Meremeeste Kodusse, seal neid kevaditi hulkus karjade kaupa. Nüüd aga kesksuvi ja iga käula, mis vähegi vee väljaspool parrast hoiab, on ametis. Polnudki teisi nii segada. Mitte et meestest just puudu oleks olnud, aga paremad välja valitud ja koh-tade peal, järel ümberaasta pommid. Ise tead, missugused nad on. Ega ta su tööd tule tegema, peaasi, et palga kätte saaks.

Sain vaevalt suu lahti teha, kui juba kümme sihukest ümber. Ja pärima:

«Mis sorti laev sul on, vana?»

«Taani-vahe purjekas,» vastasin.

«Osta aurik, siis tulen,» lõõpis lõuapoolik, itsitas ja pilgutas teistele silma.

Teine jälle: «Palju maksad?» See oli turske sell, teistest tõsisema olemisega. Mõtlesin juba, et kui sihukese kätte saaks, poleks klouvalli peale teist meest vajagi.

«Alguses nelikümmend, pärastpoole, kui laeval teenistust, võib ka pisut juurde,» lubasin.

«Nelikümmend,» kaalus mees. «Sellest läheb, ütleme, kakskümmend viis söögiks... Siis tööriided, tubakas ja trepitunked. Vahest kuluks suutäis viina kah... Ei lähe läbi!»

«Kas su laev palju lekib?» tahtis kolmas teada.

«Nagu puust alus ikka, igas tundis tuleb tõmmata.»

«Laeva poolt on siis kasukas, aga kuidas pumbaga? Laeva oma, või tuleb endal kaasa võtta?»

No kurat, mis liig, see liig! Lugesin neile sealsamas head-paremad kätte. Aga või sa kümnet suud üksi kinni jaksad panna. Saatsid mind sinna ja teise kohta. Ole aga

mees ja kuula ära! Hea seegi, et toud seltsi ei saanud. Ja olgu see nüüd ka sulle õpetuseks, et kui juba mees enne laevale tulekut midagi teada tahab, ei tule sihukest õiget madrust. Täitsamees toob koti laevale, kirjutab munsterrollile alla ja alles siis vaatab palgalahtrit. Teeb, mis kästakse ja nii pika päeva kui vaja. Rääkides võtab mütsi peast, härra kapten ette ja taha.

Meremeeste Kodust tulles olin niisama tark kui sinna minnes. Mis sa, hing, tahad ära teha! Üht meest puudu jätta kah ei saanud. Ennegi oli neid vähe ja tuleb merel ilm peale, kes sul pumpab, kes laeva aitab teise halsi peale üle viia?

Peast käis läbi sada mõtet. Laseks Muhu väinast läbi ja katsuks mõne saarte poisiga kaubale saada. Aga kõige kibedam heinaaeg, kes mineja oli, läks kevadel. Kogu see asi on seal ka ehku peal.

Olin juba valmis Meremeeste Kodusse tagasi minema ja lubama sellele teistest tõsisemale kas või kahekordse palga, kui mulle keegi tundmatu mees end keset uulitsat põigiti ette seadis.

«Härra kapten, kuulsin, et sul on jobi. Tõsi ikka või?»

Minna vastu: «Enne merd oled sõitnud?»

«Kui sa mind peale munsterdad ja sinu purjekat kah laevaks võib kutsuda, siis on see täpselt kahekümnes käula,» vastas mees ning laskis joa pigimusta sülg suust välja.

Vaatan, poisil mereparki saanud nägu peas; piip suus ja käed tunkepükste taskus. Jalad harkis ning ootab otsust. Ka kont paistis tal tugev ja hakkaja moega oli. Aga mis peaasi, midagi muud peale tööotsa ei päri. Mis sa madrusest ikka tahad. Käskisin asjad ära tuua ja paati asuda.

«Pole mul siin muud midagi kui see, mis ümber on,» vastas mees ja oli valmis kohe kaasa tulema.

Ma panin vähe imeks küll, sest ühel õigel meremehel pidi vanasti vähemalt seitse asja olema. Sa tead küll seda naljaga pooleks nimekirja: pass ja palgaraamat, tunkepüksid ja tööriistakott, paar pesu ja paks nahk ning habemenuga. Aga mõtlesin, et see kõik oli vanasti, nüüdsel ajal teised pruugid ja kombes.

Aga niipea kui Kõpu otsast välja saime; uuel mehel kõht haige. Ei söö, ei joo ega tõmba suitsu. Paar kriipsu

palavikku ka ja oksendab kas või sooled-sapid seest välja. Ise näost roheline. Katsusin kõik rohud ära. Andsin aspiriini, jootsin kastorkaga. Ei midagi. Siis mõtlesin, et koiku, kus mees magas ja kus Sass enne oli, on ära tehtud. Ühel selg, nüüd teisel kõht. Tõin piibli, tegin ristimärgi. Lugesin mereveele pühakirja sõnad peale ja pritsisin. Keda kuradi!

«Kuule, poiss, ega sul viimati merehaigus ole?» põrutasin talle peale.

«Ei, kapten, musta kuradi nimel!» oigas mees ja hõõritas oma silmamune. «Ma ju vana sõitja, kus sellega! Ootame, küll läheb üle. See pole muud kui meretoiduga harjumata kõht segas sooled ära ja sisikond hakkas nüüd tagurpidi tööle.»

Mina aga nägin, et sedamoodi pole meest enam kauaks. Iga päev otsi lahti andmas.

Tuul oli vastane ja kulus mitu päeva, enne kui Gotlandi kätte saime. Mees ikka kahevahel, ei ela ega sure. Kohe hirmu ajas peale. Ajab sul meres sõrad püsti, nii ranna ligidal üle parda matta ei lubata. Mine hädasadamasse, telli kirst ja kurat teda... Juhtub veel sugulasi olema, siis saada Eestisse ka ja vaata, et saad sandid sõnad veel pealekauba, et miks pole muretsetud arstiabi, miks pole antud seda või teist rohtu.

Kaalusin siis igate pidi ja leidsin, et parem surgu maal kui laeval, sest niipea kui munsterrollil allkiri olemas, on laev temast lahti. Merel vedru väljavisanud madrusele sa enam sulepead pihku ei pane.

Et aga meest maale anda, oli ikkagi vaja hädasadamasse sisse joosta. Loovisime Gotlandis Ljugarni puhti, jäime ankru peale. Seal läksin kõigepealt kaldalt küsimis, et kas võib haige madruse maale tuua ja kuhu ta seal panna? Nemad vastu, et enne olgu arsti ülevaatus laeval. Viimati toome siberi katku, koleera või mustad rõuged randa.

Tahtsin teada, kui palju tohter maksma läheb. No kas tead sõber, kus soolasid ikka hinna! Teiste häda pole neile kohe mitte kui midagist. Tingisin, aga alla mitte üks kriips. Nendel oma taksid. Oleksin tahtnud neile küll seletada, et mees kogu karvadega pole seda raha väärt, aga või see jutt meil nii sula.

Köver vanamehe-krõnks, kes lõpuks peale tuli, oli

tohtrihärra moodi elukas küll. Valged juuksed, prillid peal ja riistakott käe otsas. Vaatas mehele suhu, klopis vastu rinda ja mudis kõhtu.

«Ega ometi midagi sehukest, mis teistele ka külge hakkab?» küsisin.

Tohter tegi tähtsa näo pähe ja seletas pikalt-laialt. Ei mina saanud sellest targemaks. Ju see tal ladinaga pooleks oli.

Mul sai kannatus otsa ja küsisin otsekohe: «Död? Tot? Going to hell?»

«Nej-nej!» ajas tohter vastu. «Sjösjuk... Seekrank... Inga läkemedel. Keine Arznei. No medicine. Till hem! Nach Heim! Home!»

«Sa, täistopitud mättakonn, siis valetasid, et enne ka merel oled sõitnud?» käratasin madrusele.

«Jumala tõtt rääkisin,» pööritas mees silmi taeva poole. «See laev on mul tõesti kahekümnes.»

«Ja igal pool seesama laul mis siin?»

«Neh, hädasadam, hospital, kõhuloputus, palk ja priisõit Tallinna. Mis sa hing teed, kui sisikond merelokset omaks ei võta! Arvad sa, kapten, et mul kerge on? Aga kuidagi peab ju inimene ometi ära elama...»

Lurjus sihuke!» lõpetas Silmpere kipper oma jutu ning jäi tühjaks joodud õlleklaasi põhja pörnitsema.

KAKS TILKA PUNAST VERD

Ühel öhtul oli mul sadamas palju tööd, jäin öö peale ja Mähe buss ei käinud enam. Mis see tund-poolteist jalutamist, mõtlesin, kulub ära. Hakka-singi rannateed mööda Pirita poole astuma. Astusin ja arutasin omas peas veel kord läbi möödunud päeva tööd ja tegemised. Toimisin ma kõikjal õigesti? Ütlesin ma õiged sõnad õigel kohal? Ega ma kusagil midagi üle ei soolanud või teisel ohje liiga lõdvale lasknud?

Olin Russalka juba kaugele selja taha jätnud. Ei märganudki lämmvaikses juuliöös puhkava lahe kohalt ker-kivat pilveparrast enne, kui raksuva välgu siksak mind tagasi olevikku kutsus. Kaugusest lähenes vihmakohin.

Olin pintsakuväel ja palja peaga. Näituseväljaku paviljonide katuste alla oleks ehk jõudnud, aga mul tek-kis äkki tahtmine üle hulga aja jälle kord läbimärjaks saada.

Ja saingi.

Algul varjas pilv viimase öövalguse, siis puistas mulle kaela kogu oma vee. Ainult välkude murduvad sinileegid segasid pimedust, vihmakohinasse sekkus Pikri põrisev trumm.

Meri, paduvihm ja äike. Ihu külge kleepuvad märjad riided. Just nagu tol ajal kui...

Seda vihma polnud kauaks. Äike veeres kõminalt Iru poole. Olin just Pirita sillal, kui tõusis päike. Suur, punane ja pisut ovaalne. Nõjatasin käsipuudele ning vaatasin hommikvärsket merd. Kadusid vahepealsed aastakümned ja ulgumerede mõõtmatused, mis mind lahutavad tollest ammusest ajast, kohast ja sündmustest.

... Hommikul kella nelja ajal, nagu ikka, kostis ruhviukselt kõige vastikum heli maailmas — pootsmani vile. Troopikaleitsakus luuks ja nahaks higistanud järgmise vahikorra kaksteist madrust ajasid endid niiskusest hallitama läinud koipolstritelt üles. Kes haaras tunkepüksid, kes hüppas niisama paljalt, nagu ema ta kunagi ilmale tõi, ruhvipõranda oksakühmulistele laudadele. Üks neist olin mina. Kes hakkas kiiruga hommikust pläru keerama, kes piipu toppima, vanemad mehed hammustasid uue junni närimistubakat. Me kõik olime unised ja pahurad.

«Pootsman, ole inimene! Öösel sai kella kaheni purjega jahitud, oleks võinud lasta pool tundigi kauem...» torises keegi.

«Või temale pool tundi!» süttis pootsman põlema. «Vallid, soodid, brassid pärast öist iilingut üles klaarimata, tekid õlikriimused täis, reelingulatid soolast valged, aga temale anna veel pool tundi! Nagunii olen teid juba käest ära lasknud minna. Kui palju ma oma südametunnistusega see pärast sõdima pidin, et teid selles vabavahis üldse koisse lubasin, aga nüüd — ole inimene! Kes ma siis olen, sabal seisev soolaheeringas või? Mõni teine pootsman laseks teil ööd ja päevad kokku rabada, kellelt sõna variseb, saab vikerkaared silmade alla. Oh, oleks ajad veel need, mis olid! Kui vaarisad merd sõitsid, tõmmati nurisejale tropp kaela ja raanokka rippuma... Laisaks olete mul läinud nagu rasvahülged. Igamees tahaks aga kaptenikõhtu ette kasvatada. Tööst-tegemisest mitte asjagi! Aga milleks on siis laeval pootsman? Aupärast, nagu kliiverpoomi otsa niikerdatud Neptünus? Ei, velled, nii kaua kui mina püsti seisan, peavad teie käed-jalad liikuma ja sel käulal kord valitsema! Savvy? Ära vea jalgu järel, Kalle! Miks sa, Tommy, nii küürus käid? Su isa oli vist Charly Browni

kõrtsis kelneriks, ah? Oi-oi, Topi: ise soomlane, aga rihma küljes tühi pussitupp! Kuhu su väits kadus? Oled ära unustanud, et seililaeva madrus noata on seesama mis Marseille' kabaree lõbulaps ilma... Ise tead.»

Pootsmani punaka helgiga habemest väljaulatuvad päikesepõlenud põsenukid on rõugearme täis, peas kannab ta purjeriideist tehtud tuttmütsi, vasekarva keha on vööst saadik paljas. Nii ta seisab ruhviuksel, sirge ja tugev nagu nael, ning uurib oma noriva pilguga iga mööduvat madrust. Enamasti leiab ta kõigi jaoks mõne õrritava märkuse või torkava sõna. Pootsmani keel on terav. Ei ta karda ütelda tõtt tüürimeestele ega kaptenilegi.

Olime mitmekuisest reisist otsa lõppenud, passaatidevahelisest muutlikust merest kõrini tüdinenud, kuid Punahabe näis reibas ja värske nagu veest võetud kala. Ometigi sõime üht ja sama hernesuppi, Argentiinas pealevõetud tulisoolast härjaliha ja ussiaetud kuivikuid. Öö läbi setsis temagi madrustega koos purjesid. Sel ajal kui teised pärast ilma paranemist koiduund magasid, kolistas tema laoruumis värvipottidega ja käias kraapraudu. Ja juba kell neli oli ta ruhviuksel — turr-turr-turr! «Kust see mees küll oma jõu võtab?» küsisime üksteiselt. Millal puhkab? Endal samuti ainult suur kõrisõlm ja kõhu asemel peotäis kortsunud nahka, aga näe, jaksab ise teha ja teisigi taga ajada. On ta üldse lihast, luust ja verest? Võib-olla polegi ta inimene, vaid hoopis vihaleaetud kotermann? Kotermann võib end muuta kajakaks, kalaks, mõnikord koguni rotiks. Miks ei võiks ta siis olla sel laeval end pootsmaniks teinud. Oleks Punahabe inimene, ta väsiks. Aga kes on kuulnud Punahabelt ennasthaletsevat sõna või näinud tema tüdinenud nägu? Pimedatel tormiöödel ta ei roni, vaid otse lendab mööda nõorredeleid ja vahetaakisid. Ei, pootsman pole inimene! Tappev töö, mis teistelt elumahlad tilkhaaval välja pigistab, on temale lõbu, mitu ööpäeva järjepannu taglases mere ja taeva vahel kõikuda teeb talle vaid nalja.

Seda pootsmanit kirus kogu meeskond, kaptenist alates kõige nooremast välja. Juhtkond nurises otse näkku, madrused muidugi seljataga. Isegi kapteni noor naine, kes oma inglinäo, hea südame ja välise puhtuse tõttu oli

enam sealt- kui siitilmast (nagu laeva puusepp arvas) ja keda poisid Santa Mariaks kutsusid, vaatas pootsmanist mööda ning harva, kui ta temalt hommikuse tervitusegi vastu võttis. Aga kõigele vaatamata seilas pootsman samal purjekal kauem kui ükski teine. Ei maksnud kapten teda maha, ei teinud mehed talle liiga.

Ainus, kes pootsmaniga sõprust pidas, oli laevajuhi suur hunt Castor. See laevakoer, kes küll öösiti kapteni ahtrisalongi ukse ees matil magas, sörkis kogu päev pootsmani sabas. Ainult masti ei läinud kaasa. Temaga jagas Punahabe oma kuivikuportsu ja lihasuutäie.

Ilusa ilmaga soovisime pootsmanile põrgutuld, siunasisime teda selleks ja teiseks, ähvardasime heita kaladele söödaks, lubasime esimeses sadamas teha hakklihaks. Tormiga aga oli kindel tunne, kui Punahabe su kõrval viibis. Selsamal ööl null-nulli ja nelja vahelises vahis olin ülal praamraal. Mereveest raske puri peksles nagu haavatud vaal, lõi oma märja küüruga mulle vastu nägu, rebis väsinud käsi raa küljest lahti. Jalad libisesid päärtidel. Kuidas ma ka ei pingutanud, jäi mu jõud ometi napiks, et seiliga toime tulla. Korraga kostis pimedusest pootsmani torisev hääl: «Oled mul üks villane vend! Vaata, niimoodi tehakse seda asja!» Paari tõmbega oli vettinud purjelina oma kohal ja raa küljes kinni. Tol hetkel oleksin tahtnud ütelda talle midagi ilusat ja head, kuid selliseid sõnu ei olnud mul kusagilt võtta.

Ent järgmisel päeval polnud tormi, polnud paha ilma ega särtsakat purjetuultki. Öine troopikaiiling oli läinud tuisates oma teed ja nüüd, koidulõpuks, oli merel vaid nõrk lainevirve. Kauge ja terava silmapiiri tagant püstloodis üleskerkiv päike kuulutas päevaks armuta leitsakut.

Kordamööda kastsime endid ruhviukse ette kinnisori tud tünnis, kus loksus tulisoolane merevesi. Kel püksid jalas, sulpsas tünni ühes nendega, et jahe tunne püsiks kauem.

«Just nagu prantsuse üheöönaised — igal hommikul olgu vannis käidud,» ei saanud Punahabe torkamata jätta. «Aga nüüd pimsskivid harjavarte otsa ja tekid läikima! Kella kaheksaks olgu olla! Sina, Hamburgi paljasjalgne, pane voolik hakkama! *Come along, boys!*»

Pootsman kõneles inglise-saksa-rootsi segakeelt, et kõik aru saaksid. Tol hommikul oli tema jutt eriti vastik.

Korraga märkas Punahabe, et töö juurest puudus laevapoiss. «Junga, see kuradihing, vist jäi magama!» kirus pootsman, haaras tekilt taliloo pri, sidus kahekordse keerdsõlme otsa ning astus ruhvi, kus poolpõntsakil kois, suu lahti, käsi pea all, nautis sügavat lapse- und kuueteistkümnepäevane esimese reisi meremehehakatis.

Pootsmanilt saadud sirakas tegi oma töö. Poiss haaras pihtasaanud kohast, aietas ning oli koist maas ja tekil nii kiiresti nagu veerema visatud kera.

«Ölitropp kätte ja roilraale!» käratas Punahabe jungale veel teisegi karistuse. «Iga viimane kui topenant tahab määrimist. Enne alla ei tule, kui töö valmis. Kuiva ja küpse seal kas või öhtuni nagu traadile aetud tuulekala!»

Aeg oli vähe enne kaheksast vahivahetust. Punahabe seisis grootmasti all kummargil ja proovis pussiotsaga tekiplankude vahelist triivi, kui ülalt raske purjeliikamise malspiik just pootsmani jalgade ette maha sadas ja terava otsaga üle kahe tolli sügavuselt teraskõva tiikpuust laevalae sisse tungis. Löödi parajasti uut purje alla ja taglases viibis mitu meest.

Pärastlõunase vahi ajal seisin ratta taga ja pidasin oma roolitundi. Tüürimees käis kajutilael edasi-tagasi, kaptenit polnud näha. Salongi uksest väljus stjuuard. See oli vana mees, selg kühmus, keha kõver. Seljas triikmasina alt tulnud puhas valge kittel, kingad viksitud, püksid viikis. Näol hõredad põskhabemetordid, suu ümbrus ja kõrialune hoolikalt puhtaks kraabitud. Silmad alandlikult tähelepanelikud, just nagu kapteni hundilgi. Stjuuard võttis põuest saiaviilu ja tüki juustu. «Söö, madrus! Näppasin kapteni laualt. Hale hakkab teist. Kuivikud ja kuivikud ning needki ussiaetud.»

Ma ei suutnud ahvatlusele vastu seista, ehkki olime kõik töötanud, et me stjuuardi reetlikust käest juuda seekleid vastu ei võta ega sellele müüdavale hinge le ühtki liigset sõna ei varista. Kahmasin saiasuutäie ja juustuviilaka ning neelasin need aplalt alla. Ootas in,

mida Polluks nüüd selle eest teada tahab. Stjuuardi pärisnimi ei olnud Polluks. «Västerforsi» munsterrollis oli ta kirja pandud Christianseni nime all. Polluksiks kutsuma hakkasid teda kõigepealt tüürimehed. Kord öösel vahis küsisin kolmandalt, miks nad stjuuardile säärase isevärki nime välja on mõelnud?

«Seepärast, et kapteni koer on Castor.»

See vastus ei teinud mind targemaks, ehkki olin juba ammu taibanud, et nende kahe vahel mingi hingesugulus valitseb.

«Vaata sinna,» näitas tüürimees näpuga taevasse, kus kaks heledat tähte umbes ühel ja samal vertikaalil teineteise lähedal seisisid. «Neid kutsutakse kaksikuteks ning nende nimed on Castor ja Polluks.»

Sain aru ja sellest päevast alates kutsuti stjuuardit ka ruhvis Polluksiks.

Näis, et ka Polluks oli samasugune kapteni isiklik omandus nagu Castor. Määrati laevajuht teisele alusele, võttis ta nad kaasa. Kui naine kah ühes arvata, siis oli elavaid hingi koguni kolm, kes kapteniga laevast laeva käisid.

Räägiti, et kõige kauem, juba ligemale kakskümmend aastat, oli Polluks selle laevajuhi ees oma küüru koolutanud. Castori sabatüüpamise aega arvati umbes viielekuele navigatsioonile. Naine aga seilas kõigest kolmandat reisi.

Stjuuardil ja hundil seisis asi muidugi leivas, kuid naine? See alati tõsine ja selgesilmne tüdrukuohtu olevus oli vanamehele paras lapseks, äärepealt, et isegi lapselapseks.

«Kuidas siis seal eespool masti ka elatakse?» tegi Polluks juttu.

«Laialt,» vastasin.

«Kuidas laialt?»

«Nojah, vett ja vilet, tapmist ja tagaajamist on enam kui küllalt.»

«Eh-eh-eh!» näitas vanamees oma kuldhambaid. Tuulehoog kallutas laeva ja stjuuard kahmas kompassialusest kinni. «Seda nüüd jah, aga mis mehed söögist arvavad?»

«Kiidavad, Laulavad halleluuja Polluksile.»

«Kellele?»

«Eks ikka teile, kes nii suupärase proviisi oskas osta.»

Stjuuardi nägu püüdis naeratada, silmad aga jäid tõsiseks ja pilk oli arglikult püsiv. «Hommiikul kukkunud malspiik grootmastist alla. Tea, kes see olla võis? Täna pootsmanile, homme sihitakse kaptenile või minule. Ja egas alati pruugi mööda minna.»

«Mis sinna parata, kui saatuse poolt säärane ots on määratud.»

«Sa siis ei taha ütelda, kes...»

«Miks ma ei peaks tahtma? Oleksin juba ise, ilma sinu vahetalitusega, kapteni juurde jooksnud ja ära kaevanud, aga see viskaja, sinder, minu käest luba küsimas ei käinud ja kust mina nüüd võin siis teada, kes see oli.»

Stjuuard kõmpis minema. Küllap tal oli tuline kahju ärraaisatud saiasuutäiest ja juustutükist.

Õhtul ruhvis mõisteti junga üle merekohut. Prokuröri osas esines inglase vanemmadrus, kes süüdistuskõne maha pidas.

«Sa uniste silmadega jõehobu! Sa kuivamata kõrva-tagustega hülgepoeg! Sa mereparki saamata piimajooja, kes veel kordagi pole maakerale keerdu peale ajanud, tahtsid meie pootsmani sugust meest presentkotti toppida ja igaveseks Neptunuse riiki saata! Pea meeles, sina mees pole veel pootsmani väikest varvastki väärt. Peak-sid lugema endale suureks auks, et sihuke eluaegne seilaja üldse sinu pärast trossi otsa sõlme viitsis siduda. Meil kõigil on lausa rõõm ja lust säärase pootsmaniga üht ja sama tekki tallata, aga sina, säinapoeg, hakkad ülalt malspiike alla loopima! Poisid, viisteist on temale vist vähevõitu või kuidas?»

Nõudsime kahtkümmet.

Poiss tõmmati suurele ruhvilauale siruli ja sõrm-jämedune liinijupp peos, asus täidesaatja madrus käelihaseid masseerides oma kohale.

Kohtualune sai viimase sõna.

«Aga te ju ise kah rääkisite, et...» ei tunnistanud junga end süüdi.

«Üks asi on jutt, hoopis teine aga tegu. Tema tahab sust meest teha, aga sina... Viis juurde, et see asi talle tõesti selgeks saaks!» nõudis prokurör.

«Õigus!» hüüdsime meie, kohtukolleegiumi liikmed, ühest suust.

Korraga seisis ruhviuksel Punahabe.

«Aitab naljast! Käetõstmise õigus laeval on ainult minul ja nuhtluse ülemmäär vana hea Inglise mereseaduse järgi kõige enam kolm hoopi. Ühe sai poiss hommikul kätte, aga kuna trossi otsas oli kaks sõlme, siis käigu see juba kolme eest. Tule, junga, lähme minu kamorkasse ja räägime vahekorrad sirgeks.» Laskis siis oma nõudliku pilgu üle meeskonna eluruumi käia ja käratas: «Just nagu orkaan oleks üle käinud! Kui teil muud paremat ajaviidet pole, siis pange enne magamist kas või ruhvi korda. Leidsite lõbu — last peksma!»

Jälle on öö. Öö troopikas, lembe ja igatsusterohke, pime ja täis ootamatusi. On nii vaikne, et isegi meri magab. Ainult tähed valvavad. Neid on arutu palju. See on hea, et neid palju on, kuid nad on kaugel. Kauged, kuid ometigi nad kutsuvad.

Olin pakivahis ja mu kohustuste hulka kuulus ka vaatamine, et signaallaternad korralikult põleksid. Ent silmapiiri ja tulede jälgimise asemel vaatasin taevatahti. Mõtted olid enneolematult kerged ja kauged. Tuuleõhk tundus kellegi kuuma hingusena, lainevirve vastu laeva parrast sosistas seosetuid sõnakatkeid nagu esmakordselt mehe embusse heitnud tüdruk. Tähesilmad taevast vaid lubasid, ookean oli andumiseks valmis, kuid ometigi ei saanud ma neid võtta. «Ah, kurat! Jõuaks ometi kiiremini sadamasse!» soovisin ma kogu oma noore ihu ja hinge kärsitusega ning märkasin korraga kolme asja: esimeseks, paremalt pardalt kihutas meie poole suur, tulesärasse mattunud reisiaurik, teiseks nägin selle valguse taustal järsku, iili kuulutavat pilveseina ja kolmandaks, et meie roheline käigusignaal ei põle.

Laevakella löögiga juhtisin tüürimehe tähelepanu aurikule, siis avasin petrooleumilaterna, mille klaas katki oli läinud. Läksin pootsmani äratama, sest klaasid olid ju tema panna ja võtta.

Punahabeme kamorka oli tühi. Jooksin ahtrisse tüürimehele ütlema. See laskis parajasti aurikule hoiatusraketti.

Otsisime läbi kogu laeva, kuid pootsmani polnud kuusagil. Lõpuks teatas vahitüürimees mehe kadumisest kaptenile.

Vanamees tuli kajutilaele just siis, kui iling vihmahinal purjedest kinni rapsas ja aluse mitukümmend soodiplokki ülepingutuse all oigama hakkasid. Rooli juures jaksasid nelja madruse kaheksa kätt purjekat vaevu kursil hoida. Neile pidi appi minema ka veel tüürimees. Kapten ise jäi kajutilaele seilide koristamist kandanudama.

Sekka lõi ka äike, nagu see sääraсте troopiliste tormipuhangute puhul ikka on. Üksainus tulemõll ja ragin.

Saime just praamseili kokku, kui kõik juba möödas oli. Jälle tähed ja tuulevaikus, taas pinnavirvenduse tasane vulin vastu parrast.

Ent Punahabet ei leitud. Ei leitud hommikulgi, mil kogu suur purjekandja mastitopist kiiluni veel kord läbi otsiti.

Lipp lasti poolde masti, meestel polnud õiget juttu ega olemist. Kapteni proua oli endale koguni musta leinarüü selga pannud. Istus pooltekil päiksepurje alla toodud tugitoolis ja vaatas kiiluvees lendavaid kajakaid. Näis kurvem ja kahvatum kui kunagi enne. Lähedalt möödunud surma käigulaine oli laeva elu tavalisest rütmist välja viinud.

«Kotermann ta oli, võtku mind saatan!» lõi puusepp endale vastu rinda. «Keegi meist ei tea, mis ajast ta juba sel laeval seilas. Küllap purjeka vettelaskmisest saati. Keegi pole ju ta tulemist ega minemist näinud. Ilusa ilmaga üle parda ei kukuta. Lihtsalt aeg sai täis, kutsuti ära ja kõik. Ega sel käulalgi nüüd enam pikka pidu ole...»

«Jama!» heitsime meie, nooremad mehed.

«Jama jamaks, aga meest pole.»

«Viimati junga...?»

Poiss võeti käsile, kuid sealtki ei suudetud midagi välja pigistada.

Kõige enam endast ära oli Castor. Käis, nuuskis beesaanmasti ümber, tõstis käpad reelingule ja ulgus. Mõnikord nagu püüdis koguni üle parda hüpata.

«Kotermann kutsub teda,» seletasid vanemad mehed. «Näe, loom kuulab!»

Kõigil hakkas kõhe. Miks Castor nii rahutu oli? Kippus merre, nagu oleks teda sealt tõesti keegi otse nimepidi hüüdnud. Viimaks ei aidanud muu, kui pidime ta ketti panema. Lõplikult aga koer ei rahunenudki. Ilusatel öödel istus alati ühel ja selsamal kohal, parema parda besaanvantide all, ulgus pikalt ning kurvalt.

Laevapäevikusse tehti sissekanne: «Sel ja sel kuupäeval, pootsman Jörgen Holgersson jäljetult kadunud. Kõigi eelduste kohaselt õnnetu juhtumi tõttu ööpimeduses üle parda kukkunud.»

Imelik oli ka see, et kapten asja kohta mingit juurdlust ei toimetanud ega ametlikku matusetalitust ei pidanud. Ei saanud isegi Polluksit madruste jutte välja nuhkima. Küürselgne stjuuard käis ja toimetas oma tegusid, nagu poleks midagi erakordset juhtunud.

Ka eespooltmasti-mehed püüdsid laeva elule endist kurssi anda, kuid miski ei olnud enam nii nagu varem. Mitte ainult seda, et puudus pootsman, kes oli kogu laeva töödele-tegemistele õige tooni ja värvi andnud. Samal ajal Punahabe otsekui elas edasi ja selle asemel, et korda nõuda, kamandada ning mehi aidata, ta hoopis segas nüüd. Pimedatel öödel nähti teda köisredeleid mööda üles-alla ronimas ja raade jalgpäärtidel purje kokku panemas. Mehed kartsid kotermanni, laskusid mastidelt ja isegi kapteni enda käsk ei suutnud ärahirmutatud madruseid sinna tagasi sundida. Mõnikord tormide ajal kuuldi taglases pootsmani viletirinat. Vabavahis kargas mõni koist välja ja karjus: «Punahabe kutsub tekile!»

Tüürimehed teadsid rääkida, et koguni kapten polevat pärast pootsmani kadumist enam endine. Küllap käivat Punahabe tedagi kiusamas. Nüüd ei tulevat vana oma kajutist välja, olevat hirmu pärast kogu aeg purjus, kellegagi ei räägi, isegi oma naisega mitte. Ja tõesti nägime me pärast seda ööd kaptenit haruharva. Kui vahel tuligi tekile, siis toetus reelingule ja jõllitas üle parda vah-tida. Kamandamise ja käskimise jättis täiesti tüüri-meeste hooleks.

Londonisse jõudnud, laeva tühjaks lossinud ja järgmiseks reisiks mereklaariks pannud, nõudis viimane kui üks eespooltmasti-mees mahamaksu. Lepingu aeg oli täis

ja keegi meist enam selle laevaga merele minna ei tahtnud.

Mahamunsterdamisele järgnenud öhtul kogunesime kõik — kakskümmend neli madrust, puusepp, purjemeister ja kokk — ühte sadama pika-pingi-baari lahku-misliikusid jooma. Ei jõudnud me veel kaht topeltvis-kitki alla kummutada, kui uksest sisse libises Polluks. Pilgutasime ja hõõrusime silmi, sest raske oli neid uskuda. Kuid see oli ju stjuuard mis stjuuard, puudus ainult valge kittel. Põrnitsesime teda altkulmu ja ei teadnud, mis ütelda või mõtelda. Aga enne, kui keegi meist häält jõudis teha, lausus Polluks: «Ka mina võtsin mahamaksu.»

Tema sõnades polnud täna ei lipitsemist ega teeseldud lahkust. Ka oli ta näolt kadunud pugev naeratus, mida me seal alati olime harjunud nägema. See oli vaid väsinud vana mees, kes palus: «Poisid, võtke kampa, ärge ajage mind välja!»

«Näita teenistusraamatut!» nõudsime.

Polluks võttis põuetaskust õhukese mustade kaantega raamatukese ja see käis käest kätte. Kuupäevade ja konsulaadi templid seisid omal kohal. Stjuuard oli kõiginelja tuule poole minekuks niisama prii nagu me kõik.

«Kust see ime, vanaks jäid või? Ei jaksanud enam keelt kanda, et kapten sind maha maksis?» pärisime.

«Ah, jätke! Las ma lähen toon endale viskit,» lausus stjuuard väsinult ja trügis leti poole.

Me ei ajanud Polluksit ära, ehkki mõned mehed ühmasid: «Kuradi nuhk, mingi ja otsigu endale teine kõrts!» Kuid need olid suusoojaks habemesse öeldud sõnad.

Polluks istus oma klaasiga küljepingile, selg lookas, pea veelgi enam ettepoole vajunud kui tavaliselt. Vana-mehe põsenukid löid varsti punetama ja pärast teist viskit paistis, et ta nagu ei jaksaks kõike, mis tal hinge peal oli, endas korgi all pidada. Maigutas oma kuldhambulist suud ja vaatas mehi, kordamööda igaüht. Leidis siis ka sõnad.

«Võib-olla mina jäin vanaks, aga miks ta proua tagasi Mariehamni saatis ja nüüd lahutust nõuab? Miks ta täna öhtul Castorile kuuli pähe kihutas?»

Seda me teadsime, et proua pärast laeva Londoni saa-

bumist koju sõitis. Lahutus oli aga uudis, niisamuti Castorile lõputegemine. Polluksil mahamaksu tempel teenistusraamatus...

«Räägi, vanamees, kui su kuldhammaste taga midagi enamat on!» nõudsid mehed.

«Noh, kuulake siis!» ohkas stjuuard ja vajus veelgi kõveramaks. «Võtke, kes letile lähemal on, sealt iga ühele üks kahekordne. Selle ringi maksan mina.»

Tegime, nagu öeldud. Istusime oma klaasidega pool-sõõris ümber stjuuardi, enamik, ajaleht alla, ja otse põrandale, sest pinkidel kohti kõigile ei jätkunud.

Stjuuard rüüpas tubli lonksu, me panime suitsud hakkama.

«See lugu pole tänane, eilne ega tunäiline,» alustas Polluks tasa ja mõtlikult.

Sumin lakkas. Pole vist üheski Londoni sadamakõrtsis enne sellist vaikust valitsenud. Keegi toetus seljaga vastu ust, et teised külastajad sisse ei pääseks. Niisuguse omavoli pärast protesteerivale baariperemehele näitasime viienaelalist.

«Tuleb nüüd juba tublisti üle aasta tagasi... Jah, Malaka-Straitis, reis enne seda viimast Austraalia otsa see oli. Mina koristasin kaptenisalongi, kui proua kajutist välja tuli ja sinnasamasse istus. Vaatas mind ja vaatas, silmad suured ja kurvad nagu ikka. Viimaks küsis: «Ütle, Christiansen, oled sa oma eluga rahul?»

Mis sa talle kostad? Ei sobinud ju ütelda, et ma rahul ei ole. Aga säärase silmade ees tõrkus mu suu ka valetamast, sest nii tõesti kui ma praegu siin seisan, oli see töö ja asi seal kogu aeg mulle vastik. Võib-olla olen ma kapteni vastu ülekohtune, et ma nii mõtlesin ja ikka veel mõtlen? Kes ma enne olin? Hammarby rannas kalasulane. Isegi aer, millega sõudsin, oli teise mehe oma. Purjesoodi otski polnud minu. Palka anti niipalju, et hädapärast hinge sees hoidsin. Korralikuks riideks ei piisanud, rääkimata raha kõrvalepanemisest.

Siis tuli kapten ja võttis mu kaasa ilmameredele. Tegi must ookeanilaeva stjuuardi. Hakkasin saama head palka. Mul on pängas kena kopikas. Töö ka ei käinud kondi peale. Kandsin kogu aeg puhtaid riideid.

Nii võttes oleksin tuhat korda tänamatu hing, kui ma kaptenit selle eest kogu elu ei teeniks ja austaks. Aga

kuulake edasi. Oleks kapten mult nõudnud ainult kokkuhoidlikkust, korralikult kausta pandud proviisiarveid ja puhtaid kajuteid — ühesõnaga, seda, mis iga stjuuardi kohus —, aga sellega see mees ei leppinud. Ta sundis mind ostma kõlbmatut ja roiskunud toitu, võltsima dokumente sääraselt, et sissekukkumise korral oleksin vahele jäänud ainult mina. Raha aga pani oma tasku.

Kui mehed toidu üle nurisesid, ajas kapten süü minu kaela, tahtes ise jääda laevapere silmis heaks ja ausaks. Vähe sellest. Ta sundis mind üles nuhkima ruhvis räägitavaid jutte ja arvamusi, et siis tõrkujaid, seaduse-nõudjaid ja teiste eestvedajaid õigel ajal kaile kihutada.

Arvate, et kapten must sellepärast lugu pidas? Oli heas tujus, kutsus ta mind eriklassi nuuskuriks ja ülespoomata lurjuseks, juhtus ta pahane olema, siis käratas: «Kasi jalust, sa saatana koerahing! Et sa põrgus põleksid!»

Paadisulasena võisin solvajale virutada vastu hambaid, sest mu selg oli sirge ja süda puhas, aga nüüd... Kaptenil oli ju tuline õigus. Olin endagi silmis nuuskur, ülespoomata lurjus ja mu hingki oli muutunud koera omaks, kes kõik oma isanda tujud saba liputades välja peab kannatama. Ja kas teate, poisid, kui raske on elada, kui su sees on kaheks kistud hing — üks pool inimese, teine koera oma.

Mida pidin ma kapteniproua küsimusele kostma? Vastasin vastuküsimusega: «Aga teie ise, proua Lindström?»

Proual läksid silmad märjaks ja seal ta siis pihtis mulle kõik oma elu sõlmekohad, nagu mina praegu teile. Tema olnud Mariehamnis haiglakoristaja, kui kapten pärast oma esimese naise surma talle abieluettepaneku teinud. Kaheksateistkümnenda aastane tüdruk, pea romanti-kat täis: purjekas, lõunamerede kuumad ööd... Elu kui üksainus tants lainetel... «Aga mis must sai? Merevang!» nuttis proua. «Igal madrusel on sadamas õigus minna ja tulla, aga minul... Tean, et mind laeval Santa Mariaks kutsutakse, aga jumal ei ole mulle andnud niisugust jõudu nagu omal ajal pühale neitsile, kes vana Joosepi kõrval kogu elu puutumatuna jaksas elada.»

Proua jutu peale läks ka minu süda lahti ning meile sai selgeks, et olgugi tema noor ja mina vana, tema naine, mina mees, tema lugupeetud kapteni proua, mina

laevakoera kaksikvend, ometi olime samasuguse saatusga õnnetud inimesed.

Mõni päev pärast neid vastastikuseid ülestunnistusi pistis pootsman mulle pihku pisikese, kõvasti kinnikleebitud ümbriku ja palus kapteniprouale edasi anda.

Ja siis tõusis minus kättemaksukuradi abiga inimene, kes seni alati alla oli jäänud, ning sai võidu mu koerahingest.

Troopikas, muutliku mere ja iilingute rajoonis, puhkas laevajuht ülal kaardimajas. Pimedatel öödel jättis proua oma magamiskajuti laeluugi lahti. Kuidas ja millal see tema ja pootsmani vahel algas, ei tea, aga nõnda see oli. Minust sai nende vahemees. Ja mingi ma põrgu, kui mu südametunnistus mind sellepärast piinaks!

Nad olid kavalad ja ettevaatlikud. Kõike olid nad arvestanud, kuid mitte seda, et laeva parema parda signaallambi klaas just enne seda neetud pagi katki läheb.

Kui kaptenile pootsmani kadumisest ette kanti, tahtis ta otsemaid oma naise magamiskajutisse minna, kuid uks oli kinni. Lahti ei tehtud. Nägin ise, kuidas kapten enne ülesminemist kapist revolvri võttis ja tasku pistis. Küllap talle ikka mingi mõte südamesse lõi.

Läksin ja koputasin. Hoiatasin neid. Kuid üks pootsman ikka lootis pimedusele, tormile, laeva õõtsumisele ja iseenda kiirusele, et siiski riskis. Või mis tal muud üle jäi kui tavaline tee: laeluugist välja, mööda besaanvantisid üles ja vahetaakidel grootmasti. Sealt tagasi tekile.

Pauku ei kuulnud selles piksemürinas keegi. Peale kapteni enda kajutilael kedagi polnud. Paistab, et Puna-habe, kuuliga keres, vantideni ikka jõudis, aga sealt päris ta meri. Laeluugi klaasilt, mis purje varjus kuivaks oli jäänud, leidsin hommikul kaks punast veretilka.»

Stjuuard oli end tühjaks rääkinud. Meie viskiklaasid seisid ikka veel pooleli, sigarid ja piibud kustunud.

«Kaks tilka punast verd... Polnud ta siis kotermann ühti,» lausus lõpuks puusepp.

«Ka Santa Maria oli tavaline naine lihast ja luust.»

«Kõik me oleme lõpuks inimesed. Ka sina, Christian-sen!»

«Skool!» meenus kellelegi klaasi tõsta.

SÕJAAEGSETEL SÕIDUVETEL

Neljakümne esimese aasta 14. mai hommiku aovalguses kihutasin taksoga sadamast Merivälja poole. Tallinna laht oli muretu ja vaikne. Lääne-taeva tume sina muutus tõusva koidu ees üha heledamaks. Viimsi tagant kerkiva päikese ümber mängles lõbus virvendus.

Minulgi polnud põhjust nukrutsemiseks. Olin samal kevadel lõpetanud oma erialased õpingud. Nüüd siis viimaks oli mul käes laevajuhi diplom, mis polnud veel jõudnud tasku järgi koolduda. Selle saamiseks kulus rahateenimise vaheaegade ja praktikasõitudega kokku ligemale kaksteist aastat. Paari päeva eest kirjutati mind tüürimehena reisilaeva «Vironia» juhtkonna nimekirja.

Ka perekonnaellu tõi see kevad suursündmusi. Sain Meriväljale uue ilusa korteri, mille lõunasse suunatud aknad päikest otse sülega tuppa kandsid. Peale selle tōin just eelneval päeval haiglast oma naise, kes seal maailma kõige tragima poisslapselt kisakõriga maha oli saanud.

Täna siis pidin «Vironiaga» esimesele reisile minema — Riiga. Väljasõidust sain teada alles õhtul hilja

ning nüüd hommikul, pärast vahikorra lõppu, sõitsin koju kohvri järele.

Varase aja ja lapsevoodijärgse väsimuse tõttu polnud mu naine veel tõusnud. Alles nimetu mähkmeis mehehakatis oli seekord vait ning puhkas ema aseme kõrval korvikeses, kaks imeväikest rusikat pea kõrvale padjale tõstetud.

Istusin viivuks voodi servale. Rääkisin naisele peatsest väljasõidust ning ütlesime teineteisele kõik need sõnad, mis noored abieluinimesed taolistel lahkumistel ikka ütlevad.

Kuid sadamas ootas laev, tänaval töötas taksomeeter. Kui oma varem reisivalmis pandud kohvri kätte võtsin ja minekut tegin, küsis naine:

«Millal siis võib hakata sind tagasi ootama?»

«Nädala-paari pärast.» Ja lisasin ülemeelikult: «Mere asi — võib-olla saadetakse aastareisi...»

«Ära aja rumalat juttu!» noomis mind mu naerusilmne naine. Küllap oligi ehk parem, et me midagi ei osanud ette aimata. Nüüd on sellest möödas juba üle veerandsaja aasta.

Tollest uuest korterist mäletan ainult päikeseküllaseid aknaid, millest üle lahe paistis suitsuvinest varjutatud tornide ja korstnatega Tallinn. Naisest on meelde jäänud tema unesegaste silmade naeruvirvendav pilk. Nimetu poja kaks roosatavat rusikakest padjal...

Jäid ainult mälestused...

Laevaga Riiga jõudnud, jäime remonti. Vaja oli vahetada katlatorud, kohendada masinat ning teha mõni väiksem töö kajutites ja laadruumis. Et remondi raskuspunkt oli masinas, polnud meil, tekimeestel, peale jooksva tegevuse suuremat muret. Päeval nokitseti värvida, õhtuti kogunesid tüürimehed ja mehaanikud jalutustekile. Tagusime kaarte või siis läksime «Lunasse» tassi kohvi jooma ja muusikat kuulama. Mäletan, et korraldasime laevapaatidel võidupurjetamisi ning sõudevõistlusi. Ka linnalähedased rohelused meelitasid. Olid sellised muretud varasuvised päevad, et paremaid ei osanud tahtagi.

Kodust sain kirja. Naine teatas, et sõitnud nädalaks paariks Hiiumaale oma vanemaid külastama. Kõik olla terved. Ja keset sellist kevadist meeleolu prahvatas eetrist orkaaniendeline teade alanud sõjast. Mehed suhtusid sõnumisse kuidas keegi. Nooremad võtsid asja kergelt. «Saab sõdida ja seigelda! Läkski juba igavaks see ilmaelu...» Vanemad, Esimese maailmasõja läbiteinud, vangutasid päid, ohkasid: «Algas jah, aga eks paistab, kui paljud meist selle lõppu näevad!» Enamik aga arvas, et küllap fašist nüüd oma hambad murrab. Kuid oli kuulda ka teistsuguseid hääli: «Usktuge, kaks nädalat, ja Moskvast...» Ning siis on kommunistidel käed püsti! Ega veermaht ole kaheksateistkümnenda aasta landesveer...»

Kui laeva remont oli seni läinud kuidagi uniselt ja aegamööda, siis nüüd veeresid sündmused üksteisele otsa. Katlad ja masinad pandi töökorda paari päevaga. «Vironiast» sai korrapealt allveelaevastiku staap. Eraisikuist koosnev juht- ja meeskond viidi üle teistele laevadele ning asendati mereväelastega. Endisest laevaperest jäeti esialgu alles ainult väike arv spetsialiste, nende hulgas ka mina. Mind leiti vaja olevat kui kohalike sõiduvete tundjat, lootsi, kuna uus komandör, kolmanda järgu kapten Rostik oli just äsja saabunud Kaug-Idast.

Juba nädala pärast oli meie lumivalgel «Vironial» kaitsevärvi sõdurisinel seljas, seniitkahurid ahtripupile monteeritud ning tekid kihasid valgemuitsilistest madrustest. Ühel hämarvalgel jaanipäevajärgsel ööl haalasime laeva Bolderajast ekspordisadamasse ning hakkasime laadima sõjavarustust. Kõik märgid näitasid, et varsti tuleb välja sõita. Aga kuhu?

Suveroheliste parkide varju peidetud Riia linna elu oli nüüd tavalistest rööbastest väljas. Tänavatel kihutasid sõjaväeautode kolonnid, laadungiks reipad, laulusuised poisid. Raudteejaamades tungles rahvapilv. Laaditi vaguneid, koostati ešelone. Ülal, suveselges taevas aga ujusid vastiku undamisega suured pommitajate eskadrillid ida poole, tiibadel haakristid.

Riiale pomme ei heidetud. Tol ajal polnud me näinud veel ühtki mürsulehtrit ega varemetes elamut. Polnud kuulnud ühtki maad ja südant vabisema panevat plah-

vatust. Rindeteated kõnelesid ainult Valgevenes toimuvast operatsioonidest. Sõjategevus tundus kaugena. Nagu ei suutnud uskudagi, et võiksime sellega ka vahe-
tult kokku põrgata.

Ööl vastu kolmekümnendat juunit kutsuti mind ühis-
kajutisse. Peale laeva komandöri viibisid seal keegi ad-
miral ning veel kaks-kolm kõrgemat ohvitseri. Mulle
esitati küsimus: «Kas olete võimeline «Vironiat» Pärnu
sadamasse ning sealt edasi läbi Muhu väina lootsima?»

Laev istus veidi üle seitsmeteistkümne jala maas.
Pärnu jah, aga Muhu väina Kessu liinidel oli täbar koht.
Kuid teadsin, et kui seal juhtmärkidest kalda poole
hoida, on vee sügavus suurem. Peaks piisama...

Vastasin jaatavalt.

Seepeale vaatas ahnelt suitsu pahviv admiral mind
arvustavalt ülalt alla ning lausus nagu selgitavalt: «Te
saate aru, et antud olukorras ümber Saare- ja Hiiumaa
minna on kindel surm.»

Too oli mulle ütlema tagi klaar.

Järgmisel hommikul hakkas saabuma haavatuid.
Laeva reisijatekajutitest said haiglapaladid. Restoranis,
kokkulükatud söögilaudadel toimusid operatsioonid.
Kail aga ootas järge lõputu rivi ambulantsiautosid. Rää-
giti, et kõik see olevat läti kontrrevolutsionääride töö.
Teisalt levitati kuuldusi Riia lähisel asuvast rindest
ning peatsest evakueerimisest. Kõmu ja juttu oli palju
nagu alati, kui kuivavõitu ametlik informatsioon ini-
meste kujutlusvõimele palju mänguruumi jätab.

Kolmekümnenda juuni pärastlõunaks oli «Vironial»
kaubaruumides täislast, kõik kajutid ja salongid haa-
vatutest tulvil, tekkidel tuhanded evakueeritavad,
küll vormikandjaid, küll eraisikuid. Trepil otsas aga
tungles ikka veel inimsumm, kes soovis sakslaste kätte
jäävast linnast lahkuda ning itta suunduvale laevale
pääseda.

Andsime otsad lahti.

Juba oli «Vironia» sadamasillast eemaldunud, kuid
laeva juurde saabus ikka veel inimesi küll paatidel, küll
parvedel... Paljud hüppasid kailt vette ning ujusid lah-
kuva aurikuni. Kõik palusid pisarsilmi, et neid pardale
lubataks. Ent kogu seda inimhulka me laevale võtta ei
saanud. «Vironia» oli juba nagunii üle koormatud...

Päri voolu mööda Daugavat mere poole sõites sattu-
sime püssitule alla. Siin ja seal plaksatas lask ning kuul
lõi kas keskehituse seinale või kukkus mõni tekireisijaist
oiates maha. Mõned kuulid lendasid ka juhtsilale ning
üks neist riivas isegi mu mütsisirmi. Hitleri lätlastest
snaiperi relvasihik polnud aga vist päris õieti seatud
või seisis asi laskuri närvides. Igal juhul keegi laeva
juhtkonnast seekord tabamust ei saanud.

Jõe suudmes, Bolderaja majaka all oli mingi takistus.
Tuli ankrusse jääda. Niipea kui raud pidama hakkas,
pöördus suur laev vööriga vastuvoolu, s. o. jällegi tagasi
linna suunas. Näis, nagu ei tahaks «Vironia» armsaks
saanud sadamast välja sakslaste torpeedode märklauaks
minna. Kui siis lõpuks signaalpostilt väljasõiduloa kätte
saime, oli meil omal jõul võimatu ümber pöörata, sest
faarvaatri laius ei andnud edasi-tagasi käikudega ma-
nööverdada.

Juhuslikult suundus reidilt sadamasse pisike puksiir.
Käskisime sellel «Vironia» ahtrist otsa võtta ning laeva
ümber pöörata. Vedurlaeva kipper oli nõus. Olles töö
ära teinud, tahtis puksiir trossi lahti anda ja oma teed
minna. Ent arvasime, et poleks paha, kui Pärnus ja
Muhu väina kitsastel sõiduvetel omast käest abi võtta
on, ning käratasin kiprile: «Ära otsa puutu, kui elu sulle
armas on! Nüüd võtame sind puksiiri ning jääd meie
karavani koosseisu!»

Vana lätlastest kipper palus ja needis. Tõstis rusikad
taeva poole ning vandus, et temal jäävat naine ja lapse-
kari kodus nälga, kui me teda pikemaks ajaks tundma-
tule saatusele vastu viime. Varustustki polevat tal kaa-
sas peale särki, pükste ja pintsaku, mille taskus üks-
ainus võileib. Hommikul tulnud kodunt välja ainult mõ-
neks tunniks.

Ent laeva, selle hinnalise lasti, haavatute ja kõigi-
nende tuhandete pardalviibijate seisukohalt lähtudes
jäid meie kõrval vana kipri palvetele ning halamistele
kurdiks. Heitsime talle vatijopi, mõned konservid ja
paar pätsi leiba. Ning oligi kõik, millega teda trööstida
oskasime. Väike puksiir, mille nime olen unustanud, oli
meile pärast asendamatuks abimeheks. Ka kipriga saime
sõbraks. Võttis temagi sõda kui pealesunnitult parata-
matust, just nimelt nagu me kõik.

Laevade karavan, millesse kuulus ka «Vironia», koosnes umbes kümnest aurikust ja mõnest saatekaatrist. Kõigil üks ja sama siht — vaenlase ülekaalukate jõudude eest läbi Muhu väina ida poole taanduda. Paljude laevade süvis oli saartevahelise madala sõiduvee jaoks liiga suur. Need lossisid oma lasti käigu peal otse merre. Tuhandeid tonne sütt, põlluväetisi ja maake heideti Riia lahe põhja.

Hommikul vara olime eriliste juhtumisteta Pärnus, kus haavatud maale andsime. Ka Riist evakueeritud eraisikud ja sõjaväelased lahkusid ning suundusid rongidega edasi. Sadamast väljumisel oli Bolderajast kaasa toodud puksiir meile suureks abiks ning isegi admiral (pardal viibiv allveelaevastiku staabiülem) avaldas mulle tunnustust ettenägelikkuse eest.

Õhtul jõudsim Rohuküla sadamasse. Rinne oli kusa-gil kaugel selja taga. Siin, metsäärses sadamakolkas, oli otse idüll. Suveöö laius sõbralikuna ja vaiksena üle lauge ranna. Täamal salus alustas ööbik oma igivana ja alati uut meeoleutsemist, külast kostis neidude laulukatkendeid ning poiste praalivaid hõikeid. Küllap mitmedki jalutasid tol õhtul tütarlapsena oma viimast jalutamist.

Öö oli valge ja lämbe. Ei saanud und. Õhtune ilma-teade oli kuulutanud tormitükki. Läksin tekile ning laskusin alla kaile, et veel kord kontrollida, kas need poolpehastanud puupollarid tuule saabudes ikka laeva kinni peavad. Tol ilusal ööl ei lasknud mõtted paljusid magada. Sadamasillal seisis mitu vestlevat meestekobarat.

Teisele poole kaid sildus pisike sõjaväetraaler. Niipea kui sellel otsad kinni jõuti panna, lonkas treppi mööda maale hundikoer, kes haavatud esikäppa ülal hoidis. Nuusutas iga meest ja niutsus. Otsis nagu kedagi, aga ei leidnud. Istus siis pollari kõrvale maha ning hakkas ulguma.

Traaleri meestelt saime teada, et too neljajalgne oli ainus elusolevus, kes ühelt Riia lahe lahingus hukkunud Nõukogude sõjalaevalt päästa suudeti...

Mereväelased kogunesid koera ümber, silitasid teda ning püüdsid trööstida. Kuid suure hundi silmad olid täis valu. Neist võis lugeda otse inimlikku leina.

Koit võttis Ehalt lambi. Metsatukas ärkasid varased linnud. Lendasid rutakate tiivalöökidega küla poole.

Muhu väinas ristlesime «Vironiaga» umbes nädala. Selle aja kestel tõrjusime oma seniitkahurite tulega mitu õhuatakki. Muud kombitsad sakslasel tol ajal veel sinna saartevahelisele alale ei ulatunud. Allveepaatide jaoks on väin liiga madal, torpeedokaatritele pole seal manööverdamiseks küllalt ruumi. Ka magnetmiine polnud nad jõudnud veel sealsetele sõiduvetele lennukitelt alla heita. Tallinna saabusime ühegi kriimustuseta. Siin viidi mind üle jäälohkujale «Tasuja». «Vironia» aga hukkus hiljem Soome lahes — kuuldavasti torpeedotabamusest.

Kodulinna sain mahti ka kord Meriväljal ära käia, kuid perekond viibis ikka veel Hiiumaal ning mul tekkis pisike lootus, et ehk õnnestub neil seal üksikus saarekolkas sõjasaginast hoopis eemale jääda.

Tüürimehena uuel teenistuskohal kodunesin varsti laevaperega ja ka kapten Talfeldt suhtus minusse seltsimehelikult. Tundsin, et mind juba esimesest päevast alates peeti omainimeseks.

See võis olla umbes juuli keskpaiku, kui meile anti esimene tõsisem ülesanne. Nimelt sai Pakri otsas mingsugune sõjaväe abilaev torpeedotabamuse ning «Tasujal» tuli sellele appi minna ja avarist Tallinna reidile pukseerida.

Kohale jõudes nägime, et suure transpordilaeva vööriosa oli kuni sillani ära lõigatud ning nüüd püsis säärane ninast ilmajäänud vee-elukas pinnal ainult saatuse ja vahešottide armust.

Ilm oli vaikne, lainetust polnud peaaegu üldse. Vee-pind üksainus elavhõbedaga ülevalatud peegel. Ei tahtnud nagu uskudagi, et sellise sõbraliku välimuse varjus luuravad kõigest periskoobi sügavusel hiigelsigaritega sarnanevad vaenlase allveelaevad, komandosillal julmad mehed. Et see aga tõesti nii oli, sellest kõneles

meile pooleksrebitud laev, mille tekkidel lamasid kümned laibad, aluse kajutid olid täis haavatuid ja surijaid.

Kinnitasime «Tasuja» parras pardaga avaristi poordi ning ajasime päästepumpade voolikud läbi torpedeeritud laeva illuminaatorite siseruumidesse, kus vesi iga minutiga kõrgemale tõusis. Mulle anti ülesanne: minna avaristi pardale ning seal päästetööde üksikasjus kokku leppida. Tekil kamandav tüürimees juhatas mind juhtkonna sööklasse, kus laevajuht parajasti vormikuube kinni nõõpides lauast tõusis. Ulatas mulle käe. Põristas:

«Aleksander Afrikanovitš...»

Seda tegi kapten nii lihtsalt ja kiirustamata, nagu oleksin ma olnud sadama stividor, kes tuleb kauba paigutamise üle nõu pidama. Ka väliselt sarnanes mere-mees pigemini tüsedusele kalduva heasüdamliku vananuga kui sõjaaja piiramatut võimu omava komandöri-ga, kes keelab ja käsib. See mees sobib küll rohkem susside väel lapselaste seas tatsama kui laeva sillale, mõtlesin ning esitlesin ka ennast:

«German Mihhailovitš...» Selgitasin siis oma tuleku põhjuse. Avaristi kapten pani asjalikult vormikuue kurgualused haagid kinni, tõmbas rõiva kortsud kõhukumerusel sirgeks ning hingas sügavalt.

«Egas midagi — kõht on täis ja nüüd siis võib jälle sõdida... Aga, German Mihhailovitš, võib-olla on teil keskkohk hele? Istuge lauda! Nälgitud inimene ei kõlba kuhugi...»

«Ei, tänan! Pole aega. Katsume parem, et sellest rajoonist rutem minema saame!» kiirustasin ma.

«Mis te nüüd ülepeakaela...» rahustas Afrikanovitš. «Uskuge mind, pärast tänast madinat ei näita sakslane oma nägu siiakanti enam mitu päeva.» Lisas siis laitevalt: «German Mihhailovitš, nii varases eas juba närv-vid...» Samal toonil oleks võinud vana kalamees ütelda nooremale: «Oma mõrrakaltsude pärast võid üsna mureta olla — ei siit enne kolme päeva tuult tule!»

See sügav bass oli sedavõrd enesekindel ja isalik, et minugi ärevus kadus. Aleksander Afrikanovitši tavalisi sõnu kuuldes tundus sõda mulle niisama lihtsana nagu puusaagimine või purjelaeva ankru pelimine.

Olles kõikides päästmisse puutuvates üksikasjades

ühele nõule jõudnud, lausus Aleksander Afrikanovitš mõtlikult:

«Julge poiss oli see nende allveelaeva mees... Nii täpselt istutas ära, et vaata ja imesta. Aga oodaku ta! Igale oinale tuleb kord oma mihkclipäev!» Viimaste sõnade juures helkis kapteni silmist külma terast. Õeldus oli raskust ning prohvetlikku ennustust sõja lõpptulemuse kohta.

*

Pärast avaristi Tallinna pukseerimist saadeti «Tasuja» bensiinilihtriga Muhu väinas baseeruvatele kaatritele kütust viima. Jõudes päikesepaistelisel suveõhtul taas Rohuküla sadamasse, kohtasin seal ammust tuttavat kapten Robert Kongat, kes parajasti oma «Merekaruga» silla ääres juhtus olema.

«Kuidas on, kas sõda sul südame alt vahel ka õõnsaks ei võta?» küsisin Kongalt, püüdes end uljana näidata.

«Keda kuradit! Mulle pandi Tallinnas kaks kuulipildujat bakile — löön kas või lahingulaevaga rinna kokku,» heitis kapten käega ja naeris.

Muretu naljavend oli Konga eluaeg olnud ning näis, et polnud sõdagi jaksanud teda tõsisemaks muuta. Kongat armastas igamees. Sellepärast, et tal oli säärane lõbus ja las-käia iseloom. Sellisena mäletan teda tänapäevani.

Paar tundi pärast meie jutuaajamist väljus «Merekaru» Rohukülalt Triigile. Teel kohtas ta vaenlast. Kuid Kongal polnud võimalik temaga ei rinda kokku lüüa ega oma kuulipildujaist ainsatki pauku välja lasta. Teda tabas vee all luurav magnetmiin. Pooleksmurtud «Merekaru» lamab tänapäevani Muhu väina madalas vees. Laeva kahekümne üheksast mehest ei pääsenud ükski...

«Tasujaga» käis aga kaasas õnnelik saatus. Sõitsime mitu otsa Tallinna ja Rohuküla vahet. Pukseerisime praamidesse laaditud sõjavarustust, päästsime lahingutes vigastatud laevu, korjasime veest uppujaid. Kui juhus oli, tulistasime bakikahureist vaenlase lennukeid. Soome lahes löime tagasi torpeedokaatrite rünnaku. Abi-laevana võtsime osa mitmest lahinguoperatsioonist. Kuid veel polnud «Tasuja» pardaplaatidel ühtki kuulikriimustust.

Et me miinile ei sattunud, lennukipommid alati mööda sadasid ning juba kuud poolteist kestnud sõjas keegi meie laevaperest isegi haavata ei olnud saanud, muutus meeste uljus mõnikord lausa ülemeelikuks. Püüti allveelaevade rünnaku ajal merre heidetud sügavveepommidest uimastatud ja pinnale kerkinud kalu, lennukitaki puhul kogunesid mehed, kel otsest tegevust polnud, demonstratiivselt tekile doominot mängima. Keegi ei uskunud, et ka «Tasujale» midagi võiks juhtuda.

Olin ebatäpne, kui ütlesin, et ei uskunud... Siiski, üks kütjatest — nimi on meelest läinud — otsis endale kaua aega vaenlase lennurünnakute puhuks seda kõige ohutumat kohta. Proovis end peita küll päästepumba taha, küll masinasse. Või siis jälle baki alla — vanade trosside hoiuruumi. Kusagil ei tundunud talle küllalt kindel.

Et see pommikartlik tulemees oli väga hea ujuja, soovitas keegi, et ta võiks pommitamise ajaks istuda ahtri-reelingule. Juhul, kui laev peaks saama tabamuse, heidab õhuline ta merre. Kuid sealt olla temasugusel mehel juba lihtne asi välja ujuda.

Ja nii meie kütja hiljem tegigi. Iga kord, kui laeval anti õhuhäire ning tulemehel juhtus vabavaht olema, nägime teda reelingulatil istumas, jalad roolisektori kaitserestidel.

Oli üks neist palavatest augustipäevadest, mil pigi tekiplankude vahel sulama kipub ning higist leemendavad tulemehed aeg-ajalt pea kütteruumi luugist välja pistavad, et õhku ahmida; mil kokk kambüüsis kuumava pliidi juures oma ametit neab ning kajakadki lennata ei viitsi.

Säärasel õnnistatud päeval ootasime Rohuküla reidil ankrus olles õhtut, et öö varjava tiiva all Tallinna sõita. Päev oli tõesti rahulik. Sakslaste lennukid end ei näidanud ja Riia lahe poolt polnud kuulda isegi kõrvale juba nii omaseks saanud kahurikõminat.

Käis tavaline laevatöö. «Tasujal» oli paat alla viiratud ning sellelt värvisid madrused välisparrast, mille pind soolaka merevee toimel kippus roostelaiguliseks minema.

Aeg oli juba kauges pärastlõunas, kui äkki vahimees

päikese suunast lähenevaid lennukeid märkas. Neli pommitajat. Vaevalt jõudsid mehed suurtükkide juurde joosta, kui juba esimene neist pikeeris...

Viibisin komandosillal. Tundsin, kuidas laev pommi-löögi all võpatas. Tekkidele ja sillale vajus mudaga segatud veelaviin. Mu jalgade ette prantsatas pesast väljalennanud kompass. Kütteruumist tõusev aurumõll mattis nähtavuse. Silmade kohal torkis kuum valu. Ägasin käega üle lauba. Seal oli veri. Püsisin jalgadel ja erilist häda ei tundnud. Olin kindlal arvamusel, et laev sai otsetabamuse.

Kui katlast väljatungiv aur hõrenes, oli esimene, mida märkas, üleni mudane kütja, kes end paaditekil püsti ajas. Seesama tulemees, kes ahtri reelingulatil oli istunud. Vandus:

«Kuradi pomminiru! Ei löönudki, saatanas, üle parda!»

Ja tõesti, selle asemel oli mudalaine mehe üle pukseerimislookade ning paaditaavetite ahtrist peaaegu sillale paisanud. Niisuguse lennukaare pikkus polnud ei väiksem ega suurem kui 25 meetrit.

Kuidas see siis juhtus? Väga lihtsalt: suurekaliibriline pomm ei kukkunud mitte laevale, vaid poolviltu ahtri alla. Langes merepõhja ning lõhkes alles seal. Paiskas üles savi- ja veesamba, mis haaras reelingult mehe ning viis endaga kaasa. Tuli välja, et kütja oli tõesti osanud endale ohutu koha leida. Tal ei avastatud ühtki kriimustust.

Pahemini läks aga neil, kes välisparrast olid värvinud. Hüdrauliline löök lõhkus paadi, mitu meest sai põrutada ja haavata. Ka «Tasuja», ehkki tal oli jäälõhkuja korpus, sai tõsiseid vigastusi. Rooliseade läks selleks korraks rivist välja, ahtripiiki tekkis ohtlik lekk. Teise katla lõi neetidest lahti ning see jooksis aurust tühjaks. Hea, et ei lõhkenud. Siis poleks vist küll minust ega teistestki «Tasuja» laevapere liikmetest ei juhtunust kõnelejat ega kirjapanijat olnud.

Rooliveast saime varsti jagu. Ahtri kahekordne põhi ning tankilagede luugid õnneks pidasid. Hull lugu oli vaid katlaga, sest sellega ei osanud me merel midagi peale hakata. Tuli leppida ainult kuuesõlmelise kiirusega ning merereisi ajal terve vaht üht ja sama majakat

peilida. Lühidalt — muutusime suurepäraseks kahurite märklauaks.

Sõjalaevade kaitse all jõudsime siiski õnnega Tallinna reidile. See oli 27. augusti hilisõhtul. Pealinna pärast käisid kibedad lahingud. Aegna alt vaadates näis, nagu oleks kogu kodulinn leekides. Kadriorus kõnelesid kahurid, Sitsi kandis paiskus lakkamatult tulesambaid vastu taevast, kesklinn põles. Võideldi vaenlase vastu, kelle käes oli algatus niihästi õhus, maal kui ka merel. Lõpuks tuli meil ikkagi Tallinn maha jätta.

Kui «Tasuja», 28. augustil 1941 Tallinna reidilt ühes kahesaja saatusekaaslasega ankru hiivas ning kursi itta võttis, polnud mul aimugi, kus mu perekond viibib. Võib-olla jõudsid tagasi Tallinna ning põlesid tuhaks majarusude all? Võib-olla jäid Hiiumaalt tulles Muhu väinas meresõja keerisesse ja nende laibad pleegivad praegu kusagil rannaliival? Võib-olla hulgub mu naine nüüdsama mahapõlenud Tallinna rusude vahel, näljas ja räbalais, laps käsivarrel...? Kas elan ma isegi niikaua, kuni kõik selle teada saan?

Küsimusi oli palju, keegi ei osanud neile vastata. Teadsin ainult seda, et vihkan oma vaenlasi ning et olen valmis neid hävitama.

Lahkusime reidilt. Arvan, et nende kahesaja laeva pardal polnud ühtegi inimest, kes poleks lootnud kord jällegi tagasi tulla. Paljudele aga saatus seda õnnepäeva ei näidanud... Kuid ka enamik tagasipöördujaist leidis eest külmad kolded, purustatud kodud, lõhutud perekonnad. Viimaste hulgas olin ka mina. Ent kui me sõja-päevil vaenlase halastamatute hoopide all meelt ei heitnud, siis nüüd ammugi mitte. Pillasime oma kunagise kodu varemeil vaikse pisara, käenasime varrukad üles ning hakkasime otsast peale. Kel silmad on, see vaadaku, mis meil nüüd taas on!

Kuid sel 29. augusti hommikul, mil leidsin end «Tasujaga» Juminda otsa miiniväljades, oli mu horisont lausa sompus. Allpool veepinda varitsesid miinid ja allveelaevad, maalt tulistasid rannapatareid, õhust pikeerisid

lennukid. Soome poolt ründasid vaenlase torpeedokaatrid. Meie laevadekaravan aga koosnes põhiliselt vana-dest kaubaaurikutest, millest mitmel polnud pardal isegi kuulipildujat.

«Tasuja» jõlkus oma kuue sõlmega kusagil lõputu laevaderivi kiiluvees. Laeva nagunii juba aeglast käiku tuli sageli veelgi vähendada, sest küll üksikuna, küll grupiviisi kohtasime merehädalisi, kes end päästevöö või parve varal vee peal hoidsid. Õhtuks jõudsime selliseid üle poole tuhande üles korjata, mõnel neist juba kaks ja kolm laeva jalgade alt ära vajunud.

Ilm oli sakslaste jaoks selline, et nad paremat vist ei osanud soovida. Meri vaikne ja raske nagu sula tina, taevast selge ja sinine, ei ühtki pilvepatja, laevad justkui peeglit. Keegi meremeestest pole vist küll kunagi nii hardalt udu, tormi, pilvesompu, lainevalle ja kõike muud säärast soovinud kui tol 1941. aasta 29. augusti neetud ilusal päeval. Sest paha ilm oleks meid aidanud, peitnud pommide eest. Udu oleks olnud looduslik suitsukate, torm oleks muutnud ebatäpseks lennurünnakud, lainetus raskendanud torpedeerimist.

Seisin juhtsillal ning valvasin selle järele, et kapteni käsud täpselt täidetak. Bakil mürtsusid seniitkahurid, ülal peilsillal ragisesid kuulipildujad. Nendega püüdsime tõrjuda õhuatakke.

Juminda otsa suurtükitali oli seljataha jäänud. Vastase kaatrid ja allveelaevad säärast juba ennagi vigastatud alust nagu «Tasuja» torpeedo vääriliseks ei pidanud. Niisuguse kalli relvaga uputati ainult suuremaid transpordilaevu.

Selle-eest aga olid eriti agarad vaenlase lennukid. Üks rünnakulaine järgnes teisele. Sihtisime «pikki» sööstvat pommitajat läbi kiikri ning just hetkel, mil väikesed mustad munakujulised esemed selle korpuse küljest vabanesid, võtsime rooli poordi. Jäälõhkuja pöördus kiiresti, otse kanna peal... Jällegi sadas pommirida risti üle poolkaarekujulise kiiluvee... Kuid lähedal ja kaugel uppusid laevad, inimesed heitlesid oma viimset heitlust...

Ka vastaspool kandis kaotusi. Siin ja seal, tõrvmusta suitsusaba järele jättes, rammis vaenlase lennuk pikeerimisel otse merre ja kadus.

Ründav torpeedokaater tardus äkki paigale ning lõi põlema sinkja leegiga nagu bengali tuli. Noil hetkil rõõmustasime: «Sai, kurat!» Kuid üldpilti see ei muutnud. Meid hävitati süstemaatiliselt ja külmavereliselt. Need olid päevad, mil saksa lendurid tervitasid üksteist hüüdega: «Heil Hitler!», mil näis, nagu ei suudaks Reichswehri sõjamasinat pidurdada ükski vägi maailmas. Sõnu «Hitler kaputt» nad tol ajal veel ei tundnud.

Noil lõpuootuse aastapikkustel minutitel meenus mulle üks samasugune päikeselõõmaline suvepäev aastat viisteist tagasi. Viibisin koolivaheajal isakodus. Või õigemini emakodus, sest taat oli meremees ja seilas kaugesõidus. Meil oli paar tiinu sooheinamaad, kust pere ainsale piimaloomale talvetoitu püüdsime korjata. Läksime sinna loogu võtma. Kui palju oli seal sääski! Must miljon! Õhk polnud õhk, vaid putukapuder. Tolm ning heinapebred tegid higise keha kibedaks, kärbsed-parmud aga panid käed-jalad ja silmnäo otse põlema. Arvasin, et see oli mu elu piinarikkam päev. Hullemat ju ei võinud ilmas enam olla...

Tol päeval Soome lähel oli õhk puhas, otse steriilne, põletavatele päikesekiirtele vastukaaluks mere jahe pind. Ihu oli endaga rahul. Ei ühtki hammustavat parmu ega pinisevat sääske. Kuid siin saeti hellakskulunud närviinerte: surm või elu, surm või elu... Seda viimast polnud äga kellelgi rohkem kui üksainus, ning kaotuse korral tuli meri, päike, ilus ilm ja kõik tulevikuuinistused jätta neile, kel õnn on edasi elada. Ise muutud eimillekski... Mõtlesin, et millise rõõmuga küll vahe-taksin praegu selle elu ja surma rajamail rändamise tolle sooheinamaa sääse- ning parmurohke loopäeva vastu.

«Tasujast» mitte rohkem kui kaabeltau kaugusel pidas meiega paralleelset kurssi suur halli värvi laev, mille tekid olid täis välirohelistes kiivrites jalaväelasi. Selle vastu hakkasid pommilennukid erilist huvi tundma. Lisaks meie õhutõrjele avasid sõdurid naaber-laeva tekkidelt vaenlasele püssitule. Kogu laev pragises laskudest nagu põlev kadakapõõsas. Fašistide haakristiga õhupiraate me seekord küll alla ei saanud, kuid osavalt edasi-tagasi käikudega manööverdades õnnestus

sõduritega ülelaaditud laeval alati puhtalt välja tulla. See püssidest ragistamine oli muidugi viga. Andis ära, et pardal viibib tuhandeid sõjaväelasi, mis muutis vaen-lase rünnakud veelgi vihasemaks. Vaja oleks viimane kui elav hing tekilt alla käsutada, mõtlesin ma. Tol hetkel ma ei teadnud, et seal olid laadruumid ja kajutid juba nagunii puupüsti sõdureid täis ja peale tekkide polnud ülalviibijail enam kuhugi minna.

Ehkki ma oma binokliga sõidukaaslase roolimaja akende taha ei näinud, sain ometi aru, et seal kamandas äärmiselt osav ja külmade närvidega kapten. Mäletan, et tundsin tolle tundmatu laevajuhi vastu isegi profes-sionaalset kadedust. Esitasin küsimuse: kas mina jak-saksin pommirahke all säärast enesevalitsemist säilitada? Vastasin ise, ning vastus ei langenud minu kasuks.

Naaberlaeva tähelepanu oli jäägitult pööratud vaen-lase lennukitele, manööverdamine kohaldatud õhust langevale surmale. Kuid samal ajal ei saanud nad endid hoida varitsevate allveelaevade eest. Polnud ju mingit võimalust üheaegselt vältida niihästi lennukipomme kui ka torpeedot...

Teekaaslane oli mul just parajasti binokli ümmargu-ses vaateväljas, kui tal teise luugi kohalt paiskus tule-sammas... Laev murdus. Võõr uppus peaaegu silma-pilkselt ja kadus. Ahtriosa aga tõusis neljakümne viie kraadi all veest välja ning hakkas sujuvalt ja kiireneva vajumisega rohetava sügaviku poole sukelduma, sõu-kruvi tiivad alles pöörlemas.

Toppasime «Tasuja» masinad ning andsime korral-duse paatide allalaskmiseks. Esimese päästepaadi juhiks määras kapten mind. Sõudsin avariikohale nii kiiresti kui suutsime. Piirasime ümber meres rabeleva sõdurite-massi. Tõmbasime paati teistest kaugemale sattunud ini-mesi. Vajuvale laevale liiga lähedale minna oli veekee-rise tõttu ohtlik. Samuti oleks seal elu eest võitlev inim-summ võinud meie paadi ära uputada. Raske varustus rõhus sõdurid vee alla. Enamik läks põhja ühes oma püssi või automaadiga. Harva mõni laskis relva käest...

Muu sagina seas jõudsin siiski ka vajuvale laevale pilgu heita. Selle juhtsild oli juba veega triiki ning iga hetk sukeldumas. Sillanukas seisis kapten. Hüüdis läbi ruupori midagi meestele, kes asjatult püüdsid pääste-

paate talide otsast lahti haakida. Keegi pakkus kaptenile korkvesti. Laevajuht lõi käega.

Tol hetkel ei pannud vajuva laeva kapteni asjalikkus ja külm veri mind enam imestama. Sest kui torpedeeritud laeva juhti nägin, oli kõik selge. Auriku sillal kamas mu tuttav Aleksander Afrikanovitš!

Teda ära tundes tahtsin riskida kõigega, sõuda vajuva auriku külje alla ning kapteni ära päästa. Kuid korraga saabus eskadrill vaenlase hävitajaid, mis niitval lennul hakkasid kuulipildujaist tulistama vees rabelevaid inimesi. Vesi värvus punaseks... Tabamusi said ka meie paadid. Mu tähelepanu kulus nüüd hädasti mujale ära. Kui jälle mahti sain ümber vaadata, polnud aurikust näha enam masjitoppigi. Ainult vesi tormas keereldes ning raevukalt kobrutades lehtrikujulisse avasse, viies kaasa puurisu ja inimesi...

Varsti oli meri jällegi nagu puhtaksküüritud peegel. Selle pinnal leidis veel ainult mõni üksik inimene, kes oli suutnud avariipaigast kaugemale ujuda. Need päästeti sõjaväekaatriite poolt. Ent nii hoolsalt kui ka vaatasin, ei näinud ma seal Aleksander Afrikanovitši...

«Tasuja» paadid olid inimestest üle koormatud. Vesi hakkas juha üle pardalaudade sisse kippuma. Paljud hoidsid kinni ainult ümber paadi tõmmatud päästeliinist. Sõudsime tagasi. Päästa suutsime neist ehk ainult sada-poolteist...

Teistega võrreldes oli «Tasuja» siiski õnnelik laev. Sest jõudsime ikkagi oma merest päästetute lastiga Suursaare randa, kus kõik need pärast surma elavad inimesed maale arstide hooleks andsime. Järgmisel ööl läks uduseks ning selle varjukatte all sõitsime enam ühtki sakslast nägemata Kroonlinna sadamasse. Alles seal sai «Tasuja» mürsu otse korstnasse. Kuid mind seda enam nägemas polnud. Jõudsin just paar päeva enne seda Leningradi evakueeruda. Meresõidud olid selleks korraks sõidetud. Minu tee suundus hiljem üle Laadoga järve jääkaane sinna, kus hakati looma eesti laskur-korpust.

Palju aastaid pärast sõja lõppu. Ühel tormisel novembriööl püüdsid radistid hädasignaali Leningradi

aurikult «Perekop», mis Ristna otsas vajumisohus viibis. Laeva laadruumi oli tekkinud lekk ning pumbad ei jõudnud enam vastu.

Saatsime välja päästelaevad. Suure vaevaga õnnestus meil avarist Tallinna reidile pukseerida. Siin selgus, et laeva korpus oli juba Leningradi kanali jääs vigastada saanud ning vana aurik püsis nüüd pinnal ainult vee-kindla vaheseina varal.

Avarii-inspektorina sõitsin kutriga reidile õnnetusjuhtumit selgitama. «Perekop» ujus upakil, bakk veega triiki. Ahtrist paistsid alasti propelléri tiivad. Oli õine aeg ning tormitreppi mööda üles ronides kirusin, miks laev polnud SOS-iga lagedale tulnud juba hommikul.

«Demidev,» tutvustas end kapten.

«Sergo,» vastasin tuseselt. Võtsin rutakalt portfelist oma avariiaktide plangid, istusin laua taha ning tahtsin hakata kirjutama. Soovisin võimalikult kiiremini valmis jõuda. Keskkohd nõudis oma osa. Avaristiga jahtimise tõttu polnud ma lõunast saadik ivagi suu sisse saanud.

Laevajuht justkui luges mu mõtteid. Manitses: «Ärge nüüd ülepeakaela... Istume lauda ja sööme enne... Näljane inimene ei kõlba kuhugi...»

See põrisev bass ja sõnadki olid nagu enne kuulnud. Vaatasin meremeest tähelepanelikult ja mu süda jättis paar lööki võlgu. Vaime ega kotermanne mere ja taeva vahel enam pole. Tähendab...

«Aleksander Afrikanovitš!» prahvatasin ning haarasin oma vanal tutaval õlgadest kinni.

Kapten uuris mind enne põhjalikult, kui ütelda usaldas:

«German... German Mihhailovitš! Skolko let, skolko zim!»

«Aga sa läksid ju neljakümne esimesel aastal kogu täiega põhja — ise nägin,» püüdsin ma oma silmade praegust tõtt suuga valeks ajada.

«Läksingi, aga meri ei tahtnud mind. Ujutas parve põntsa alla ja sülitas otse vajumislehtrist tagasi pinnale,» naeratas Aleksander Afrikanovitš, kelle paksud harali juuksed ainult õige pisut hallimaks olid muutunud. Muidu oli ta samasugune kõhtukasvanud ja hea-

südamliku pargivahi välimusega vanamees, keda mäletan sõja suurte merekatastroofide päevilt.

«Ja tänagi lükkas Neptunus sulle oma riigi väravad valla,» püüdsin mina talle omal kombel kaastunnet avaldada.

Meremees lõi käega. «Ah, rahuajal... Vaevalt jõuad signaali eetrisse anda, kui juba päästelaevad jaol. Neljakümne esimest sa tead... Aga aasta pärast seda, Ameerikast Kaug-Itta tulles, sain torpeedo samuraidelt... Olime konvoita. Pääsesime paatidega pisikesele saarele. Istusime seal merevangis üle poole aasta. Nii pisut Robinsoni moodi, aga selle vahega, et mul oli kaasas kogu meeskond...»

Sõnadest ja silmanurgast virvendava huumoriga kirjeldas vana meremees oma sõjaaegseid seiklusi. Kuidas mereväekaatri mehed ta tuttipidi Soome lahest välja õngitsenud ja et ta siis alles pärast pikka toibutamist ka ise hakanud oma seisukorra tõsidusest aru saama. Ülejäänud sõja-aastad Ühendriikide ja Vladivostoki vahel. Seal vajunud tema jalgade alt veel kolm laeva, ning kui «Perekopile» poleks nüüd õigel ajal jaole saanud, oleks see olnud kuues...

«Ei taha Neptunus mind, vana juurikat!» ohkas Aleksander Afrikanovitš ning otsis kapist «ühe õiget sorti pudeli». Pilgutas mulle silma. «Mis siis ikka — pole meil, patustel, siingi viga!»

A A S T A L 2 0 0 0

Lõpuks ometi saabus esimene varakevadine torm, mida me kõik olime oodanud. Pealegi puhus ta õigest august. Kagutuul murdis Tallinna lahe jää Kadrioru ja Pirita rannast lahti ning viis Soome lahe teravahambuliste lainete kätte jahvatada.

Veel kärsitumalt kui sadamamehed oli jää lagunemist oodanud Inglismaalt saabunud vana auriku kapten ja selle meeskond. Juba mitu päeva olid nad oma laevaga Suurupi otsas ristelnud. Aurik pidi tulema Tallinna sadamasse, kuid registri määrused keelasid tal sõidu jääs.

Õige pikisilmi ootasid aga jääminekut ja laeva sissetulekut selle kodusadamast Murmanskist vahetuseks saadetud tüürimees, kaks merekooli praktikanti ja naiskookk. Kõik nad olid oma raha kohe Tallinnasse jõudmise järel ära raisanud ja istusid nüüd juba mitmendat päeva lootsitoas, mugisid kuiva leiba ja rüüpasid elektripliidil keedetud teevett peale.

Kagutorm tuli koos paduvihmaga ja öise valvekorra lootsid Saar ning Roo, kes õhtul kella kaheksaks vahti tulid, olid määrid nagu veest tõmmatud.

«Uus-Sadama tänaval saabas ja vihmamantel veel kuidagi kõlbavad, aga kui öösel reidile tuleb minna, siis nõuan päästekontori laost endale tuukriülikonna,» bravuuritseb Saar lootsitea ukse juures rõivastelt vett maha raputades.

«Ära nurise! See kõik on kõrgemalt poolt ette nähtud. Sadamale kulub nüüd pärast talve väike lõputus ära,» õigustab Roo vihma.

«Pole viga, Saar, küllap tuleb kord seegi aeg, mil ka ilm on inimeste endi teha,» trööstin ma vanemlootsi.

«Ega seda tähtsat asja nagunii meremeeste otsustada anta,» arvas Murmanskist tulnud tõsiseilmeline tüüri-mees, kes aknalaua istub. «Siis asutatakse meteoministeerium, seal on üks komisjon teise kukil ja aina vaidlevad, missugust ilma teha. Põllumehele olgu vihm täna, aiapidajatele homme, heinalised tahavad põuda, purjesportlased parajat tuult, meresõitjad vaikset ilma. Kuni nad seal vaidlevad, tuleb vihm käsku-keeldu ootamata omapäi alla ja ilm teeb ennast vana viisi ikka ise.»

«Hakkame fantaseerima, mismoodi meresõit ja sadamaelu aastal 2000 välja näevad?» paneb ette lootsi koikus pikutav kursant, kellel madruse vormipluusi lai krae kortsumise ärahoidmiseks kukla alla sirgu on tõmmatud.

«Hakkame, hakkame,» on Roo asjaga päri, sest pikki ootetunde on vaja lühendada. «Ja pane tähele, poiss, sina võid oma lootustes ja ennustustes pettuda, mina aga mitte.»

«Miks te seda arvate?» keerab kursant end kõhuli ja tõuseb küünarnukkidele. Paarikümneaastase ümmargune poisinägu on ergas, silmis uudishimutsev säde.

«Oled aastal 2000 alles mees alla viitkümmet, aga mina?»

«Kui viinaga korralikult desinfitseerida ja tubakaga suitsetada, küll meiegi veel selle aastanumbri ära näeme,» lohutas Saar.

«Hea küll, las mina räägin Tallinna sadamast,» satub Roo Saare optimismist hoogu. «Aastal 2000 ulatuvad sadama basseinid Russalkani välja, Tuukri tänava majalobudikud ja vanad laohooned on maha lõhutud, nende asemel on puisteed. Patarei ja sadama vahel on ammu lubatud Rannapargi puud juba suureks kasvanud. Reidilt

vaadates paistab, nagu oleks sadam rajatud otse metsa ja üle selle paistavad ainult Toompea müürid, Oleviste kiriku torni nupp ja televiisorimast.»

«Sa, Roo, ajad enam uhkust ja silmalõbu taga. Kõikjal roheline, igal pool pargid ja puud. Vaade reidilt olgu maaliline, sadama ümbrus kunstipäraselt kujundatud ja muud säärast. Vaja olla praktilisem. Vaata, mina kujutan ette, et neljakümne aasta pärast on kõik sadamasse suunduvad kõnniteed katuse all, tänavapoolsetel külgedel klaasseinad. Jalutajatel ükski tuul ega vihm peale ei käi. Talvel kui ka suvel peetakse seal ühtlane temperatuur — ütleme $+18^{\circ}$. Kui palju oleks siis vähem külmetushaigusi ja kui palju tööpäevi riik sellega võidaks. Juba see üksi tasuks vaeva ja ehitusekulud. Kõnniteed oleksid õieti liikuvad eskalaatorid, nagu praegu Moskva metroos. Nendega võib igrames reguleerida oma tööle jõudmise sekundi pealt ja pole karta, et kingakontsa kadumise või trammist mahajäämise pärast keegi kusagile hilineks.»

«Sina muidugi pistaksid kodunt veel tabureti kaenla alla ja istuksid niikaua, kuni see konveier sind sadamasse toob,» oletan mina.

«Aga miks mitte, üle saja kilo meeste jaoks ka see lõbu lubatud,» pareerib Saar, täis tõsidust, ja jätkab: «Aastal 2000 pole sadamalootsidel vaja reidil käia, vaid Põhjakantsi lainemurdja otsal on suur klaaskuppel, selle all istub loots oma lülitite ja kangide juures. Nendega reguleerib ta vägevaid elektromagneteid, mis laeva sadamakai äärde tõmbavad.»

«Ja sildudes pole siis tekimeestel vaja trossidega jännata ega vendreid alla lasta, sest kõik kaide ääred on kummist ja magnetid peavad laeva kinni,» unistab Murmanskist tulnud tüüri-mees.

«Kaubalaevastik sõidab vee all, kus tuul ega laine peale ei käi, ainult reisijate liiklus toimub kergedel pealveeliuglaevadel. Kujutage ette, säärased lamedapõhjalisel ja tiibadega, mis nagu lutsukivid ühe laine harjalt teisele libisevad,» näen mina ette meretranspordi tulevikku.

«Laevadel kaovad mastid ja poomid. Lossimine-laadimine toimub helikopteritega, mis kauba otse raudteestaamast või laevast kohale toovad, laevalt aga kaup-

luse laoplatstile viivad. Palju risu tekil vähem,» rõõmustab tulevikuperspektiiv tüürimeest.

«Pea, pea! Aga kuhu sa merel mastituled paned?» haarab Roo tüürimehe jutul nukast kinni.

«Mis tulesid sul vee all vaja on? Teiseks, kokkupõrked on selleks ajaks juba ammu minevikuks muutunud. Tüürimehel pole siis enam üldse vaja sillal viibida. Lesib kajutis tugitoolis ja vaatab televiisoriekraani, kust põhjareljeef, teised laevad ja koguni merepinnal veerevad lained kätte paistavad. Automaatroolija peab süvist ja kurssi.»

«Võib-olla on ajalukku läinud ka see, et meremehed laevaga kaasa sõidavad? Dispetšerid juhivad laevaliiklust maalt. Sinusuguste seisus on likvideeritud ja sul tuleb enne surma veel mingiks nupuväänajaks ümber õppida.»

«Ega nad meie eluajal nii kaugele ikka ei jõua,» kahtleb tüürimees.

«Merekoolis kaob kuivamaa klassiõppus. Kõik toimub laevadel,» arwab kursant. «Õppelaeva kapten toob vestitaskus paariks aastaks tuumakütust, otsad antakse lahti, ja kui tagasi tullakse, on värsked tüürimehed, mehaanikud ja radistid valmis. Teooria õppimisel pole vaja end pingutada, see toimub öösiti unemeetodil. Öhtul pistad aparaadi padja alla, hommikuks on ülesanne selge. Kiiresti ja vaevata. Kui kursant ei tea, saab karistuse õpetaja, kes vale plaadi peale pani. See on ka loogiline, sest ei saa ju süüdistada vilja, kui see küllalt saaki ei anna.»

«Millal siis aju puhkab, kui ta niimoodi ööd ja päevad pingel all on?» küsib teine kursant, kes oma tooli näitsikust laevakoka kõrvale on nihutanud.

«Selleks on ette nähtud puhkeajad. Õpilane, keda klassijuhataja oma biovoolude mõõtmise aparaadiga vahetunnil mõtlemise pealt kinni püüab, saab käskkirjaga pähe.»

«Mõtete lugemise aparaat?» muutub Saar valvsaks. «Siis jäägu kõik nii nagu on.»

«Ei, aastal 2000 mõõdab see riistapuu ainult peaaegu töö intensiivsust, s. o. biovoolude tugevust, aga ei näita veel mõtete kujutust. Kaugemas tulevikus aga kardan küll, et sellele aparaadile monteeritakse ka ekraan, mis

nagu kinos kõik su head ja kurjad mõtted lagedale toob,» seletab kursant asjatundlikult.

«Siis tuleb tapmine ja tagaajamine, sõda ja surm, kaos ja maailma lõpp,» kuulutab Saar ette. «Selle ajani küll ei tahaks elada!»

«Inimese eluiga tõuseb ja sinu käest ei küsita, kas sa tahad seda või mitte,» ähvardab Roo. «Aastal 2000 oleme sinuga ülesaja-aastaste klubis äsja vastuvõetud liikmed, peame vanematele seltsimeestele õllekannusid kätte viima, peoõhtutel olen mina pillimeheks, sina soolotantsijaks. Peame hoidma üleval klubi au jalgpallis ja kergejõustikus. Vanemad liikmed tegelevad raske-spordiga nagu tõstmine ja maadlus.»

«Aega on siis muidugi kõigil küllalt, sest tööpäev pole pikem kui 2—3 tundi,» kujutan ette. «Ülejäänud osa ööpäevast kulub spordiks, reisimisteks ja noorsoo kasvatamiseks.»

«Noorsugu... Aga kas neid ka veel peaks leiduma, keda tänapäeval lõngusteks kutsutakse?» huvitub Saar.

«Neid võib aastal 2000 näha ainult muuseumides to pistena ja vanadel fotodel,» olen ma kindel. «Igasugust ajaviidet on ju huligaanitsematagi küllalt. Tahad, võta pärast lõunat kätte, istu laevale või lennukisse ja käi kas Stokholmis, Londonis või koguni Casablancas ära. Sööd seal õhtusöögi, jood oma viskinormi, käid teatris või kontserdil ja hommikuks oled jälle tagasi.»

«Jumal tänatud, et viski veel alles on!» ohkavad mehed üksmeelselt.

«Aga viisad?»

«Sadama ümbert on kadunud plankaed, riigipiiridelt viisadest punutud võrgud, inimeste vahelt viltuvaatamine. See kõik on aastal 2000 kaugel kiiluvees. Sõjasadamate asemel on vabaõhumuuseumid, kus eksponaatideks on lahingulaevad, kreisserid ja raketikandjad. Just nagu meil praegu rüütlimõõgad, sõjanuiad ja raudrüü.»

Korruga tõstab seni vaikides pealtkuulanud noor naiskook oma kohevalokilise pea. Tema põskedesse tekiavad väikesed armsad naerulohud. «Aga mehed, mehed! Teie ei jäta kivi kivi peale. Kas siis tõesti kõik muutub? Midagi peaks nagu endiseks ka jääma.»

«Midagi ei jäeta vana moodi,» olen halastamatu.

«Aga armastus?» lööb kokk välja oma trumbi.

«Mingisugust armastust aastal 2000 enam ei ole!» pö-
rutab Saar tütarlapsele peale. «Abiellumine on pere-
kondliku kooperatiivi asutamine, vastsündinud laps
perekondliku kooperatiivi toodang jne.»

«Ega nimed asja muuda,» vaidleb tüdruk vastu ja su-
leb unistavalt oma suured meresinised silmad.

«Mina enne aastat 2000 naisemeheks ei hakka,» lubab
kursant, kes neiu kõrval istub. «Siis on asi kindlasti juba
nii kaugel, et võtan nädal enne pulmi oma taskutelefoni
ja kutsun välja linna kommunaalosakonna kantselei.

Halloo! Kas kommunaalosakond? Siin meretranspordi
töötaja Ivan Ivanovitš Ivanov, aatomilaeva «Põhjapoo-
lus» kapten. Hakkan asutama perekondlikku koopera-
tiivi. Juba järgmisel aastal on plaanis anda esimene too-
dang. Puudub aga vastav tootmis- või nagu vanasti
öeldi — elamispind. Olge nii hea ja seadke mulle kusa-
gil äärelinna rahulikumas rajoonis valmis ülalnimeta-
tud pind. Seal olgu kõigepealt muidugi tootmistsehh
ühes vastavate seadistega, nagu voodi jne., siis köök-
laboratoorium vee ja kuumutusaparatuuriga, saun ja
puhkenurk. Esialgu jätkub sellest. Tellimise täitmise
tähtaeg kuus päeva. Tehase, või nagu vanasti öeldi, kor-
teri võtmed palun üle anda perekonnaseisu aktide büroo
juhatajale, kes need mulle kooperatiivi asutamise päe-
val pärast põhikirjale allakirjutamist pidulikult kätte
annab.»

«Sadamakontor, sadamakontor! Siin aurik «Sever».
Saabusime reidile, ootame lootsi!» kostab seinale kinni-
tatud raadiotelefoni häälekõvendajast kare hää. l.

Võtan mikrofoni. ««Sever», «Sever»! Siin sadama-
kontor. Loots väljub viie minuti pärast. Tulge kaldale
nii lähedale, kui süvis lubab, muidu loots säärase tormi
ja lainega peale ei saa,» hoiatan.

«Aastanumber 2000 on veel kaugel! Seniks kõik vana-
viisi!» ohkas Roo, kelle kord oli reidile minna. Tõmbas
meresaabastel sääred sirgu ja hakkas oma soolase veega
pargitud vihmamantlit selga ajama.

SISUKORD

Autorilt	5
Õine vahikord	7
«Viljandi» hukk	30
Seitse laulatussõrmust	43
Merel on kaks seadust	60
Viis laeva	66
Aafrika	106
Õnn	116
Metsaveo kuunari kipper	122
«Kuld ja hõbe»	151
Start ja finiš	160
Jaak, kurat, jalad põhjas	163
Õpetlik lugu	176
Laevakokk	184
Kuidagi peab ju inimene ära elama	199
Kaks tilka punast verd	205
Sõjaaegsetel sõiduvetel	219
Aastal 2000	237

Херман Серго
БЕСЕДЫ В ЛОЦМАНСКОЙ
На эстонском языке
Оформление Ю. Пальм
Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja H. Nigola
Kunstiline toimetaja A. Raja
Tehniline toimetaja O. Kasemets
Korrektor H. Örd

Laduda antud 13. IV 1967. Trükkida antud
25. VIII 1967. Paber 54×84, 1/16. Trükipoog-
naid 15,25. Tingtrükipoognaid 12. Arvestus-
poognaid 12,36. Trükiarv 32 000. MB-06299.
Tellimise nr. 1120. Trükikoda «Ühiselu»,
Tallinn, Pikk t. 40/42. Trükipaber nr. 2 —
Kohila Paberivabrik.

Hind 49 kop.

7-3-5